
MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR

HEYDƏR
ƏLİYEV

100

*Çoxcildlik Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti cənab İlham Əliyevin
«Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin
«Heydər Əliyev ili» elan edilməsi haqqında»
2022-ci il 29 sentyabr tarixli
Sərəncamına əsasən təkrar nəşr edilir*

AZƏRNƏŞR
BAKİ - 2023

HEYDƏR ƏLİYEV

çıxışlar • nitqlər

bəyanatlar • məktublar

müsahibələr • məruzələr

müraciətlər • fərmanlar

AZƏRNƏŞR
BAKİ - 2023

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ

ƏBƏDİDİR

i k i n c i k i t a b

noyabr, 1993 - mart, 1994

AZƏRNƏŞR
BAKİ - 2023

BBK 66.3(5Aze)8

Ə - 65

Buraxılışına məsul
akademik

RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 65 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərnəşr, 2023, 400 səh.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin çoxcildlik əsərlərinin ikinci cildinə dəhi şəxsiyyətin xalqın istəyi və tələbi ilə yəni-dən ölkə rəhbərliyinə gəldiyi 1993-cü ildəki dövrdə çıxışları, nitqləri, bə-yanatları, müraciətləri, müsahibələri və s. toplanmışdır. Bu materiallarda ölkəmizin həmin dövrünün ictimai-siyasi həyatında baş vermiş mürəkkəb proseslər müdrikliklə, obyektiv şəkildə təhlil olunur. Böyük siyasi-tarixi və elmi-nəzəri əhəmiyyət kəsb edən kitabda müstəqilliyin qorunub saxla-nılmasının, inkişaf etdirilməsinin dahiyənə praktiki təcrübəsi əksini tap-mış, milli dövlət quruculuğu prosesinin başlıca istiqamətləri dəqiqliklə və uzaqgörənliklə müəyyənləşdirilmişdir.

Bu cildə 2 noyabr 1993-cü il–9 mart 1994-cü il dövründə ulu öndərin çıxışları, nitqləri, görüşləri və bəyanatları toplanmışdır.

ISBN 978-9952-567-40-3

Ə $\frac{0801000000}{M - 651(07) - 2023}$ Təkrarnəşr

© Azərnəşr, 1997

© Azərnəşr, 2023

ERMƏNİSTAN SILAHLI QÜVVƏLƏRİNİN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ƏRAZİSİNƏ YENİ HÜCUMLARI VƏ TƏCAVÜZÜ İLƏ BAĞLI MİLLİ TELEVİZİYA VƏ RADİO İLƏ XALQA MÜRACİƏT

2 noyabr 1993-cü il

Əziz həmvətənlər, hörmətli bacılar və qardaşlar!

Son vaxtlar erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisinə yeni hücumları və təcavüzü nəticəsində respublikada yaranmış vəziyyətlə əlaqədar mən bu gün televiziya studiyasına gəlib, bəzi fikirlərim və mülahizələrim haqqında sizinlə söhbət aparmaq, öz rəyimi bildirmək istəyirəm.

Azərbaycan Respublikası, onun vətəndaşları 5 ildən çoxdur ki, müharibə şəraitindədirlər. Bu müddətdə erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycana qarşı təcavüzü mütəmadi olaraq davam edib, respublikamızın ərazi bütövlüyü aybaay, ilbəil pozularaq, onun torpaqları təcavüzkar tərəfindən işğal olunubdur, indi isə böyük bir qismi işğal altındadır.

Son həftələr Azərbaycanda, respublikanın Ermənistanla həmsərhəd bölgə və rayonlarında vəziyyət daha da gərginləşmiş, erməni silahlı qüvvələrinin təcavüzkar hücumları şiddətlənmiş və bunun nəticəsində Füzuli, Cəbrayıl rayonlarının cənub hissəsində olan yaşayış məntəqələri – kəndlər, qəsəbələr dağıdılıb viran edilmişdir. Bu rayonlar tamamilə erməni silahlı qüvvələrinin işğalı altına keçmişdir. Sonra Zəngilan rayonuna hücumlar olmuş və nəticədə bu rayon da işğal edilmişdir. Beləliklə, respublika-

mızın vətəndaşlarına, həyatına, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə yeni zərbələr endirilmiş, insanlar tələf olmuş, yaralanmış, on minlərlə vətəndaşımız yerlərindən didərgin düşüb, qaçqına çevrilmişdir. Onların çox hissəsi başqa yol olmadığına görə Araz çayı vasitəsilə İran ərazisinə keçmiş və oradan respublikamızın digər rayonlarına, məntəqələrinə gəlib çıxıb bilməmişdir.

Müharibə dövründə, yəni 5 ildən artıq bir müddətdə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının bir qismi tələf, şəhid olmuşdur. Son hadisələr zamanı da həlak və şəhid olanlar var. Ümumiyyətlə, Ermənistanın təcavüzü başlanandan indiyə qədər təxminən 16 min azərbaycanlı şəhid olmuş, 22 minə qədər adam yaralanmış, yüz minlərlə adam qaçqın düşmüşdür. İndi qaçqınların sayı 1 milyon nəfərdən artıqdır. Kəndlərimiz, şəhərlərimiz, qəsəbələrimiz viran olmuşdur.

Mən bu gün sizin önünüzdə çıxış edərək, şəhid olmuş azərbaycanlıların ruhu qarşısında baş əyirəm, onların ailələrinə, qohum-əqrəbalarına başsağlığı verirəm.

Bəli, Azərbaycan indi ağır vəziyyətdədir. Son həftələr vəziyyət daha da ağırlaşmış və gərginləşmişdir. Mən bu gün həmin vəziyyətə geniş təhlil vermək fikrində deyiləm. Sadəcə olaraq, bəzi məsələlərə toxunub, öz fikirlərimi sizə çatdırmaq, eyni zamanda, bəzi məsələləri aydınlaşdırmaq istəyirəm.

Azərbaycan vətəndaşlarına məlumdur ki, mən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Sədri seçilən gündən indiyə qədər, indi isə Prezident vəzifəsində olduğum zaman Ermənistanla Azərbaycan arasında gedən müharibəyə son qoyulması, işğal edilmiş torpaqlarımızın geri qaytarılması və ümumiyyətlə, bu hərbi münaqişənin kəsilməsi tərəfdarı olmuşam. Münaqişənin həll edilməsində sülh yoluna üstünlük vermişəm və bu məsələlərin danışıqlar yolu ilə həll olunmasını daha lüzumlu bilmişəm. Milli Məclisin

iclaslarında bu barədə dəfələrlə fikir mübadiləsi olubdur və Milli Məclis, Azərbaycan ictimaiyyəti bu siyasəti bəyənmişdir. Biz bu yolla getməyə çalışmışıq.

Məlumdur ki, biz bu siyasəti həyata keçirərək, bu yolla gedərək, birinci növbədə, beynəlxalq təşkilatların imkanlarından istifadə etməyə çalışmışıq. Cəsarətlə deyə bilərəm ki, bu sahədə çox səmərəli və çox fəal tədbirlər görmüşük. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, onun Təhlükəsizlik Şurasının, ATƏM-in, onun çərçivəsində olan Minsk qrupunun imkanlarından maksimum istifadə etməyə çalışmışıq. Bununla yanaşı, böyük dövlətlərin təşəbbüslərindən və vasitəçilik imkanlarından da istifadə etməyə səy göstərmişik. ABŞ-ın, Rusiyanın, Türkiyənin bu barədə təşəbbüslərindən və imkanlarından istifadə etməyə çalışmışıq. Həmişə də hesab etmişik ki, bu yolla getsək, müvəffəqiyyət qazanarıq. Təəssüf ki, bu görülməli tədbirlər indiyə qədər lazımi nəticə verməyib. Lakin bu o demək deyildir ki, biz həmin yoldan çəkinirik.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün biz, şəxsən mən və mənim məsləkdəşlərim Ermənistan Respublikasının rəhbərliyi ilə danışıqlar aparılmasını da lüzumlu hesab etmişik. Dağlıq Qarabağda olan qüvvələrlə bilavasitə əlaqəyə girib, onlarla danışıqlar aparıb, məsələlərin sülh yolu ilə həll olunmasına da səy göstərmişik və bu barədə də sizə məlum olan danışıqlar aparılmışdır. Bunların nəticəsində atəşin kəsilməsi və atəş kəsildiyi dövrdə müəyyən danışıqların aparılması, məsələnin sülh yolu ilə həll olunması, erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqlarından çıxması məsələlərini qəti surətdə qoymuşuq.

Sizə məlumdur ki, uzun müddət atəş kəsilmişdi və biz bu vaxt danışıqlar aparırdıq. Səzişə görə atəşin kəsilməsi noyabrın 5-nə qədər davam etməli idi. Təəssüf ki, atəşin kəsilməsi pozulmuşdur. Bu, ilk dəfə oktyabrın 10-da, yəni mən Azərbaycan Respub-

likasının Prezidenti vəzifəsinə başladığım gün olmuşdur. Cəbrayıl rayonu ərazisində erməni silahlı qüvvələri tərəfindən, bizim silahlı qüvvələrimiz tərəfindən hərbi əməliyyatlar aparılmışdır. Bundan sonra danışıqlar nəticəsində atəşin yenə də kəsilməsinə nail olmuşduq. Fəqət, oktyabrın 21-dən bu saziş yenə də pozulmuş, erməni silahlı qüvvələri şiddətli hücumlara keçmiş və əvvəllər Füzuli, Cəbrayıl rayonlarının şimal hissələri işğal olunmuşdusa, cənub bölgəsindəki qəsəbələr və kəndlər, o cümlədən İranla həmsərhəd olan hissə Azərbaycan Respublikasının nəzarəti altında olduğu halda, indi onlar da əldən getmişdir.

Daha sonra Zəngilan rayonuna hücumlar olmuşdur. Bu hücumları dayandırmaq və Zəngilan rayonunu müdafiə etmək üçün lazımi tədbirlər görmüşdük. O vaxt İran İslam Respublikasının Prezidenti ağayı Həşimi Rəfsəncani də burada idi. İran rəhbərliyi də bu işə qoşuldu. Ermənistan rəhbərliyi ilə danışıqlar aparıldı, atəşin kəsilməsi və Zəngilana hücumların dayandırılması haqqında təkliflər verildi. Eyni zamanda, Zəngilanın müdafiə olunması üçün lazımi tədbirlər görüldü. Lakin bunlar da nəticə vermədi. Zəngilan rayonundan da həm əhali, həm də ordu çıxdı.

Bunlar hamısı şübhəsiz ki, bizdə çox böyük narahatlıq hissi doğurubdur. Birinci növbədə ona görə ki, torpaqlarımızın bir qismi də işğal edilib, bu ərazidə olan yaşayış məntəqələrimiz dağılıbdır. Respublikaya yenə də böyük zərbə vurulubdur. On minlərlə adam qaçqın düşübdür. Şübhəsiz ki, bunlar həm bizi, həm də Azərbaycan Respublikasının ictimaiyyətini narahat edir. Biz bunların heç birinə biganə qalmamışıq və biganə deyilik.

Bu dövrdə biz gecə-gündüz həmin işlərlə məşğul olmuşuq, lazımi tədbirlər görməyə, mövcud imkanların hamısından istifadə etməyə çalışmışıq. Lakin bu, gözlənilən nəticələri verməyib. Bunun səbəblərini indi sizin qarşınızda tam təhlil etmək fikrində

deyiləm. Ancaq onu qeyd etmək lazımdır ki, bizim məğlubiyyətlərimiz bir tərəfdən Azərbaycan Ordusunun hissələrinin bir çox yerlərdə gücsüzlüyü nəticəsində, döyüş qabiliyyətinin olmaması nəticəsində baş vermiş, digər tərəfdən, bu ərazidə yaşayan vətəndaşların, bizim soydaşlarımızın öz torpaqlarını qorumaq, saxlamaq əvəzinə dərhal qaçmaq, yurdlarını qoyub didərgin düşmək əhvali-ruhiyyəsi ilə əlaqədar olmuşdur.

Bu heç də sirr deyildir ki, son hadisələr zamanı Cəbrayıl rayonunun ərazisində, Horadizdə və başqa məntəqələrdə əsgərlərimiz, döyüşçülərimiz öz mövqelərini vuruşmadan yerli əhalidən qabaq tərk etmişlər. Zəngilandakı vəziyyətə nəzarət edərək, orada olan silahlı qüvvələrimizin rayonu müdafiə etməsi üçün dəfələrlə tədbirlər görərək müşahidə etdik ki, həmin döyüşçülərin də çox hissəsi müdafiə edəcəyi yerləri döyüşsüz, müqavimətsiz, heç bir atəş açmadan tərk edib geriye, İran ərazisinə qaçmağa üstünlük vermişdir.

Bunların hamısı bizi böyük dərəcədə salan hallardır. Bunları etiraf etmək bizdən ötrü ağırdır, çətindir. Ancaq nə qədər acı olsa da, bu həqiqətdir.

Son vaxtlar torpaqlarımızın bir qisminin işğal olunması bəzi adamlar tərəfindən belə qiymətləndirilir ki, bu, yəqin ki, Azərbaycanın müdafiə qabiliyyətinin olmamasının, yaxud bu işdə respublika rəhbərliyinin lazımi tədbirlər görməməsinin nəticəsidir. Lakin bu belə deyildir. Uğursuzluqlar, məğlubiyyətlər 5 ildən artıq müddətdə Azərbaycanda gedən proseslərin məntiqi nəticəsidir. Ermənistan tərəfindən, erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycana təcavüzlər 1988-ci ilin fevralından etibarən başlanmışdır. Altı ilə yaxındır ki, biz bu vəziyyətdəyik. Təəssüf ki, bu müddətdə Azərbaycan Respublikasını idarə edən şəxslər, orqanlar dövlətimizi qorumaq, saxlamaq, onun ərazi bütövlüyünü təmin etmək

üçün lazımı tədbirlər görməmiş, nəticədə təcavüzkar qüvvələr dalbadal irəliləmiş, respublikamızın mövqeləri itirilmiş və bütün bunlar indi bizi bu faciəli vəziyyətə gətirib çıxarmışdır.

Bunun bir hissəsi Azərbaycan Respublikası Sovetlər İttifaqının tərkibində ikən olmuşdur. Ancaq iki ildən artıqdır ki, Azərbaycan Respublikası müstəqil bir dövlətdir. Bu iki il müddətində müstəqil dövlətimiz öz müdafiə qüvvələrini, öz ordusunu yaratmalı idi. Bundan ötrü Azərbaycan Respublikasının bütün imkanları vardı. Ordunu bir gündə, beş gündə, bir ayda, üç ayda yaratmaq mümkün deyil. Ancaq iki il, üç il müddətində ordu yaratmaq, Azərbaycanın etibarlı müdafiəsini təşkil etmək və ərazi bütövlüyünü də təmin etmək mümkün idi. Lakin bu fərsətlər əldən verilib və Azərbaycanın müdafiə imkanları get-gedə möhkəmlənmək əvəzinə zəifləmişdir. Ayrı-ayrı dəstələr, qruplar, yaxud batalyonlar tərəfindən aparılan ayrı-ayrı döyüşlərin hamısı pərakəndə şəkildə olmuş, müxtəlif qüvvələrə, məqsədlərə xidmət etmiş, böyük bir hərbi strategiya, müdafiə strategiyası əsasında, hərbi nizam-intizam əsasında görülən tədbirlər olmamışdır. Belə hallar bəzən Azərbaycan ictimaiyyəti arasında cürbəcür əsassız təbliğatların yayılmasına gətirib çıxarmışdır. Əslində isə Azərbaycanın müdafiə qüvvələri, dediyim kimi, günbəgün, aybaay zəifləmişdir.

Mən indi bütün bunlara qiymət vermək istəmirəm. Ancaq bir neçə sözlə Azərbaycan vətəndaşlarını, xalqımızı agah etmək istəyirəm ki, haradan başlamışıq, nə üçün bu günə gəlib düşmüşük, böyük potensialı, imkanları, 7 milyon əhalisi olan Azərbaycan Respublikası nə üçün indi ağır vəziyyətə düşmüşdür.

Təəssüf ki, bütün bu dövrdə Dağlıq Qarabağ məsələsindən Azərbaycanda bir çox qruplar tərəfindən hakimiyyət uğrunda mübarizə üçün istifadə edilmişdir. Ayrı-ayrı qüvvələr, siyasi qruplar, ayrı-ayrı şəxslər Azərbaycanın bu faciəli vəziyyətində

biri o birinə üstün gəlib, üstün gəlməyə cəhd göstərib, biri digərini yıxaraq, onun yerinə keçmək istəmişdir. Belə bir şəraitdə Azərbaycanın aqibəti, xalqının ümumi vəziyyəti unudulub, müxtəlif qüvvələrdən hər biri baş verən proseslərdən istifadə edərək, hakimiyyətə gəlmək istəmişdir. 1992-ci ildə hakimiyyətə gələn qüvvələr də elə Qarabağ problemindən istifadə etmişdilər. İndi də ayrı-ayrı siyasi qüvvələr yaranmış fürsətdən öz məqsədləri, siyasi hikkələri üçün istifadə etməyə çalışırlar.

Əgər son dövrə nəzər salsaq, bu ilin əvvəlindən götürsək, Azərbaycanın müdafiə imkanlarının böhranı, dövlət rəhbərliyinin böhranı o vaxtdan başlanmışdır. Xatırlayın, bu ilin fevralında Azərbaycanda dərin böhran əmələ gəldi, respublikanın rəhbərliyində toqquşmalar, ayrı-ayrı qrupların qarşıdurması və bir-biri ilə mübarizəsi, Xalq Cəbhəsinin verdiyi bəyanatlar və cürbəcür rəqabətlər Azərbaycan Respublikasının müdafiə qüvvələrini çox zəiflətdi. Bu qüvvələr birləşmək, respublikanı qorumaq əvəzinə, bir-biri ilə toqquşmağa başladılar. Nəticədə martın axırında Kəlbəcər rayonu əldən getdi.

Bu ilin iyun ayını yada salın. Respublika dərin hakimiyyət böhranı keçirirdi. Azərbaycanı bürümüş ictimai-siyasi, iqtisadi böhranlara yenisi də əlavə olundu – dövlət rəhbərliyi böhranı baş verdi. Bəzi qüvvələr öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün respublikanı parçalamaq səviyyəsinə gətirib çıxardılar. Ordu parçalandı. Bunları unutmaq lazım deyil. Silahlı qüvvələrin bir hissəsi Gəncə tərəfdə, bir hissəsi Qarabağda, bir hissəsi Lənkəran zonasında qaldı. O vaxt Lənkəran zonasında milli-etnik problemlər qabarıq şəkildə üzə çıxdı. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi səviyyəsinə gəlib çatdı. Bir tərəfdən, «Talış-Muğan Respublikası» yaratmaq istəyən quldur dəstələri, ikinci tərəfdən, süni surətdə «ləzgi problemini» ortaya atan adamlar, üçüncü tərəfdən guya başqa

etnik qrupların mənafeyini müdafiə edənlər – bunların hamısı dövlət rəhbərliyinin siyasətində böyük səhvlərin nəticəsində, eyni zamanda, həmin rəhbərliyin daxilində gedən çəkişmələrin nəticəsində, yenə də hakimiyyət uğrunda mübarizə nəticəsində meydana çıxdı. Bu da şübhəsiz, Azərbaycanda ordunun yaradılmasına və möhkəmlənməsinə mane oldu, hətta mövcud qüvvələrin dağılmasına, parçalanmasına gətirib çıxardı.

İyun hadisələri dövründə Gəncədə, Bakının yaxınlığında qardaş qanı töküldü, adamlar bir-birinə atəş açdılar, tələf oldular. Nə üçün? Hakimiyyət uğrunda mübarizə üçün, ayrı-ayrı qüvvələrin öz şəxsi məqsədlərinə nail olması üçün. Bir daha qeyd edirəm ki, o zaman Azərbaycan vətəndaş müharibəsi ərəfəsinə gəlib çatmışdı.

Bu gün deyə bilərik ki, biz Azərbaycanı həmin təhlükədən qurtara bildik. Məhz həmin dövrdə mən böyük təkidli dəvətlər nəticəsində Naxçıvandan Bakıya gəldim. Mən heç vaxt hakimiyyət üçün, vəzifə üçün mübarizə aparmamışam, bu niyyətdə də olmamışam. Ancaq Azərbaycanın belə ağır dövründə dəvət olundum və gəldim. Azərbaycan xalqının iradəsi bir yerə toplandı, vətəndaş müharibəsi təhlükəsinin qarşısı alındı, lazımi tədbirlər görüldü. Lakin ayrı-ayrı qüvvələr yenə də respublikanı parçalamaq, ölkədəki ictimai-siyasi qrupları bir-birinə qarşı qoymaq, beləliklə də Azərbaycanın müdafiə imkanlarını zəiflətmək istədilər. Onlar bu əməlləri indi də davam etdirirlər.

Əgər son iki il ərzində, Azərbaycanın müstəqil dövlət olduğu dövrdə respublikanı etibarlı müdafiə etmək üçün lazımi silahlı qüvvələr yaransaydı, daxili sabitlik olsaydı və bütün qüvvələr torpaqlarımızı qorumağa, ərazi bütövlüyümüzü təmin etməyə yönəldilsəydi, indi bu günə düşməzdik. Son aylarda cəbhə bölgələrindəki uğursuzluqlar, bəzi rayonların erməni silahlı qüvvələri tərə-

findən işğal olunması bu böhran proseslərinin, daxildəki çəkişmələrin, toqquşmaların, rəqabətin nəticəsində baş vermiş böhranın məntiqi yekunudur.

Bu qısa müddətdə istənilən səviyyədə ordu yaratmaq, Azərbaycanı müdafiə etmək çox çətin vəzifədir. Çünki çox şey pozulduğu kimi, müdafiə qüvvələri də pozulmuşdur. Əgər son həftələrdə bizim minlərlə döyüşçümüz öz mövqelərini vuruşmadan qoyub qaçıbsa, bunu necə qiymətləndirmək olar? Demək, orduda nizam-intizam, tələbkarlıq, qanun-qayda olmamışdır. Eyni zamanda, bizdə olan məlumata görə, ordu hissələrinin bəzilərinin döyüşsüz, müqavimətsiz geri çəkilməsi, bəzən isə yerli əhalinin vahiməyə salaraq, qorxudaraq, vaxtından əvvəl öz yerlərindən çıxarılması ayrı-ayrı cinayətkar dəstələrin, müxtəlif siyasi qrupların yenə də şəxsi mənafeələrinə, məqsədlərinə nail olmaq üçün apardıqları təxribatların nəticəsidir. Bunu demək üçün əlimizdə çox əsaslı dəlillər vardır.

Ona görə vəziyyətə düzgün qiymət verilməlidir və heç kəs belə düşünməməlidir ki, guya bu vəziyyət ancaq son vaxtlarda yaranmışdır. Yox. Bu, Azərbaycanda gedən proseslərin, həm ordu içərisində, həm siyasi qüvvələr arasında gedən proseslərin məntiqi nəticəsidir, indiyə qədər Azərbaycanda silahlı qüvvələrin təşkil olunmamasının, Müdafiə Nazirliyində, ordu hissələrində yol verilən kobud səhvlərin, bəzən isə cinayət hallarının, xəyanətlərin nəticəsidir. Belə hesab edirəm ki, biz bu məsələlərə doğru-düzgün, obyektiv münasibət bəsləməliyik və heç kəs yaranmış vəziyyətdən öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün istifadə etməməlidir. Bir daha qeyd edirəm, bu günlərdə biz gecə-gündüz bu məsələlərlə məşğul olmuşuq. Ola bilər, başqa məsələlərlə məşğul olmağa vaxt tapmamışıq.

Dünən biz yaranmış vəziyyəti Müdafiə Şurasında müzakirə etdik, ciddi tədbirlər gördük. Müdafiə nazirinin birinci müavini, sərhəd bölgələrində hərbi hissələrə rəhbərlik edən general-mayor Zaur Rzayev vəzifəsindən kənarlaşdırıldı. Onun general rütbəsindən məhrum edilməsi məsələsi də müzakirə olundu. Ancaq keçmiş xidmətlərini nəzərə alaraq, bu qərarı qəbul etmədik, yalnız onu vəzifəsindən götürdük. Eyni zamanda, tapşırıq verdik ki, bu məsələlər daha dərinlən təhlil olunsun.

Eyni zamanda, qeyd olundu ki, Nazirlər Kabineti, onun rəhbərliyi son aylarda müdafiə məsələlərinin təşkilini öz üzərinə götürsə də, lazımi tədbirlər görməmiş, ordunun təchizatı məsələləri ilə yaxından məşğul olmamış, ordunun təşkili işində səhvlərə yol verilmişdir. Bununla əlaqədar onlara xəbərdarlıq edilmişdir.

General Nəcməddin Sadıkov Baş Qərargah rəisi təyin olunmuşdur. Başqa tədbirlər də görülür.

Ancaq güman etmirəm ki, son hadisələrə qiymət verməyimiz bu tədbirlərlə qurtarır. Xeyr. Hüquq-mühafizə orqanlarına, prokurorluq orqanlarına göstəriş vermişik ki, ordu hissələrində xəyanətkar, cinayətkar hərəkət etmiş adamlar haqqında lazımi tədbirlər görülsün. Bu şəxslərin hamısı qanun qarşısında, həm də xalq qarşısında cavab verməlidir.

Dünənki müzakirənin gedişində məlum olan bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm. Son günlərdə işğal olunmuş ərazilərdəki ordu hissələrində xidmət edən adamların əksəriyyəti həmin rayonların vətəndaşlarıdır. Məsələn, Zəngilan rayonundan çıxan hərbi hissədə əsgərlərin, zabitlərin əksəriyyəti yerli adamlardır. Onlar döyüşmək əvəzinə, öz torpaqlarını müdafiə etmək əvəzinə, atəş səsi eşidən kimi tez-tələsik ailələrini çıxarmaqla və başqa işlərlə məşğul olmuşlar. Şübhəsiz ki, dinc əhali döyüş bölgələrindən çıxarılmalıdır, bunun üçün lazımi tədbirlər görülməlidir. Lakin

bu o demək deyildir ki, döyüşçü öz mövqeyini tərk edərək, yalnız özü və ailəsi haqqında düşünsün, qaçmağa çalışsın. Qeyd etmək istəyirəm ki, bu rayonların ərazisində bizim vətəndaşlarımız, öz torpaqlarını müdafiə etməyə qadir olan cavanlar da var idi. Onların çoxu vaxtından əvvəl qaçıb getmişdir. Əgər adam öz evini, öz ocağını, öz torpağını, yaşayış yerini qorumursa, onun əvəzinə kim gəlib qoruyacaqdır?

Bəli, Azərbaycan xalqı qəhrəman xalqdır. Onun tarixində igidlik ənənələri həmişə güclü olmuşdur. Xalqımız öz qəhrəmanları ilə daim fəxr etmişdir. Azərbaycan xalqının qüdrəti bu gün də itməmişdir. Ancaq qeyd etdiyim kimi, son illərdə gedən mənfi proseslər insanların bir çoxunun mənəviyyatını pozmuş, onların bəzilərində vətənpərvərlik hissini tamamilə kütləşdirmişdir. Vətəni qorumaq, torpağa bağlı olmaq hissini, «ölsəm də öz torpağında şəhid olum» hissini çoxları itirmişdir. Bu onların günahı deyil, onlara rəhbərlik edən adamların təqsiridir.

Ordumuzda narahatlıq doğuran, adamı dəhşətə gətirən başqa hallar da var. Mən bunu sizə çox böyük təəssüflə, həyəcən hissi ilə deyirəm, lakin bu həqiqəti etiraf etməyə məcburam. Bütün bu proseslər, bir neçə il ərzində yığılmış bu günahlar, nöqsanlar, çatışmazlıqlar, ayrı-ayrı yerlərdə mənəviyyat pozğunluğu, cinayətkarlığın artması, cinayətkar ünsürlərin üstün mövqe tutması – bunların hamısı bütövlükdə qəhrəman, mərd, mətanətli, cəsarətli Azərbaycan xalqını belə ağır, çətin vəziyyətə salmışdır.

Ancaq bu o demək deyildir ki, biz çıxılmaz vəziyyətdəyik. Xeyr. Bu vəziyyətdən çıxmaq üçün Azərbaycan xalqının qüdrəti və imkanları var. Lakin bundan ötrü gərək xalq bir məqsədə xidmət etsin. Torpağımızı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qorumaq, onun suverenliyini, müstəqilliyini qorumaq hər bir vətəndaş üçün, hər bir azərbaycanlı üçün ən ümdə, ən ülvə, ən başlıca və-

zifə olmalıdır. Qalan hisslər, duyğular, qalan cəhdlər hamısı bir kənara qoyulmalıdır. Ancaq indiyə qədər biz bunu etməmişik.

Yəqin indi hamı başa düşür ki, Azərbaycan çox gərgin vəziyyətdədir. Ona görə də, bir daha qeyd edirəm, bu barədə lazımi tədbirlər görülməkdir. Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyində aparılmış dəyişikliklər və başqa tədbirlərimiz şübhəsiz ki, öz nəticəsini verməlidir. Biz müdafiə qüvvələrimizi hər cəhətdən gücləndirməliyik.

Hətta belə ağır vəziyyətdə də mən yenə atəşin dayandırılması, sülh danışıqlarının aparılması, məsələnin sülh yolu ilə həll olunması və işğal edilmiş torpaqlarımızın bu yolla geri qaytarılması tərəfdarıyam. Mənim mövqem belədir və ona əsaslanaraq, ayrı-ayrı dövlətlərlə əlaqə saxlayıram. Ermənistanla bəzi danışıqlar aparırıq. Bu mövqeni gələcəkdə də davam etdirəcəyik. Eyni zamanda, biz təkcə buna ümid bəsləmirik. Azərbaycanın gərək etibarlı müdafiəsi olsun. Biz işğalçılıq, qəsbkarlıq siyasəti yeritmirik. Biz sadəcə olaraq, torpaqlarımızı özümüzə qaytarmalıyıq, işğal edilmiş ərazilərimizi geri almalıyıq, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etməliyik. Bu, haqq işidir. Biz bu haqq yolunda bütün imkanlardan istifadə etməliyik.

Müdafiə qüvvələrini möhkəmləndirmək üçün Azərbaycanda bütün mənəvi-psixoloji vəziyyət dəyişməlidir. İndiki əhvali-ruhiyyə ilə Azərbaycanın bütövlüyünü təmin etmək mümkün olmayacaqdır. Bir tərəfdə torpaqlarımız əldən gedib, yüz minlərlə adam qaçqın düşüb, ağır vəziyyətdə, yersiz-yurdsuz, çadırlarda – bəzən bunlar da çatışmır – yaşayır, o biri tərəfdə isə Azərbaycan torpağında yaşayan, onun çörəyini yeyib suyunu içən, havası ilə nəfəs alan, sərvətlərindən istifadə edən adamlar eyş-işrət içərisindədirlər. Hələlik onlarda Azərbaycanı qorumaq, müdafiə etmək əhvali-ruhiyyəsi yoxdur. Şübhəsiz ki, belə vəziyyətdə biz

bu uğursuzluqların təbii olduğunu qeyd etməliyik. Ona görə də gərək bütün qüvvələrimizi toplayaq.

İndi Müdafiə Nazirliyi lazımi tədbirlər görür, səfərbərlik aparılır. Bu, ümumi səfərbərlik deyil, adi səfərbərlikdir. Sizə xatırlatmaq istəyirəm ki, Azərbaycan Sovetlər İttifaqının tərkibində olanda hər il sovet ordusuna 60 min nəfər çağırışçı yola salınırdı. İndi, Azərbaycan müstəqil bir dövlət olanda nə üçün bunu etmək mümkün olmasın? Nə üçün gənclərin bir hissəsi çağırışdan boyun qaçırır, orduda xidmət etmək istəmir, valideynləri isə cürbəcür vasitələrlə onları hərbi xidmətdən azad etdirirlər? Bəziləri orduda xidmət etməli olan oğlanlarını Azərbaycandan kənara, başqa ölkələrə göndərmişlər. Bəs onda Azərbaycanı kim qoruyacaq, onun müstəqilliyini kim təmin edəcəkdir? İndi adamları ayağa qaldırmaq, milli vətənpərvərlik hissini yüksəltmək, xalqı səfərbər etmək əsas vəzifələrimizdən biridir.

Mən bu gün televiziya ilə verilən kiçik bir xəbəri dinlədim. 1941-ci ildə Böyük Vətən müharibəsinin ilk günündə Azərbaycandan 18 min nəfər könüllü yazılaraq cəbhəyə getmişdi. O vaxt Azərbaycanın əhalisi cəmi üç milyon nəfər idi. İndi nə üçün bunu edə bilmirik? O zaman Sovetlər İttifaqını qorumaq üçün cəbhəyə gedirdilər.

İndi isə doğma torpağımızı, öz dövlətimizi, müstəqil Azərbaycanı qorumaq üçün adamları səfərbər edə bilmirik.

Doğrudur, son günlər bizə məlumatlar gəlmişdir ki, bəzi yerlərdə hərbi komissarlıqlar, polis idarələri bu işdə də əyintilərə yol vermişlər. Bu əyintilər nədən ibarətdir? Bir tərəfdən, onlar adamları qanunsuz toplayaraq, çağırış məntəqələrinə aparır və orada qeyri-qanuni hallara yol verirlər. Bu isə xalqın narazılığına səbəb olub. Biz dünən Müdafiə Şurasında müzakirə zamanı belə halları pislədik. İkinci tərəfdən isə xəbər verirlər ki, adamları

yığıb çağırış məntəqəsinə aparırlar, səhəri gün burada həmin adamların cəmi 20 faizi qalır, 80 faizi yox olur. Bu nə təhər olur? Rüşvət alıb buraxırlar.

Azərbaycanda rüşvətxorluq ən dəhşətli bir haldır. Həyatın hər sahəsində rüşvətxorluq baş alıb gedir.

Azərbaycan vətəndaşları, xüsusilə 70-ci illərdə fəaliyyət göstərən adamlar bilirlər ki, mən o dövrdə respublikaya rəhbərlik edəndə rüşvətxorluqla mübarizəni fəaliyyətimin əsas istiqaməti kimi qəbul etmişdim. Azərbaycana rəhbərlik etdiyim 14 il ərzində fəaliyyətimin çox hissəsini rüşvətxorluqla mübarizəyə sərf etmişdim. Doğrudur, mən Azərbaycandan gedəndən sonra, xüsusən də istefaya çıxandan sonra bəzi adamlar həmin rüşvətxorları, oğruları milli qəhrəman səviyyəsinə qaldırdılar, onları 70-ci illərin guya qurbanları hesab etdilər. Nəticədə nə oldu? Azərbaycanda rüşvətxorluq on qat, iyirmi qat, yüz qat artdı. İndi bu vəziyyət bütün xalqı dəhşətə gətirir. Elə bu səfərbərlik hadisəsində də. Hərbi komissarlıqların əksəriyyətində rüşvətxorluq halları vardır.

Kim məndən inciyirsə, qoy incisin, həqiqəti demək lazımdır. Heç belə iş olarmı? Rüşvət verən, öz oğlunu çağırışdan azad edən adam vətən haqqında, torpaq haqqında düşünürmü? Yaxud da ki, rüşvət alıb, cinayət yolu ilə cibini pulla dolduran adam vətən haqqında, torpaq haqqında, Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında düşünürmü? Bunların hamısı aradan götürülməlidir. Biz bu sahədə ciddi tədbirlər görəcəyik. Mən hamıya xəbərdarlıq edirəm və bildirmək istəyirəm ki, biz bu hallara dözməyəcəyik. Lakin biz nə qədər mübarizə aparsaq da – mən bunu öz həyat təcrübəmə əsasən deyirəm – əgər insanların məənəviyyatında dəyişiklik olmasa, pozulmuş məənəviyyat bərpa edilməsə, insanlarda vətənpərvərlik, namus, şərəf, qeyrət hissi baş qaldırmasa, biz heç nə edə bilmərik.

Buna görə də sizə müraciət edirəm. İndi bizim ordumuz yaranmalı və qurulmalıdır. Bir də qeyd edirəm, ordumuz ancaq Azərbaycanı müdafiə etmək məqsədi daşıyır. İşğalçılıq məqsədi daşımır. Bizim işimiz haqq işidir, gərək hər bir vətəndaş bunu özünün şərəfli borcu kimi qəbul etsin. Kim özü orduda qulluq edə bilirsə, qoy könüllü surətdə getsin. Kim özü qulluq edə bilmirsə, yanındakıları başa salsın ki, gedib orduda xidmət etmək lazımdır. Yaxud əgər özü orduda qulluq edə bilmirsə, fikirləşsin ki, orduya necə kömək etmək lazımdır. İndi bunların hamısı ən zəruri vəzifələrdir. Bütün xalqa, Azərbaycan vətəndaşlarına müraciət edirəm ki, bu tədbirlərin həyata keçirilməsində fəal iştirak etsinlər.

Azərbaycan böyük təhlükə altındadır. Lakin biz bu təhlükənin qarşısını ala bilərik, almalıyıq da. Hər kəs öz vəzifəsini başa düşməlidir. Polis orqanları, hərbi komissarlıqlar, başqa hüquq-mühafizə orqanları, prokurorluq orqanları qanun-qayda yaradılması üçün, adamların qanuna riayət etməsi üçün lazımi tədbirlər görməlidirlər. Amma bunun üçün gərək həm polis, həm prokurorluq orqanlarında, həm hərbi komissarlıqlarda, həm də başqa sahələrdə, ordumuzun zabıt heyətində, yüksək təbəqələrində mənəviyyatca saf adamlar olsunlar. Əgər belə olmasa, onlar vətəndaşlıq, azərbaycançılıq, vətənpərvərlik məsuliyyətini hiss etməsələr, bu vəzifələri yerinə yetirə bilməyəcəklər.

Bəli, polis, prokurorluq orqanlarına, hərbi komissarlıqlara böyük səlahiyyətlər verilib. Ancaq bu səlahiyyətlərdən yalnız və yalnız dövləti möhkəmləndirmək, nizam-intizamı gücləndirmək, ordunu qurmaq, müdafiə qüvvələrini möhkəmləndirmək, ərəzi bütövlüyünü təmin etmək üçün istifadə etmək lazımdır. Şəxsi məqsədlər bir yana atılmalıdır. İndi hər şey cəbhə üçün, müdafiə üçün olmalıdır. 1941–45-ci illər müharibəsi dövrünü bir yadınıza

salın. O dövrü yaşayan adamlardan biri də mənəm. O vaxt insanlar ac da, çılpaq da qalırdılar, çox şeydən məhrum idilər. Lakin bir şey hamı üçün ümdə idi, əsas vəzifə idi: cəbhəyə, orduya kömək etmək, vətənin müdafiəsini təşkil etmək. İndi də hamı belə etməlidir, indi də belə olmalıdır.

İndi biz respublikamızda iqtisadiyyat sahəsində islahatlar keçiririk. Bazar iqtisadiyyatı əsas yolumuzdur, sərbəst iqtisadiyyata böyük meydan vermişik və bu yolla da gedəcəyik. Lakin bu o demək deyildir ki, bəzi adamların çıxışlarında, bizə gələn məktublarda deyildiyi kimi, Bakıda cavan oğlanlar alver eləsin, kommersiya mağazalarında otursun, eyş-işrətlə məşğul olsun, xalqımızın bir hissəsi – onsuz da ağır vəziyyətdə, kənd və rayonlarda yaşayan hissəsi isə gedib torpaqları müdafiə etsin. Bu torpaq hamımızdır – təkcə orada yaşayan adamların, təcavüzə məruz qalanların deyil, bütün Azərbaycanın torpağıdır. Hesab edirəm ki, bizim vətəndaşlarımız, ictimai-siyasi təşkilatlarımız məni düzgün başa düşürlər. Bir tərəfdə restoranlarda çalğı, həddindən artıq pullu adamların cürbəcür kef məclisləri, digər tərəfdə isə şəhidlər, cəbhədə vuruşanlar, qaçqın düşüb ağır vəziyyətdə yaşayanlar. Yox, hamı bərabər yaşamalıdır. O adamların hamısı bu işlərini qoyub cəbhəyə getməlidir. Ümumiyyətlə, indi Azərbaycanda hamıda vətəni müdafiə əhvali-ruhiyyəsi olmalıdır. Mən bütün vətəndaşları bu yola dəvət edirəm. Kim bu yolla gedəcəksə, o, xalqını sevən, vətəninə sədaqətli olan adamdır. Kim bizim əxlaqımıza, mənəviyyatımıza, milli ənənələrimizə zidd olan yollarla gedəcəksə, o cür həyat tərzii ilə yaşayacaqsə, onların Azərbaycanda yaşamaq hüququ yoxdur.

Hətta bəzi hərbcilər də mənə deyirlər ki, bu ağır vəziyyətdə Azərbaycanı atıb başqa ölkələrə gedən, vəziyyət dəyişdikdən sonra geri qayıtmaq istəyən adamları respublikanın vətəndaşlığından

məhrum etmək lazımdır, onların Azərbaycana qayıtmasına imkan verilməməlidir. Bu təkliflərdə həqiqət var. Həmin təklifləri irəli sürənlər Azərbaycana canı yanan adamlardır. Güman edirəm ki, mənim bu sözlərimi düzgün başa düşəcəksiniz.

Biz çoxlu məktub alırıq, bizə xeyli müraciətlər də olur. Əhəlinin əksər hissəsi qanun-qaydanı möhkəmlətməyi, tələbkarlığı artırmağı, adamları nizam-intizama tabe etməyi, qanunları ciddiləşdirməyi istəyir. Bunların hamısı təbiidir. Ürəyi vətən üçün, xalq üçün, torpaq üçün yanan adam belə düşünür və belə də düşünməlidir. Biz bu sahədə də lazımi tədbirlər görəcəyik.

Qeyd etdim ki, Azərbaycanda 1 milyon nəfərdən çox qaçqın var. Son vaxtlar onların sayı artıb. Qaçqınların bir hissəsi İmişli rayonunun ərazisində yerləşdirilib, İran İslam Respublikasından oraya yardım, çadırlar və sair şeylər göndərilib. Qaçqınların bir hissəsi başqa rayonlarda yerləşdirilib, bir hissəsi də Bakıya gəlib, onların hamısına mütləq qayğı göstərilməlidir. Lakin lazımi qayğı yoxdur. Mən yenə də əlli il bundan əvvəlki müharibəni yada salıram. O vaxtlar Sovetlər İttifaqı ərazisinin xeyli hissəsi faşist qoşunları tərəfindən zəbt edilmişdi. Çox adam öz yerini tərk etmiş, qaçqın vəziyyətinə düşmüşdü. Ancaq o vaxtlar həmin adamları ayrı-ayrı ailələr öz himayəsinə götürürdülər. Mən hesab edirəm ki, Bakı şəhərində də, başqa şəhər və rayonlarımızda da hər ailə bir qaçqın ailəsini qəbul etmək imkanına malikdir. Bu, böyük bir xeyirxah iş olardı. İndi bizim rayonlarda, qəsəbələrdə, kəndlərdə və şəhərlərdə bəzi adamların iri evləri, bir neçə otaqlı mənzili vardır. Nə olar ki, qoy onların hərəsi bir qaçqın ailəsini götürüb saxlasın. Bunu etmək lazımdır. Biz qaçqınları yağışın, qarın altında qoya bilmərik. Bununla yanaşı, dünən biz ciddi tədbirlər görmüşük, Nazirlər Kabinetinə göstəriş vermişik. Qaçqınların məskunlaşdığı yerlərdə əlavə tədbirlər görmək niyyətindəyik.

Eyni zamanda, belə bir fikir də meydana çıxıb və mən onu sizə çatdırmaq, müraciət etmək istəyirəm. İndi Azərbaycan Respublikasının, məsələn, Bakı, Gəncə, Sumqayıt və başqa şəhərlərində, digər yerlərində həm dövlət müəssisələrimiz var, həm də çoxlu şirkət, iş adamları, kommersiya ilə məşğul olan təşkilatlar var.

Bunların bir çoxu son illər müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərir, xeyli vəsait toplaya bilib. Bəs onlar nə iş görürlər? Onların gördüyü işlərə etirazımız yoxdur. Qeyd etdiyim kimi, biz bazar iqtisadiyyatı, sərbəst iqtisadiyyat yolu ilə gedirik və bunların hamısına imkan verilib və veriləcəkdir. Lakin bununla yanaşı, bax, həmin strukturlar – həm dövlət müəssisələri, həm də xüsusi bölmə, şirkətlər, firmalar, assosiasiyalar, iş adamları qaçqınlara kömək etməlidirlər. Şübhəsiz ki, bu işlər pərakəndə halda ola bilməz. Biz Nazirlər Kabinetinə göstəriş vermişik ki, bu işi mü-təşəkkil hala salsınlar.

Lakin elə olmasın ki, kimsə balaca bir iş görməklə, qaçqınlara aparıb yemək verməklə öz vəzifəsini bitmiş hesab etsin. Yaxşı olar ki, qaçqınların müəyyən bir hissəsini ayrı-ayrı şirkətlər, iş adamları və başqaları öz öhdəsinə götürsün, qaçqınların yerləşdirilməsi, maddi cəhətdən təmin edilməsinin qeydinə qalsınlar. Ta qaçqınlar öz torpaqlarına qayıdana qədər. Əlbəttə, onlara bundan sonra da kömək edilməlidir. Çünki qaçqınlar öz yurdlarına qayıtdıqdan sonra çətinlikləri çox olacaqdır. Axı onların evləri dağıdılmışdır, bu adamlar var-dövlətlərini itirmişlər. Bu sahədə lazımı işlər görmək lazımdır. Bizdə Qaçqınlar Komitəsi var. Mən onun fəaliyyətini gənaətbəxş hesab etmirəm. O öz işini genişləndirməlidir. Biz bu sahədə də lazımı tədbirlər görəcəyik.

Mən bütün rayonların, bütün şəhərlərin icra hakimiyyəti başçılarına, bütün nazirliklərin rəhbərlərinə – hamıya müraciət edi-

rəm ki, gücümüzü, imkanlarımızı toplayıb qaçqınlara lazımı kömək göstərməliyik.

Son vaxtlar baş vermiş hadisələrdən bəzi qüvvələr Azərbaycanda daxili sabitliyi pozmaq üçün istifadə edirlər. Biz bunu görürük. Həmin qüvvələr, birinci növbədə, Xalq Cəbhəsinin qüvvələri və başqa qüvvələr orduda təxribatla məşğul olmuş, cəbhəyanı rayonlara gedərək, əhalini yalandan qorxudub geri çəkilməyə məcbur etmişlər. Bu qüvvələrin bəziləri rayonların işğal olunmasına qəsdən imkan yaratmağa cəhd göstərmişlər və fürsətdən istifadə edərək, öz fəaliyyətini davam etdirməyə can atırlar. Bunların hamısı xəyanətdir. Xalqına xəyanət edən, torpağa xəyanət edən adam əsl xəyanətkardır. Lakin bu, bir adamın işi deyildir, bunlar qruplardır, təşkilatlardır. Bizdə belə məlumatlar var. Azərbaycanın bu vəziyyətə düşməsinin əsas günahkarları olan bu adamlar fürsəti əldən verməyib, itirilmiş mövqelərini geri qaytarmaq, qisas almaq məqsədi güdürlər. Bunun üçün onlar çox çirkin yollara gedir və çirkin işlər görürlər. Adamlar arasında cürbəcür təbliğat aparmağa, xalqı çaşdırmağa, ictimai-siyasi sabitliyi pozmağa cəhdlər göstərirlər.

Son günlər alınan məlumatlar göstərir ki, Xalq Cəbhəsinin bəzi dəstələri, bəzi təşkilatlar yerlərdə adamlara silah paylayırlar və silahlı üsyan qaldırmaq fikrinə düşüblər, hakimiyyəti ələ keçirmək niyyətindədirlər. Halbuki hakimiyyət onlarda idi. Amma siz onu saxlaya bilmədiniz. Heç kəs hakimiyyətinizin əldən getməsinə çalışmırdı. Əgər siz bu hakimiyyəti saxlaya bilmədinizsə, özünüz qaçdınızsa, geri çəkildinizsə, buna kim təqsirkardır? Bəs indi nə istəyirsiniz?

Götürək elə həmin iyun hadisələrini. Bu hadisələrin nə üçün və nədən baş verdiyini təhlil etmək istəmirəm. Bu barədə Milli Məclisin qərarı var. Ancaq Baş Nazir Pənah Hüseynov iyunun

6-da istefa verib, qaçıb, indiyə qədər tapılmaz. Ali Sovetin Sədri İsa Qəmbərov iyunun 13-də istefa verib. Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəy iyunun 17-də Bakını tərk edərək gedib və indiyədək Kələki kəndində yaşayır. Əgər onlar günahkar deyildirlərsə, hakimiyyəti özlərində saxlamaq fikrində idilərsə, nə üçün istefa verdilər, nə üçün qaçdılar? Halbuki hakimiyyət də, dövlət də onların əlində idi. Onlar hakimiyyətdən də, dövlətdən də, bütün imkanlardan istifadə edib Azərbaycanda sabitlik yaratmalı, vətəndaş müharibəsinin qarşısını almalı və silahlı qüvvələri gücləndirib Azərbaycanın müdafiəsini təmin etməli idilər. Ancaq bunu etmədilər. Ona görə etmədilər ki, onlar hakimiyyətə gələn gündən daxildə bir-biri ilə mübarizə aparmaq, bir-birini yıxmaq, bir-birinin vəzifəsini əlindən almaq niyyətləri ilə yaşayır, cürbəcür qanunsuz hərəkətlərə yol verir, xalqda narazılıq yaradırdılar. Ona görə də bu hakimiyyət öz-özünə yıxılıb getmişdir.

Bir sözlə, bu hakimiyyəti onların özləri təhvil verib, özləri çıxıb gediblər, onları heç kəs yıxmayıbdır. İndi bu vəziyyətdə torpağı, vətəni qorumaq əvəzinə Xalq Cəbhəsinin fərsətdən istifadə edib ara qızışdırması, insanları çaşbaş salması, qaçqın vəziyyətinə düşən adamlardan öz çirkin məqsədləri üçün istifadə edib təxribatlar törətməsi, dövlət orqanlarına qarşı təbliğat aparması nəyə lazımdır? Halbuki Xalq Cəbhəsi torpağı qorumaq, vətəni qorumaq məqsədilə yaradılmışdı. Demək belə çıxır ki, beş ildən bəri gedən proseslər indi də davam edir. Bunlara son qoymaq lazımdır.

Buna görə də oktyabrın 10-da Prezident vəzifəsinin icrasına başlayarkən xalqa müraciətimdə də bildirdim ki, Prezident kimi, Azərbaycan Respublikasında siyasi dünyabaxışından asılı olmayaraq, bütün qüvvələri əl-ələ verib Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən çıxarmağa dəvət edirəm. Ola bilsin ki, kiminsə kimdənsə

xoşu gəlmir, birinin bir cür, başqasının ayrı cür dünyagörüşü var, bunların hamısı kənara qoyulmalıdır. Ola bilər ki, tarixi biri bir cür, başqası ayrı cür təhlil etsin – bunlara son qoyulmalıdır. İndi Azərbaycan üçün bir amal, bir məqsəd var: Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən xilas etmək, onun ərazi bütövlüyünü, müdafiəsini təmin etmək. Kimin əlindən nə gəlersə, bu amal, bu məqsəd naminə etməlidir.

Hamımız üçün bir böyük məfhum var: Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan xalqı. Bu məfhumun ətrafında hamı sıx birləşməlidir.

Azərbaycanın müstəqilliyi, müdafiəsi, ərazi bütövlüyü təmin edildikdən sonra kim hansı vəzifəni istəyirsə, gəlib götürsün. Ancaq indi durub vəzifə davası etmək, bu fürsətdən, bu yazıq, məzlum adamlardan, onsuz da ağır bəlaya düşər olmuş insanlardan, qaçqınlardan istifadə edib təbliğat aparmaq, qisas əhvali-ruhiyyəsi ilə yaşamaq – bunların hamısı xalqımıza xəyanətdir. Mən başa düşmürəm, nədən ötrü qisas almaq istəyirlər. Ona görə də mən Xalq Cəbhəsinə və başqa siyasi qüvvələrə xəbərdarlıq edirəm ki, bu əməllərindən əl çəksinlər. Azərbaycanın dövlət qanunları qorunacaqdır, Azərbaycan dövləti özünü və respublikanı qorumağa qadirdir. Hesab edirəm ki, bundan hərə özü üçün nəticə çıxarmalıdır. Biz belə hallara yol verməyəcəyik! Bununla əlaqədar mən xalqa, hamıya – bütün siyasi partiyalara, siyasi qüvvələrə, Azərbaycanı sevən, vətəninə hörmət bəsləyən bütün adamlara bir daha müraciət edirəm: hamı qüvvələri toplayıb bir hədəfə vurmalıdır, Azərbaycanı müdafiə etmək, bu ağır vəziyyətdən çıxarmaq lazımdır.

Azərbaycanın iqtisadiyyatında da dağıntılar çoxdur. Mən bunu dəfələrlə demişəm. Hazırda sənayemiz də, kənd təsərrüfatımız da ağır vəziyyətdədir. Bir tərəfdən, torpaqların bir hissəsi iş-

ğal edilib, digər tərəfdən, kənd rayonlarında lazımi işlər görülmədi, məhsul yığılmadı. Əlaqədar nazirliklər üzərlərinə düşən vəzifələri yerinə yetirmədilər, rayon rəhbərləri lazımi iş görmədilər. İqtisadiyyatda da çətinliklərimiz çoxdur. Ancaq həm sənayedə, kənd təsərrüfatında, həm də adamların təchizatı sahəsində olan çətinlikləri aradan qaldırmaq mümkündür. Xalqımız dözümlü xalqdır, bu ağır vəziyyətə dözəcəkdir. Ola bilər az yesin, ola bilər nəyi isə çatmasın, ola bilər lazımi paltarı olmasın. Lakin torpağı itirmək olmaz. Ona görə də indi bütün qüvvələr cəlb olunmalıdır ki, hamımız birləşək və hamımız Azərbaycanın müdafiəsini təmin edək, yaranmış vəziyyətdən birlikdə çıxraq.

Bu baxımdan hesab edirəm ki, işğal olunmuş rayonların əhalisi fəaliyyət göstərməlidir. Həmin rayonlarda çox qəhrəman, cəsur adamlar, hörmətli adamlar olubdur. Laçın rayonundan da, Kəlbəcər rayonundan da, Dağlıq Qarabağın ərazisindən, Şuşadan, Ağdamdan, Füzulidən, Cəbrayıldan, Qubadlıdan, Zəngilandan olan hörmətli, nüfuzlu şəxslər, bu rayonların əhalisi müdafiə üçün imkanlara malik adamların səfərbər edilməsində bizə kömək etməlidirlər. Bu rayonların əhalisi arasından bizim orduda xidmət etmək imkanı olan adamları gətirib özləri təqdim etməlidirlər. Belə etsələr, səfərbərlikdə buraxılmış səhvlər yəqin ki, olmaz, yaxud da az olar.

Ona görə də həmin rayonların hörmətli adamlarına, vətəndaşlarına müraciət edirəm. Mən bu rayonların səlahiyyətli nümayəndələri ilə – özü də 5-10 nəfərlə yox, böyük tərkibdə, hər rayondan 500, 600, 700 nəfərlik tərkibdə – ayrı-ayrılıqda görüşməyə hazıram. Onlarla görüşüb bu rayonların geri qaytarılması üçün hansı tədbirləri görmək barədə məsləhətləşmək əzmindəyəm və dəvət edirəm ki, bu görüşlər yaxın günlərdə təşkil olunsun. Mən buna hazıram. Eyni zamanda, bütün başqa nüfuzlu şəxslərin hamısı ilə,

bu işdə iştirak etməyə imkanı olan hər bir adamla görüşməyə hazıram. Bu gün mənə xəbər verdilər ki, böyük bir dəstə – Əfqanıstanda vuruşmuş azərbaycanlı döyüşçülər, təxminən 1000 nəfər adam mənimlə görüşmək üçün müraciət ediblər. Mən onlarla görüşməyə razılıq vermişəm. Onlar Azərbaycanın müdafiəsi üçün vuruşmağa hazırdırlar. Bu, yaxşı təşəbbüsdür. Arzu edirəm ki, belə təşəbbüslər davam etsin. Beləliklə, biz müdafiə qüvvələrimizi möhkəmləndirər, Azərbaycanda milli həmrəyliyi, milli birliyi təmin edərik. Ancaq bunlarla yanaşı, bizə gələn məktubların, təkliflərin hamısında bizdən bir şey tələb olunur: qanun-qaydanı möhkəmlətmək, tələbkarlığı gücləndirmək, cinayətkarlığa qarşı mübarizəni ciddiləşdirmək, hüquq-mühafizə orqanlarında qanun-qayda yaratmaq, ordunu möhkəmlətmək, orduya qayğı göstərmək.

Baxmayaraq ki, bəzi səbəblərdən, ya qorxaqlığa görə, yaxud pis niyyətlərə görə ordunun ayrı-ayrı hissələrindən qaçıb gedən adamlar var, biz ordumuza, əsgərlikdə olan adamlara hörmət etməliyik, ordumuzu hörmətlə, qayğı ilə əhatə etməliyik. Mən xalqı buna dəvət edirəm. Bəzi qəzetlər belə məlumat verirlər ki, guya bizim uğursuzluqlarımıza səbəb budur ki, ayrı-ayrı batalyonlar vardı, onlar ləğv edildi. Bunlar hamısı yalan sözdür. Onların necə batalyonlar olduğu məlumdur, çoxu cinayətkar batalyondur. Onlar cəbhə bölgələrində yerli əhalini qarət etməklə məşğul olublar. Erməni silahlı qüvvələri ilə əlaqəyə girib, var-dövlətimizi onlara satmaqla məşğul olublar. Onların adları da məlumdur. Mən bu adları çəkməyə ehtiyac görmürəm.

Onların çoxu Xalq Cəbhəsi ilə, bəziləri başqa qüvvələrlə bağlı olublar. Bədbəxtlik də burasındadır ki, biz bu ikiillik müstəqillik dövründə Azərbaycanda dövlət strukturu əsasında nizami ordu yaratmaq əvəzinə, ayrı-ayrı adamlar, ayrı-ayrı qüvvələr hərəsi

özünə bir batalyon yaradıb, gedib haradasa balaca bir kəndi guya alıb, guya böyük bir şücaət göstəribdir. Əslində isə bunlar heç bir nəticə verməyib, bizi gətirib, bax, bu dağıntı vəziyyətinə çıxarıb.

Ona görə də mən cürbəcür ittihamları tamamilə rədd edirəm. Kim istəyirsə bizim müdafiə qüvvələrimiz möhkəmlənsin, hamı bir mərkəzdə – Müdafiə Nazirliyində, ordumuzda cəmlənməlidir. Kim orada qulluq etmək istəyirsə, gəlib qulluq etsin.

Qanun-qaydanı, nizam-intizamı möhkəmləndirmək üçün bizə təkliflər gəlir ki, Azərbaycan müharibə şəraitindədir, buna görə də hərbi vəziyyət elan etmək lazımdır. Yaxud bəziləri təklif edirlər ki, fəvqəladə vəziyyət elan olunmalıdır. Bu təkliflərdə əsas var. Mən bunlara da müəyyən dərəcədə bəraət qazandırırıram. Biz bu barədə düşünürük. Ancaq güman edirəm ki, hər bir şəxs öz vətəndaşlıq borcunu layiqincə yerinə yetirərsə, hər bir azərbaycanlı öz torpağına, vətəninə, obasına sadıq qalarsa və vətəninə, torpağına hər şeydən üstün tutarsa, belə tədbirlərə əl atmağa ehtiyac olmayacaqdır. İndi bütün siyasi qüvvələr bir məqsədə qulluq etsələr, dövlətin ətrafında toplaşıb, dövlətçilik yolu ilə, qanun-qayda yolu ilə Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən xilas etmək əzmində olsalar, onda bu tədbirlərə əl atmaq lazım gəlməyəcəkdir. Ancaq ola bilər ki, vəziyyət bizi belə tədbirlərə də əl atmaq məcburiyyətinə gətirib çıxarsın. Güman edirəm ki, əgər biz milli həmrəyliyə, vətəndaş birliyinə, vətəndaş həmrəyliyinə nail ola bilsək, bu tədbirlərin hamısından şübhəsiz, imtina edə bilərik və onlara ehtiyac olmaz.

Bu fikirlərimi sizə çatdıraraq qeyd etmək istəyirəm ki, biz öz diplomatik, siyasi fəaliyyətimizi də davam etdiririk və davam etdirəcəyik. Danışqlar yolu ilə atəşkəsin davam etdirilməsinə nail olmağa çalışacağıq. Məsələlərin sülh yolu ilə həll edilməsinə

bundan sonra da üstünlük verəcəyik. Ancaq hər bir vətəndaş, hər bir azərbaycanlı hiss etməlidir ki, indi vətəni qorumaq üçün hərə öz payını verməlidir, hərə öz yerini tapmalıdır. İndi hər kəs mü-səlləh əsgər olmalıdır. Bundan artıq vəzifə yoxdur. Bütün qalan problemlər sonra həll ediləcəkdir. Bütün digər problemlər ikinci, üçüncü sıraya keçməlidir. Ön cərgədə birinci növbədə bu problem durmalıdır. Hamı onun ətrafında birləşməlidir.

Mən bəzi acı həqiqətləri sizə çatdıraraq, eyni zamanda, bildir-mək istəyirəm ki, doğrudan da Azərbaycan xalqının potensialı – həm qəhrəmanlıq, həm döyüşkənlik, həm də intellektual poten-sialı böyükdür. Biz bu potensialdan səmərəli istifadə etməliyik. Bu sahədə ziyalılarımız daha fəal çalışmalıdırlar. Onlar sərhəd bölgələrində, qaçqınların arasında, ordu hissələrində olmalı-dırlar.

Burada oturub ah-vay etməkdən, yaxud qeybətlə məşğul ol-maqdansa, ayrı-ayrı məsələlərə cürbəcür qiymət verməkdənsə ge-dib hərə bir cəbhə bölgəsində, ordu hissəsində adamların əhvali-ruhiyyəsini, vətənpərvərlik hissini qaldırsa müdafiə qüvvələrinin möhkəmləndirilməsində iştirak etdiklərini göstərə bilərlər.

Mən yenə də 50 il bundan əvvəlki müharibə dövrünə qayıdı-ram. O zaman bizim ziyalılarımız – yazıçılar, mədəniyyət xadimləri, alimlər bu məsələlərdə çox fəal iştirak edirdilər. İndi də ziyalılarımızı dəvət edirəm, çox xahiş edirəm ki, bu işə qoşulsun-lar. Ancaq bir məqsədlə – adamların fikrini, mənəviyyatını düz-gün istiqamətə yönəltmək üçün qoşulsunlar, onları çaşdırmaq, ayrı-ayrı təxribat işləri aparmaq üçün yox. Güman edirəm ki, bu yolda hamımız bir olmalıyıq. Belə hesab edirəm ki, din xadimləri də bu sahədə öz işlərini görməlidirlər. Azərbaycan xalqının zən-gin milli ənənələri var. Torpaqlarımızın etibarlı müdafiəsi üçün bu ənənələrdən istifadə olunmalıdır.

Bir sözlə, vəziyyət ağırdır, gərgindir. Ancaq bu o demək deyil ki, biz vəziyyəti çıxılmaz hesab edirik. Xeyr. Yenə də deyirəm, bu gün Azərbaycanın böyük gücü, potensialı, xalqımızın zəngin qəhrəmanlıq ənənələri – bunların hamısı birləşdirilməlidir. Bütün imkanlardan istifadə edərək, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını geri qaytarmağa bizim imkanımız var.

Sizə bu fikirlərimlə, bu arzularımla müraciət edərək, hamınızı bu yolda fədakar mübarizəyə, Azərbaycanın müdafiəsinə qalxmağa dəvət edirəm və hamınızdan təşəbbüs, əməli fəaliyyət gözləyirəm. Diqqətinizə görə sağ olun, gecəniz xeyrə qalsın. Azərbaycan xalqına həyatın bu ağır dövründə uğurlar diləyirəm.

Sağ olun.

KEÇMİŞ BEYNƏLMİLƏLÇİ DÖYÜŞÇÜLƏRLƏ GÖRÜŞ

4 noyabr 1993-cü il

Hörmətli döyüşçülər!

Əfqanıstan müharibəsinin iştirakçısı olan hörmətli veteranlar! Azərbaycanın müdafiəsi ilə əlaqədar çağırışa cavab verərək, belə bir təşəbbüs qaldırdığınıza görə sizə təşəkkürümü bildirirəm. Noyabr ayının 2-də televiziya və radio vasitəsilə xalqa müraciət edərkən mən Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarını həmrəyliyə, birliyə dəvət etdim və bütün Azərbaycan xalqını vətənin müdafiəsi işində iştirak etməyə çağırdım. Siz bu çağırışa cavab olaraq mənə müraciət etmisiniz. Öz xidmətlərinizi göstərmək, vətənin, torpağımızın müdafiəsində iştirak etmək istəyirsiniz. Bu, əsl vətənpərvərlik təşəbbüsüdür. Bu sizin torpağımıza, vətənimizə, müstəqil Azərbaycana qəlbən bağlı olduğunuzu bir daha nümayiş etdirir. Eyni zamanda, bu təşəbbüs bütün Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan vətəndaşları üçün gözəl bir nümunədir. Güman edirəm ki, sizin təşəbbüsünüz öz davamını tapacaqdır. Azərbaycanın indiki ağır vaxtında onun müdafiəsində iştirak etmək üçün minlərlə qəhrəman oğullar ordularına gələcək və hamımız birləşib vətənimizin müdafiəsini təmin edə biləcəyik.

Noyabrın 2-dəki müraciətimdə qeyd etdim və bir daha bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının öz torpaqlarını müdafiə etmək üçün böyük potensialı var. Ən böyük potensial bizim insanların vətənə, torpağa bağlılığı, vətəni, torpağı

sevməsi və onu qorumaq hissidir. Bu, xalqımızın tarixi ənənələrindən irəli gələn hissidir. Güman edirəm ki, xalqımız tarixi ənənələrimizi, keçmişimizi yada salaraq, Azərbaycanın bu ağır vəziyyətdən çıxması üçün bundan sonra səmərəli tədbirlər görəcəkdir. Ordumuz, müdafiə qüvvələrimiz möhkəmləndirilməlidir. Bunu da xalq etməlidir. Bu, bütün vətəndaşların işidir. Bunu ordunun özü, ordunun rəhbərləri etməlidirlər. Nəhayət, bunu biz etməliyik. Bu bizim borcumuzdur. Ancaq hamımız birlikdə, sizlə bərabər etməliyik.

Bu günlərdə bir çox yerlərdən məktublar alırıq, bizə təşəbbüslərlə müraciət edirlər, Azərbaycan vətəndaşları bizim çağırışımıza cavab verirlər, vətənin müdafiəsində iştirak etmək istəyirlər. Güman edirəm ki, bütün bunlar Azərbaycan xalqında yeni əhvali-ruhiyyə, vətənpərvərlik hissləri, vətənpərvərlik əhvali-ruhiyyəsi yaradacaqdır. Bəzi adamlar indiyədək olan biganəlikdən əl çəkəcək və başa düşəcəklər ki, Azərbaycandan başqa vətənimiz yoxdur. Azərbaycan torpaqlarını biz özümüz qorumalıyıq, özümüz saxlamalıyıq. Azərbaycanın müstəqilliyini biz özümüz qorumalıyıq, özümüz saxlamalıyıq.

Mən bu gün sizin qarşınızda bir daha qeyd edirəm: bütün vətəndaşlarımız Azərbaycan Respublikasında 5 ildən artıq müddətdə gedən müharibəyə, nəhayət, son qoyulmasını istəyirlər. Biz də müharibəyə son qoyulmasını istəyirik. Ancaq Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini təmin etmək yolu ilə. Buna sülh yolu ilə nail olmaq tərəfdarıyıq. Lakin danışıqlar aparmaq üçün, barışıq əldə etmək üçün, yəni məsələnin həllini sülh vasitəsilə tapmaq üçün biz gərək müdafiə qüvvələrimizi möhkəmləndirək. Biz müdafiə olunuruq. 5 ildən artıqdır ki, Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təcavüz davam edir. Torpaqlarımızın bir qismi işğal olunubdur. Buna baxmayaraq, indiyədək etibarlı

surətdə müdafiə olunmamışıq. Bunun nəticəsində də ərazimizin bir hissəsi düşmən tərəfindən işğal edilmişdir.

Bir daha qeyd edirəm ki, bizim imkanlarımız böyükdür. Burada verilən məlumata görə, vaxtilə Əfqanıstanda gedən müharibədə iştirak etmiş minlərlə Azərbaycan vətəndaşı indi respublikamızda yaşayır. Əgər Azərbaycanın oğulları, Azərbaycanın yetirmələri başqa bir ölkədə sovet ordusunun tərkibində vuruşa bilirdilərsə, qəhrəmanlıq nümunələri göstərə bilirdilərsə, deməli, onlar öz torpaqlarını daha cəsarətlə, ürəklə qoruya bilər və torpaqlarımız uğrunda döyüşə bilərlər. Əfqanıstan müharibəsinin veteranları böyük qüvvədir. Onlar hərbi xidmətdə olmuş, müharibəni görmüş, döyüşün nə olduğunu hiss etmiş adamlardır.

Respublikamızın malik olduğu böyük imkanlardan, təəssüf ki, indiyədək istifadə edilməyibdir. Bəzən deyirlər ki, biz ordu yaramırmı. Ola bilsin ki, bu veteranların təxminən 10-15 faizi hərbi xidmət üçün yaramır. Lakin onların əksər hissəsinin hərbi xidmət etmək imkanı var. Bax, bu döyüşçülərdən indiyədək istifadə edilməyibdir. Burada verilən məlumatlar da bunu göstərir. Həmin məlumatlarla yanaşı, sizin mənə müraciətiniz də göstərir ki, siz Azərbaycanın indiki vəziyyətində respublikanı müdafiə etmək üçün, onu bu ağır vəziyyətdən qurtarmaq üçün doğrudan da çox iş görə bilərsiniz. Bunun üçün biz sizə lazımı şərait yaratmalıyıq. Bu məqsədlə biz sizin xahişinizlə buraya, sizinlə görüşə gəlmişik.

İnanırıq ki, sizin müraciətiniz, nümayəndələrinizin burada verdiyi vədlər, dedikləri sözlər həqiqətdir, qəlbinizi бүrүйən hisslərin ifadəsidir. Biz bunu belə qəbul edirik. Odur ki, sizə minnətdarlığımı bildirir və eyni zamanda, əmin olduğumu demək istəyirəm ki, siz bu təşəbbüsünüzü davam etdirəcəksiniz, ittifaqınızda, yəni Əfqanıstan Müharibəsi Veteranları İttifaqında olan döyüş qabiliy-

yətli, hərbi xidmətə qadir adamların hamısını toplayacaqsınız, Azərbaycanın Silahlı Qüvvələri tərkibində layiqli yer tutacaqsınız və vətənin müdafiəsində qəhrəmancasına iştirak edəcəksiniz.

Tam əminəm ki, siz öz sözlünüzün və vədlərinizin sahibisiniz. Mən sizə inanıram. Ona görə ki, siz döyüşlərdən, tufanlardan, sınaqlardan keçmiş adamlarsınız. Ona görə inanıram ki, siz o ağır müharibədən keçib öz vətəninizə qayıtmısınız. Ona görə inanıram ki, siz vətəninizi sevən adamlarsınız. Əgər sizdə vətən sevgisi, vətən məhəbbəti olmasaydı, öz təşəbbüsünüzlə buraya toplaşmazdınız. Əgər sizdə vətən eşqi olmasaydı, belə narahatlıq keçirməzdiniz.

Mən bunları yüksək qiymətləndirirəm. Bir daha sizə öz minnətdarlığımı bildirirəm. Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyi qarşımdadır. Mən onlara əmr vermişəm ki, bu təşəbbüsünüzlə əlaqədar lazımi təşkilati tədbirlər görsünlər və sizin qüvvələrinizdən respublikanın müdafiəsinin təmin olunması üçün istifadə etsinlər.

Bir də qeyd edirəm: biz vətənimizi müdafiə edirik, torpağımızı müdafiə edirik, dövlətimizi müdafiə edirik. Ona görə də bizim işimiz haqq işidir və vətəninizi sevən hər bir adam bu işə qoşulmalıdır, dövlət qarşısında, xalq qarşısında öz vətəndaşlıq borcunu ödəməlidir.

Sizə bir daha təşəkkür edir və cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Tutduğunuz bu yolda, vətənin müdafiəsində sizə uğurlar arzulayıram.

Sağ olun.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN İCLASINDA ÇIXIŞ

5 noyabr 1993-cü il

Hörmətli Məclis üzvləri, deputatlar, qonaqlar!

Mən respublikanın Prezidenti seçildiyimə görə Ali Məclisin iclası bu müddətdə toplaşa bilməmişdir. Elə bilirəm ki, bu gün Ali Sovetin Sədri kimi, son dəfə bu iclası başlamağa imkanım var.

Burada bir neçə ay müddətində birlikdə fəaliyyət göstərdiyimizə, işlədiyimizə görə və bu müddətdə Ali Sovetin Sədri kimi mənə göstərilən yardıma, etimada görə, Ali Sovetin Sədri vəzifəsini aparmaqda mənimlə Məclisin həmrəy olduğuna görə Milli Məclisə, onun üzvlərinə təşəkkürümü bildirirəm. Qeyd etmək istəyirəm ki, bu dövrdə mənim əvvəlki həyatım boyu keçdiyim iş təcrübəsinin üzərinə böyük bir təcrübə də gəldi. Milli Məclisə bir neçə ay müddətində rəhbərlik etmək, onun iclaslarını aparmaq, mürəkkəb məsələlərin həllində Məclis üzvlərinin rəylərini toplayıb daha düzgün qərarlar qəbul olunmasını təmin etmək – bunların hamısı mənim üçün bir təcrübə məktəbi oldu və mən bu təcrübəyə görə və bu salonda bərabər çalışdığımıza görə Milli Məclisə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Bu dövrdə Məclisin iclaslarında daim demokratiya prinsiplərinə riayət olunubdur. Mən çalışırdım ki, burada fikir müxtəlifliyi daim təmin edilsin, hər bir Məclis üzvünün fikri nəzərə alınsın. Bəzən iclaslarımız çox vaxt alıbdır, bəzən ayrı-ayrı Məclis üzvlərinin çıxışları reqlamentdən də xeyli artıq olubdur,

bəzən mənim də çıxışlarım, danışıqlarım reqlamentdən artıq olubdur. Ancaq bunların hamısı zərurətdən doğan hallar idi, yalnız və yalnız geniş fikir mübadiləsi aparıb, məsələləri təhlil və müzakirə edib daha düzgün, daha doğru qərarlar qəbul olunmasına çalışmaq məqsədi daşıyıbdır. Ona görə də mən hesab edirəm ki, həmin aylarda bu salonda Məclisin işində daim demokratik prinsiplər, parlament etikası, parlament təcrübəsi hökm sürübdür və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bundan sonra da hökm sürəcəkdir.

Bir daha sizin hamınıza təşəkkür edirəm, Məclisə, onun üzvlərinə bundan sonrakı fəaliyyətində uğurlar diləyirəm. Mənim Prezident vəzifəsinə seçilməyimdə də Milli Məclisin, xalq deputatlarının böyük fəaliyyəti olubdur. Azərbaycanda iyun ayının 4-dən başlanmış gərgin vəziyyət, qarşıdurma halları yalnız və yalnız Milli Məclisin qərarları ilə aradan qaldırılıbdır, vətəndaş müharibəsinin, indiki ağır müharibə dövründə ayrı-ayrı qüvvələr tərəfindən respublikanın parçalanması meyillərinin qarşısı bu qərarların sayəsində alınıbdır. Bunların hamısı Milli Məclisin fəaliyyətinin, xidmətinin nəticəsidir.

Ötən dövrdə Milli Məclis daim axtarışlar yolunda olub, bu vəziyyətdən çıxmaq yollarını arayıb və bu məqsədlə çox səbirlə, təmkinlə öz işini aparıb, əmələ gəlmiş gərgin vəziyyətdən çıxmaq üçün referendum keçirilməsi, keçmiş Prezident haqqında, sonra Prezident seçkiləri keçirilməsi haqqında qərarlar qəbul edibdir. Xalq, Azərbaycanın seçiciləri də Milli Məclisin qərarlarına hörmət, ehtiram göstərərək, öz rəyini bildirib və bunların nəticəsində mən Prezident seçilmişəm.

Oktyabrın 10-da mən Prezident vəzifəsinə başlayarkən bu barədə öz fikirlərimi demişəm. Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, belə yüksək vəzifə mənim üzərimə eyni zamanda, çox böyük

məsuliyyət, mənim qarşımda dövlət başçısı kimi, çox böyük və çətin problemlər qoyubdur. Son həftələrdə respublikamızın Ermənistanla həmsərhəd bölgələrində baş vermiş hadisələr nəticəsində bu problemlərin həll olunması daha da çətinləşib, daha da ağırlaşmışdır. Mən bütün bu çətin, ağır işləri görmək üçün üzərimə düşən məsuliyyəti hiss edərək, qarşımda duran vəzifələri həyata keçirmək üçün, mənə bu vəzifəyə seçən seçicilərin etimadını doğrultmaq üçün Ali Sovetin, Milli Məclisin fəaliyyətinə daim güvənəcəyəm və Ali Sovətlə, Milli Məclislə birlikdə işlərin aparılmasını təmin edəcəyəm. Bundan sonra da öz işimi bəyan etdiyimiz demokratik prinsiplər əsasında quracağam.

İndi respublikanın böhran vəziyyətində – iqtisadi böhran, ictimai-siyasi böhran, eyni zamanda, ağır müharibə vəziyyətində hamımız birgə çalışmalı, birgə fəaliyyət göstərməli, həmrəylik – vətəndaş həmrəyliyi, milli həmrəylik nümayiş etdirməliyik. Mən bu həmrəyliyin yaranması üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm və bu sahədə də Milli Məclislə bərabər çalışmağa söz verirəm.

Bilirəm ki, son vaxtlar sərhəd bölgələrində, döyüş bölgələrində yaranmış vəziyyətlə əlaqədar məsələlərin Milli Məclisdə müzakirə olunması haqqında təkliflər var. Şübhəsiz ki, bu məsələlər müzakirə edilməlidir. Ancaq eyni zamanda, Məclisin üzvlərinə məlumdur ki, biz bu məsələlərlə daim məşğul oluruq. Yaranmış vəziyyət Müdafiə Şurasının iclasında ətraflı təhlil olunub, lazımi tədbirlər görülmüşdür. Müdafiə Nazirliyinin və hərbi hissələrin rəhbərliyində ciddi dəyişikliklər aparmaq haqqında qərarlar qəbul olunubdur. Lazımi tədbirlər görülür və bunların hamısı Azərbaycan Respublikasının müdafiə imkanlarını möhkəmləndirməyə, torpaqlarımızı etibarlı müdafiə etməyə və eyni zaman-

da, diplomatik, siyasi yollarla sülh danışıqları aparıb bu problemin tamamilə həll edilməsinə nail olmağa yönəldilib.

Eyni zamanda, mən tam razıyam ki, bu məsələlərə Milli Məclisdə də baxılmalıdır, müzakirə olunmalıdır və təkcə Milli Məclisdə yox, respublikamızın bütün siyasi, ictimai qüvvələri ilə müzakirə edilməlidir. Respublikanın bu ağır günündə hamı öz səyini göstərməlidir, biz birlikdə lazımi tədbirlər görməli və onları həyata keçirməliyik.

SİYASİ PARTİYALARIN VƏ İCTİMAİ HƏRƏKATLARIN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

17 noyabr 1993-cü il

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Bu görüş gecikmiş olsa da, yenə də faydalıdır, 5 saat ərzində biz geniş fikir mübadiləsi etdik, siyasi partiyaların, təşkilatların, hərəkatların nümayəndələri bəzi təkliflərini, fikirlərini bildirdilər. Bunların içərisində şübhəsiz ki, əhəmiyyətli fikirlər də, görüşümüzün əsas mövzusunda kənar olan fikirlər də vardır. Lakin mən hər bir təklifə, fikrə hörmətlə, diqqətlə yanaşıram və güman edirəm ki, bunlar gələcək üçün faydalı olacaqdır.

Görüşümüzün əvvəlində izah etdim ki, əsas söhbət, əsas müzakirə bir məsələ – Azərbaycanın müharibə vəziyyətindən çıxması, işğal olunmuş torpaqlarımızın geri qaytarılması və Qarabağ probleminin həlli məsələsi ətrafında getməlidir. Təəssüf ki, bu barədə istənilən qədər konkret təkliflər olmadı. Ancaq mən çox şey gözləyirdim. Bilirsiniz, indi bu barədə ittiham mövqeyindən çıxış edən bəzi qəzetlər, onların sahibləri belə bir ictimai rəy yaratmaq istəyirlər ki, guya onlar bu məsələlərin həlli yolunu bilirlər, indi dövlətə rəhbərlik edən adamlar guya düzgün siyasət yeritmirlər, düz yolda deyillər, bu məsələlərin nə cür həll edilməli olduğunu bilmirlər. Ancaq bugünkü görüş göstərdi ki, belə sözlərin, şayiələrin, belə böhtançı məqalələrin arxasında heç bir konkret təklif, konkret söz yoxdur.

Mən tamamilə bu fikirdəyəm ki, hərbi təcavüzə məruz qalmış respublikamızda qarşındurmaya son qoymaq lazımdır. Bəsdir. Bu 5-6 ildə Azərbaycanda qarşındurma ən yüksək səviyyəyə qalxmışdır. Bunun xalqa, respublikaya, müstəqil Azərbaycan dövlətinə heç bir xeyri olmamış, ilbəl ancaq və ancaq zərəri dəymişdir. Bu zərərlər üst-üstə yığılaraq, indi respublikamızın iqtisadiyyatını da ağır vəziyyətə salmış, xüsusən onun hərbi təcavüzün qarşısını almaq imkanlarını zəiflətməmiş və məhdudlaşdırmışdır. Nəticədə respublikanın bir hissəsi işğal olunmuşdur. Ona görə də bu qarşındurmaya son qoyulmasa, Qarabağ problemindən istifadə edərək, hakimiyyət uğrunda mübarizə davam edərsə, dünən hakimiyyətdə olarkən respublikanı bu günə salan adamlar indi gündə qəzetlərə müsahibələr verərək cürbəcür fikirlər söyləməkdə davam etsələr, respublikanı saxlamaq mümkün olmayacaq və o dağılacaqdır. Dünən vəzifə başında olan adamlar indi vəzifədən gediblərsə və vəzifədə olarkən bu işləri görə bilməyiblərsə, bu gün onların danışmağa, müsahibələr verməyə mənəvi haqqı yoxdur. Onlar səhnədən getmişlər. Əgər səhvlərini başa düşüblərsə, elə fəaliyyət göstərməlidirlər ki, xalqı doğrudan da bu vəziyyətdən çıxarmağa yardım etsinlər. Ya da kənara çəkilməli və deməlidirlər ki, bəli, biz bu işin öhdəsindən gələ bilməmişik, görək axırı nə olur. Ancaq yenidən qarşındurmanı gücləndirmək, yenə də respublikanı dağıtmaq xalqa xəyanətdir. Bu, ölkənin onsuz da ağır olan vəziyyətini daha da ağırlaşdırır və onun iqtisadi potensialına, hərbi qüdrətinə böyük zərbə endirir.

Natiqlərin bir çoxunun qeyd etdiyi kimi, bəzi şəxslərin «filan kənd əldən getdi», «filan rayon işğal olundu» deyərək, buna sevinməsi, bayram etməsi və camaatı birləşdirmək əvəzinə onu coşdurması, cəmiyyətdə parçalanma meyillərini artırması düşmənlərimizin bizə vurduğu zərbələrdən daha güclü zərbədir. Ona

görə də görüşümüzdə ilk növbədə bu barədə bir daha xəbərdarlıq etmək və bildirmək istəyirəm ki, mən Prezident kimi, öz üzərimə məsuliyyət götürmüşəm və bu məsuliyyətin nə qədər ağır olduğunu dərk və hiss edirəm. Arzu edirəm ki, vətəni, torpağını, xalqını, müstəqil Azərbaycan Respublikasını istəyən, sevən adamlar mənim bu vəzifəni, bu missiyanı axıradək yerinə yetirməyimə kömək etsinlər. Kim kömək etməyəcəksə, yenə də müxalifət mövqeyində dayanaraq, ancaq iddialarla məşğul olacaqsə, şübhəsiz ki, bunlara son qoyulmalıdır. Nemət Pənahovun bu fikri ilə razıyam ki, iqtidar-müxalifət nə deməkdir? Bir dövlət ki, 5 ildir müharibə şəraitindədir, 5 ildir torpaqları əldən gedir, orada iqtidar-müxalifət söhbətləri nə vaxta qədər olacaq?

İqtidar-müxalifət məsələsi, adətən, iki prinsip əsasında olur. Birincisi, ideoloji prinsip əsasında: müxalifətdəki qüvvələr iqtidarda olan qüvvələrə ideoloji prinsip əsasında müxalif mövqe tutaraq iqtidarın ideologiyası ilə razılaşmır, onu hakimiyyətdən salır və öz ideologiyasını həyata keçirirlər. İndi bizdə ideoloji müxtəliflik yoxdur. Hamımız Azərbaycanın müstəqilliyinin tərəfdarıyıq və bu müstəqilliyi qorumalıyıq. Başqa fikir yoxdur. Etibar Məmmədov dünənki görüşümüzdə dedi ki, Azərbaycanın Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olması guya onun müstəqilliyini zəiflədir, yaxud məhdudlaşdırır. Mən bu fikirlə razı deyiləm. Əlbəttə, bu barədə mənim öz fikrim var. Etibar Məmmədov da bilir ki, məsələ onun dediyi kimi deyildir. Ancaq fikrini deyir, çünki müxalifətdə olmalıdır. Məsələ niyə belə deyildir? Çünki keçmiş Sovetlər İttifaqının müstəqillik qazanmış on beş respublikasından on ikisi Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxildir. Yalnız Baltıyanı dövlətlər həmin birliyə daxil olmamışlar. Məgər həmin birliyə daxil olan dövlətlər öz müstəqilliklərini itirmişlər? Qazaxıstan, Özbəkistan, yaxud bizim qonşumuz və deyir-

lənə görə, iqtisadi cəhətdən yaxşı vəziyyətdə olan Türkmənistan öz müstəqilliyini itirmişdirmi?

Burada kim isə dedi ki, bir il əvvəl Türkiyə Azərbaycana 250 milyon dollar kredit versə də, onun bir milyon dollarından belə, istifadə olunmamışdır. Ancaq Türkmənistan istifadə etmişdir. Bizdə olan məlumata görə, bir çox dövlətlər oraya böyük investisiyalar qoyur və buna heç kim heç nə demir. Türkmənistan Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olsa da, onun bir neçə sənədini imzalamamışdır. Biz həmin birliyə daxil olub ondan hələ heç nə görməmiş nə üçün deyirik ki, müstəqilliyimizi itirdik və ya məhdudlaşdırdıq?

Bir daha demək istəyirəm ki, hamımız Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasının tərəfdarıyıq və şəxsən mən, dəfələrlə qeyd etdiyim kimi, harada olmağımdan asılı olmayaraq, bütün fəaliyyətimdə və həyatımın son dəqiqəsinədək Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyini qoruyacağam. Əgər müxalifətdə olan qüvvələr Azərbaycanın müstəqilliyini qorumağa tərəfdardırlarsa, deməli, burada fikir müxtəlifliyi yoxdur. Bizim ideologiyamızın əsası budur.

Keçmişdə ideologiyamız marksizm-leninizm ideologiyası idi və indi biz ondan imtina etmişik. Partiyalardan birinin nümayəndəsi burada qeyd etdi ki, o, sosializm tərəfdarıdır və bazar iqtisadiyyatının əleyhinədir. Bu onun öz işidir. Lakin Azərbaycan cəmiyyətinin əksəriyyəti kommunist ideologiyasından, sosializm quruluşundan imtina etmişdir və Azərbaycanın müstəqil, dünyəvi dövlət kimi, ümumbəşəri dəyərlər əsasında, eyni zamanda, milli ənənələr əsasında hüquqi dövlət qurmaq yolu ilə getməsinin tərəfdarıdır.

Deməli, bizim ideologiyamız bundan ibarətdir. Həmin ideologiyanın bir hissəsini mənəvi dəyərlərimiz, milli ənənələrimiz təşkil edir. Biz bunların hamısına – mədəniyyətimizə, dinimizə,

milli əxlaqımıza, bütün milli ənənələrimizə, tariximizə sadıq. Mənə elə gəlir ki, səhv etmirəm. O ki qaldı dinimizə, bir misal deyim: islam dini bizim əsrlərboyu itaət etdiyimiz dindir. 70 il idi Sovetlər İttifaqında təkcə islam dini deyil, bütün dinlər qadağan olunmuşdu. İndi azadlıq verilmişdir, dinimizə qayıtmış, hər bir adamın vicdan azadlığı təmin edilmişdir. Buraya başqa bir din gətirib təbliğ etmək istəyən adam görmürəm.

Belə bir halda, əgər iqtidarla müxalifət arasında ideoloji fərq yoxdursa, burada ikinci bir iddia var: «Sən vəzifədəsən, mən yox, mən səninlə mübarizə aparacağam ki, sənin vəzifəni əldə edəm». Ay qardaş, gəlin müharibəni qurtaraq, bütün vəzifələri götür özünə. Hansı vəzifəni istəyirsənsə, gəl otur. Amma o qatı müxalifətdə olan qüvvələr dünənədək vəzifələrdə idi, həmin vəzifələri onların əlindən heç kim almadı, özləri getdilər. Mən bunu dəfələrlə demişəm.

Ona görə də burada, müharibə gedən ölkəmizdə iqtidar-müxalifət söhbəti salmağın əsası yoxdur və olmamalıdır. Əlbəttə, dövlətin, dövlət orqanlarının, görülən işlərin qüsurları tənqid edilməlidir. Qoy bilsinlər ki, səhv buraxmışlar və gələcəkdə buna yol verməsinlər. Ancaq bu o demək deyildir ki, düşməncilik, xəyanət, terrorçuluq mövqeyində durasan. İndi müxalifətdə olan bu adamların arasında terrorçuluq əhvali-ruhiyyəsi ilə yaşayan, terrorçuluq məqsədi daşıyan şəxslər də var. İstintaqda sübut olunmuşdur ki, Heydər Əliyevi fiziki cəhətdən məhv etmək üçün buraya müəyyən adamlar tutulub gətirilmişdir, müəyyən məqamda onun fiziki cəhətdən məhv edilməsi üçün tədbirlər görülmüşdür. Bu hansı müxalifətdir? O hansı məzhəbə qulluq edir?

Bu terrorçu təşkilatlar Azərbaycanı erməni işğalından, qəsbkarlığından xilas etmək istəyirlər, yoxsa öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün bu yolu tutmuşlar? Terrorçuluq ən alçaq, ən

çirkin yoldur. Tarixboyu bütün dövrlərdə bu belə olmuşdur. Bütün bunlara son qoymaq lazımdır. Mən Ali Sovetin Sədri olarkən bu işlərə çox dözümlə yanaşmışam və indi də dözümlə yanaşıram. Ancaq bu o demək deyil ki, bu dözümlün həddi yoxdur.

Belə hesab edirəm ki, Azərbaycanı müharibə vəziyyətindən çıxarmaq üçün indi bütün qüvvələr birləşməlidir. Bu barədə irəli sürülən bütün konkret təkliflər qiymətləndiriləcək, onlardan istifadə olunacaqdır. Mən bu gün konkret təkliflər eşitmədim. Bir təklif oldu ki, Məsləhət Şurası yaratmaq lazımdır. Şəxsən mən bununla razıyam. Dövlət katibi bu işlə məşğul olacaqdır. Məsləhət Şurası yəqin ki, Qarabağ problemi ilə əlaqədar yaradılmalıdır. Ümumi Məsləhət Şurası bizi çox şeylərə aparar. Şura konkret olaraq Qarabağ məsələsi ilə əlaqədar yaradılmalıdır ki, kimin nə təklifi, hansı imkanı varsa Məsləhət Şurası çərçivəsində bunlardan istifadə edilsin, bu problem həll olunsun.

Əgər dövləti idarə etmək üçün Məsləhət Şurası yaratmaq istəyirsinizsə, mənə belə gəlir ki, indi buna ehtiyac yoxdur. Xalq Prezident seçmişdirsə, o, dövlətin idarə olunması üçün lazımı tədbirlər görəcəkdir. Bizdən ötrü əsas məsələ Qarabağ problemi-
dir. Şübhəsiz ki, Azərbaycanı müharibədən çıxarmaq problemi ilə yanaşı, başqa problemlər də var və onlar da diqqətdən kənar-
da qalmayacaq. Ancaq Məsləhət Şurası məhz Qarabağ proble-
minin həlli üçündür. Əgər bu problem həll edilə bilsə, Məslə-
hət Şurası doğrudan da fəaliyyət göstərəcəksə, bu böyük bir ha-
disə olacaqdır. Çünki 6 ildir ki, biz bunu həll edə bilmirik.

Bu çox böyük problem olduğuna görə, müharibə vəziyyə-
tindən çıxmaq üçün konkret danışıqlar aparmaq indiki görüşdə,
ola bilsin, bəzi şəxslərdən ötrü münasib olmadığı üçün burada
iştirak edən və iştirak etməyən bütün partiyalardan xahiş edirəm
ki, Qarabağ məsələsi, müharibədən çıxmaq barədə beş gün ər-

zində yazılı surətdə konkret təkliflərini versinlər. Bunlara Məsləhət Şurasında baxacağıq, mən də Prezident kimi baxacağam.

Bilməlisiniz ki, mən Ali Sovetin Sədri vəzifəsində çalışdığım gündən indiyə qədər bütün iş günümün – yəqin xəbəriniz var ki, iş günüm çox uzundur – səksən faizini ancaq bu məsələyə sərf edirəm. Başqa əlac yoxdur. Şəxsən mən çox yollar axtarmışam və indi də axtarıram. Bəzi məsələlər haqqında ətrafımda olan şəxslərlə, o cümlədən Müdafiə Şurasının üzvləri ilə məsləhətləşmişəm. Qarabağ probleminin həllində Rusiyanın vasitəçilik missiyası ilə əlaqədar xüsusi tapşırıqlar üzrə səfir Vladimir Kazimirovla görüşlərimiz, danışıqlarımız olmuşdur. Bilirsiniz ki, mən bir sıra addımlar atmışam. Ola bilər, kim isə bunları bəyənsin, kim isə bəyənməsin. Ancaq bunlar – Ermənistan rəhbərliyi ilə danışıqlar aparmaq, Dağlıq Qarabağın rəhbərləri ilə bizim bəzi vəzifəli şəxslərimizin danışıqlar aparması zərurətdən doğan addımlar idi. Mən Rusiyanın, Türkiyənin, İranın rəhbərliyi ilə, Amerikanın, başqa ölkələrin nümayəndələri ilə danışıqlar aparmışam. Mənə belə gəlir ki, bunları sizə deməyə ehtiyac da yoxdur. Ancaq bütün imkanlardan istifadə etməyə çalışıram və bundan sonra da çalışacağam. Bəlkə də sizin bu sahədə imkanlarınız daha çoxdur. Buyurun, təkliflərinizi yazıb verin. Sözlə, ittihamlarla, dava və qalmaqla yox, konkret təkliflə çıxış edin.

Burada bəzi nətiqlər atəşin kəsilməsinə nail olmağımızı bəyəndilər. Mən bundan sonra da çalışacağam ki, indiki mövqelərdə belə, yenidən atəş başlanmasın. Mənim şəxsi mövqem belədir və bu istiqamətdə yenə fəaliyyət göstərəcəyəm. Nə dərəcədə müvəffəq olub-olmayacağımı bilmirəm. Atəşkəsin pozulmasının nə kimi bəlalara gətirib çıxardığını gördünüz. Bu sahədə də müəyyən tədbirlər görürəm. Noyabrın 2-dəki çıxışında da demişəm, indi də deyirəm ki, mən Azərbaycanın müharibədən çıxma-

sı və torpaqların geriye qaytarılması imkanını sülh yolunda görmə. Bu istiqamətdə kimin köməyi varsa, təkliflərini versin. Əks istiqamətdə təklifləri olanlar da versinlər.

Eyni zamanda, şübhəsiz, biz müdafiə qüvvələrimizi möhkəmləndirməliyik. Burada qeyd olundu – məğlubiyyətlərimizin səbəbləri çoxdur. Ancaq bunlardan biri də daxili sabitliyin olmaması, hakimiyyət dairələrinin zəifliyi, müstəqillik qazandığımız vaxtdan ötən dövrdən səmərəli istifadə edilməməsi ilə yanaşı, Azərbaycanın özünü müdafiə edəcək ordu yarada bilməməsidir. Burada mafioz qruplar, rüşvətxorluq haqqında danışdılar – bunlar hamısı düzdür. Lakin mafioz qruplar ən çox bizim ordu sisteminə daxil olmuşdur. Cəbhədə qan töküldüyü halda, burada ayrı-ayrı adamlar pul-para mənimsəmişlər. Adamlar həlak olduğu, ev-eşiklərini itirdiyi, didərgin düşdüyü halda bəziləri bu fürsətdən istifadə edərək, qanunsuz yollarla özlərinə həddindən artıq var-dövlət yığmışlar. Bizim dərdimiz, bələmiz budur. Ona görə də ordumuz yaradılmamışdır.

Belə söhbətlər gedir ki – dünən Etibar Məmmədovla söhbətimizdə də bu mövzuya toxunuldu – guya bəzi batalyonlar qanunsuz ləğv olundu və bəzi məğlubiyyətlərimizin səbəbi budur. Mən açıq danışmağı sevirəm.

Bunlar həqiqətdən kənar söhbətlərdir. Gəlin açıq danışaq, burada şərtləşək. Müharibə məsələsi təkliddə müzakirə olunmur. Hər bir partiyanın imkanı var ki, dövlət orqanına yazılı müraciət etsin və yazılı cavab alsın. Amma qəzetdə yazmasın ki, filan batalyon belə etdi, filan batalyon başqa cür etdi və s.

Dünən mən Etibar Məmmədovun yanında Baş Qərargah rəisinə zəng etdim ki, deyirlər 8 batalyon ləğv olunmuşdur və buna görə də biz məğlubiyyətə uğramışıq. Öyrəndim ki, xeyr, arayışlar var, batalyonlarda 400–500 adam əvəzinə 15–18 nəfər

var idi. Adı batalyondur, 400 nəfər üçün pul, ərzaq və sairə alınır. Hərbçilər mənə dəhşətli faktlar danışır. Bəzi hərbi hissələrdə keçmişdə də, indi də komandirlər məvacib verildəndən 5 gün əvvəl əsgərlərin 70–80 faizini evlərinə buraxır, onların pullarını alıb ciblərinə qoyurlar. Üstəlik, onları evlərinə buraxmaq üçün də rüşvət alırlar. Bu həqiqəti söyləyəndə və televiziya ilə camaata çatdıranda bəziləri deyirlər ki, ordu barədə belə danışmaq olmaz. Bəs nə edək? Bunlar həqiqətdir və bu həqiqəti açmadan bir nəticə çıxara bilməyəcəyik.

Bütün bu səbəblərə görə ordunun indiyədək yaradılmaması, onun sıralarına çox mənfi ünsürlərin sirayət etməsi, ordu daxilində ayrı-ayrı mafioz qrupların fəaliyyət göstərməsi, ondan öz şəxsi məqsədləri üçün istifadə etməsi – bəli, həmin Əlikram Hümбатov kimi adamların, neçələri mənə deyirdi ki, o belə qəhrəmandır, elə qəhrəmandır, halbuki o, böyük bir silahlı hissəni ələ keçirərək, bütöv bir bölgənin başına nə işlər gətirdi – bütün bunlar məğlubiyyətlərimizin ən başlıca səbəbidir.

Bizim birinci yolumuz məsələni sülh yolu ilə həll etmək üçün müxtəlif istiqamətlərdə danışıqlar aparmaqdır. Eyni zamanda, ordunu lazımi səviyyədə təşkil etmək, möhkəmləndirmək, hissələri yüksək peşəkar səviyyədə qurmaq lazımdır ki, Azərbaycan bu gün də, sabah da, bundan 5 il də, 10 il də sonra müdafiə oluna bilsin. Azərbaycan müstəqil dövlətdirsə, deməli, o daim müdafiə oluna bilməlidir. Ona görə də həm bu barədə, həm bizim sülh danışıqlarımız, həm digər dövlətlərin imkanlarından istifadə olunması barədə kimin konkret nə təklifi varsa, qoy desin. Hansı yolu nəzərdə tuturlar, bəlkə bundan kənarda da kim isə hansısa bir iş görə bilər – gəlsin desin, mən yalnız minnətdar olaram.

Ordunun yaradılmasına gəldikdə isə, gələn belə danışaq. Burada bəzi təkliflər oldu ki, orduda siyasi rəhbərlər lazımdır. Düz

deyirlər, qırx partiya var, hərəsindən bir nümayəndə göndərilə, bunun nə faydası olar? Keçmişdə bir partiya – Kommunist Partiyası var idi və orduda vzwoddan başlamış hər bölmədə partiya təşkilatı və komandirin siyasi işlər üzrə müavini var idi. Deyirlər ki, bəzi yerlərdə başqa amillərdən istifadə olunur. Ancaq mənə belə gəlir ki, əgər biz bütün qüvvələrimizi toplasaq, ziyalılardan, din xadimlərindən, alimlərdən, hörmətli adamlardan istifadə etsək, onlar bu işi mütəşəkkil apara bilsələr, hərbi hissələrdə lazımı iş görərək tərbiyə, əxlaq, mənəviyyat məsələlərini döyüşçülərə aşılaya bilsələr, onların mənəviyyatını, iradəsini möhkəmləndirə bilsələr bu bizim həm siyasi, həm də ideoloji işimiz olacaqdır. Lakin bu iş pərakəndə şəkildə deyil, mütəşəkkil aparılmalıdır.

Burada başqa məsələlərə də toxunuldu. Mən bu barədə danışmaq istəmirəm. Biz iqtisadiyyat sahəsində və başqa sahələrdə işlər görəcəyik. İndi iqtisadiyyatla əlaqədar böyük müşavirə hazırlayırıq, yəqin ki, onu cümə günü keçirəcəyik. Bəzi məlumatlar toplamışıq. Burada doğru deyildi ki, son ildə istehsal ardıcıl olaraq aşağı düşür, həm sənayedə, həm də kənd təsərrüfatında çox aşağı səviyyədədir. İstehsal olunan məhsul isə istifadə edilmək əvəzinə dağıdılır. Məsələn, bizə məlumdur ki, ixrac ilə idxal arasında böyük fərq var. Bir çox sahələrdə ixrac olunmuş malların dəyərinin heç 10 faizi də respublikaya qayıtmamış, haradasa qalmışdır, ayrı-ayrı adamların əlinə keçmişdir. Bir tərəfdən, respublikanın torpaqları əldən gedir, digər tərəfdən isə onsuz da məhdud iqtisadi imkanlarımız ayrı-ayrı adamlar tərəfindən dağıdılır. Biz bu məsələlərlə məşğul oluruq.

Burada iqtisadiyyat sahəsi ilə bağlı bəzi adamlar çıxış etdilər. Xahiş edirəm partiyalar bu barədə də təkliflərini təqdim etsinlər.

Bu bizə kömək olacaq, biz onlara baxacaq və istifadə edəcəyik. Bu barədə mən geniş müzakirə açmaq istəmirəm.

Bayaq dediyim kimi, əsas məsələ müharibə məsələsidir. Bu məsələni yekunlaşdıraraq, bir şeyi də qeyd etmək istəyirəm. Gəlin belə danışaq: qəzetlər müharibə mövzusunı artıq mübarizə tribunasına çevirməsinlər. Əgər bu, davam edərsə, mən səlahiyyətimdən istifadə edərək, lazımi tədbirlər görəcəyəm. Burada respublikanı müharibə şəraitinə, yaxud fəvqəladə vəziyyətə keçirmək, partiyaların, qəzetlərin fəaliyyətini dayandırmaq barədə təkliflər oldu. Bu təkliflərin əsası var. Mən sizə açıq demək istəyirəm ki, Prezident kimi, bu təklifləri dəyərləndirirəm, bu barədə düşünürəm. Ancaq mən istəmərdim ki, belə ciddi tədbirlər görək. Lakin həyatımız tələb edirsə, yəqin ki, xalqı, respublikanı, Azərbaycanı xilas etmək naminə bu ciddi addımları atmağa məcbur olacağıq. Burada doğru dedilər, Azərbaycanı bu vəziyyətdən qurtarmaq naminə hər bir addım gələcəkdə bağışlana bilər.

Ancaq mən istəyirəm ki, bu məsələlər qarşılıqlı anlaşma, milli həmrəylik, vətəndaş birliyi yolu ilə həll edilsin. Bu bizim yüksək mədəniyyətimizi göstərirdi, doğrudan da demokratik prinsiplərə sadıq olduğumuzu göstərirdi. Amma eyni zamanda, görsək ki, hər şey dağılır, onda hər bir vasitə yararlı olacaq, ondan istifadə zəruri olacaqdır. Ona görə də qəzetlərə xəbərdarlıq edirəm: Prezidentə, Prezident Aparatına, Dövlət katibinə və başqa vəzifəli şəxslərə qarşı böhtan kampaniyasına son qoyulsun. Tənqidlə təhqir arasında fərq var, bu birincisi. İkincisi, tənqidin özü də ədalətli olmalıdır.

Burada kadr siyasəti ilə bağlı bəzi çıxışlar oldu. Biz hələ yatmamışıq ki, yuxu görək. Hansı kadr siyasətindən danışmaq olar ki, hələ elə bir böyük kadr təyinatları aparılmamışdır. Belə söhbətlər uzun müddətdir ki, davam edir. Eyni zamanda, bilin, kadr si-

yasəti ən çətin sahədir. Təəssüf ki, bu keçid dövründə, bu dağınlıqlıq dövründə adamların bir çoxunun mənəviyyatı pozulub. Bəli, biri deyir ki, mənə işdən çıxardarsan, gedib kommersiya strukturu yaradıb bundan da yaxşı yaşayaram. Bu da həqiqətdir.

Burada deyirlər ki, rüşvətxorluq indi ən yüksək zirvəsinə çatıb. Mən buna razı deyiləm. Mən bu respublikaya 14 il rəhbərlik etmişəm və fəaliyyətə başladığım vaxtdan son günədək, hətta 1982-ci ildə buradan gedib Moskvada işlədikdən 1987-ci ilin sonunda istefaya çıxana qədər rüşvətxorluqla mübarizə aparmışam. O dövrdə də rüşvətxorluq var idi və ona qarşı ən ciddi mübarizəni mən aparmışam. O vaxt cəza nə idi? İşdən çıxarırdıq, partiyadan kənar edirdik – o vaxt bu çox böyük cəza idi. İndi partiya yoxdur və partiyadan çıxıb getmək elə bir şey deyil. Bəli, bu tədbirləri mən görmüşəm. Həbs cəzasına məhkum edilənlər də oldu. Amma o vaxt rüşvətxorluq üstündə tutulan adamların hamısı sonralar durğunluq dövrünün qurbanları adı ilə ən yüksək vəzifələrə qaldırıldı. Bizim həyatımızın gerçəkliyi budurmu? Budurmu ötən iyirmiillik tariximiz? Mən bu tarixin iştirakçısıyam. Mən rüşvətxorluğa qarşı amansız olmuşam. Rüşvət alan adam da, verən adam da cinayət məsuliyyəti daşıyır. O, rüşvəti nə üçün verir? Çünki rüşvət verməyə öyrənib. Mən o vaxt işləyəndə deyirdilər ki, bəzi adamlar rüşvət verməsə, özünü rüşvət alana yaxın hesab etmir. Əgər rüşvət verirsə, demək, o adamla bağlı olur.

İstefaya gedəndən sonra mənim ətrafımda bir adam da qalmadı. Bəziləri deyirdilər ki, bu onunla əlaqədardır ki, Siz heç kəslə bağlı olmamısınız, təkcə ideologiyaya bağlı olmusunuz və bu ideologiya da dağılıb getdi. Amma Sizdən sonra gələnlərin ətrafında adamlar var. Bəziləri Moskvada və ya başqa yerdə yaşayır və onların ətrafında bağlı olduqları adamlar var. Amma mən

bağlı olmayacağam. Mən bu gün də adamlara mənəviyyatla bağlıyam və mənəviyyatla da yaşayacağam.

Siz elə düşünməyin ki, rüşvətxorluqla bir tək mən mübarizə aparmalıyam. Hamınız mübarizə aparmalısınız. Amma gəlin görək, bu siyasi partiyaların hansı biri rüşvətxorluğa qarşı mübarizə aparır? Hansı biri mafioz qruplarla mübarizə aparır? İndi sponsorluq dəb düşüb, hərənin bir sponsoru var. Qəzetlər nə ilə çıxır? Bu yaxınlarda mən Ali Sovetdə işləyəndə «Azərbaycan» qəzetini çıxarmaq mümkün olmurdu, dayanmışdı, dövlətin pulu yox idi. Amma «Cümhuriyyət» qəzeti həftədə üç dəfə çıxır. «Azadlıq» qəzeti ondan da yaxşı çıxır. «Müsavət» qəzeti «Azərbaycan»dan da çox çıxır. Onlar bu pulları hardan alırlar? Bunlar qan-tərlə qazanılmış pullardır mı? Bu pullar haradan gəlir? Bu qəzetlər hansı vəsaitlə çıxır? Bu, mafioz qrupların vəsaiti deyilmi? Bəlkə bu qəzetləri babalarından qalmış pullarla çıxarırlar?

Gəlin açıq danışaq. Mən bütün həyatım boyu rüşvətxorluğa qarşı mübarizə aparmışam və bundan sonra da aparacağam. O vaxt o sistemdə, ətrafimdakı adamlar mane olsalar da, mən tək mübarizə aparırdım. Elə vaxt olurdu ki, rayonun birinci katibinin işini yoxlamaq üçün 5 dəfə komissiya göndərmişdim, üstünü örtbasdır etmişdilər. Altıncı dəfə elə bir komissiya düzəltdim ki, gedib hər şeyi üzə çıxartdı. Həmin adam həm partiyadan çıxarıldı, həm də həbs olundu. Sonra Vəzirov gəldi və bunların hamısını qaldırdı, qəzetlər də yazdılar ki, əgər 1937–38-ci illərdə Stalinlə Bağirov repressiyalar edibsə, 70-ci illərdə də bu repressiyanı Heydər Əliyev etmişdir. Mən hansı repressiyanı etmişəm? Mən rüşvətxora qarşı amansız olmuşam və yenə də olacağam. Oğruya-əyriyə qarşı amansız olmuşam və yenə də olacağam. Mən heç vaxt şəxsi mənafe dalınca getməmişəm, bundan sonra da getməyəcəyəm. Ancaq siz də belə olmalısınız, bütün xalq da be-

lə olmalıdır. İndi hərə bir söz danışır – «rüşvətxorluq dünyanı götürüb». Yaxşı, bu rüşvətxoru niyə tutub gətirmirsən? Sən onu tut gətir, mənə ver. Əgər cəzasını verməsəm, onda deyərsən ki, cəzasız qaldı.

Mən tamamilə razıyam ki, indi yox, dünən də, 10 il, 20 il bundan qabaq da bizim mənəviyyatımızı pozan rüşvətxorluq olub və ilbəil inkişaf edibdir. Nizam-intizam pozulduğuna görə, hüquq-mühafizə orqanlarının özündə rüşvətxorluq geniş yayıldığına görə bu, get-gedə artıb və ona qarşı mübarizə aparmaq bizim borcumuzdur. Bununla hamı, həm də hərə öz sahəsində mübarizə aparmalıdır. Əgər siyasi partiyaların bu barədə konsepsiyaları varsa, konkret fikri varsa, yaxud konkret bir yerdə rüşvətxorluq haqqında məlumatı varsa, biz onlardan istifadə etməyə hazırıq.

Kadr siyasətini də kənara qoyun. Kadr siyasətində səhv ola bilər. Hələ bizim tərəfimizdən kadr siyasətinə başlanılmayıb. Deyirlər ki, Heydər Əliyevin ətrafında adamlar var. Mənim ətrafımda kim var? Onlar 3-4 nəfərdir. Mən hesab edirəm ki, onlar da xalqa sədaqətlə xidmət edirlər. Şayiə yaymaqla ictimai fikir formalaşdırmaq lazım deyil.

Burada ali hərbi inspeksiya yaratmaq təklifi də irəli sürüldü. Hesab edirəm ki, dəyərli təklifdir, bundan da istifadə edə bilərik.

Güman edirəm ki, bu görüşümüz bütün işlərin başlanğıcı olacaqdır. Biz burada deyilən Məsləhət Şurası və digər təkliflər barədə yaxın vaxtlarda qərar qəbul edərik. Bir daha xahiş edirəm ki, siyasi partiyalar 5 gün ərzində öz təkliflərini versinlər: həm danışıqlar aparmaq, həm hərbi yoldan istifadə etmək üçün nə etmək olar. Bu təklifləri verənlərin hamısına əvvəlcədən minnətdarlığımı bildirirəm.

Belə hesab edirəm ki, vaxt çox getsə də, səmərəli söhbət apardıq. Əgər sizin etirazınız olmasa, siz də maraq göstərsəniz, mən çalışacağam ki, görüşlərimiz davam etsin. Güman edirəm ki, bu görüşlərin də faydası olacaq.

Verdiyiniz təkliflərə, məsləhətlərə görə bir daha hamınıza təşəkkür edirəm və arzu edirəm ki, bugünkü görüşümüz Azərbaycanda vətəndaş birliyinin, vətəndaş həmrəyliyiinin əsasını qoyan amillərdən biri olsun. Sağ olun.

**BANK-MALİYYƏ, TƏDİYYƏ SİSTEMLƏRİNİN
VƏ İDXAL-İXRAC ƏMƏLİYYATLARININ
VƏZİYYƏTİNƏ VƏ ONU YAXŞILAŞDIRMAQ
SAHƏSİNDƏ VƏZİFƏLƏRƏ HƏSR OLUNMUŞ
ÜMUMRESPUBLİKA MÜŞAVİRƏSİNDƏ ÇIXIŞ**

Prezident sarayı

19 noyabr 1993-cü il

Hörmətli müşavirə iştirakçıları!

Respublikamız ağır iqtisadi böhran vəziyyətindədir. 1993-cü il sona çatır. Ölkədə gedən müharibə iqtisadiyyatın vəziyyətinə də ciddi təsir göstərir. Bütün bunlar isə bir sıra ciddi, əsaslı tədbirlərin görülməsini tələb edir. Çalışmalıyıq ki, bu tədbirlər iqtisadiyyatda böhran prosesinin qarşısını alsın, iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə olunmasına lazımı şərait yaratsın. Müşavirənin də keçirilməsi məhz bu zərurətlə bağlıdır.

İqtisadiyyatın çox sahəsi var, əsas sahəsi isə istehsaldır. Təəsüf ki, bizdə bu sahə son illər get-gedə zəifləyir, istehsalın həcmi aşağı düşür. Bütün bunların əsas səbəbi isə iqtisadiyyatın böhran vəziyyətində olmasıdır. Respublikanın maliyyə imkanları zəifləmiş və bu sahədə ciddi gərginlik yaranmışdır.

İndi Azərbaycan müstəqil dövlət kimi, bir çox ölkələrlə iqtisadi əlaqələr qurmağa başlamışdır. Ancaq bu əlaqələrin respublika iqtisadiyyatına nə qədər mənfəət gətirdiyi hələ məlum deyil. İqtisadi əlaqələrimizin təşkilində, qurulmasında qüsurlar, səhvlər vardır. Bütün bunlar isə respublikada sosial gərginliyi artırır, adamların

həyat səviyyəsinin aşağı düşməsinə səbəb olur və iqtisadi, maliyyə imkanlarımızı çox məhdudlaşdırır.

Bu gün əsasən respublikamızın maliyyə vəziyyəti, istehsal edilən mallardan istifadə, eyni zamanda, idxal-ixrac əməliyyatlarının səviyyəsi məsələlərini aydınlaşdırmaq lazımdır. Respublikada istehsal olunan bir sıra məhsulların xaricə satılması, əvəzində lazımi mallar alınması və ölkəmizin ehtiyaclarının təmin olunması əsas məsələlərdən biridir. Ancaq bu sahədə də qarışıqlıq, qanun pozuntuları vardır. Bəzən ayrı-ayrı qrupların, dairələrin mənafeyi ümumrespublika, ümumxalq mənafeyindən üstün tutulur. Ona görə də biz bu sahələrdə istənilən nəticəni əldə edə bilmirik.

Mən istərdim ki, müzakirə zamanı fikirlər açıq-aydın bildirilsin, mövcud vəziyyətə obyektiv qiymət verilsin və lazımi yollar axtarılıb tapılsın.

* * *

Biz bu məsələnin müzakirəsinə çox vaxt sərf etdik, amma zənnimcə, bu vaxt hədəf getmədi. Biz iqtisadiyyatımızın vəziyyətini birgə təhlil etdik. Çıxışların hamısı onu göstərdi ki, Azərbaycanın iqtisadiyyatı, maliyyə-kredit vəziyyəti çox ağır haldadır və əgər ciddi tədbirlər, konkret əməli iş görülməsə, ciddi addımlar atılmasa, iqtisadi-sosial böhran dərinləşəcək və bizdən ötrü daha ağır problemlər yaradacaqdır. Gündən-günə artan inflyasiya, emissiyanın daim davam etməsi maliyyə sistemimizi ağırlaşdırır. Bu da iqtisadiyyatımızın zəifləməsi ilə əlaqədardır. Müşavirə başlanarkən qeyd etdim və indi bir daha təkrar edirəm: həm sənayedə, həm də kənd təsərrüfatında istehsal aşağı düşmüşdür. Maliyyə vəziyyətimizin pisləşməsi və istehsalın azalması bir-biri ilə bağlı problemlərdir.

Müstəqil dövlət kimi, sərbəst şəkildə xarici iqtisadi əlaqələr saxladığımıza görə xarici ölkələrlə mal mübadiləsinin və maliyyə əlaqələrinin düzgün qurulmasının iqtisadiyyatımız üçün böyük əhəmiyyəti vardır. Ona görə də müşavirəni əsasən bu mövzudan başladıq. Çünki iqtisadiyyatımız belə ağır vəziyyətdə olduğu halda, istehsalın aşağı düşdüyü bir şəraitdə həm sənaye, həm də kənd təsərrüfatı məhsullarımızın bir hissəsi başqa ölkələrə, xüsusən keçmiş Sovetlər İttifaqından ayrılan müstəqil dövlətlərə göndərilmiş, lakin haqqı ödənilməmişdir. Bu borc milyardlarla hesablanır. Həm də görünür ki, bu, təsadüfi hal deyildir, əksinə, ayrı-ayrı adamların belə vəziyyətdən istifadə edərək, dövlətin, xalqın vəsaitini cürbəcür yollarla mənimsəməsinə yönəldilmiş hallardır.

Bir halda ki, biz müşavirəni respublikadan göndərilmiş malların dəyərinin qaytarılmaması, borcların yüksək olması mövzusunda başladıq, demək istəyirəm ki, bu çox mühüm məsələdir və bütün başqa məsələlər nəzərdən keçirilərkən unudulmamalıdır.

Baş Nazir məlumat verdi ki, görülmüş tədbirlər nəticəsində 8 milyard rubl debitor borcu qaytarılmışdır. Lakin bu azdır. Nazirliklər, o cümlədən Maliyyə və İqtisadiyyat nazirlikləri, banklar, ümumən Nazirlər Kabineti həm keçən il, həm də bu il həmin məsələyə fikir verməmiş, onunla məşğul olmamışlar. Bunun nəticəsidir ki, çətin vəziyyətdə olan iqtisadiyyatımızın buraxdığı məhsulların dəyəri respublikaya qaytarılmamışdır. Son günlər Nazirlər Kabinetinin bu sahədə müəyyən tədbirlər görməsi yaxşıdır. Lakin mən kənara məhsul göndərən və bunların dəyəri geri qaytarılmayan nazirliklərə, müəssisələrə, bütün təşkilatlara və onların rəhbərlərinə tapşırıram ki, üç gün müddətində mənə yazılı məlumat versinlər: keçən il və bu il nə vaxt və nə qədər

mal göndərilmişdir, nə üçün onların dəyəri qaytarılmamışdır, nə vaxt qaytarılacaq və bundan ötrü hansı tədbirlər görülür.

Çıxış edənlərin bəziləri məlumat verdilər ki, guya həmin mallar klirinq hesablaşmaları üçün göndərilmişdir. Kənd Təsərrüfatı naziri də dedi ki, guya Rusiyada hansı bankdasa hesab açılmış və onların göndərdiyi malların dəyəri həmin hesaba keçirilmişdir. Bütün bunların maliyyə baxımından bizim üçün nə qədər zərərli olması barədə deyildi, mən onları təkrar etmək istəmirəm. Əgər bizə məxsus vəsait geri qayıtmayaraq başqa ölkənin bankında bir-iki ay qalırsa, həmin ölkələrdə və respublikamızda inflyasiyanın artması nəticəsində dəyərini itirir, ikinci tərəfdən isə həmin vəsaitin verə biləcəyi bank faizləri o ölkələrə qalır. Ona görə də mən belə vəziyyəti, bununla əlaqədar heç bir izahatı qəbul edə bilmirəm. Bir daha deyirəm ki, 3 gün ərzində müvafiq məlumatlar təqdim edilməli, Prezident Aparatında təhlil olunduqdan sonra mənə məlumat verilməlidir. Bilinməlidir ki, bu borclar nə vaxt qaytarılacaq, əgər qaytarılmayıbsa, hansı məqsədlər üçün – müxtəlif mallar, ehtiyat hissələri və s. almaqdan ötrü istifadə olunacaqdır. Bu birincisi.

İkincisi, biz gərək, ümumiyyətlə, maliyyə işlərimizdə ciddi dəyişiklik edək. Burada bir çox təkliflər verildi. Banklarımız – həm Milli Bank, həm Beynəlxalq Bank, həm də sahələr üzrə olan banklar öz işlərini əsaslı surətdə yenidən qurmalıdır. Onların fəaliyyətində çox böyük qüsurlar var. Son günlərdə Dövlət katibinin keçirdiyi müşavirələrdə bu nöqsanlar onların nəzərinə çatdırılmışdır və təcili qaydada aradan qaldırılmalıdır. Banklarımız gərək elə işləsinlər ki, respublikanın maliyyə vəziyyətinin sağlamlaşmasına, maliyyə-kredit məsələlərinin səmərəli şəkildə aparılmasına şərait yaratsınlar. Şübhəsiz ki, bu, ilk növbədə, Maliyyə Nazirliyindən tələb edilir. Maliyyə Nazirliyi nəzarətçi kimi

yox, bu proseslərin mərkəzində duran dövlət strukturu kimi fəaliyyət göstərməlidir. Bundan sonra Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrlə iqtisadi əlaqələrimiz bank vasitəsilə olmalı, barter əməliyyatları məhdudlaşdırılmalı, yalnız konkret məqsədlər üçün aparılmalıdır. Həmin məsələlər bu gün burada aydınlaşdırıldı və belə hesab edirəm ki, əgər bundan ötrü müvafiq fərman lazımdırsa, o hazırlanıb mənə təqdim olunmalı və biz bu sahədə qayda-qanun yaratmalıyıq. İndən belə bu məsələləri özbaşına buraxmaq olmaz.

Başqa məsələlər də qaldırıldı. Bu söhbətlər həm rublla, həm də valyuta ilə aparılan əməliyyatlara aiddir. Maliyyə işimizin, ümumiyyətlə, iqtisadiyyatımızın sağlamlaşması üçün əsas şərtlərdən biri vergi sistemimizdə qayda yaradılmasıdır. Vergi müfəttişliyi nümayəndəsinin çıxışından göründü ki, bu sahədə qüsurlar çoxdur. Yerdən replikalar da verildi ki, guya onlar həтта müəyyənləşdirilmiş planları da yerinə yetirməmişlər. Belə məlumat verildi ki, inflyasiya nəzərə alınmaqla, həmin planlar 29 faiz ödənilmişdir. Əgər biz sərbəst iqtisadiyyata yol veririksə, müvafiq qanunlar qəbul etməklə vergi sistemini möhkəmləndirməliyik. Mənə elə gəlir ki, bu, iqtisadiyyatımız üçün, maliyyə vəziyyətimizin yaxşılaşması üçün əsas yollardan biridir.

Vergi haqqında qanun qəbul edilmişdir. Ancaq əgər o, bugünkü tələblərə uyğun deyildirsə, ona yenidən baxılmalıdır. Eyni zamanda, vergi ilə bağlı təlimata da yenidən baxmaq lazımdır. Bunlar elə səviyyəyə çatdırılmalıdır ki, qısa müddətdə geniş tətbiq edilsin. Vergi sistemi bütün sahələrdə elə qurulmalıdır ki, dövlət büdcəsinin formalaşmasında əsas yer tutsun. Burada yoxlamalar barədə çox söhbət getdi və mənə elə gəlir ki, bunlar əsaslı söhbət idi. Çıxışlardan belə məlum oldu ki, vergi müfəttişliyinin özü də qanunsuzluqlara yol verir. Əgər vergi müfəttişliyi-

nin işini yaxşı qura bilsək, bu sahədə müvəffəqiyyət qazanarıq. Bu, əsas vəzifələrimizdən biri olmalıdır.

Maliyyə işlərimizi lazımi səviyyəyə qaldırmaq üçün zənnimcə, bank kreditlərinin faizini artırmaq lazımdır. Kreditlərin faizində nə üçün belə fərq olduğunu başa düşə bilmirəm. Burada dedilər ki, Rusiyada bank kreditlərinin faizi təqribən 200 faiz, Azərbaycanda isə 50 faizdir. Ona görə də banklara tapşırıram ki, 5 gün ərzində bu barədə öz təkliflərini versinlər. Həmin təkliflər nəzərdən keçirilməli və müvafiq tədbirlər görülməlidir. Çünki indi əsas məqsədimiz istehsalı artırmaqdır. Bundan ötrü isə müəyyən vasitələrdən istifadə edilməlidir. Həmin vasitələrdən biri vergi sistemidirsə, digəri bank krediti faizlərinin qaldırılmasıdır. Rusiya ilə müqayisədə kredit faizlərində belə yüksək fərqlin olması sui-istifadə üçün geniş imkan açır. Bu imkanı özümüz yaradaraq, həmin adamlara vermişik, indi isə deyirik ki, maliyyə vəziyyətimiz nə üçün belə ağırdır. Bir daha təkrar edirəm, bu məsələ ilə bağlı təkliflərinizi beş gün ərzində yazılı şəkildə təqdim etməlisiniz.

Burada belə bir təklif də səsləndi ki, Prezidentin yanında vergi siyasəti ilə məşğul olacaq xüsusi orqan yaradılsın. Bu barədə də düşünmək lazımdır. Güman edirəm ki, Dövlət katibi, müvafiq müşavir, Maliyyə Nazirliyi, banklar və s. ilə razılaşdıraraq öz təkliflərini verməlidirlər.

Bugünkü müşavirədə iqtisadiyyatın sərbəstləşdirilməsi, bazar iqtisadiyyatına geniş yer verilməsi haqqında da geniş söhbət gəldi. Bununla əlaqədar mənim mövqem aydındır. Bir şeyi başa düşə bilmirəm. Bazar iqtisadiyyatı, ümumiyyətlə, sosialist iqtisadiyyatına zidd olan iqtisadiyyatdır. Sosializmə və onun iqtisadiyyatına zidd olan qüvvələr son il yarımda Azərbaycana rəhbərlik etmişlər, həm Milli Məclisin, həm nazirliklərin əksəriyyətinin,

həm də ki, dövlətin rəhbərliyində olmuşlar. Əgər mühafizəkar qüvvələr bazar iqtisadiyyatının tətbiqinə mane olurdularsa, bəs sərbəst iqtisadiyyat tərəfdarı olan adamlar nə üçün onu həyata keçirməmişlər? Əgər bacarmırdılarsa, heç olmasa, lazımı qərarlar verib ona yol açmaq mümkün idi. Bu yolda bəzi səhvlər də ola bilərdi. Hər halda, buna yol açmaq lazım idi.

Lakin kommunist ideologiyasını, sosialist iqtisadiyyatını daim tənqid edən qüvvələr hakimiyyəti ələ aldıqdan sonra yeni bir iqtisadiyyat tətbiq etmək istəmirdilər. Demək olmaz ki, ümumiyyətlə, bacarmırdılar, tətbiq etmək istəmirdilər. Mən belə başa düşürəm. Əgər doğrudan da istəsəydilər, onun yollarını tapa bilərdilər.

Mən birmənalı deyirəm: biz sərbəst iqtisadiyyata keçməliyik və bu yolda cürbəcür bəhanələr axtarmamalıyıq. Ola bilər ki, bu yolda itkilərimiz, çətinliklərimiz olsun. Ancaq bu yolu keçməliyik. Nemət Pənahovun narahatlığını başa düşürəm ki, 70 il bundan qabaq sovet hakimiyyəti qurulanda xalqın malını əlindən alaraq ümumxalq mülkiyyəti adı altında birləşdirib dövlətin ixtiyarına verdilər. Bu, müəyyən bir vaxtda cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrini bərabərləşdirdi. Lakin bu bərabərləşdirmə bir nəticə vermədi. 5-6 il əvvəl həmin bərabərləşdirmədən imtina olundu və yavaş-yavaş sərbəst iqtisadiyyata keçilməyə başlandı.

Lakin sərbəst iqtisadiyyata keçməyin yolu hamar deyil. Elə ölkələr var ki, onlar daim sərbəst iqtisadiyyat yolu ilə getmişlər. Bu yolun bir neçə pilləsi olmuşdur. Avropanın inkişaf etmiş ölkələrinin, Amerikanın, Yaponiyanın başqa yolu olmamışdır. Onlar mərhələ-mərhələ bu yolla getmişlər. Bizdə isə 1917–20-ci illərdə bu yol qırılmış, yeni bir iqtisadi xətt götürülmüşdür. 70 il ərzində bu yeni iqtisadiyyat müəyyən müsbət nəticələr də vermiş, lakin ümumdünya miqyasında qəbul olunmamışdır.

İndi nə edək? Yenə də bənd-bərəni bağlayaq və deyək ki, həmin iqtisadiyyatı saxlamaq lazımdır? Nə vaxtadək saxlayaq? Sizinlə fikir mübadiləsi edirəm. Bəli, bəzi mafioz qruplar qeyri-qanuni yollarla sərvət toplamışlar. Bəzi yerlərdə ola bilər, fabriklərdə, zavodlarda istehsalı aşağı salmışlar ki, sonradan bunları özəlləşdirsinslər. Bəli, belə hallar var. Lakin biz yenidən bunları sosializm sisteminə qaytarmayacağıq ki! Ona görə də sərbəstləşdirmə, özəlləşdirmə getməlidir.

Belə hesab edirəm ki, Milli Məclis özəlləşdirmə haqqında tezliklə yeni qanun qəbul etməlidir. Yanvarda bu barədə qanun qəbul olunmuşdur, lakin o işləmir, çünki bu günün tələblərinə uyğun deyildir.

Bir şeyə təəccüb edirəm. Milli Məclis 1992-ci ilin ortalarından 1993-cü ilin iyununadək mütəmadi fəaliyyət göstərmiş, çoxlu qanun qəbul etmişdir: əlifba haqqında, din haqqında və s. Məncə, bunlar da lazım idi. Ancaq əsas məsələlər barədə qanunlar ya qəbul edilməmiş, əgər qəbul olunubsa, həyata keçirilməmişdir. Bu, təəssüfləndirici haldır.

Əsas məsələlərdən biri özəlləşdirmədir. Bu, asan proses deyildir. Gəlin bir-birimizi qorxutmayaq. Bu işdə risk etmək lazımdır. Bunsuz bir şeyə nail ola bilmərik. Mənim fikrim belədir ki, gərək riskə gedək, təsirli tədbirlər görək. Hər şeydən çəkinə-çəkinə dayanıb gözləməyin faydası olmaz. Belə naməlum vəziyyətdə yaşaya bilmərik. Biz keçmiş sistemdən çıxmışıq, başqa sistemə isə girməmişik. Deyirik ki, keçid dövründəyik. Keçid dövrü nə qədər olar? Gəlin bütün gücümüzü, imkanlarımızı cəmləşdirək. Başqa çarə yoxdur. Dayanıb vaxt itirmək olmaz.

Güman edirəm ki, burada fikirlər eynidir. Milli Məclis qısa müddətdə özəlləşdirmə haqqında yararlı, bu günün tələblərinə uyğun gələn qanun qəbul etməli və biz onu həyata keçirməliyik.

Gərək ki, Vahid Axundov dedi ki, özəlləşdirmə haqqında qəbul edilmiş əvvəlki qanun ancaq ticarət və xidmət sahələrinə aiddir. Belə olan halda da əgər səkkiz ay bundan əvvəl həmin sahələr özəlləşdirilsəydi, yəqin ki, indi bunun nəticəsi olardı.

Şübhəsiz ki, özəlləşdirmə mərhələ-mərhələ getməlidir. Hər şeyi birdən-birə özəlləşdirmək olmaz. Bəli, doğru deyirsiniz ki, səhmdar müəssisələrin yaradılması özəlləşdirmənin əsas yollarından biridir. Lakin bunu etmək üçün gəlin konkret addımlar ataq. Bunun üçün isə qanun qəbul etmək, onun həyata keçirilməsi mexanizmini işləyib hazırlamaq və həyata keçirmək lazımdır.

Baş Nazir bildirdi ki, bu barədə İqtisadiyyat Nazirliyinə, iqtisadçılara tapşırıq verilmişdir və onlar həmin məsələ ilə məşğul olurlar. Bu çox yaxşıdır. Ancaq güman edirəm ki, özəlləşdirmə haqqında bütün qanunlar Milli Məclisə Prezidentin adından verilməlidir. Belə ola bilməz ki, Nazirlər Kabineti hansı bir proqramla isə Milli Məclisdə çıxış etsin. Nazirlər Kabineti Prezident strukturunun bir hissəsidir. Ona görə də bu məsələlər hazırlanıb Prezidentə verilməli və Prezident onları Milli Məclisə təqdim etməlidir. Yaxud Milli Məclisin komissiyaları – İqtisadiyyat komissiyası və s. bu məsələləri hazırlayaraq Prezidentə verməli, Prezident isə Milli Məclisə təqdim etməlidir. Bunun mexanizmi belə olmalıdır.

İdxal-ixrac məsələləri haqqında. Mən uzun müddətdir ki, bu barədə düşünürəm və indi də fikrimi bir qədər açıqladım. Gömrük Komitəsinin sədrinə suallar verməyim də təsadüfi deyildir. O mənim suallarımı dərhal tutmadı. Bir də deyirəm, əgər bu fikrim qəbul olunursa, onu həyata keçirək. Xaricdən daxil olan malların ola bilər ki, bir qisminə mütləq müəyyən vergi qoyulsun, bir qismi isə vergilərdən tamamilə azad olsun. Xahiş edirəm, bu barədə həm Gömrük Komitəsi, həm də Xarici İqtisadi

Əlaqələr və İqtisadiyyat nazirlikləri təkliflərini hazırlayıb bizə təqdim etsinlər. Maliyyə Nazirliyi də bu işlə məşğul olsun.

İxrac olunan mallara qoyulan vergilərə baxmaq lazımdır. Ümumiyyətlə isə bizim gömrük siyasətimiz olmalıdır. Əgər Gömrük Komitəsi bacarırsa, gömrük siyasəti haqqında layihə hazırlayıb qısa müddətdə təqdim etsin. Bu iş də İqtisadiyyat, Xarici İqtisadi Əlaqələr və Maliyyə nazirlikləri ilə birgə aparılmalıdır. Gömrük siyasəti iqtisadiyyatımızın yüksəlməsini təmin edən əsas amillərdən biridir. İndiyədək biz bundan lazımınca istifadə etməmişik. Gömrük idarələrində qanun pozuntuları var, öz vəzifələrindən sui-istifadə edirlər, gömrük işçilərinin rüşvətxorluqla məşğul olması barədə çoxlu siqnal alınır. Rüşvət almamış mal buraxmırlar. Ona görə də biz gərək bir tərəfdən, gömrük siyasətimizi tənzimləyək, digər tərəfdən, elə edək ki, gömrük qanunları günün tələblərinə uyğun olsun, üçüncü tərəfdən isə Gömrük Komitəsinin sədri Tahir Əliyevə tapşırıram ki, əməkdaşlar arasında geniş iş aparsın, onları rüşvətxorluqdan çəkindirsin.

Bu məsələləri müzakirə edərkən düşündüm ki, bəlkə 3 ay müddətinə kommersiya strukturlarının, cürbəcür şirkətlərin yoxlanılmasına moratorium qoyaq. Mən həm Gömrük Komitəsinin sədrinə, həm Daxili İşlər nazirinə və həm də respublika prokuroruna sual verdim ki, sizin apardığınız bu yoxlamaların iqtisadiyyatımıza nə kimi xeyri olmuşdur? Məni maraqlandıran budur. 1400 cinayət işinin qaldırılması və s. mənə o qədər də maraqlandırmır. Gəlin açıq danışaq, ictimaiyyət arasında geniş söhbət gedir ki, bu yoxlamaların hamısında rüşvətxorluq halları olur. Kim bunu inkar edirsə desin ki, belə deyildir.

Təklif edirlər ki, vergi polisi yaradaq. Polis elə polisdır. Əgər vergi müfəttişi ciddi işləsə, sağlam təşkilat olsa, çox iş görə bilər. Bir tərəfdən, Daxili İşlər Nazirliyi, digər tərəfdən, prokurorluq,

vergi müfəttişliyi yoxlayır. Bir belə yoxlama gedir. Mən yenə deyirəm, əgər bu yoxlamaların konkret nəticəsini, xeyirini-zərə-rini bilsəydim, onda razılaşardım ki, xeyiri var və yoxlamaları davam etdirmək lazımdır. Yoxlamaların, ümumiyyətlə, dayandırılması da düz olmaz. Ona görə də mən bunların 3 ay müddətinə dayandırılmasını irəli sürdüm.

SƏDM orqanları vaxtı ilə ləğv olunmuşdu, sonradan onu bərpa etdilər. İndi Vaqif Novruzov deyir ki, onların işçilərinin sayı cəmi 20 nəfər artmışdır. Məsələ heç də işçilərin nə qədər artmasında, onu hansı strukturun hesabına təşkil etməyinizdə deyildir. Məsələ ondadır ki, bu strukturun iqtisadiyyatımıza xeyiri nədən ibarətdir. Sosialist iqtisadiyyatı dövründə bu strukturun müəyyən mənası vardı. Baxmayaraq ki, o zaman da bu sahədə işləyənlərin çoxu rüşvətxorluqla məşğul olurdu. Mən bunu açıq deyirəm. İndi ki, biz sərbəst iqtisadiyyata keçirik, belə şəraitdə buna ehtiyac varmı?

Əgər biz vergi haqqında qanun qəbul edərkən onun təlimatında vergi verməyən təşkilatların bağlanması, ciddi iqtisadi sanksiyalar tətbiq olunması kimi müəyyən cəza tədbirləri nəzərdə tutsaq, belələri haqqında cinayət işi qaldırmağa və bu işə prokurorluğun qarışmasına heç bir ehtiyac qalmaz. Vergini verməyən təşkilatların fəaliyyəti dayandırılrsa, iqtisadi yolla onları vergi verməyə məcbur etsək, prokurorluğun müəyyən tədbir görməsinə də lüzum olmayacaqdır. Əslində prokurorluq 2-3 ay belələrini get-gələ salacaq, sonra işi məhkəməyə verəcək və iş burada da xitam olunacaq. Bunun heç bir xeyiri olmayacaq. Bu barədə mən bir necə aydır ki, düşünürəm. Doğrudur, bu, riskli addım olacaq. Amma hər halda, müəyyən eksperimentlərə getməliyik. Məgər bu düzgündür mü ki, neçə ildir özəlləşdirmə keçirmək barədə oturub fikirləşirlər, amma heç bir iş görmürlər? Mənə elə gəlir ki, bu

barədə təcili surətdə müəyyən sənədləri hazırlamaq, fərman vermək lazımdır. Amma mən çox istərdim ki, kommersiya strukturlarımızda çalışan adamlar, bank işçiləri, işgüzar dairələr həqiqi iş adamları olsunlar, bu fürsətdən istifadə edib mənfi yollara getməsinlər.

Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, biz iş adamları, biznes, sahibkarlıq üçün şərait yaradacağıq. Bu şəraiti ona görə yaradırıq ki, iqtisadiyyatımız inkişaf etsin. Bu şəraiti ona görə yaratmırıq ki, bir çoxları daha da varlansınlar. Əksinə, biz istəyirik ki, kasıb adamların şəraiti yaxşılaşsın. Bəlkə bu barədə də düşünməyə dəyər, elə bir qanun və yaxud da təlimat hazırlansın, iş adamlarının özləri də bu təşəbbüsə qoşulsunlar ki, biznesin sərbəstliyi həm iqtisadiyyatın inkişafına, həm də xalqın bütün təbəqələrinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə kömək etsin.

Valyuta birjası, valyuta bazarı yaradılması barədə burada söhbət getdi. Mənə elə gəlir ki, bu təkliflər dəyərlidir və onlara yol açmaq lazımdır. Ancaq bunları hərəkətə gətirmək üçün lazımi şərait yaratmaq, müvafiq qərarlar qəbul etmək, tədbirlər görmək vacibdir. İqtisadiyyat, Maliyyə, Xarici İqtisadi Əlaqələr nazirlikləri, banklar və Prezident Aparatı bunun üçün müvafiq sənədlər hazırlayıb bizə təqdim etməlidirlər.

Burada qiymətlərin qaldırılmasından da söhbət getdi. Şübhəsiz ki, bu çox mühüm məsələdir. Nazirlər Kabineti bu barədə mənə müəyyən təkliflər verib. Güman edirəm ki, bu təkliflərə yaxın günlərdə baxılmalı, müzakirə olunmalı və bu sahədə prinsip etibarilə ciddi addımlar atılmalıdır.

Mən bu fikirlə razıyam ki, görülən tədbirlər manatın möhkəmlənməsini təmin etməli, onun dönrəliyini artırmalıdır. Biz öz manatımızın qiymətini qaldırmalıyıq. Qoy Maliyyə, İqtisadiyyat nazirlikləri, banklar bu barədə öz təkliflərini bildirsinlər, nə

etmək lazım olduğunu aydınlaşdırsınlar. Bu işdə də qorxub-çəkinmək, lazımı addım atmamaq, heç bir tədbir görməmək daha çox zərərliyədir.

Biz xarici investisiyalardan hərtərəfli istifadə etməliyik. Uzun müddət bu sahədə lazımı işlər görülməyib. Sırağagün siyasi partiyalarla görüşdə də deyildi, Türkiyədən Azərbaycana 250 milyon dollar kredit ayrılıb. Bu kreditdən indiyədək istifadə olunmayıb. Nə üçün? Gərək Maliyyə Nazirliyi bu barədə vaxtında təkliflər verəydi. Şayiələr gəzir ki, kimlərsə bu krediti bölüb müxtəlif sahələrə ayırımlar. Bu məsələlərdən mənim xəbərim yoxdur. Belə hesab edirəm ki, bu krediti heç kəs bölə bilməz. Nazirlər Kabineti, Prezident Aparatı, İqtisadiyyat, Maliyyə nazirlikləri bu kreditdən istifadə olunması haqqında beş gün ərzində qoy mənə təkliflər versinlər. Biz bu kreditdən dərhal istifadə etməyə başlamalıyıq. Bu kreditin bölünməsi və hansı sahəyə yönəldilməsi məsələləri Prezident tərəfindən həll olunacaqdır. Ancaq mən təkliflər gözləyirəm. Bu barədə danışıqları qurtarmaq lazımdır.

Burada malların ixracı məsələsindən də söhbət getdi. Strateji malların ixracı məsələsi ancaq və ancaq Prezidentin səlahiyyətində olmalıdır. Təkliflər verilməli və Prezident tərəfindən müəyyənləşdirilməlidir. Gəlin belə danışaq ki, bu barədə lazımdırsa, fərman da verilsin, strateji məhsulların ayrı-ayrı təşkilatlar tərəfindən satılmasına son qoyulsun. Mən bu barədə də təkliflər gözləyirəm. Bu məsələ qanuniləşdirilməlidir. Müəyyən olunmalıdır ki, bizim valyutamız nə qədər gələcək və nə qədər gedəcək, hansı malı satıb nə qədər valyuta alacağıq, bu valyutadan necə istifadə olunacaqdır. İxracı gedən strateji məhsullar bir mərkəzdə toplanmalıdır. Mən bunun üçün komissiya yaratmaq fikrindəyəm.

Eyni zamanda, vahid valyuta fondu yaradılmalıdır. Bundan sonra valyutamızın bir dollarından da Prezidentsiz istifadə olun-

mayacaq. Vahid valyuta fondunun yaradılması barədə layihə də var, bu layihə yenidən işləndikdən sonra mən həmin fərmanı imzalayacağam. Valyuta imkanlarımız mərkəzləşdirilməlidir. Valyutadan istifadə olunması, valyuta gətirən malların ixracı mərkəzləşdirilməlidir və bunların hamısı ümumi iqtisadiyyatımızın inkişafına, respublikamızın ağır vəziyyətdən çıxmasına yönəldilməlidir.

Müzakirə olunan məsələlər barədə öz fikirlərimi bildirdim, tapşırıqlarımı verdim. Toxunulmayan məsələlər qalmadı. Güman edirəm ki, bu görüşümüzdən sonra hər bir vəzifəli şəxs iqtisadiyyatımızın bundan sonrakı vəziyyəti haqqında öz məsuliyyətini hiss etməlidir. Azərbaycanın iqtisadi potensialı böyükdür. Biz gərək bu potensialdan səmərəli istifadə edək.

Diqqətinizə görə sağ olun.

RESPUBLİKANIN SOSİAL-İQTİSADI PROBLEMLƏRİNƏ HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏ

Prezident sarayı

24 noyabr 1993-cü il

Hörmətli müşavirə iştirakçıları!

Hamınıza məlum olduğu kimi, iki gün bundan əvvəl Azərbaycan baycanda çörəyin və çörək məmulatının, yanacağın satış qiymətləri artırılmışdır. Bununla bağlı müəyyən problemlər meydana çıxmış, əhalinin həyat tərzində dəyişikliklər və gərginliklər yaranmışdır.

Hazırda respublika əhalisinin elektrik enerjisi, qaz, istilik və su ilə təminatı, zəhmətkeşlərin yaşayışı ilə bağlı olan digər sahələr qeyri-qənaətbəxş vəziyyətdədir. Nəqliyyat yarıtmaz işləyir. Məhz buna görə belə bir müşavirənin keçirilməsi lazım bilinmişdir. Biz yaranmış vəziyyətdən çıxış yolları axtarıb tapmaq, fikir mübadiləsi keçirmək və qərarlar qəbul etmək istəyirik.

İqtisadiyyatı böhran vəziyyətinə düşən respublikada əhalinin təchizatı üçün zəruri olan məhsulların qiyməti vaxtında tənzimlənməli idi. Müstəqil Azərbaycan Respublikası başqa ölkələrlə qonşuluqda yaşayır. İqtisadi və insani əlaqələr geniş və hərtərəfli olduğuna görə bu ölkələrdə əhalinin təchizatı üçün lazımı məhsulların qiymətlərinin bir səviyyədə olmaması mənfi halların yaranmasına səbəb olur, iqtisadiyyatımızın vəziyyətinə təsir edir.

Respublikada maliyyə-kredit vəziyyətinin ağırlaşmasını, inflyasiyanın kəskinləşməsinə nəzərə alaraq, bəzi məhsulların qiyməti, şübhəsiz ki, hələ xeyli əvvəl tənzimlənməli, əhalinin bu məhsullarla təchizatı üçün lazımi tədbirlər görülməli idi. Çörəyin və çörək məmulatının qiymətlərinin artırılması ilin əvvəlində meydana çıxmış problemdir. Ancaq bəzi subyektiv səbəblər üzündən bu məsələ həll olunmamışdır. Sonrakı dövrdə bu problem dəfələrlə qaldırılsa da, müəyyən səbəblərə görə həllini tapmamışdır. Bu səbəblər də aydındır: müharibə şəraitində olan respublikamızda qaçqınların sayı həddən çoxdur, onların vəziyyəti ağırdır. Rayonların bir qismi işğal olunduğuna görə iqtisadiyyata böyük zərbə dəymişdir. Bu da adamların həyat səviyyəsinin aşağı düşməsi ilə nəticələnmişdir.

Yaşayış üçün ən zəruri olan çörəyin və çörək məmulatının qiymətlərini artırmağın məqsədəuyğunluğu həmişə çox böyük şübhə yaratmış, tərəddüdlərə səbəb olmuşdur. Ancaq bizim maliyyə vəziyyətimiz getdikcə ağırlaşdığına və maliyyə-kredit prosesləri çətinləşdiyinə görə bu məsələləri noyabrın 19-da geniş müzakirə etdik. Müşavirədə ciddi təkliflər verildi, qiymətlərin qaldırılmasının zəruriliyi qeyd edildi. Ona görə də iki gün bundan əvvəl bu məsələ öz həllini tapdı.

Yanacaq məhsullarının qiymətinin qaldırılması da zərurətdən doğan haldır. Yanacaq məhsulları istehsalı ilə məşğul olan təşkilatlar bu barədə dəfələrlə təkliflər vermişlər.

Biz bu addımları atarkən bilirdik ki, müəyyən çətinliklər yaranacaq. Ancaq iqtisadçılar, bütün rəhbər təşkilatlar bu barədə eyni fikirdə olublar. Bu addım Azərbaycanın iqtisadiyyatının, maliyyə-kredit vəziyyətinin müəyyən qədər sağlamlaşmasına kömək edəcəkdir.

Qiymətlərin artırılması ilə əlaqədar müəyyən kompensasiyaların verilməsi, minimum əməkhaqqının artırılması barədə qərar qəbul olunmuşdur. Bütün bunlar əhalinin güzəranının müəyyən dərəcədə yaxşılaşmasına kömək edəcəkdir.

Hazırda respublikanın maliyyə-kredit vəziyyəti çox ağır olduğuna görə zəhmətkeşlərin əməkhaqqının, kompensasiyaların verilməsi, minimum əməkhaqqının artırılması müəyyən çətinliklər doğurur. Lazımi tədbirlər görülməmişdir ki, bu proses normal şəraitdə keçsin və heç bir ciddi mənfi hala gətirib çıxarmasın.

Çörək məhsullarının keyfiyyəti çox aşıdır. Bu barədə rəhbər orqanlara çoxlu məlumat gəlir. Əhalinin sosial ehtiyaclarını təmin edən sahələr də çətin vəziyyətdədir.

Qiymətlərin artması ilə əlaqədar yaranmış vəziyyət barədə Milli Bankın nümayəndəsi, Maliyyə naziri öz təkliflərini verməlidir. Nə etmək lazımdır? Gərginliyi necə aradan götürmək lazımdır? Nazirlər Kabineti bu barədə gərək öz fikrini desin. Burada iştirak edən başqa şəxslər də öz mülahizələrini və təkliflərini deməlidirlər ki, biz onları həyata keçirə bilək.

Burada toxunulan bütün məsələlər haqqında fikirlər söylənilir. Müşavirənin keçirilməsi əsasən çörəyin və çörək məhsullarının, neft məhsullarının qiymətinin iki gün bundan əvvəl artırılmasının nəticələri ilə əlaqədardır. Bu eyni zamanda, əhalinin istilik, elektrik enerjisi, qaz, su ilə təmin olunması, nəqliyyat xidmətinin yaxşılaşdırılması və digər zəruri sahələrin işi ilə bağlıdır. İstər bir neçə gün bundan əvvəl keçirdiyimiz müşavirədən, istərsə də bugünkü çıxışlardan bir şey aydın olur ki, respublikanın iqtisadiyyatı, maliyyə vəziyyəti dərin böhran keçirir. Təəssüf ki, bu böhran get-gedə dərinləşmiş, onun aradan qaldırılması üçün lazımi tədbirlər görülməmişdir. Bu müşavirəni bir neçə gün əvvəl keçirdiyimiz müşavirənin davamı da hesab etmək olar.

Bu böhrandan çıxmaq üçün respublikada bir sıra konkret addımlar atıldıqdan sonra biz əhalinin sosial vəziyyətinə bir daha nəzər salmalıyıq. Yaranmış ağır şərait bir daha göstərir ki, respublikada çox il bundan qabaq və son illərdə bu sahələrə fikir verilməyib, məsələlər başlı-başına buraxılıb, özbaşınalıq baş alıb gedib, planlaşdırma olmayıb, lazımı tədbirlər görülməyib, iqtisadi islahatlar keçirilməyib. İqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələri kimi, sosial sahə də dağılmış vəziyyətdədir.

Energetikanın vəziyyəti barədə çıxış edən Müslüm İmanov belə izah etdi ki, elektrik stansiyalarının avadanlığı, ehtiyat hissələri, elektrik ötürücüləri çatışmır, sifarişlər verilib, amma hələlik heç nə yoxdur. Qaza gəldikdə isə, ölkədə il ərzində cəmi 6 milyard kubmetr qaz çıxarılır, bu da respublikanı təmin etmir. Respublikanı təmin etmək üçün 15 milyard kubmetr qaz lazımdır. Suya gəldikdə, on il bundan qabaq çəkilən kəmərdən başqa şəhərə heç bir su kəməri çəkilməyib. Olan kəmərlərdə isə itki baş alıb gedir. Qazanxanaların işinə gəldikdə, qaz çatışmır, elektrik enerjisi və s. çatmır.

İndi gəlin açıq danışaq. Belə çıxır ki, Azərbaycanda daim tənqid olunmuş, bəzən söyülmüş Sovet İttifaqının, imperiyanın yaratdığı təsərrüfat ondan sonrakı dövrdə dağılıb, üstünə də bir şey gəlməyibdir. Məgər biz müstəqilliyi bundan ötrü əldə etmişik ki, olan-qalanı da dağıdaq, özümüz bir şey yaratmayaq – axı belə getsə, müəyyən bir vaxtdan sonra hər şey dağılacaq və biz boş yerdə qalacağıq.

Bəli, elektrik stansiyalarımız son illərdə nə təmir olunub, nə yeni avadanlıq alınıb, nə də bir iş görülüb – əlbəttə ki, bunlar dağılıb gedəcəkdir. Nəqliyyat haqqında da burada danışdılar. Mən bu fikirlə razıyam ki, nəqliyyat idarəsinin rəisi lazımı tədbir görməyibdir. Ancaq əgər avtobus parkı, başqa nəqliyyat parkları

ilbəl təzələnməyibsə və lazımı tədbirlər görülməyibsə, əlbəttə, elə bir gün gələcək ki, bunların hamısı dağılacaqdır.

Mən bu günlərdə metropolitenin rəisi ilə söhbət etdim. O indi dəmiryol idarəsinin rəisi vəzifəsinə təyin olunub. Metropolitenin işi ilə də mən yaxından tanışam. Xatirimdədir ki, vaxtilə metropoliten tikiləndə biz nə qədər vaqon alırdıq, onun üçün nə qədər avadanlıq, relslər, şpallar gətirilirdi. İndi bunların heç biri alınmır, Azərbaycanda da istehsal olunmur. Əgər başqa yerdən almaq lazımdırsa, bunun üçün pul, vəsait qazanmaq lazımdır. Əvvəllər alınanlar dağılıb gedir. Axı texnikanın, avadanlığın istismar müddəti başa çatdıqdan sonra ondan istifadə etmək mümkün olmayacaq.

Mən dünən axşam hörmətli neftçilərimiz Qurban Abbasov, Xoşbəxt Yusifzadə ilə, neft şirkətinin prezidenti Natiq Əliyevlə geniş söhbət etdim. Xatırladaq ki, 1982-ci ildə Azərbaycan 15 milyard kubmetr qaz çıxarırdı. O vaxt qaza tələbatımız bu qədər deyildi. Sovet İttifaqı İrandan da 3 milyard kubmetr qaz alırdı. 18 milyard kubmetr qazın 10-11 milyard kubmetri Azərbaycanda istifadə olunurdu, qalanı isə Sovetlər İttifaqının bu regionda olan respublikalarına verilirdi. İndi 15 milyard kubmetrdən düşmüşük 6 milyarda. Bu qədər qaz, əlbəttə ki, çatmayacaq. İndicə Tariyel Hüseynov dedi ki, tələbat 15 milyard kubmetrdir. Belə getsə, hasilat daha da aşağı düşəcək.

Gəlin bu həqiqəti etiraf edək ki, respublikamızın iqtisadiyyatına uzun müddət ərzində vurulmuş zərbələr, buraxılmış kobud səhvlər və təsərrüfatsızlıq nəticəsində iqtisadiyyatımız da, xalqın tələbatını ödəməli olan sosial sahə də belə bərbad hala düşmüşdür. Bu vəziyyətdən çıxmaq lazımdır. İndi respublika başqa bir dövlətin tərkibində deyil ki, desin ki, filan qədər qazım çatmır – indi bunlar yoxdur. Bunları ancaq respublikanın daxili imkanları

hesabına əldə etmək mümkündür. Əgər respublikanın daxili imkanlarından səmərəli istifadə edilməsə, gəlin etiraf edək ki, bir neçə müddətdən sonra iqtisadiyyatımız bundan da bərbad vəziyyətə düşəcəkdir.

Keçən dəfə bu barədə geniş danışdıq, indi təkrar etməyə ehtiyac yoxdur. Biz təcili olaraq iqtisadi islahatlar aparmalı, özəlləşdirmə keçirməli, mövcud təsərrüfatı etibarlı əllərə tapşırmalı və ondan səmərəli istifadə olunmasını təmin etməliyik. Çalışmalıyıq ki, istehsal tezliklə artsın.

Maliyyə vəziyyətimiz ağır olduğuna görə – bunu bir neçə gün bundan qabaq araşdırdıq – biz qiymətləri artırmağa məcburuq. İndi qiymətlərin artması ilə əlaqədar gərginlik, çətinliklər yaranıb. Ancaq bu addım atılmalı idi, biz bu addımı atmışıq. Burada deyildi, mən bir də qeyd etmək istəyirəm ki, bu qiymətlər ilin əvvəlində, bəlkə də keçən ilin axırında artırılmalı və aybaay indeksləşdirmədən istifadə olunmalı idi. Onda ola bilər ki, birdən-birə belə sərt fərq hiss olunmazdı. Bu fürsət əldən gedibdir. İlin əvvəlindən bu işi görməli olan adamlar ya təcrübəsizlikdən, ya da qəsdən bu işlərlə məşğul olmayıblar. Mən qeyd etdim ki, biz burada işə başladığımız dövrdə bu məsələlər meydana çıxarkən respublikanın həm müharibə şəraitini, həm daxili ictimai-siyasi şəraitini nəzərə alaraq, həmin məsələlərin həllinə hələ hazır deyildik. İndi isə bu məsələlərin həyata keçirilməsi zəruridir. Bu, labüd bir qərardır və qəbul olunubdur.

Bir fikir də tam həqiqətdir ki, bu tədbirləri hazırlayarkən, verərkən gerek onların həyata keçirilməsinin təminatı qabaqcadan müəyyən olunaydı. Ancaq belə olmayıb və mən də bu fikirdəyəm ki, Nazirlər Kabinetində bu təklifləri hazırlayarkən və bir neçə dəfə mənim qarşımda bunların zəruriliyi barədə məsələ qaldırarkən, qiymətlərin qaldırılmasını tələb edərkən,

şübhəsiz ki, bunların həyata keçirilməsi mexanizmini də gərək hazırlayıb mənə təqdim edəydilər. Qiymətlərin qalxması ilə əlaqədar yarana biləcək çətinlikləri aradan götürmək yollarını da gərək qabaqcadan araşdıraydılar, təkliflərini təqdim edəydilər və aydın olardı ki, çörək məhsullarının, yanacağın qiyməti qalxarkən əhəlinin sosial vəziyyəti nə cür olacaqdır, hansı tədbirlər görülməlidir. Bu tədbirlər təkcə kompensasiyadan ibarət deyil. Kompensasiyanı müəyyən etmişik. Ancaq aydın olur ki, onu ödəmək üçün banklarımızda nağd pul yoxdur. Demək, aydınlaşdırmalı idik ki, bizdə məhz pul çatışmır.

Aydın olur ki, bir çox sahələrdə avqust ayından indiyədək məvaciblər də verilməyibdir. Demək, maaşların verilməsi təmin olunmalı idi. Əgər bunun üçün əlavə pul lazım idisə, vaxtında gətirilməli idi. Şübhəsiz ki, bununla gərək Nazirlər Kabineti məşğul olardı. Yaxud bu gün Maliyyə naziri təklif etdi ki, istiqraz və rəqəllərindən istifadə olunsun. Bəs Maliyyə naziri 2-3 gün qabaq bu məsələnin müzakirəsi vaxtı, bu qərar layihəsini hazırlayarkən deyə bilməzdi ki, biz belə vəziyyətə düşəcəyik, nağd pulumuz yoxdur? Deyə bilməzdi ki, mən bir maliyyəçi kimi belə təklif edirəm və gəlin əvvəlcədən bunu nəzərdə tutaq? Amma bu təklifi yarım saat bundan qabaq, yəni iclasımız başlanmazdan əvvəl verir. Mən toplamışdım bəzi vəzifəli adamları, dedim, gəlin çıxış yolu axtaraq. Orada bu təklif verildi ki, istiqraz və rəqəllərindən pul vahidi kimi istifadə etmək olar. Bunların hamısı gərək qabaqcadan hazırlanaydı. Mən şəxsən bu fikirdəyəm ki, belə hazırlıqsız işə getdiyimə görə çətinliklərlə qarşılaşırdıq.

Bir sözlə, zəruri tədbirlər vaxtında həyata keçirilməyibdir. Biz bu işi indi görmüşük və davam etdirməliyik. Hamımız əl-ələ verib bu tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etməliyik. Ona görə də burada verilən təkliflər haqqında təcili qərarlar qəbul

olunmalıdır. Bu qərarlardan bir neçəsi haqqında noyabrın 19-da burada keçirdiyimiz müşavirədə demişdim. Məsələn, bank kreditlərinin faizini artırıb 200 faizə çatdırmalıyıq.

İndiyə qədər bu barədə qərar, sənəd yoxdur. Neçə gün keçibdir, bu gün təklif verilir ki, əmanət banklarında əmanət faizlərini artırmaq lazımdır. Ola bilər ki, bu, yararlı təklifdir. Ancaq bunları eyni vaxtda eləmək lazım idi. Burada da gecikirik.

İstiqraz vərəqələrindən istifadə etməyin müəyyən mənfi cəhətləri olsa da, biz buna məcburuq. Ancaq bu barədə təcili qərar qəbul etmək və izahat işi aparmaq lazımdır. Əhali başa düşməlidir ki, əgər manat əvəzinə ona istiqraz vərəqəsi verilsə, bu istiqraz müəyyən pul vahidinin bərabəridir. Ticarət təşkilatları bilməlidirlər ki, onlar istiqrazı qəbul etməlidirlər və əhalidə bu baxımdan çətinliklər yaranmamalıdır. Bunların hamısı təcili olmalıdır. Bütün bunlar barədə qəbul olunmuş qərarlar həyata keçirilməlidir və bunun üçün Nazirlər Kabineti, nazirliklər, şəhər, rayon icra orqanları lazımi tədbirlər görməlidirlər. Burada qəbul edilmiş təkliflər əsasında Nazirlər Kabineti təcili olaraq qərarlar qəbul etməlidir və onlar elan olunmalıdır. Bununla yanaşı, hamımız birlikdə – informasiya orqanları, televiziya, nazirlər, icra hakimiyyəti başçıları, nazirliklərin əməkdaşları, maliyyə işçiləri qəbul olunmuş qərarların mahiyyətini və zəruriliyini izah etməli, xalqa çatdırmalıdırlar.

İndi əsas problemlərimizdən biri ondan ibarətdir ki, banklarımızda nağd pul çatmır. Eyni zamanda, dövriyyədə istənilən qədər manat var. Ona görə də dövriyyədə olan pulun banklara – həm Milli Banka, həm də başqa banklara, o cümlədən Əmanət Bankına qayıtmasını təmin etmək lazımdır. Bunun üçün ciddi iş görülməlidir. Burada verilən təkliflərlə mən razıyam.

Buraya icra hakimiyyəti başçıları, nazirlər və nazirliklərin rəhbərləri dəvət olunublar. Bakı Şəhəri İcra Hakimiyyətinin başçısı, onun müavinləri, Bakı şəhəri rayonlarının, respublikanın bütün rayon və şəhərlərinin icra hakimiyyəti başçıları, icra orqanları gərək bu tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün ciddi fəaliyyət göstərsinlər. Ticarət orqanlarının hamısının üzərində nəzarət olmalıdır, satılan bütün malların pulu banklara getməlidir.

Bakı Şəhəri Baş Polis İdarəsinin rəhbərliyi, rayon polis şöbələrinin rəisləri bu müşavirəyə təsadüfi dəvət edilməyiblər. Onlar bizim bu göstərişlərimizin həyata keçirilməsi ilə bilavasitə məşğul olmalıdırlar. Ümumiyyətlə, hüquq-mühafizə orqanları – həm polis, həm prokurorluq, həm də milli təhlükəsizlik orqanları bu tədbirlərin – bunlar isə həm iqtisadi xarakter, həm də öz nəticələrinə görə çox böyük sosial-siyasi məzmun daşıyır – həyata keçirilməsini təmin etməlidirlər. Gecə-gündüz çalışmalıyıq ki, tezliklə ticarət qaydaya düşsün, ticarətdən əldə olunan pullar mütləq birbaşa dövlət banklarına getsin, beləliklə, həmin banklarda nağd vəsait yığılsın və bu vəsaitlə də vaxtı keçmiş məvaciblərin və kompensasiyaların ödənilməsi təmin olunsun.

Burada qeyd olundu ki, bizim kommersiya strukturları, ümumiyyətlə, şirkətlər, kommersiya bankları çox böyük, geniş maliyyə əməliyyatları aparırlar. Bu həqiqətdən, belədir. Mən bu gün bütün kommersiya strukturlarına, kommersiya banklarına, özəl şirkətlərin hamısına müraciət edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının maliyyə vəziyyətini tənzimləmək üçün, bu tədbirlərlə əlaqədar mənfi nəticələri aradan qaldırmaq üçün bütün fəaliyyətlərini nağd pulların banklara keçirilməsinə yönəltsinlər. Mən bunu sərbəst iqtisadiyyatla tam sağlam təmasda olduğumuza görə müraciət şəklində elan edirəm. Eyni zamanda, Milli Banka, Maliyyə Nazirliyinə və Nazirlər Kabinetinə tapşırıram ki, kommer-

siya strukturları tərəfindən bu tədbirlərin həyata keçirilməsini təklif etsinlər, ona nəzarət etsinlər. Nazirlər Kabineti bu barədə lazımi tədbirlər görsün, bütün bu sahələrə nəzarət etsin.

Çörəyin bişirilməsi və vaxtlı-vaxtında satılması, əhalinin bütün təbəqələrinə çatdırılması haqqında da burada söhbət getdi. Təkcə Bakı şəhərində deyil, respublikanın bütün ərazisində, o cümlədən qaçqınların məskunlaşdığı yerlərdə bu məsələlərlə həm Nazirlər Kabineti, həm əlaqədar nazirliklər, həm də müvafiq rayonların icra orqanlarının başçıları ciddi məşğul olmalıdırlar, elə etməlidirlər ki, indi, qiymətlərin qalxdığı bir vaxtda əhalinin bütün təbəqələri öz təminatları üçün çörək ala bilsinlər. Çörək məhsullarının keyfiyyətinə ciddi fikir vermək lazımdır. Güman edirəm ki, Taxıl Məhsulları Dövlət Şirkətində olan nöqsanlar aradan qaldırılmalıdır. Orada buraxılmış səhvlərə və cinayət xarakterli hərəkətlərə görə Baş prokurorun dediyi kimi, lazımi tədbirlər görülməlidir. Bir sözlə, hesab edirəm ki, qəbul olunmuş qərarlar həyata keçirilməlidir. Bu sahədə bir tərəfdən, zəruri tədbirlər görülməlidir, ikinci tərəfdən, informasiya orqanlarımız, iqtisadi, maliyyə orqanlarımız, nazirliklər, icra orqanları lazımi izahat işləri aparmalıdırlar.

Əhalinin elektrik enerjisi ilə, qazla, su və istiliklə təchizatı məsələlərinə də toxunduq. Həmin idarə rəhbərlərinin buradakı çıxışlarını mən qənaətbəxş hesab etmirəm və onlardan tələb edirəm ki, qərarlarla, yaxud da ki, ayrı-ayrı tədbirlərlə, müşavirələrlə öz vaxtlarını keçirməsinlər, əməli işlə məşğul olsunlar və respublikanın bu qış dövründəki ağır vəziyyətində əhalinin, sənayenin, iqtisadiyyatın bütün sahələrinin təchiz olunmasını təmin etsinlər. Bu işlərin hamısını Nazirlər Kabineti öz üzərinə götürməlidir. Nazirlər Kabinetində də müşavirə ola bilər, qərar ola bilər, ancaq əməli iş olmalıdır. Bu gün biz belə qərarlaşdırdıq ki,

Nazirlər Kabinetində müəyyən adamlar ayrılacaqdır, onlar bu işə nəzarət edəcəklər və işin təşkilini təmin edəcəklər.

Eyni zamanda, Prezident Aparatının müvafiq rəhbər işçiləri bu məsələlərin bütün sahələrdə həyata keçirilməsinə – həm Nazirlər Kabineti tərəfindən, həm icra orqanları tərəfindən həyata keçirilməsinə nəzarət edəcəklər və vaxtlı-vaxtında məna məlumat verəcəklər. Gərgin vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün bu vəzifələrin hamısını təcili həyata keçirməliyik. Ancaq bizim strateji yolumuz ondan ibarətdir ki, ayın 19-da danışdığımız kimi, tezliklə iqtisadi islahatlar keçirilməli və iqtisadiyyatda ciddi dönüş yaratmalıyıq. İqtisadiyyat formalarını dəyişdirməklə, insanları həvəsləndirməklə iqtisadiyyatın inkişafını təmin etməliyik. Güman edirəm ki, fikirlər aydındır. Buraya dəvət olunmuş şəxslərin hamısı bu tədbirlərin yerinə yetirilməsinə məsuliyyət daşıyır və mən tələb edirəm ki, hər bir kəs öz məsuliyyətini dərk edərək, bu tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə ciddi məşğul olsun. Gecə-gündüz çalışmaq, bu tədbirləri xalqa izah etmək, eyni zamanda, xalqın vəziyyətinin yüngülləşməsi üçün zəruri iş görmək lazımdır.

Sağ olun. Diqqətinizə görə minnətdaram.

**MALİYYƏ SİSTEMİNDƏ VƏ ƏHALİNİN
TAXIL MƏHSULLARI İLƏ TƏCHİZATINDA
OLAN CİDDİ NÖQSANLARIN ARADAN
QALDIRILMASINA HƏSR OLUNMUŞ
MÜŞAVİRƏ**

Prezident sarayı

8 dekabr 1993-cü il

Hörmətli müşavirə iştirakçıları!

Biz noyabrın 19-da respublikanın maliyyə vəziyyətinə, maliyyə-kredit sistemində olan nöqsanlara və bu nöqsanları aradan qaldırmaq tədbirlərinə dair müşavirə keçirdik. Bundan sonra müəyyən tədbirlər görülmüşdür. Müşavirədə və ondan sonrakı dövrdə daha da aşkar oldu ki, respublika iqtisadiyyatının böhran vəziyyətinə düşməsinin əsas səbəblərindən biri də maliyyə vəziyyətinin, maliyyə-kredit sisteminin son illərdə ağır halda olması ilə əlaqədardır və eyni zamanda, bu sahədə buraxılan səhvlərlə və hətta qeyri-qanuni işlərlə, hərəkətlərlə, pozuntularla bağlıdır. İndi vəziyyətimiz nə qədər çətin, nə qədər ağır olsa da, gərək elə addımlar ataq ki, respublikanı iqtisadi böhrandan çıxarmaq və maliyyə sistemindəki nöqsanları aradan qaldırmaq üçün lazımi əməli tədbirlər görə bilək. Bu sahədə bir hal meydana çıxmışdır. Zənnimcə, bu məsələ çox mühüm xarakter daşıyır və indi mən onu müşavirəmizdə müzakirəyə verib aydınlaşdırmaq istəyirəm. Müşavirəmiz də məhz buna görə çağırılmışdır.

Bununla yanaşı, biz noyabrın 19-da və sonra keçirdiyimiz görüşlərdə respublika əhalisinin taxıl məhsulları ilə təchizatında

olan çatışmazlıqlar və bu sahədə yaranmış gərginlik barədə də danışdıq. Həmin sahədə müəyyən işlər görülmüşdür. Lakin onlar lazımi nəticə verməmişdir. Biz bu məsələni dünən də müzakirə etmişik. Ancaq bu gün onu daha geniş tərkibdə müzakirə etməyi, görülcək tədbirləri müəyyənləşdirməyi lazım bilirəm. Ola bilər ki, müşavirə iştirakçıları bu məsələ ilə, yaxud iqtisadiyyatla əlaqədar başqa təkliflər də irəli sürsünlər. Əlbəttə, bu təklifləri də nəzərdən keçirmək olar.

Maliyyə işində dolaşır məsələlərin həlli ilə əlaqədar müraciət etməli olduğumuz adamlar dövlətin maliyyə işinin keşiyində durmalı olan şəxslərdir. Əgər Maliyyə naziri və yaxud Beynəlxalq Bankın prezidenti vəzifələrindən sui-istifadə edib qanunsuz işlər görürlərsə, onda biz kimə müraciət edək? Bəs bu məsələləri kim araşdırsın? Axı bunlardan yuxarı vəzifəli maliyyəçilərimiz yoxdur. Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi də bu işə qarışırsa – mən Baş Nazirin birinci müavini nəzərdə tutaram – onda biz lazım olan adamları haradan tapıb çağırmaq?

Mən bu məsələnin çox vacibliyini nəzərə alaraq onu müşavirəyə çıxardım. Müzakirənin gedişi bir daha göstərir ki, respublikanın maliyyə işində pozuntular çoxdur. Qeyri-qanuni çoxlu əməliyyat aparılmışdır. Respublikanın iqtisadiyyatının və maliyyə işinin belə böhran vəziyyətində olması da xüsusən bu amillərlə bağlıdır.

Respublikamız ağır dövr keçirir, iqtisadiyyat böhran vəziyyətindədir. Maliyyə bizim üçün əsaslı sahədir. Əgər bu sahədə işləyən şəxslər ayrı-ayrı kooperativlərin, assosiasiyaların, şirkətlərin mənafeyini, yaxud da onlarla əlaqəli olaraq öz şəxsi mənafeələrini ölkənin, xalqın, dövlətin mənafeyindən üstün tuturlarsa və cürbəcür qeyri-qanuni yollara gedirlərsə, bütün bunlar dəhşət doğurur və bir daha sübut edir ki, son illərdə respublika iqtisadiyyatının,

çox mühüm sahə olan maliyyənin dağılmasının, böhran halına düşməsinin səbəbləri də birinci növbədə buradadır. Müzakirə etdiyimiz məsələ də buna əyani sübutdur.

Müzakirəyə çıxarılmış bu məsələ, şübhəsiz, istintaq orqanları, xüsusən prokurorluq tərəfindən daha dərinlən araşdırılacaq və baş vermiş cinayət halları aydınlaşdırılacaqdır. Biz bu gün cinayətin olub-olmaması barədə hökm vermək və kimlərsə cinayətkarlıqda təqsirləndirmək, məhkum etmək məqsədi daşmırıq. Bu, hüquq-mühafizə orqanlarının işidir və onlar bu işlə məşğul olacaqlar. Ancaq biz bu məsələyə qanun mövqeyindən, hüquqi və iqtisadi nöqteyi-nəzərdən baxırıq.

Müzakirə olunan məsələyə bu baxımdan qiymət versək, şübhəsiz, aydın olur ki, Azərbaycanın sabiq Prezidenti Əbülfəz Elçibəy, görünür, bizim üçün məlum olmayan səbəblərə görə – ancaq bunun hansı səbəblərə görə olduğunu müəyyən qədər mülahizə etmək mümkündür – «Aran» korporasiyasına xüsusi maliyyə şəraiti yaratmaq üçün birbaşa qeyri-qanuni sərəncam vermiş, qeyri-qanuni iş görmüşdür. Respublika Baş Nazirinin birinci müavini Vahid Əhmədov və Maliyyə naziri Saleh Məmmədov Əbülfəz Elçibəyin verdiyi sərəncamdan da daha dərinə gediblər. Mən o sərəncamı sizə çatdırdım. Orada ancaq «Aran» korporasiyasına 50 milyon ABŞ dolları məbləğində kredit verilməsi və bunun Azərbaycanın ərzaq tələbatını ödəmək məqsədi daşdığı göstərilə də, Baş Nazirin birinci müavini Vahid Əhmədov və Maliyyə naziri Saleh Məmmədov onu veksələ çevirərək, həyata keçirməyə cəhd göstərmişlər. İndi nəticəsi necə olub – bu veksellər doğrudanmı satılmayıb, yaxud biz bu işin üstünə düşdüyümüzə görə onlar vekselləri gedib dərhal geri götürməyə məcbur olublar? Həftənin altıncı günü mənə bu məlumat çatan kimi Vahid Əhmədovu və Saleh Məmmədovu dəvət etdim, bu veksəl

lər haqqında söhbət apardım. Onlar mənə çox dolaşlıq məlumatlar, izahatlar verdilər. Dedilər ki, guya eşidiblər ki, veksellər satılırmı, «Aran» korporasiyasının prezidenti gedib, bəlkə də onları geri gətirəcəkdir.

Ancaq həftənin birinci günü Prezident Aparatında yazılı izahat tələb olunarkən Vahid Əhmədov bildirir ki, keçən həftənin dördüncü günü Nazirlər Kabinetinin işçisi onun tərəfindən İsveçrəyə göndərilmişdir. Həmin adam dövlətin vəsaiti hesabına on gün bundan qabaq İsveçrəyə gedib və guya vekselləri geri gətirəcəkdir.

Mənə elə gəlir ki, Vahid Əhmədov və Saleh Məmmədov bu qeyri-qanuni maliyyə əməliyyatlarının keçirilməsində günahkardırlar. Bu əməliyyatlar respublikanın iqtisadiyyatına, maliyyə vəziyyətinə zərbə vura bilərdi, Azərbaycan hökuməti, Azərbaycan dövləti bundan zərər çəkə bilərdi – bu, belə qiymətləndirilməlidir.

Keçmiş Prezident Əbülfəz Elçibəyin səhvi və yaxud günahı burada qeyd oluna bilər, ancaq Əbülfəz Elçibəy indi Prezident vəzifəsində deyil. Burada Vahid Əhmədov və Saleh Məmmədov bildirdilər ki, keçmiş Dövlət katibi və sonra Baş Nazir olan Pənah Hüseynov onlara təzyiq göstərmiş və onlar belə qeyri-qanuni hərəkətlərə bu təzyiq nəticəsində yol veriblər. Əgər onlar istintaq vaxtı bunu sübut edə bilsələr, yəqin ki, burada Pənah Hüseynov da günahkardır və o da bunun üçün məsuliyyət daşımalıdır. Ancaq Vahid Əhmədovun və Saleh Məmmədovun günahı artıq aydındır. Mən hesab edirəm ki, Vahid Əhmədov və Saleh Məmmədov tutduğu vəzifələrdə daha qala bilməzlər. Prezident kimi, onları buraxdıqları bu kobud səhvlərə görə vəzifələrindən kənar edirəm. Baş prokuror Əli Öməröva həvalə edirəm ki, bu məsələlər barəsində istintaq aparsınlar, əgər cinayət halları varsa, lazımi tədbirlər görsünlər.

Respublikanın valyuta vəsaitinin əcnəbi banklarda yerləşdirilməsi məsələsi mübahisəli olduğu üçün onun barəsində fikir söyləmirəm. Lakin yenə də sözümün üstünə qayıdıram. Bizim maliyyə işimizdə dolaşıqlıq olanda bunu yəqin ki, yüksəkvəzifəli şəxslər həll etməlidirlər. Əgər onlar özləri dolaşlıq işlərlə məşğul olurlarsa, qoy onda Milli Məclis və onun İqtisadi Siyasət Komissiyası xüsusi komissiya təşkil edib, bu məsələni yoxlayıb aydınlaşdırsın ki, burada günahkar kimdir.

Bu məsələnin də müzakirəsi bir daha göstərir ki, respublikanın iqtisadiyyatı doğrudan da dağıntı vəziyyətindədir və iqtisadiyyatımızın əsas sahələrindən biri – əhalinin çörəklə və taxıl məhsulları ilə təchizatı bərbad haldadır. Bu sahəni bərbad hala salan adamlar son illərdə həm ona başçılıq edənlər, həm də respublikanın rəhbərləri olmuşlar. İndi belə bir bərpad vəziyyətə xalq çörək və taxıl məhsulları ilə təmin etmək lazımdır. Mal-qara da yemlə təmin olunmalıdır. Bu isə respublikadan kənardan alınıb gətirilən ehtiyatlar hesabına təmin edilməlidir. Burada Abbas Abbasovun, Feyruz Mustafayevin məlumatlarından aydın oldu ki, bu iş sahələri ilə məşğul olan adamlar, Nazirlər Kabineti və ümumiyyətlə, respublikanın rəhbərliyi son dövrlərdə həmin sahələrin inkişafına nəinki fikir verməyiblər, hətta onların dağılmasına, onlardan hərə öz şəxsi mənafeləri üçün sui-istifadə etməyə çalışıblar. Bunların nəticəsində də cürbəcür bağlaşımlar imzalanıb, Azərbaycanın maliyyə vəziyyəti belə ağır olduğu halda, milyonlarla dollar məbləğində vəsait xarici şirkətlərin hesablarına keçirilib. Lakin bunun əvəzində nə taxıl, nə də taxıl məhsulları gətirilibdir. Odur ki, indi respublika böhran vəziyyətindədir.

Güman edirəm ki, belə hallara son qoyulmalıdır. Bunu hamımız qəti şəkildə deməliyik. Bu işlə Nazirlər Kabineti ciddi məş-

ğul olmalıdır. Mən heç cür başa düşə bilmirəm ki, Baş Nazirin kənd təsərrüfatı üzrə müavini Abbas Abbasov respublikanın taxıl təchizatı məsələsindən nə üçün kənarda qalıb. Bu işlə kimsə başqaları məşğul olublar. Özü də həm keçmişdə, həm də indi.

Dövlət Taxıl Məhsulları Şirkəti bərhad vəziyyətdədir. Biz Feyruz Mustafayevi şirkətə prezident təyin etmişik. Orada vəziyyəti tez bir zamanda normallaşdırmaq lazımdır. Eyni zamanda, bütün bu bağlaşımları yoxlamaq, hansı bağlaşma ilə nə kimi məhsullar alındığını aydınlaşdırmaq gərəkdir. Yoxsa bağlaşmanı, dediyiniz kimi, Əli Məmmədov imzalayıb, çıxıb gedib. Beynəlxalq Banka məlumat verib ki, taxıl məhsulları gətirilib. Beynəlxalq Bankın borcu idi ki, taxıl məhsullarının həqiqətən gətirilib-gətirilmədiyini yoxlasın. Əslində isə bu adam 8 milyon dolları götürüb aradan çıxmışdır.

Bax, bunların hamısı dövləti dağıdanların, indi müxalifətə keçərək, qəzetlərdə haray-həşir salanların Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan dövlətçiliyinə vurduqları zərbdir. Burada onların adları çəkildi, indi mən bu adları heç yada salmaq istəmirəm. Onların bir qismi qaçıb ya Azərbaycanda, ya da xarici ölkələrdə gizlənir, bir qismi isə burada müxalifət qəzetlərində ədalətsiz, böhtançı çıxışlarla məşğuldur. Respublikanı bu vəziyyətə salanlar mənəvi əzab çəkmək əvəzinə, məsuliyyət daşımaq əvəzinə cürbəcür böhtanlar atmaqla məşğul olurlar. Təəssüf ki, indi vəzifədə olan şəxslər, Nazirlər Kabineti, nazirlər, Prezident Aparatının bəzi məsul şəxsləri bu işlərlə lazımi səviyyədə məşğul olmur, zəruri tədbirlər görmürlər. Beləliklə də vəziyyətimiz getdikcə pisləşir. Bütün bu hallara son qoyulmalıdır.

Taxıl məhsulları ilə əlaqədar dünən müşavirə keçirdik. Mən Nazirlər Kabinetinə bir daha tapşırıram: Baş Nazirin şəxsi məsu-

liyyəti ilə onun müavini Abbas Abbasov bu məsələlərlə şəxsən məşğul olmalıdır. Taxıl Məhsulları Şirkətinin prezidenti Feyruz Mustafayev də bu işlə məşğul olmalıdır. Tezliklə həmin bağlaşmalar, yaxud digər bağlaşmalar əsasında respublikanın taxıl ehtiyatlarını artırmaq lazımdır. Respublika əhalisinin taxıl məhsulları ilə etibarlı surətdə təmin olunması təşkil edilməlidir. Bu, Nazirlər Kabinetinin əsas vəzifəsidir.

Məhz Nazirlər Kabineti İqtisadiyyat Nazirliyini, Xarici İqtisadi Əlaqələr Nazirliyini və digər əlaqədar nazirlikləri cəlb edib, indiyədək imzalanmış bağlaşmaların hamısını yoxlamalı, onların hansı əsaslarla imzalandığını, nə kimi xeyir gətirdiyini, nə kimi ziyan vurduğunu araşdırmalıdır. Nazirlər Kabineti bu işlə ciddi məşğul olmalıdır. Prokurorluq, hüquq-mühafizə orqanları bu faktları ətraflı yoxlamalı və cinayətkarları məsuliyyətə cəlb etməlidirlər.

Bu gün fürsətdən istifadə edərək demək istəyirəm ki, çörəyin və taxıl məhsullarının keyfiyyəti ilə əlaqədar əhalidən yenə də çoxlu şikayət gəlir, narazılıqlar eşidilir. Əhalinin çörəklə təchizatının normal səviyyədə olmaması haqqında Bakı şəhərində və respublikanın başqa bölgələrində narazılıqlar var və bu barədə məlumatlar gəlir. Ona görə də icra hakimiyyəti başçılarına, müvafiq nazirliklərə tapşırıqlar ki, bu işlərlə ciddi məşğul olsunlar. Bir daha təkrar edirəm ki, tapşırıqlar Nazirlər Kabinetinə, Baş Nazirə, onun müavinlərinə, hüquq-mühafizə orqanlarına, müvafiq nazirliklərə və onların rəhbərlərinə verilir. Bu işlərlə ciddi məşğul olmaq lazımdır.

İMİŞLİ, FÜZULİ, BEYLƏQAN, ŞƏMKİR, AĞCABƏDİ RAYONLARINDA VƏ GƏNCƏ ŞƏHƏRİNDƏ GÖRÜŞLƏR

11 dekabr 1993-cü il

Bu gün hamı, ən əvvəl, əli silah tuta bilən kişilər vətənin müdafiəsinə qalxmalıdır. Adını kişi qoyan kəs qaçqın ola bilməz və olmamalıdır, üstəlik buna dözməməlidir ki, düşmənin onun doğma torpağını arxayınca tapdalayır, onun xalqının namusuna toxunur. Vətənin müdafiəsi hər bir kəsin müqəddəs borcudur.

Cəmşid Naxçıvanski adına ixtisaslaşdırılmış internat məktəbin heç də bütün məzunları vətənə qayıtmamışlar, halbuki vətən istiqlaliyyət əldə etdikdən sonra onun başı üstünü dövlətçiliyin itirilməsi təhlükəsi almışdır.

Azərbaycan öz oğullarına – təcrübəli hərbi mütəxəssislərə bu gün həmişəkindən daha çox möhtacdır. Elə mütəxəssislərə ki, həmvətənlərini öz arxasınca aparmağa, düşmənin qarşısında igidliklə durmağa, onu pərən-pərən salıb doğma torpaqdan qovmağa qadirdirlər. Milli Ordunun problemlərinin əksəriyyətinə səbəb son illər bir sıra rəhbər işçilərin öz vəzifələrinə məsuliyyətsiz münasibəti olmuşdur. Bu gün biz hərbi quruculuğa mane olan nöqsanların aradan qaldırılması üçün hər şey edirik. Vaxt gözəlmir, onsuz da çox vaxt itirilmişdir. Lakin nə qədər çətin olsa da, biz özümüzü düşmənin üzərində qələbəyə hazırlamalı, hərbi işinə mükəmməl yiyələnməliyik. İndi bir addım da geri çəkilmək olmaz. Xalq öz ordusuna inanır. Ordu düşməninə layiqli cavab verməlidir.

Mən qələbəmizə inanıram. Qələbəni biz birlikdə təmin etməliyik. Bu nurlu günün yaxınlaşmasında ordumuza hər kəs əlindən gələn köməyi göstərməlidir. Mən sizi Azərbaycan tarixinin şanlı döyüş ənənələrini və bir çox nəsillərin qəhrəmanlığını xatırlamağa, hamımız üçün rüsvayçı olan məğlubiyyətçilik əhvalı ilə barışmamağa və təcavüzkar qarşı elliklə mübarizəyə qalxmağa, öz doğma diyarını, dövlətin ərazi bütövlüyünü və müstəqilliyini, lazım gələrsə, həyatını qurban verərək qorumağa çağırıram.

Müstəqil Azərbaycanın Milli Ordusu ölkə üçün çətin bir zamanda yaradılır. Çətinliklər əsasən onunla bağlıdır ki, ordu quruculuğu işi onun bölmələrinin erməni təcavüzkarlara qarşı döyüslərdə iştirakı ilə eyni zamanda həyata keçirilir. İtkilər də var, lakin bu itkilər xalqın iradəsini qırmamışdır. Vətən qeyrəti, onun müqəddəs sərhədlərini qorumaq əzmi bu gün arxa cəbhəni ön cəbhə ilə birləşdirmişdir. Bunun sayəsində Azərbaycan Ordusu işğal olunmuş əraziləri tezliklə azad edə biləcəkdir.

Eyni zamanda, Azərbaycan əvvəlki atəşin dayandırılması və münəqişənin dincliklə nizama salınması uğrunda çıxış edir, bunun üçün siyasi və diplomatik səylər göstərir, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların və ölkələrin təsir və imkanlarından istifadə etməyə çalışır. Sülhün başlıca şərti bundan əvvəl işğal olunmuş torpaqların tamamilə azad edilməsidir. Təcavüzkarı cilovlamağa qadir döyüş qabiliyyətli ordu yaradılması sülhə doğru gedən yolda eyni dərəcədə mühüm vəzifədir.

Səfərdən əsas məqsədim yerlərdə vəziyyətlə tanış olmaq, respublikamız üçün mühüm problemlərin həlli ilə əlaqədar bəzi tədbirlər görməkdir. İlk növbədə, respublikanın müdafiəsi ilə bağlı məsələlər, erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş rayonlardan qaçqın düşmüş vətəndaşlarımızın yaşayışının

təmin edilməsi və bir neçə başqa məsələ ilə əlaqədar müzakirə keçirmək niyyətindəyəm.

Məlumdur ki, indi respublikamız özünün ağır, demək olar, faciəli dövrünü yaşayır. Ölkə ağır sosial-iqtisadi böhran içərisindədir. Erməni silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın bir qismi işğal olunmuş, 1 milyondan çox vətəndaşımız qaçqın vəziyyətindədir. Belə bir dövrdə daha ciddi, sərt tədbirlər görmək lazımdır ki, respublika bu ağır vəziyyətdən çıxa bilsin.

İndi əsas vəzifə respublikanın etibarlı müdafiə edilməsi və qaçqın düşmüş vətəndaşlarımızın yaşayışının lazımı səviyyədə təmin olunmasıdır. Bunlar bu günün vəzifələridir. Gələcəkdə isə respublikamızın işğal edilmiş torpaqları geri qaytarılmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin edilməli, Azərbaycan dövləti bütün torpaqlarının, bütün sərvətlərinin sahibi olmalıdır. Həmin vəzifələri yerinə yetirmək sizinlə birlikdə bizim öhdəmizə düşmüşdür. Bu baxımdan yerli hakimiyyət orqanlarının rolu çox böyükdür. Həmin vəzifələrin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi onların işindən çox asılıdır. Ona görə də bu səfərə çıxarkən ətraf rayonların rəhbərlərinin dəvət olunmasını məsləhət gördüm. Qeyd etdiyim kimi, yerlərdə vəziyyəti öyrənmək istəyirəm. Əgər operativ məsələlərin həllinə imkan olarsa, bunu da təmin edə bilərik. İcra başçıları öz rayonlarındakı vəziyyət haqqında, xüsusən qaçqınların yerləşdirilməsi və onların yaşayışının təmin edilməsi, orduya səfərbərliyin gedişi və rayonların orduya köməyi haqqında məlumat versinlər. Bir daha nəzərinizə çatdırıram ki, indi başlıca vəzifəmiz ordunu möhkəmləndirmək, onun müdafiə, döyüş imkanlarını artırmaq və Azərbaycanı erməni təcavüzündən etibarlı şəkildə qorumaq, sonra isə işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytarmaqdır.

Bildiyiniz kimi, son vaxtlar Ermənistanla Azərbaycan arasında gedən müharibənin dayandırılması üçün bir neçə tədbir

görmüş, atəşin kəsilməsinə müəyyən qədər nail olmuşuq, məsələnin sülh danışıqları yolu ilə həllinə üstünlük vermişik. Siyasi tədbirlər, diplomatik tədbirlər çox görülmüş, beynəlxalq təşkilatların – BMT-nin, ATƏM-in, onun Minsk qrupunun imkanlarından faydalı istifadə etməyə çalışmışıq. Lakin bunlar hələlik istənilən nəticəni verməmişdir. Ermənistan rəhbərliyi ilə də danışıqlar aparılmışdır və indi də aparılır. Rusiyanın vasitəçilik imkanlarından da istifadə etməyə çalışmışıq. Hətta Dağlıq Qarabağı idarə edən müəyyən qüvvələrlə də danışıqlar aparılmışdır. Atəşi dayandırmaq üçün sazişlər bağlanmışdır. Lakin bu danışıqlar işğal olunmuş torpaqların sülh yolu ilə geri qaytarılmasını hələ ki, təmin edə bilməmişdir. Buna baxmayaraq, biz gələcəkdə də bu vasitələrdən istifadə edəcəyik. İctimaiyyət, siz bunu bilməlisiniz. Hesab edirik ki, bu vasitələrin imkanları hələ tükənməmişdir və onlardan daha səmərəli istifadə etməyə çalışacağıq.

Ancaq bəzi hallarda atəşkəs barədə razılıq pozulur. Dünən Beyləqan istiqamətində də belə olmuşdur. Ona görə də məsələnin sülh yolu ilə həllinə səy göstərməklə yanaşı, müdafiə imkanlarımızı da gücləndirməliyik.

Sizə məlumdur ki, noyabrın 2-də mən Azərbaycan televiziyası və radiosu ilə xalqımıza, respublikanın bütün vətəndaşlarına müraciət etmişəm. Həmin müraciətdən sonra respublikada ciddi dəyişikliklər müşahidə olunur. Lakin bunlar hələ müdafiə imkanlarımızı, ordumuzun döyüş qabiliyyətini lazımı səviyyəyə çatdırmamışdır. Yerli hakimiyyət orqanları bu mühüm məsələnin həllində çox böyük rol oynamalıdırlar. Ona görə də icra başçılarının çıxışlarında bu məsələyə mütləq toxunulmalı və görülməli işlər barədə məlumat verilməlidir. Bir daha nəzərinizə çatdırıram ki, məlumatlar çox qısa, yığcam olmalıdır, çünki vaxtımız məhduddur və hər bir kəs öz iş yerində olmalıdır.

CƏBHƏYANI RAYONLARDA YARANMIŞ VƏZİYYƏTLƏ ƏLAQƏDAR AĞCABƏDİ VƏ GƏNCƏDƏ KEÇİRİLMİŞ MÜŞAVİRƏLƏRDƏ YEKUN ÇIXIŞ

11 dekabr 1993-cü il

Bizim problemlərimiz çoxdur. Müşavirəyə isə yalnız iki-üç məsələ ilə əlaqədar toplaşmışıq. Burada verilən məlumatlardan aydın oldu ki, işğal edilmiş torpaqlardan köçməyə məcbur olan vətəndaşlar respublikanın bir çox rayonlarında məskunlaşmışlar. Onların bəziləri ailələrdə, müxtəlif binalarda yerləşdirilmişdir, bir hissəsi isə çadırlarda yaşayır.

Noyabrın 2-də xalqa müraciət edərkən demişdim ki, respublika əhalisinin əksəriyyəti, xüsusən kənd rayonlarının sakinləri yaxşı evlərdə yaşayırlar. Hər ailə bir qaçqın ailəsinə öz evində yer versə, ola bilsin, bizim bu problemimiz aradan qaldırılacaqdır. Keçmişdə belə bir təcrübə olmuşdur. 1941–45-ci illər müharibəsi zamanı Rusiyanın qərb vilayətlərindən, Ukraynadan, Belarusiyadan Azərbaycana köçüb gəlmiş qaçqınlar qonaqpərvərliklə qarşılanmış, onların bir çoxunu adamlarımız öz ailələrində qəbul etmişdilər. Müharibə qurtardıqdan sonra isə onlar öz yerlərinə qayıtdılar.

İndi bizim doğma bacı və qardaşlarımızı, müstəqil Azərbaycanın vətəndaşlarını imkanı olan adamlar – belələri isə çoxdur – öz evlərində saxlasalar, çörəklərini onlarla bölüşsələr, bu problemin həlli çox asanlaşar. Şübhəsiz, bu mənim arzumdur. Bu arzu-mu bildirir və güman edirəm ki, çoxları buna səs vermişdir. Bu-

rada verilən məlumatlardan aydın oldu ki, ayrı-ayrı ailələr təkcə qohum və tanışlarını deyil, başqalarını da gətirib saxlayırlar. Bir də ki, axı biz hamımız azərbaycanlıyıq, hamımız qohumuq. Qohumluq yalnız qan qohumluğu demək deyildir, Azərbaycan xalqının soykökü birdir. Ona görə də hər bir qaçqını qəbul edib sığınacaq vermək, şərait yaratmaq bizim tarixi, milli-mənəvi ənənələrimizə tam uyğun olardı. Güman edirəm ki, gələcəkdə də bu istiqamətdə iş görülməkdir.

Eyni zamanda, qaçqınların, köçkünlərin yerləşdirildiyi rayonların rəhbərləri onlara daha yaxşı qayğı göstərməlidirlər. Bu sizin vəzifənizdir və onun layiqincə yerinə yetirilməsini tələb edirəm. Rayon rəhbərləri dedikdə mən həm icra orqanlarının, təsərrüfat orqanlarının, həm də sovetlərin, hüquq-mühafizə orqanlarının başçılarını nəzərdə tuturam. Onların hamısı çalışmalıdır ki, ev-eşiklərini tərk etmiş bacı-qardaşlarımız, vətəndaşlarımız ağır vəziyyətə düşməsinlər, müvəqqəti yaşayış yerlərində lazımı səviyyədə dolana bilsinlər. Güman edirəm ki, bu vəzifənin yerinə yetirilməsi üçün bundan sonra daha böyük səy göstərəcəksiniz.

Respublika nazirlikləri, komitələri, baş idarə rəhbərlərinin bir qismi məhz bu məqsədlə müşavirəyə dəvət edilmişdir. Onlar öz imkanlarından istifadə edərək, qaçqınların problemləri ilə məşğul olmalıdırlar. Bu onların ümdə vəzifəsidir.

Çıxış edənlər qaçqınlara yardım göstərilməsi sahəsində yaranmış vəziyyətdən də danışdılar. Doğrudan da bu məsələdə çox pərakəndəlik var. Xarici ölkələrdən də çoxlu humanitar yardım göndərilir. Lakin mən indiyədək bu yardımların necə, hansı xətlə qaçqınlara çatdırıldığını araşdırma bilməmişəm. Düzdür, Nazirlər Kabinetində bu işlə məşğul olan adamlar var, o cümlədən də Baş Nazirin müavini Əsgər Məmmədov. Ancaq çıxışlardan belə başa düşdüm ki, bu iş lazımı səviyyədə qurulmamışdır. Ona görə də

Nazirlər Kabinetinə, şəxsən Əsgər Məmmədova tapşırıram ki, Dövlət Qaçqınlar Komitəsi ilə birlikdə xaricdən göndərilən humanitar yardımın tənzimlənməsi, ədalətli şəkildə bölüşdürülməsi, həqiqətən ehtiyacı olan adamlara çatdırılması ilə ciddi məşğul olsunlar. Təəssüf ki, humanitar yardım kimi göndərilən malların dağıdılması, mənimsənilməsi, ehtiyacı olan qaçqınlara çatdırılmaması halları vardır. Hətta ehtiyacı olmayan adamlar bu yardımdan istifadə edirlər. Buna nəinki yol vermək olmaz, həm də bu, cinayət xarakterli hallardır və hökmən qarşısı alınmalıdır.

Noyabrın 2-də mən Azərbaycanın bizneslə məşğul olan iş adamlarına, imkanlı adamlara da müraciət etmişdim ki, şəxsi yardım göstərsinlər. Sonra televiziya da, mətbuatda xəbər verildi ki, bu çağırışa qoşulan adamlar var və onlar öz imkanlarından istifadə edərək, ehtiyacı olan qaçqınlara, köçkünlərə kömək göstərmək istəyirlər, bir çox ailələrin təminatını öz öhdələrinə götürmüşlər. Lakin mənə elə gəlir ki, bu, müəyyən qədər kampaniya xarakteri daşmışdır və indi bir qədər zəifləmişdir. Eyni zamanda, bu iş də pərakəndə haldadır. Ona görə də burada irəli sürülən təklifləri düzgün hesab edir və Nazirlər Kabinetinə, şəxsən Əsgər Məmmədova tapşırıram ki, bu məsələlər də mərkəzləşdirilsin.

Şübhəsiz ki, hər bir biznesmenin, iş adamının təşəbbüsü bəyənilməlidir. Ancaq aydınlaşdırmaq lazımdır ki, bu yardım haraya göndərilir, kimə çatır. Məsələn, çıxışlarda deyildi ki, məşinlərə rayon mərkəzinə gətirilən yardım bir neçə yerə paylanır, bəzən isə heç yarısı da paylanmır. Belə tədbirlər reklam xarakteri daşıyır. Bizə isə reklam yox, həqiqətən ehtiyacı olan adamlara kömək göstərilməsi lazımdır. Bu işdə lazımi qayda yaratmaq üçün Əsgər Məmmədov xüsusi tədbirlər görməli, bu barədə mənə müntəzəm məlumat verməlidir. Başqa sözlə, bu işlər mərkəzləş-

dirilməli və normal qaydada, intizamlı şəkildə həyata keçirilməlidir. Mən qaçqınların bütün problemləri üzərində dayanmaq istəmirəm. Güman edirəm ki, bu deyilənlər yerlərdə, nazirliklərdə həmin problemlərlə daha ciddi məşğul olmaq üçün tapşırıqdır və ona əməl olunmalıdır.

Respublikanın müdafiə qabiliyyətini möhkəmləndirmək sahəsində görülən işləri müsbət qiymətləndiririk. Ancaq bu sahədəki vəziyyət bizi hələ qane etmir. Ordumuz daha da güclənməli, səfərbərlik işi davam etdirilməlidir. Müşavirənin gedişində qeyd etdim ki, elə bu səfər zamanı biz orduda xidmət etməyə qadir olan xeyli cavan adamlar gördük. Rayon icra hakimiyyətlərinin başçıları, hərbi komissarlıqlar, hüquq-mühafizə orqanları, Müdafiə Nazirliyi bu işlə ciddi məşğul olmalıdır. Güclü orduya malik olmağımız müharibə vəziyyətindən sülh yolu ilə çıxmağımız üçün də böyük zəmin yaradacaqdır. Ona görə də güclü ordu yaradaraq respublikanın etibarlı müdafiəsini təşkil etmək, eyni zamanda, sülh danışıqlarını qüvvəmizə arxalanaraq aparmaq istəyirik.

Səfərbərlik zamanı qarşıya çıxan hər kəsi orduya göndərmək lazım deyildir. Bizim imkanlarımız genişdir. Səfərbərliyə alınaraq orduya göndərilənlər layiqli adamlar olmalıdırlar. Onlar yaxşı seçilməli, hərbi xidmət keçmiş adamlar, mütəxəssislər olmalıdırlar. İndi ordumuza hərbi peşələrin sirlərinə bələd olan adamlar lazımdır. Belələri qısa müddətdə ordu sıralarında öz yerlərini tapıb, layiqli xidmət edə, ordunu gücləndirə bilərlər. Adamları məcburi surətdə, zorla tutub orduya göndərmək lazım deyildir. Çünki indi bizim öz xalqına, vətəninə həqiqətən sədaqətli olan, torpağını can-başla, ürəkdən müdafiə etmək istəyən adamlarımız çoxdur, onları cəlb etməliyik. O adamlar ki, hələ öz vətəndaşlıq borcunu başa düşməzlər, qoy bir qədər də gözləsinlər.

Məsələn, bu gün bizə məlumat verdilər ki, dünən bu yaxınlıqda erməni silahlı qüvvələri bir neçə tankla hücumə keçmişlər. Həmin hücum vaxtı Bakının Binəqədi rayonunda təşkil edilmiş batalyonun şəxsi heyətinin əksəriyyəti (mən batalyonun komandiri ilə hospitalda görüşdüm. O yaralanmışdır) tankların səsinə eşidən kimi qaçmışdır. Bəziləri silahını da qoymuş, bəziləri isə silahla qaçmışlar. Həm də nəinki döyüş mövqeyini tərk etmiş, hətta Bakıya doğru qaçmışlar.

Ağcabədi rayonunun ərazisində başqa bir batalyonla görüşdük. O, Göytəpədən (Prişibdən) gəlmişdir və «Göytəpə batalyonu» adlandırılır. Bu batalyon döyüş mövqeyini tərk edən batalyonun əvəzinə göndərilmiş, həmin mövqeni müdafiə etmiş, erməni silahlı qüvvələrinin hücumunun qarşısını alaraq geri oturtmuşdur.

Görürsünüz, bu batalyonların hər ikisində xidmət edənlər bizim övladlarımızdır, hamısı Azərbaycanın vətəndaşıdır. Lakin bir dəstə qorxaqlıq, mən deyərdim ki, satqınlıq etmiş, tankın səsinə eşidən kimi döyüş mövqeyini qoyub qaçmış, digər dəstə isə əksinə, cəsarət göstərərək, düşmənin hücumunun qarşısını almışdır. Mən sonuncuların bir hissəsi ilə görüşdüm. Onlar bildirdilər ki, biz ölərik, lakin geri dönmərik. Xalqımıza sədaqətlə xidmət edəcəyimizə, torpağımızı müdafiə edəcəyimizə əmin ola bilərsiniz.

Onların bu qətiyyəti mənə çox sevindirdi. Belə hallar çoxdur. Xalqımızın əksəriyyəti bu əhvali-ruhiyyə ilə yaşayır. Burada doğru dedilər ki, belə cavanlar əsasən zəhmətlə böyümüş adamlardır. Onlar xalqımızı ürəkdən sevirlər. Xalqın, ölkənin sərvətlərindən gen-bol istifadə edərək, qeyri-qanuni yolla varlanmış ailələrdən olan adamlarda isə hələ vətən, torpaq hissi yoxdur və bəlkə də olmayacaqdır. Biz həqiqi, vətənpərvər

azərbaycanlılara güvənirik. Belələri əksəriyyət təşkil edir. Güman edirəm ki, əgər siz – icra başçıları, hərbi komissarlar, hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərləri, hərbi hissələrin komandirləri, Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyi belə cəsarətli, qeyrətli gənclərin qüvvəsindən səmərəli istifadə etsəniz, müdafiə imkanlarımız qısa bir müddətdə artacaq və respublikanın etibarlı müdafiəsini təmin edərək, işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytaracağıq.

Son üç gün ərzində erməni silahlı qüvvələri Beyləqan, Ağcabədi istiqamətində müntəzəm olaraq hücum edirlər. Ancaq məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, bu hücumların qarşısı alınmışdır. Biz tərəfdən atəşkəs pozulmamış və heç bir hücum olmamışdır. Lakin qanlı döyüşlər zamanı erməni silahlı qüvvələrinin hücumlarının qarşısı alınmış, onlar öz məqsədlərinə nail ola bilməmişlər. Bizim də itkilərimiz var. Ancaq Ermənistanın verdiyi itkilər daha çoxdur. Son hücumlar göstərir ki, erməni işğalçıları danışıqlarda barışığa gəlmək təklifi irəli sürsələr də, öz çirkin niyyətlərindən əl çəkmirlər. Digər tərəfdən, onlar bu hücumları ilə istədiklərinə nail ola bilmirlər, layiqli cavab alaraq geri çəkirlər.

Ordu hissələrimizin həmin mövqelərdə ciddi döyüşlər aparması vəziyyətin müəyyən qədər dəyişdiyini, onların lazımınca idarə olunduğunu göstərir. Əgər son dövrlərə nəzər salsaq, bu dediklərim kiçik də olsa, əlamətdar haldır. Bu onu göstərir ki, gücümüzü toplaya bilsək, adamlarda vətənpərvərlik hissini gücləndirə bilsək, inamı artırma bilsək, daha doğrusu, inam yarada bilsək, torpaqlarımızı müdafiə edə biləcəyik. Artıq geriye yol yoxdur. İndi müdafiə mövqelərimizdən bir addım da geri çəkilmək olmaz. Ordu da, xalq da, siz də bilməlisiniz ki, bundan sonra heç bir məğlubiyyətə yol vermək və ona dözmək olmaz.

Son günlər şəhid olmuş döyüşçülərimizin ailələrinə başsağlığı verirəm və bir daha bildirirəm ki, vətən yolunda həyatını qurban verənlərin xatirəsi qəlbimizdə əbədi yaşayacaqdır.

Ordumuz xalqın qayğısı ilə əhatə olunmalıdır, çünki ordu xalqın bir hissəsidir. Hər bir vətəndaş orduya hörmətlə yanaşmalı, hər bir gənc hərbi xidməti özünə şərəf saymalıdır. Bunu mətbuatda da geniş təbliğ etmək lazımdır. Orduda xidmət edən adamlar bilməlidirlər ki, xalq onların bu işini yüksək qiymətləndirir. Ermənistanla həmsərhəd rayonların rəhbərləri öz çıxışlarında əmin etdilər ki, ordu hissələri ilə birlikdə, onlarla sıx əlaqədə ərazimizin müdafiəsini təmin edəcəklər. Mən bu bəyanatları qəbul edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu sözlər əməli işlərlə tamamlanacaq. Biz həmin bölgədə bir addım da olsun geri çəkilməyəcəyik. Ordu öz vəzifəsini layiqincə yerinə yetirməlidir. Ancaq rayon rəhbərləri bilməlidirlər ki, haradasa azacıq da olsa geri çəkilməyə yol versələr, bundan ötrü başları ilə cavabdehdirilər.

Ermənistanla həmsərhəd rayonların rəhbərlərinə bir daha deyirəm: siz rayonun ərazi bütövlüyünə cavabdehsiniz. Əgər geri çəkilsəniz, hər hansı mövqeni təhvil versəniz, buna heç bir vəchlə bəraət qazandıra bilməyəcəksiniz, əksinə, mühəkimə olunacaqsınız. Mən xəbərdarlıq edirəm, bundan sonra belə hallar bağışlanmayacaqdır. Hər birimiz, sizinlə birlikdə mən də vətən yolunda, xalqımızın gələcəyi naminə özümüzü qurban verməyə hazır olmalıyıq. Eyni zamanda, imkanlarımızdan səmərəli istifadə etməliyik ki, vətəni müdafiə edək, itkilərimiz də az olsun.

İşğal olunmuş rayonların rəhbərləri, hörmətli, adlı-sanlı adamları harada yaşamalarından asılı olmayaraq, həmin rayonların geri qaytarılması barədə düşünməlidirlər. Kəlbəcər rayonunun başçısı

çıxış edərkən mən təsadüfən demədim ki, siz artıq Kəlbəcəri unutdunuzmu? İnsanlar belədir ki, bir müddət keçdikdən, özlərinə, necə deyirlər, yuva düzəltdikdən sonra əvvəllər yaşadığı yeri az qala tamam unudurlar. Güman edirəm ki, kəlbəcərlilər belə edə bilməzlər. Təkcə onlar yox, ağdamlılar, laçınlılar, cəbrayılılar, füzulililər, qubadlılılar, zəngilanlılar, şuşalılar, keçmiş Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar da – bir sözlə, hamı bu torpaqları necə geri qaytarmaq barədə düşünməlidir.

Siyasi, diplomatik işləri görürük. Bu işdə kənardan köməyə ehtiyacımız yoxdur. Lakin bu işləri aparmaq üçün və bunlar nəticə verməsə, ən son məqamda torpaqlarımızı qanımızın, canımızın bahasına olsa da geri qaytarmaq üçün işləməli, çalışmalı, qüvvələrimizi toplamalıyıq. İşğal olunmuş rayonların cavanlarının hamısı olmasa da, bir hissəsi gəlib orduda xidmət etsə ordumuz da güclənər, biz də arxayın olarıq ki, nəyin bahasına olursa olsun torpaqlarımızı geri qaytaracağıq. Bu barədə düşünmək lazımdır. Başqa rayonlarda da səfərbərlik işinə ciddi fikir verilməlidir.

Mən bir neçə hərbi hissədə əsgərlərlə, zabitlərlə görüşmüşəm. Onlarda vətənə, xalqa xidmət etmək əhvali-ruhiyyəsi yüksəlidir. Lakin çox iş görməliyik ki, orduda daimi xidmət edən hərbiçilər olsun, onlar öz peşələrinin sirlərinə yiyələnsinlər və cəbhənin istənilən yerində torpaqlarımızı müdafiə edə bilsinlər.

Şübhəsiz ki, orduya təsadüfi adamlar da gəlir. Çıxışlarda qeyd edildi ki, həm Füzuli, həm Cəbrayıl, həm də Zəngilan rayonlarında hərbi xidmətdən şəxsi məqsədləri üçün istifadə edərək, ordunu dağıdan adamlar da çox olmuşdur. Son məğlubiyyətlərimiz də ordu yaradılandan bəri onun daxilində xəyanətkar, cinayətkar ünsürlərin çox olmasının nəticəsidir. Təəssüf ki, belələri orduda yüksək vəzifələr də tutmuşlar. Təsadüfi deyil ki, Müdafiə Nazir-

liyinin keçmiş rəhbərləri cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmişlər və indi həbsxanadadırlar.

Yaxud ordunun bir qismini parçalayaraq, Azərbaycanın müdafiə imkanlarını xeyli zəiflətməmiş Əlikram Hübətov kimi quldur indi həbs edilmişdir. Ancaq təəssüf ki, vaxtı ilə yüksəkvəzifəli şəxslərin havadarlığı nəticəsində o, Azərbaycana böyük zərbə vurdu, ordunun bir hissəsini cəbhə bölgələrindən uzaqlaşdıraraq, Lənkəranda özünün şəxsi niyyətlərinə, cinayətkar məqsədlərinə nail olmaq üçün istifadə etdi. Avqustun 23-də xalq onun əleyhinə çıxdı. Lakin o zaman da xəyanətkarlıq oldu. O qaçıb gizlənmə bildi. Bu yaxınlarda polis orqanları onu həbs etdi. Bu onu göstərir ki, cinayətkarlar gec-tez aşkar ediləcək, xalq qarşısında məsuliyyətə cəlb olunacaqlar. Lakin onların son illərdə Azərbaycan xalqına vurduğu zərbələrin ağır nəticələri olmuşdur. Bir daha təkrar edirəm ki, son vaxtlarda Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən rayonlarımızın işğal edilməsi məhz ordunun yarandığı vaxtdan daxilində təxribatçı qüvvələrin olmasının, onun dağıdıcı istiqamətdə idarə edilməsinin nəticəsidir.

Bizim bu bəlalарımızın səbəblərindən biri də odur ki, torpaqlarımızın əldən getməsində günahkar olan şəxslər nə cəzalandırılmış, nə də xalq tərəfindən pislənilmişlər.

Axıncı döyüşlərdə 20–30 nəfərədək adam həlak olmuşdur. Bu məlumatı eşidəndə bir tərəfdən, ürəyim ağrıyır. Lakin gəlin reallığı nəzərə alaq. Müharibə gedir, biz torpaqlarımızı müdafiə edirik. Ola bilmə ki, bu, qurbansız olsun? Əlbəttə, yox. Vətəni qorumaq şəhidlik, qurbanlar tələb edir. Ona görə də Zəngilanın icra başçısı çıxış edərkən ona qarşı narazılığımı bildirdim və dedim ki, hətta erməni silahlı qüvvələri rayona daxil olmamış nə üçün oranı tərk etdiniz? Deyir ki, biz vuruşduq. Əgər doğrudan da belədirsə, işğal olunmuş rayonların rəhbərlərindən nə üçün

heç kim şəhid olmamışdır? Şəhid olanlar yalnız sadə adamlar, yaxud ordunun bəzi zabitləridir. Əgər həmin rəhbər işçilər döyüşdə şəhid olsaydılar, xalqın qəlbində böyük məhəbbət qazınardılar.

Əlbəttə, tarix bunların hamısına qiymət verəcəkdir: nə üçün Dağlıq Qarabağ əldən getdi, müqəddəs şəhərimiz Şuşanı itirdik? Nə üçün Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan əldən getdi? Təsəvvür edin, nə qədər sərvətlərimizi itirdik, nə qədər qurban verdik. Lakin çox hallarda döyüş getməmiş, şəhid də olmamışdır. Bu, ordu hissələrinə də aiddir. Cəbrayıldakı 2000 nəfərlik briqadadan 1950 nəfəri mövqeləri tərk edərək, Arazın o biri sahilinə – İrana keçmişdir.

Neçə ildir Azərbaycan təcavüzə məruz qalmış, lakin ordusunu yarada bilməmişdir. Müstəqilliyini elan etdikdən sonra da yarada bilməmişdir. Çünki ordu yaratmaq istəməmişlər. Ondan ayrı-ayrı məqsədlər üçün istifadə etmişlər. Ona görə də orduda mənəviyyat ilk vaxtlardan başlayaraq pozulmuşdur. Buna son qoymalıyıq. Bizim ordumuz sağlam mənəviyyətə malik adamlardan ibarət olmalıdır. Bu, əsgərlərə, zabidlərə və həmçinin Müdafiə Nazirliyinin rəhbərlərinə aiddir.

Hərbi komissarlıqların işindən çox böyük narazılıqlar var. Orada rüşvətxorluğun baş alıb getməsi dillərə düşmüşdür. Cəmaat arasında belə söhbətlər gedir ki, hərbi komissarlıqlar səfərbərlikdən istifadə edərək, 4-5 dəfə artıq adam çağırır, bir qismini orduya göndərir, qalanlarından isə rüşvət alaraq buraxırlar. Yəqin ki, bu sözlərdə həqiqət var. Hərbi komissarlar buraya dəvət olunmuşlar, mən bunu onların üzünə deyirəm. Bəsdir, bu çirkin işlərdən əl çəkin. Son günlərdə neçə nəfər həlak olmuşdur, siz onların, bütün şəhidlərin qarşısında cinayət edirsiniz.

Çalışmalıyıq ki, bu mənfi halların qarşısını alaq və ordunu möhkəmləndirək. Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyi öz vəzifələrini layiqincə yerinə yetirməlidir.

Ziyalılarımızın müntəzəm olaraq hərbi hissələrə gedərək döyüşçülərlə, xidmətə yeni çağırılmış gənclərlə söhbətlər aparması, onlarda vətənpərvərlik ruhunun yüksəlməsinə kömək etməsi çox lazımdır. Mən ziyalılara bir daha müraciət edərək, onları belə tədbirlərdə geniş iştirak etməyə çağırıram.

Rayonlarda, şəhərlərdə, bütün respublikada ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirməliyik. Bu ilin əvvəlindən bəzi rayonlarda, şəhərlərdə sabitlik pozulmuş, bəziləri özbaşına vəzifələr tutmuş, hərc-mərclik yaranmışdı. Biz bunların qarşısını almışıq və bundan sonra da alacağıq. Lakin belə halların qarşısını yerlərdə icra hakimiyyəti orqanları, hüquq-mühafizə orqanları almalıdır. Bizə məlumat verdilər ki, son günlər Gəncə şəhərində də ayrı-ayrı cinayətkar qruplar müxtəlif əməllər törətmişlər. Onların bəziləri yaxalanmış, bəziləri axtarışdadırlar. Lakin belə hallar təkcə Gəncə şəhərində baş verməmişdir. Təsədüfi deyil ki, mən bu barədə Balakən rayonunun icra başçısına da sual verdim və o bildirdi ki, guya indi vəziyyət sabitdir. Respublikada sabitliyi pozmağa çalışan qüvvələr hələ də var. Bəziləri müəyyən qədər gözləmə mövqeyi tutmuşlar. Lakin biz onların heç birinə özbaşınalıq əməlləri törətməyə imkan verməyəcəyik. Bunu isə siz təmin etməlisiniz.

İcra hakimiyyəti orqanları hüquq-mühafizə orqanlarının işinə ciddi nəzarət, rəhbərlik etməlidir. Təəssüf ki, alınan siqnallara görə, hüquq-mühafizə orqanlarının işçiləri bəzən özləri cinayət törədir, cinayətkarlara havadarlıq edir, böyük iddialarla yaşayır, bəzi hallarda icra hakimiyyəti orqanlarına tabe olmadıqlarını bildirirlər. Nəzərə çatdırmaq istəyirəm ki, biz belə hallara yol

verməyəcəyik. İcra başçıları dövlətin, Prezidentin yerlərdəki nümayəndələridir. Onlar bu şərəfli ada layiq işləməlidirlər. Bunu hamınızdan tələb edirəm.

Ümumiyyətlə, rayonlarda, şəhərlərdə cinayətkarlıqla mübarizə gücləndirilməlidir. Hüquq-mühafizə orqanları bir-biri ilə sıx əlaqədə olmalı, icra başçıları ilə birlikdə fəaliyyət göstərməlidir.

Mən demirəm ki, siz birləşərək qanun pozuntusuna yol verəsiniz. Yox. Hamınızın qanun keşiyində durmasını, Azərbaycan dövlətinin möhkəmlənməsinə birgə xidmət göstərməyinizi və bu istiqamətdə öz işlərinizi qarşılıqlı surətdə əlaqələndirməyinizi tələb edirəm. Arzu edirəm ki, bu görüşdən hər kəs özü üçün lazımı nəticə çıxarsın və biz respublikanı bu ağır vəziyyətdən qurtarmaq üçün xalqın bütün təbəqələrini birləşdirə bilək.

Müşavirələrdə respublika nazirliklərinin, komitələrinin, baş idarələrinin bir qrupunun rəhbərləri və nümayəndələri də iştirak etmişlər. Onların buraya dəvət olunması rayonlara, şəhərlərə lazımı kömək göstərmək zərurəti ilə bağlıdır. Onlar öz vəzifələrini bilməli və bu müşavirələrdə qarşıya çıxan məsələlərin həlli ilə ciddi məşğul olmalıdırlar. Verilmiş təkliflərə, edilən xahişlərə diqqətlə yanaşılmalı, müvafiq kömək göstərmək üçün lazımı tədbirlər görülməlidir. Respublikamızın iqtisadiyyatı ağır vəziyyətdədir. Bilirsiniz ki, noyabrın 19-da biz iqtisadiyyatın bəzi sahələrində yaranmış vəziyyəti müzakirə etmişik, bəzi malların qiymətlərinin qaldırılması ilə əlaqədar tədbirlər görmüşük. İndi respublikada maliyyə-kredit sahəsində vəziyyət gərgindir. Ona görə də rayonların, şəhərlərin müvafiq orqanları dövlət büdcəsinə vəsaitin daxil olması məsələlərinə xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Çünki bazar iqtisadiyyatı şəraitində kommersiya strukturlarının geniş yayılması ilə əlaqədar olaraq dövryyəyə buraxılan nağd pul çox vaxt banklara qayıtmır və respublikanın maliyyə vəziyyətində

gərginlik artır. Bu işlə məşğul olmağı rayon, şəhər icra orqanlarının başçıları qarşısında əsas vəzifə kimi irəli sürürəm.

Respublikanın iqtisadiyyatında vəziyyətin ağırlaşması əhalinin həyat səviyyəsinin aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur. Çıxış edən rayon rəhbərlərindən bəziləri iqtisadiyyatın bərpad vəziyyətdə olması barədə danışdılar. Onların dediklərini qəbul edirəm, lakin iqtisadiyyatı qaldırmaq üçün həm respublika miqyasında, həm də şəhərlər və rayonlar miqyasında lazımi tədbirlər həyata keçirilməlidir. Yerlərdə daxili imkanlar çoxdur, bunlardan səmərəli istifadə edilməlidir. Bildiyiniz kimi, indi keçmiş sistem yoxdur. Təşəbbüskarlığı geniş yaymaq, çox işləri şəhərin, rayonun öz imkanları ilə görmək olar. Sənayenin, kənd təsərrüfatının, tikintinin və iqtisadiyyatın başqa sahələrinin inkişafı üçün sizdən konkret təkliflər gözləyirik.

Gələn ilin kənd təsərrüfatı işlərini müvəffəqiyyətlə aparmaq üçün bu gün çox iş görülməlidir. Bu işlər sizə məlumdur. Əgər onlar görülməsə, iqtisadiyyatımız daha da zəifləyəcəkdir.

Sənayedə isə mövcud istehsal potensialından səmərəli istifadə etməliyik. İqtisadiyyatımız nə qədər böhran keçirsə də, əhalinin başlıca tələbatının ödənilməsi ilə ciddi məşğul olmalıyıq. Əhalini ilk növbədə, çörəklə, başqa ərzaq məhsulları ilə, qaz, elektrik enerjisi, istiliklə təmin etmək məsələsinə şəhər və rayonların rəhbərləri xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Nəqliyyat sahəsində çox çətinliklər var. Bu həm şəhər nəqliyyatına, həm də şəhəratrafi, şəhərlərarası nəqliyyata aiddir. Bu məsələ ilə də ciddi məşğul olmaq lazımdır.

Bir sözlə, elə sahə yoxdur ki, orada vəziyyət normal olsun. Belə ağır vəziyyətdən çıxmaq, respublikanın etibarlı müdafiəsini təmin etmək üçün, işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytarmaq üçün cəmiyyətimizdə sağlam mühit, sağlam əhvali-ruhiyyə, mil-

li birlik, vətəndaş həmrəyliyi yaratmaq lazımdır. Son illərdə ayrı-ayrı qrupların, ayrı-ayrı şəxslərin bu çətinliklərdən istifadə edərək, hakimiyyət, vəzifə uğrunda mübarizə aparması yetər. Təəssüflər olsun ki, bu mübarizə həm rayon, şəhər səviyyəsində, həm də respublika səviyyəsində gedir. Dünən bir daha xatırlatdım ki, erməni silahlı qüvvələri Ağdam rayonunu güclü atəşə tutduğu bir vaxtda Ağdam şəhərində ayrı-ayrı qruplar vəzifə uğrunda mübarizə aparırdılar. Yaxud, dünən Füzuli rayonunun icra başçısı çıxışında açıq etiraf etdi ki, Füzuli rayonu verilməli idi, onu ayrı-ayrı qruplar qəsdən verdilər. Çünki o qədər cinayət törətmişdilər ki, bunları ört-basdır etmək, özlərini xilas etmək istəyirdilər. Təəssüf ki, indi də belə cəhdlər göstərən qruplar, siyasi və ya ictimai qüvvələr var. Bunlara son qoymaq, respublikada ictimai-siyasi sabitliyi təmin etmək lazımdır. Mən partiyaların rəhbərləri ilə görüşdüm, onlara da bildirdim ki, biz çoxpartiyalı sistemə tərəfdarıq, buna mane olmayacağıq. Lakin bu o demək deyildir ki, hər partiya hakimiyyətə gəlmək üçün mübarizə aparmaqla respublikaya zərbə vursun. Bunlardan əl çəkmək lazımdır. Belə hərəkətlərin son illərdə Azərbaycana nə kimi zərbələr vurması hamınıza məlumdur. Xalq da bunu bilir. Hamı birləşməlidir.

Bəli, indi Azərbaycanda milli birliyə, vətəndaş həmrəyliyinə daha çox ehtiyac var. Təəssüf ki, bəzi qüvvələr özlərini müxalifətdə hesab edərək, respublikanın ağır müharibə şəraitində olduğunu nəzərə almayaraq, cürbəcür təxribatçı hərəkətlər edir və ümumi birliyi pozmaq istəyirlər. Biz buna yol verməyəcəyik. Biz qanunun keşiyindəyik və onun çərçivəsində hərəkət edəcəyik. Heç kəsə imkan verməyəcəyik ki, əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi, respublikada yaranmış ağır vəziyyətdən istifadə edərək, yenə də hakimiyyət, vəzifə uğrunda mübarizə aparsınlar. Kim belə fikirlərlə yaşayrsa, ondan əl çəksin. Bunların hamısının

qarşısı alınacaqdır. Son illərdə Azərbaycanın kimlər tərəfindən belə hala salındığını xalq yaxşı başa düşür və bilir ki, yalnız düz yolla, qanuni yolla gedərək, respublikanı bu vəziyyətdən çıxara bilərik.

Bizim bir məqsədimiz olmalıdır: respublikanın etibarlı müdafiəsini təmin etmək, işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytarmaq. Bundan sonra münasibətləri də aydınlaşdırmaq olar. Vəzifə hərisləri, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparanlar, lakin hakimiyyətə gəlməyə əsla ləyaqəti olmayanlar əmin-amanlıq yaranıqdan sonra qoy mübarizələrini aparsınlar.

Lakin bəla burasındadır ki, xalq üçün hələ indiyədək heç bir iş görməmiş adamlar son illər siyasi meydana atılaraq hakimiyyət davası edirlər. Hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmaq üçün gərək ilk növbədə, xalqa göstərsən ki, ondan ötrü nə etmişən, ona nə vermişən. Sonra isə deyərsən ki, mən mübarizə aparıram. Mən belələrinə xəbərdarlıq edirəm ki, Prezident kimi, öz səlahiyyətimdən istifadə edərək, respublikada ictimai-siyasi sabitliyin pozulmasına yönəldilmiş hallara yol verməyəcək, Azərbaycanda qanunçuluğu, dövlətçiliyi möhkəmləndirmək üçün bütün imkanlarımdan istifadə edəcəyəm.

Azərbaycan müstəqil dövlətdir və biz birinci növbədə, ərəzi bütövlüyümüzü təmin etməliyik. Müstəqil dövlət öz ərazisinin sahibi olmalıdır. Biz buna nail olmalıyıq. Müstəqillik uğrunda mübarizə aparan adamlar öz səylərini, qüvvələrini bu istiqamətə yönəltməlidirlər.

Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı, sərbəst iqtisadiyyat yolu ilə gedəcəkdir. Lakin bu yolu da sivilizasiyalı qaydada keçmək lazımdır. Bu yol o demək deyildir ki, oğurluq edəsən, cürbəcür fırılداqlarla dövlətin, xalqın sərvətini mənimsəyəsən. Bu günlərdə biz respublikanın 50 milyon dollar vəsaitinin heç bir iqtisadi im-

kanı olmayan «Aran» korporasiyasına verildiyini öyrəndik. Biz bunun qarşısını aldıq. Lakin ola bilər ki, gələcəkdə belə hallar yenə qarşıya çıxsın. Bazar iqtisadiyyatı qanunlar çərçivəsində, onlara əməl etməklə fəaliyyət göstərməlidir.

Mən bu müşavirəyə gələrkən gəncəlilərlə görüşdüm və onlara müraciətlə öz sözümlü dedim. İndi müşavirədə bir daha demək istəyirəm ki, Azərbaycanda Gəncə şəhərinin xüsusi yeri var. Gəncə böyük intellektual və iqtisadi potensiala malikdir. Şəxsən mən bundan sonra da Gəncə şəhərinin inkişafı üçün bütün tədbirlərin görülməsini təmin edəcəyəm. Bu fürsətdən istifadə edərək, gəncəlilərə bir daha hörmət və məhəbbətimi bildirirəm. Əminəm ki, gəncəlilər Azərbaycanın bu ağır vəziyyətdən çıxması üçün çox iş görə bilərlər və görəcəklər.

Güman edirəm ki, dünənki və bugünkü görüşlərimiz, aparılan söhbətlər, müzakirələr hamımız üçün faydalıdır və qarşıda duran vəzifələrin yerinə yetirilməsinə kömək edəcəkdir. Bu işdə hamınıza uğurlar diləyirəm.

Mən xalqın müdrikliyinə, zəkasına inanıram və bir daha Azərbaycan xalqına, bütün vətəndaşlara müraciət edərək bildirmək istəyirəm ki, mənə göstərilən etimaddan tam istifadə edəcək, Azərbaycanın bu ağır vəziyyətdən çıxması üçün bundan sonra da əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm.

XALQ RƏSSAMI TAHİR SALAHOVA

Hörmətli Tahir Teymur oğlu!

Sizi anadan olmağınızın 65 illiyi ilə əlaqədar ürəkdən təbrik edirəm!

Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Siz bundan sonra da xalqımızın mədəniyyətinin dünya miqyasında təbliğ edilməsi, onun mədəniyyətinin, bədii-estetik zövqünün zənginləşdirilməsi, gənc rəssamlarımızın böyük sənətə cəlb olunması naminə səylərinizi əsirgəməyərək, ənənələrlə zəngin olan Azərbaycan təsviri sənətinə yeni töhfələr verəcəksiniz.

Dərin hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 dekabr 1993-cü il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELMLƏR
AKADEMİYASININ VİTSE-PREZİDENTİ,
AKADEMİK ZİYA BÜNYADOVA**

Hörmətli Ziya müəllim!

Anadan olmağınızın 70 illiyi münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm, müdriklik yaşınızda möhkəm cansağlığı və yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Siz uzun illər boyu tarix elmimizin inkişafı yolunda gərgin axtarışlar aparmağı ömrünüzün mənasına çevirmisiniz. Orta əsrlər Azərbaycanının açılmamış səhifələrinin araşdırılmasına, öyrənilməsinə həsr edilən onlarca kitabınızla, yüzlərcə məqaləinizlə şərqşünaslıq və tarix elmimizə beynəlxalq nüfuz qazandırmğa çalışmışınız. Alim səbriniz və işgüzarlığınız sayəsində Şərq tarixinin əvəzsiz nümunələri dilimizə tərcümə edilmişdir. Müqəddəs «Qurani-Kərim»i son 70 ildə yenidən tərcümə edənlərdən və nəşrə hazırlayanlardan biri kimi böyük savab iş görmüşünüz.

Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, akademik kimi Siz indi də elmi fəaliyyətinizi davam etdirərək, xalqımızın tarixi sınağa çəkildiyi bir zamanda əlinizdən gələni əsirgəmirsiniz.

Ümidvaram ki, müstəqil Azərbaycanımız naminə bundan sonra da yorulmadan çalışacaq, bizi elm cəbhəsindəki uğurlarınızla sevindirəcəksiniz.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 20 dekabr 1993-cü il

FRANSAYA RƏSMİ SƏFƏR ZAMANI MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

Paris

21 dekabr 1993-cü il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən artıq üçüncü gündür ki, Fransada, Parisdəyəm. Mən səfərin gedişindən və nəticələrindən son dərəcə məmnunam və şadam ki, bu günlərdə Parisə, onun diqqətəlayiq yerlərinə, misilsiz memarlıq abidələrinə yenidən baxmaq, müasir Fransanın, müasir Parisin coşqun həyatı ilə tanış olmaq üçün kiçik də olsa, imkana malik oldum. Lakin başlıcası, əlbəttə, budur ki, bu müddət ərzində çox faydalı və səmərəli görüşlər keçirdim, danışıqlar apardım. Fransa Prezidenti cənab Fransua Mitteran ilə görüşün, habelə görüşün yekunlarına əsasən imzalanmış müqavilənin – Fransa ilə Azərbaycan Respublikası arasında dostluq, qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq haqqında müqavilənin xüsusi əhəmiyyəti var.

Bu gün mən Fransanın Xarici İşlər naziri cənab Alen Jüppe ilə görüşdüm. Aramızda çox səmərəli söhbət oldu. Biz Prezidentlə də, Xarici İşlər naziri ilə də Fransa ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərin daha da genişləndirilməsi, bölgəmizdəki münasibətlərin vəziyyətin aradan qaldırılması məsələlərini, xüsusən Ermənistan silahlı birləşmələrinin Azərbaycanda təcavüzü və bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikasının vəziyyəti ilə bağlı məsələləri müzakirə etdik. Biz razılığa gəldik ki, Fransa, o cümlədən Prezident Fransua Mitteran cənabları və Xarici İşlər naziri cənab Alen Jüppe öz imkanlarından istifadə edərək, bu münaqişənin dinc vasitələrlə aradan qaldırılmasına kömək göstərəcəklər.

Biz Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzün dayandırılması məsələsinin dincliklə həlli prinsipinə tərəfdarıq, lakin Ermənistan silahlı birləşmələrinin işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərindən çıxarılması, respublikanın sərhədlərinin, ərazi bütövlüyünün pozulmazlığı şərtilə. Bununla bərabər, biz Dağlıq Qarabağ məsələsinə baxılmasının labüdlüyündən yayınmırıq. Qeyd etmək çox vacibdir ki, həm Fransa Prezidenti, həm də Xarici İşlər naziri sərhədlərin pozulmazlığı, zorakılığın və hərbi yolla özgə ərazilərinin işğalının yolverilməzliyi, hər bir dövlətin, o cümlədən də Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün gözlənilməsi barədə beynəlxalq prinsipləri bir daha təsdiq etmişlər.

Bu gün mən Fransanın işgüzar aləminin nümayəndələri ilə görüşdüm. Mən onlara, habelə bu ölkənin Prezidentinə də, Xarici İşlər nazirinə də bildirdim ki, bütün sahələrdə, ən əvvəl iqtisadiyyat, ticarət, elm, texnika, mədəniyyət sahələrində qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq işində Azərbaycan bütün dünya üçün, o cümlədən də Fransa üçün açıqdır. Əslinə qalsa, bu, dünən imzaladığımız müqavilədə qeyd edilmişdir. Mən işgüzar aləmin nümayəndələri ilə görüşdə Azərbaycanın iqtisadi potensialı, respublikanın təbii sərvətləri, onun sənaye potensialı barəsində ətraflı məlumat verdim. Bunlar Fransa ilə əməkdaşlıq üçün, Azərbaycan iqtisadiyyatına Fransanın qarşılıqlı surətdə faydalı əsasda investisiya qoyması üçün imkan yaradır.

Bu gün mən Diplomatiya Akademiyasında görüş keçirdim, dünən diplomatik mətbuatın nümayəndələri ilə görüşdüm. Mən bu görüşlərə böyük əhəmiyyət verirəm, çünki onlar mənə Azərbaycan, onun müasir vəziyyəti, Azərbaycan dövləti və cəmiyyətinin gələcək inkişaf yolları haqqında, respublikanın necə ağır vəziyyətdə olduğu barədə Fransa ictimaiyyətini məlumatlandırmağa imkan verdi.

Mən burada olarkən daha çox yəqin etdim ki, Azərbaycan ilə Fransa arasında əlaqələr son dərəcə zəif olmuşdur, Fransada Azərbaycan barəsində məlumat olduqca azdır. Bəzən qeyri-obyektiv məlumat ölkəmiz, Azərbaycan dövlətinin tədbirləri barədə yalan-yanlış təsəvvür yaradır. Buna görə də hesab edirəm ki, Fransaya səfər iki ölkənin rəhbərləri arasında sıx qarşılıqlı əlaqələr, ikitərəfli münasibətlərin gələcək inkişafı üçün bünövrə yaratmaqla yanaşı, Fransada Azərbaycanın daha yaxşı təsəvvür olunması mənasında böyük əhəmiyyətə malikdir. Mən belə düşünürəm ki, bu günlər ərzində biz bunu etməyə müvəffəq olduq. Lakin özümüz üçün çox zəruri saydığımız bu işin, görünür, bünövrəsini qoya bildik.

Bu gün, sabah görüşlər keçiriləcəkdir. Məsələn, sabah mən Fransa Senatının Sədri ilə görüşəcəyəm. Sonra biz vətənə döncəyik. Lakin əminəm ki, bu günlər ərzində burada gördüyümüz bütün işlər öz nəticələrini verəcəkdir. Biz Azərbaycan ilə Fransa arasında çoxsahəli əməkdaşlığın inkişafı üçün, Azərbaycanın Fransada daha yaxşı təmsil olunması üçün indi yaradılmış imkanlardan maksimum səmərə ilə istifadə olunmasından ötrü gələcəkdə də hər şey edəcəyik.

S u a l: Cənab Prezident, Siz həmin adamsınız ki, ölkənizdə hakimiyyətə Azərbaycan ilə Qarabağ arasında münaqişə 5 ildən bəri davam etdiyi bir vaxtda gəlmisiniz, Siz həmçinin həmin adamsınız ki, bütün əlaqədar tərəflərlə, o cümlədən də Dağlıq Qarabağdakı tərəflərlə dialoqa razılıq vermisiniz. Sentyabrda Sizin Ter-Petrosyanla görüşünüz oldu. Bəzi erməni siyasi xadimlər öz aramızda mənə demişdilər ki, onlar Ter-Petrosyanla bu görüşü alqışlayırlar. Onlar mənə həmçinin demişdilər ki, müharibə iki aydan sonra qurtaracaq. Onların dediyinə görə, bu həm iqtisadi səbəblərə, həm də siyasi

səbəblərə görə baş verəcəkdir. Çünki müharibəyə məruz qalan hər hansı ölkə iqtisadi baxımdan zillət çəkir və sosial böhran keçirir. Sülh müqaviləsinin imzalanması Azərbaycanın xeyrinə idi. Lakin Sizin Ter-Petrosyanla oktyabrda keçirilməli olan görüşünüz Moskvada qiyamdan sonra təxirə salındı. İndi elə təsəvvür yaranır ki, Ermənistanın siyasi hakimiyyət dairələri tərəfindən nikbinlik görünmür. Bilmək istərdim, Siz hesab edirsinizmi ki, hazırda sülh müqaviləsinin imzalanması Azərbaycanın daha xeyrinə deyildir?

C a v a b: Mən sualın axırıncı hissəsi ilə razı deyiləm. Çünki Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyanla görüş təxirə salınmayıb. Mən dialoqun tərəfdarı olmuşam. Mən Azərbaycan ilə Dağlıq Qarabağdakı hakim qüvvələr arasında əlaqə və dialoqun yaradılmasına həqiqətən, qol qoymuşam. Sentyabrda prezident Levon Ter-Petrosyanla görüşmüşəm və onunla sonralar da görüşməyə hazır idim. Lakin bu görüş məndən asılı olmayan səbəblərə görə baş tutmadı, bu bir yana, oktyabrda Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzü daha geniş miqyas aldı. Erməni silahlı birləşmələri Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonlarına hücumla keçdi, onları işğal etdi. Bu hücumlar zamanı mənim Levon Ter-Petrosyanla bir neçə dəfə telefon söhbətim oldu. O, hücumun dayandırılmasını vəd etdi. Lakin onun vədləri vəd olaraq qaldı. Bilmirəm, ya ona görə ki, bunu edə bilmədi, ya da bunun hansısa digər səbəbləri var idi. Buna görə də dialoqumuz davam edir.

Mən həmin mövqelərdən çəkilməmişəm. Amma danışıqlar aparılarkən, atəşin dayandırılması haqqında Azərbaycan ilə Dağlıq Qarabağ arasında saziş imzalandıqdan sonra növbəti hücum başlandı və bu hücum Zəngilan rayonunun işğalı ilə başa çatdı. Bu rayonun sakinləri qışın bu çağında Araz çayını üzə-üzə keçib İran ərazisinə addamalı oldular. Təsəvvür edirsinizmi, Zəngilan

rayonunun təxminən 60 min əhalisi Arazdan keçib İrana adlanmış, onun ərazisindən keçərək Azərbaycana qayıtmış və indi respublikanın müxtəlif rayonlarındadır. Onların əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Gərək belə olmayaydı. Buna görə də mən həmin mövqelərdən geri çəkilmədim. Lakin, təkrar edirəm, biz atəşin dayanandırılması haqqında danışıqlar apararkən və saziş artıq əldə edildikdən sonra yeni hücumlar başlandı. Bu hücumlar vəziyyəti, əlbəttə, çətinləşdirdi.

S u a l: İcazə verin, özümü təqdim edirəm: universitetin tarix fakültəsinin keçmiş aspirantı, indi Sorbonna Universitetinin aspirantı Avil Kərimov. Mən Sizə iki sual vermək istərdim. Birinci sual siyasi xarakterlidir. Azərbaycanın Fransada indiyədək siyasi nümayəndəliyi yoxdur ki, Azərbaycan Respublikasının mənafehlərinə qarşı yönəldilmiş iddiaların qarşısı alınsın. Odur ki, əməli tədbirlər görülməsi, xüsusən Fransada siyasi nümayəndəliyimizin açılması yaxşı olardı. Bu məsələlər Sizin cənab Mitteran ilə görüşünüz zamanı müzakirə edildimi? İkinci sual mədəni xarakterlidir. Mən bilən, Siz Fransa Respublikası ilə mədəni əlaqələr, mədəniyyət sahəsində mübadilələr haqqında da müqavilə imzalamısınız. Məni tələbə mübadilələri ilə bağlı məsələ maraqlandırır. Bu mübadilələr nə dərəcədə əməli surətdə həyata keçiriləcək? Çünki mənə məlum olduğu kimi, mən Azərbaycandan yeganə tələbəyəm ki, Fransa hökumətinin təqaüdünə layiq görülmüşəm. Mən ötən il müsahibədən keçdim, burada, Fransada ikinci ildir qalıram və ölkəmizlə, demək olar heç bir əlaqəm yoxdur. Hazırda «Azərbaycan 1918–20-ci illərdə müharibədən sonrakı dinc nizamasalma sistemində» mövzusunda dissertasiya üzərində işləyirəm.

C a v a b: Azərbaycanın Fransada səfirliyinin açılması məsələsi həll edilmiş məsələdir. Azərbaycanda Fransanın səfirliyi

fəaliyyət göstərir. Burada, Parisdə də səfirlik fəaliyyət göstərməlidir, lakin qarşılıqlı əsasda. Bu, artıq bizim nöqsanımızdır ki, səfirlik indiyədək açılmayıb. Belə düşünürəm ki, bu məsələ yaxın vaxtlarda həll ediləcəkdir. Odur ki, bunu Fransa Prezidenti ilə müzakirə etməyə lüzum yox idi. O ki qaldı mədəni mübadiləyə, tələbə mübadilələrinə, bəli, biz iqtisadi, elmi-texniki, mədəni əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalamışıq. Müqavilədə, əlbəttə, tələbə mübadilələri də nəzərdə tutulur. Zənnimcə, bu müqavilə əsasında müvafiq nazirliklərimiz və baş idarələrimiz həmin məsələlərlə yaxından məşğul olacaqlar. İndiyədək belə müqavilə yox idi. Görünür, bu səbəbdən də onlarla məşğul olmağa imkan yox idi. Səfirlik açıldıqdan sonra və biz müqavilənin müddəalarını həyata keçirməyə başladıqda bu məsələlər həll ediləcəkdir.

S u a l («İzvestiya» qəzeti): Cənab Prezident, Siz Rusiyanı çox gözəl tanıyırsınız, xüsusən də əvvəlki fəaliyyətinizdən, buna görə də məni Rusiyada bu yaxınlarda keçirilmiş seçkilərin nəticələri, Jirinovskinin müvəffəqiyyəti barədə Sizin təhlil və fikriniz maraqlandırır. Bu seçkilərin nəticəsi Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərə təsir göstərirmi? Siz bu seçkilərin nəticələrindən hansısa bir dərs almısınız mı, Azərbaycanın siyasi meydanında elə siyasi xadimlər varmı ki, onlar nədəsə öz baxışlarında Jirinovskinin baxışlarına yaxın olsunlar? Sağ olun.

C a v a b: Mən indi Rusiyada seçkilərin yekunlarını qiymətləndirmək və ya bu yekunları təhlil etmək istəməzdim, çünki hələ Rusiyanın özü onları təhlil etməli və buna qiymət verməlidir. O ki qaldı bu seçkilərdən sonra Azərbaycan ilə Rusiya arasında münasibətlərin dəyişib-dəyişməməsi sualına, mən ona belə cavab verirəm: xeyr, dəyişməmişdir, münasibətlər əvvəlki səviyyədə qalır. İndi isə Azərbaycanda öz baxışlarına görə Rusiya

Liberal-Demokrat Partiyası liderinin baxışlarına yaxın şəxslərin olub-olmaması sualı barədə. Hazırda Azərbaycanda 40-dək partiya qeydə alınmışdır. Çoxlarının baxışları mənə məlum deyildir. Buna görə də belə şəxslərin olub-olmadığını deyə bilmərəm. Bu barədə danışmaq mənim üçün çətinidir.

S u a l: Cənab Prezident, mən Parisdə insan hüquqlarının və azərbaycanlıların müdafiəsi üzrə Azərbaycan təşkilatını təmsil edirəm. Sizə dörd sualım var. Cənab Prezident, Siz xaricdə yaşayan azərbaycanlılar barəsində düşünürsünüzmü, onlara Azərbaycan vətəndaşlığı verilməsinin mümkünlüyü barədə fikirləşibsinizmi? İkinci sual: Siz bilirsiniz ki, Dağlıq Qarabağda bütün vəziyyət Fransada daim müzakirə edilir, lakin gecə-gündüz erməni təbliğatı aparılır, bizim verilişlərin səsi isə batırılır. Buna görə də bilmək istərdim, Siz Prezident Mitteranla görüşərkən bu verilişlərin səsinin batırılması məsələsini xatırlatdınızmi? Üçüncüsü, Siz rusca danışsınız...

C a v a b: Mən axırıncı sualınıza dərhal cavab verəcəyəm, nə üçün rusca danışsınız. Bizim doğrudan da gözəl dilimiz var və mən Azərbaycan dilini sevirəm. Bu, Azərbaycanın dövlət dilidir, ölkədə mən yalnız Azərbaycan dilində çıxış edir və danışsınız. Lakin burada, Fransada, əvvəla, görüşdüyüm adamlar arasında, hiss etdiyim kimi, rus dilini bilən çoxlu adam var. Deməli, onlar məndən informasiyanı artıq bilavasitə alırlar. İkincisi, cənab Mitteranın tərcüməçisi ancaq fransız dilindən rus dilinə və rus dilindən fransız dilinə tərcümə edir. Buna görə də mən burada mövcud olan qaydanı pozmaq istəmədim. Bundan əlavə, ingilis, fransız dilləri kimi, rus dili də dünyada tanınmış dillərdən biridir. Bax, elə indi qəşəng xanım fransız dilində çıxış etdi, mən də ondan soruşa bilərdim ki, o mənə nə üçün azərbaycanca müraciət etmədi.

İndi də ikinci suala – Azərbaycanın hüduqlarından kənarda yaşayan azərbaycanlılar barəsində suala cavab verim. Məsələ bura-sındadır ki, ölkənin hüduqlarından kənarda yaşayan azərbaycanlılar az deyildir. Onların çoxu hazırda müstəqil dövlət olan Azərbaycanın ərazisində, ümumiyyətlə, heç vaxt yaşamayıb. Buna baxmayaraq, ölkəmizin hüduqlarından kənarda yaşayan azərbaycanlı əgər Azərbaycan vətəndaşlığı almaq istəyirsə, zənnimcə, burada heç bir maneə olmayacaqdır.

Dağlıq Qarabağla əlaqədar erməni tərəfdarlarının burada olduqca çoxlu veriliş apardıqları, azərbaycanlıların aparmaq istədikləri verilişlərin səsinin batırılması barədə suala gəlincə, bu elə məsələ deyildir ki, mən onu cənab Mitteranla müzakirə etməliydim. Məlumdur ki, Fransada azərbaycanlılar olduqca azdır, ermənilər çoxdur, özü də onların bir çoxu biznesdə də, dövlət orqanlarında da, kütləvi informasiya vasitələrində də kifayət qədər sanballı vəzifə tuturlar. Görünür, ermənilər bu vəziyyətdən istifadə edirlər. Odur ki, Fransada yaşayan azərbaycanlılar Fransanın ictimai-siyasi həyatına daha böyük təsir göstərməlidirlər. Belə olarsa, azərbaycanlıların burada verilişlərinin səsi batırılmaz. Mən bu verilişlərin aparılmasına hər vasitə ilə kömək edəcəyəm.

Azərbaycan qaçqınlarına göndərmək istədiyiniz humanitar yardım barəsində mən Xarici İşlər nazirinə göstəriş vermişəm. Bu gün ona bir daha xatırlatmışam ki, o sizinlə hökmən əlaqə saxlasın və siz bu yardımı göndərə biləsiniz.

Bu gün mən Xarici İqtisadi Əlaqələr naziri ilə görüşməliyəm. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Belə düşünürəm ki, əlaqələrimiz davam edəcəkdir. Mətbuat işçilərinə hörmətimi bildirir və ümidvaram ki, milliyyətimdən asılı olmayaraq, onlar obyektiv informasiya verəcəklər. Çox sağ olun.

MDB DÖVLƏT BAŞÇILARI ŞURASININ İCLASINDA BƏYANAT

24 dekabr 1993-cü il

Ermənistan Respublikasının Azərbaycana qarşı təxminən 6 il davam edən təcavüzü Azərbaycan xalqına saysız-hesabsız müsibətlər gətirmişdir.

SSRİ dağıldıqdan və həm Azərbaycan, həm də Ermənistan müstəqillik qazandıqdan sonra münaqişə dövlətlərarası hərbi münaqişəyə çevrilmişdir.

Ermənistan Respublikasının silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin 14,0 min kvadrat kilometrə qədərini işğal etmişdir. Bunun 9,0 min kvadrat kilometri Dağlıq Qarabağ bölgəsinin hüduqlarından kənardadır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, erməni silahlı birləşmələri Dağlıq Qarabağın ərazisini tam nəzarət altına aldıqdan sonra təcavüzkar əməllərini ardıcıl surətdə genişləndirərək, onun hüduqlarından kənarda Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan rayonlarını və Qazax rayonunun bir hissəsini işğal etmişlər. Hərbi əməliyyatlar zamanı dinc əhali kütləvi surətdə qırılır, işğal olunmuş ərazilərdə etnik təmizləmə aparılır və dağıntılar törədilir.

Azərbaycana qarşı təcavüz başlayandan indiyədək 18 mindən çox adam öldürülmüş, 50 minədək adam yaralanmış və ya şikəst olmuş, 4 min nəfər əsir düşmüş, yaxud girov götürülmüş, 1 milyonadək azərbaycanlı ev-eşiyini itirmiş, 100 mindən çox yaşayış tikilisi, 1 mindən çox iqtisadi obyekt, 600-dən çox mək-

təb və tibb müəssisəsi yandırılmış, talan edilmiş və dağıdılmışdır. Yüz milyonlarla dollar dəyərində şəxsi əmlak və dövlət əmlakı, maddi sərvətlər işğal olunmuş ərazilərdən Ermənistanı daşınır. Bütün bunlar Azərbaycanda böhranlı vəziyyət yaratmışdır.

Böyük təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazım gəlir ki, 1993-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Respublikası Müstəqil Dövlətlər Birliyinin tamhüquqlu üzvü olduqdan və Kollektiv Təhlükəsizlik haqqında müqaviləyə qoşulduqdan sonra Ermənistan Respublikası öz təcavüzünü nəinki dayandırmamış, əksinə, hərbi əməliyyatlar daha geniş miqyas almışdır. Atəşkəs haqqında əldə edilmiş razılığa baxmayaraq, əvvəllər işğal olunmuş Laçın, Kəlbəcər, Ağdam rayonlarına və Qazax rayonunun bir hissəsinə bu ilin oktyabr–noyabrında Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələri tərəfindən zəbt edilmiş Azərbaycanın Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonları da əlavə edilmişdir. Bununla da təcavüzkar Azərbaycanın İran İslam Respublikası ilə dövlət sərhədinə çıxaraq, MDB-nin cənub hədədlərində təhlükəli gərginlik ocağı yaratmış, münaqişənin beynəlmiləl xarakter alması qorxusu törətmişdir.

300 mindən çox əhalinin yaşadığı rayonların 1993-cü ilin oktyabrında işğal edilməsini Azərbaycan xalqı həm də ona görə çox ağır qarşılamışdır ki, bu hadisə Azərbaycan MDB-yə daxil olduqdan və Kollektiv Təhlükəsizlik haqqında müqaviləyə qoşulduqdan sonra baş vermişdir. Deməli, Ermənistan Respublikası təkcə Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüz etmir, həm də indi bizim birliyimizi birləşdirən prinsiplərə tam saymazlıq nümayiş etdirir.

MDB-nin üzvü və Kollektiv Təhlükəsizlik haqqında müqavilənin iştirakçısı olan Ermənistan Respublikasının başqa dövlət

tə, birliyin onun kimi tamhüquqlu üzvü olan dövlətə – Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüz etməsi yolverilməzdir.

Son günlər baş verən hadisələr Ermənistanın təcavüzkarlıq məqsədlərini bir daha təsdiq edir. Təcavüzkarın silahlı qüvvələrinin Beyləqan istiqamətində – bütün yolboyu əvvəllər işğal edilmiş rayonların dinc sakinlərinin yerləşdirildiyi istiqamətdə Azərbaycan ərazisinin içərilərinə soxulmaq cəhdi münaqişənin yeni, daha qanlı şəkildə uzanması təhlükəsini yaradır. Döyüş əməliyyatlarının genişlənməsini belə bir fakt da göstərir ki, düşmənin hücum zamanı onlarca tankdan, reaktiv və ağır artilleriyadan istifadə edir.

Ermənistan Respublikası BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə, ATƏM-in, Rusiyanın, Qazaxıstanın vasitəçilik səylərinə məhəl qoymayaraq, özünün həqiqi rolunu – birbaşa təcavüz edən ölkə rolunu ört-basdır etmək məqsədilə bizi Dağlıq Qarabağ ermənilərinin münaqişədə iştirak edən tərəf kimi tanımağa təhrik etməyə çalışır. Həqiqətdə isə Dağlıq Qarabağ bölgəsində yaşayan və elə bir ehtiyatı olmayan 100 mindən bir qədər çox erməni 7 milyonluq əhalisi olan ölkəyə qarşı genişmiqyaslı hərbi əməliyyatlar apara və onun ərazisinin 20 faizini işğal edə bilməz. Respublikanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin 50 min azərbaycanlı əhalisinin hüquqlarını inkar etməyə cəhd göstərilir. Etnik təmizləmə nəticəsində onlar Şuşa, Xocalı, Xocavənd, Hadrut və Ağdərə rayonlarından tamamilə qovulmuşlar.

Təəssüflər olsun, son dövrün təcrübəsi göstərir ki, qətiyyət-sizlik, tərəddüdlük, təcavüzkarın mənafeyi ilə onun qurbanlarının mənafeyi arasında tamamilə yolverilməz olan tarazlıq yaratmaq nəinki təcavüzkara münasibətdə səhlənkarlıqdır, həm də bütün Qafqaz regionunda əmin-amanlığı sarsıtmaq və münaqişənin MDB sərhədlərindən kənara genişlənməsi qorxusu törədir. Bütün

bunlar Kollektiv Təhlükəsizlik haqqında müqavilə imzalamış MDB ölkələrindən Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün səbəblərinə və onun nəticələrinə ciddi yanaşmağı tələb edir. Bu zaman onu da nəzərə almaq lazımdır ki, baş verən hadisələr təkcə bizim regiona deyil, həm də bütün MDB məkanına aiddir.

Bu məqsədlə biz bütün MDB məkanında siyasi vəziyyətin sabitləşdirilməsinə yönəldilmiş ikitərəfli və çoxtərəfli sazişlər sisteminin ekspertlər səviyyəsində işlənilib hazırlanmasını təklif edirik. Həmin düzəlişlər faktiki olaraq, aşağıdakıları təmin edir:

– MDB üzvü olan dövlətlərimizin hər birinin suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün tanınması və bunlara hörmət edilməsi. Birinci mərhələ kimi, sərhədlərin, məsələn, Orta Asiya, Zaqafqaziya və s. qarşılıqlı surətdə tanınması haqqında regional sazişlər bağlamaq zəruridir;

– dövlətlərimizdəki milli azlıqların təhlükəsizliyini, hüquq və azadlıqlarını; bu, separatçılığa və davakar millətçiliyə qarşı möhkəm sədd çəkəcəkdir.

Ermənistan Respublikasının bu cür hərəkətlərinə qarşı etirazımı bildirərək, dövlət başçılarına təkidli çağırışla müraciət edirəm:

1. Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə siyasi qiymət versinlər;
2. Ermənistan Respublikasından Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi əməliyyatları dayandırmağı qətiyyətlə tələb etsinlər;
3. Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin bütün bölmələrini Azərbaycan Respublikasının ərazisindən dərhal çıxardılsın;
4. Ermənistan Respublikasından hərbi əməliyyatlara yenidən başlamamağa möhkəm siyasi təminat verməyi tələb etsinlər. Bunsuz qaçqınların və köçkünlərin öz yerlərinə təhlükəsiz qayıtmaları mümkün deyildir;

5. Maddi zərərin müəyyənləşdirilməsi və işğalçıların Azərbaycan ərazisində törətdikləri cinayətkar əməllərə qiymət verilməsi üzrə qiymətləndirilməsinə dair MDB üzvü olan dövlətlərin nümayəndələrindən ibarət xüsusi komissiya yaratsınlar.

Həmin təkliflər əməli surətdə həyata keçirilmədən sülh bərqərar olmayacaq, qarşılıqlı surətdə faydalı iqtisadi əməkdaşlıq üçün şərait yaranmayacaq, bunsuz isə nə tərəqqi, nə demokratiya, nə də hətta bizim birliyimizin yaşaması mümkün deyildir.

Biz həmçinin Kollektiv Təhlükəsizlik haqqında müqavilənin mətninə Birliyin təhlükəsizliyi üçün qorxu törədən indiki və gələcəkdə ola biləcək vəziyyətlərə təcili surətdə münasibət bildirməyin mexanizminin yaradılmasına yönəldilmiş düzəlişlər vermişik. Bizim qəti inamımız belədir ki, Birlik dövlətlərinin təhlükəsizliyi xarici sərhədlərin təhlükəsizliyindən daha çox ümumi evimizdə sülh və sabitlik olmasından asılıdır.

AKADEMİK ELDAR SALAYEVƏ

Hörmətli Eldar Yunis oğlu!

Sizi – Azərbaycanın tanınmış alimi və görkəmli ictimai xadimini 60 illiyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Elmi ictimaiyyət Sizi mikrofotoelektronika sahəsinin Azərbaycan elmi məktəbinin yaradıcısı kimi tanıyır. Respublikamızda bu istiqamətlə bağlı elmi tutumlu yeni istehsal sahəsinin yara-dılıb inkişaf etdirilməsində də xidmətləriniz böyükdür.

Sizin təşkilatçılıq fəaliyyətiniz respublika akademiyasının həyatında öz əksini tapmışdır. Elmi nailiyyətləriniz və təşkilatçılıq bacarığınızla yanaşı, qaynar ictimai fəaliyyətiniz də Sizi xalqa daha yaxından tanıtmışdır.

İnanıram ki, rəhbərlik etdiyiniz Azərbaycan Elmlər Akademiyası öz əzəli şöhrətini qoruyub saxlayacaq, bu müqəddəs elm ocağının hər bir istedadlı və ləyaqətli əməkdaşı isə müstəqil Azərbaycanımız naminə yorulmadan çalışacaq və Azərbaycan elminə sədaqətlə xidmət edəcəkdir.

Sizi – ömrünün 60-cı baharı ilə qovuşan fədakar alimimizi bir daha təbrik edir, gələcək fəaliyyətinizdə Sizə möhkəm cansağlığı və yeni uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 dekabr 1993-cü il

AZƏRBAYCANIN MİLLİ QƏHRƏMANLARI VƏ VƏTƏNİMİZİN AZADLIĞI UĞRUNDA CANINDAN KEÇMİŞ ŞƏHİDLƏRİN AİLƏ ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

27 dekabr 1993-cü il

Hörmətli Milli Qəhrəmanlar, hörmətli valideynlər, həmvətənlər, bacı və qardaşlar!

Bu gün, Yeni il ərəfəsində biz bu salona Milli Qəhrəmanlarla, həlak olmuş Milli Qəhrəmanların valideynləri ilə görüşə gəlmişik. Bu görüş Azərbaycan vətəndaşlarının, Azərbaycan qəhrəmanlarının igidliyinə hörmət əlaməti, eyni zamanda, həlak olmuş, şəhid olmuş qəhrəmanların xatirəsinə ehtiram əlamətidir. Mən sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam, sizə və Azərbaycanın bütün Milli Qəhrəmanlarına, şəhid olanların valideynlərinə, hazırda cəbhədə döyüşən əsgər və zabitlərimizə səmimi-qəlbdən salamımı yetirir, hamıya hörmət və məhəbbətimi bildirirəm.

Azərbaycan Respublikası 6-cı ildir ki, Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalmışdır. Azərbaycan xalqı, respublikamızın vətəndaşları öz torpaqlarını müdafiə etmək üçün, öz vətənini, müstəqilliyini və azadlığını qorumaq üçün mübarizəyə qalxmışlar. Bu illərdə xalqımızın uğurları da, məğlubiyyətləri də olmuşdur. Ən böyük nailiyyət ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqı öz torpağını qorumağa qadirdir. Azərbaycan vətəndaşları bu yolda şəhid olur, xalqa çəkilən dağı dərk edirlər. Mən bütün şəhidlərin, torpaq, Vətən

yolunda həlak olanların xatirəsi qarşısında baş əyirəm, onların valideynlərinə, bacı və qardaşlarına, qohum-əqrəbələrinə Allahdan səbir diləyirəm.

Bəli, torpaqlarımızın bir qismi əldən getmişdirsə də, xalqımız vuruşur, canından keçir, qəhrəmanlıq nümunələri göstərir. Həmin qəhrəmanların, onların valideynlərinin bir qismi bu salondadır. Ona görə də bu görüş qəhrəmanlarla görüşdür, Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığına həsr olunmuş görüşdür.

Təəssüf ki, bu illərdə, torpaqlarımızın qorunması etibarlı olmamış, Azərbaycan ərazisinin bir qismi erməni işğalçıları tərəfindən zəbt edilmişdir. 1 milyona qədər soydaşımız yurdlarından didərgin düşərək qaçqın vəziyyətində yaşayır. Lakin bunların heç biri Azərbaycan xalqının iradəsini sarsıtmamış, qırmamışdır. Azərbaycan xalqı, respublikanın bütün vətəndaşları torpağımızı müdafiə etmək, işğal olunmuş ərazilərin hamısını geri qaytarmaq, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü təmin etmək əzmindədirlər və buna qadirdirlər. Mən tam əminəm ki, biz buna nail olacağıq.

Bu ağır və dəhşətli müharibəyə son qoymaq üçün bir çox addımlar atmışıq. Müharibəni qurtarmaq üçün sülh danışıqları aparmaq təşəbbüslərimiz indiyədək nəticə verməmişdir və erməni silahlı qüvvələri indi də Azərbaycanın müdafiə olunan mövqelərinə hücum edir, öz qəsbkarlıq niyyətlərini yenə də həyata keçirmək istəyirlər. Biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunması, yəni işğal edilmiş torpaqlarımızın hamısının boşaldılması, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün təmin olunması tələblərini irəli sürərək, beynəlxalq təşkilatlara çox müraciət etmişik. Beynəlxalq təşkilatlar, böyük dövlətlər bu barədə bir neçə qətnamə qəbul etmiş, təşəbbüslər irəli sürmüşlər. Təəssüf ki, bunlar da bir nəticə verməmişdir. Erməni

silahlı qüvvələri bunların heç birinə məhəl qoymayaraq, yenə torpaqlarımızı işğal etməyə çalışırlar.

Ancaq son vaxtlar vəziyyət tamamilə dəyişmişdir. Biz torpaqlarımızı müdafiə edirik və indi yaranmış mövqelərdə silahlı qüvvələrimizi möhkəmləndirərək, erməni hərbi birləşmələrinin hücumlarını dəf etməyə çalışırıq. Sizə məmnuniyyətlə deyə bilərəm ki, Azərbaycan Ordusu buna nail olur. Bir aydan artıqdır ki, erməni silahlı qüvvələri Azərbaycan Respublikasının Beyləqan, Ağcabədi, Ağdam, Goranboy rayonlarının və başqa rayonların ərazisində ordumuzun mövqelərinə nə qədər hücum etsələr də heç nəyə nail ola bilmirlər. Onların hücumları dəf olunur, Azərbaycan Ordusunun bölmələri düşməninə layiqli cavab verir, işğalçılar böyük itki verərək geri çəkirlər. Düzdür, bu, torpaqlarımızın azad edilməsi yolunda hələ böyük bir hadisə deyildir. Ancaq əvvəlki dövrlə müqayisədə onu göstərir ki, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri möhkəmlənmişdir, torpaqlarımızı qorumağa qadirdir. Bununla da düşməninə bildirir ki, o öz qəsbkarlıq niyyətlərindən əl çəkməlidir.

Bu döyüşlərdə itkilərimiz də var. Hər gün gedən bu döyüşləri biz aparmırıq. Bunlar ancaq və ancaq erməni silahlı qüvvələrinin hücumu nəticəsində baş verir. Lakin qeyd etdiyim kimi, ordumuzun hissələri torpaqlarımızı etibarlı müdafiə edirlər. Qanlı döyüşlərdə qəhrəman oğullarımız həlak olurlar. Bu da təbii haldır: bir halda ki, müharibə gedir, biz vətənimizi qorumağa çalışırıq və qorunmalıyıq, deməli, bu yolda hər birimiz canımızdan keçməyə hazır olmalıyıq. Şəhidlərin ruhu məni ağrıdır. Həlak olan Azərbaycan vətəndaşlarının surəti hər gün gözümün qarşısına gəlir. Lakin torpağın, vətənin müdafiəsi hər birimiz üçün ən ülvə, ən uca, ən müqəddəs vəzifədir. Bu müqəddəs vəzifənin yerinə yetirilməsində şəhid olanlar cənnətə gedirlər, onların qəhrəmanlığı xalqın xatirəsində daim yaşayacaqdır.

Bu gün biz burada qəhrəmanlarla, şəhid olmuş igidlərimizin valideynləri, qohum-əqrəbaları ilə görüşərkən onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycanın bütün vətəndaşları vətənimizin müdafiəsinə qalxıblar. Bu çox əlamətdar və təqdirəlayiq bir haldır.

Azərbaycan çoxmillətli respublikadır, çoxmillətli ölkədir. Burada əsrlərboyu bir çox millətlər birgə yaşayıblar, yaşayırlar və bundan sonra da yaşayacaqlar. Bütün millətlərə mənsub olan Azərbaycan vətəndaşlarının hamısı respublikamız üçün doğmadır və Azərbaycan da onlar üçün doğma vətəndir. Onların hamısı Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşıdır. İftixar hissi ilə qeyd etməliyəm ki, şəhid olanlar, qəhrəmanlıq nümunələri göstərənlər arasında Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərin nümayəndələri var. Bu gün burada söz alıb danışanların, elə valideynlərin də çıxışları bunu bir daha nümayiş etdirdi. Bu bizi daha da gücləndirir. Bəli, bu belədir, belə də olmalıdır. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün insanların vətənidir. Milliyyətindən, dilindən, dinindən asılı olmayaraq, bütün insanlar eyni hüquqa malikdirlər. Odur ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı da Azərbaycan torpağını doğma torpaq hesab edərək, onun müdafiəsinə qalxmaldır, onu qorumaq üçün mübarizə aparmalıdır, lazım olarsa canından keçməlidir, şəhid olmalıdır. Məhz şəhid olanlar da var.

Mən bütün Azərbaycan vətəndaşlarına göstərdikləri qəhrəmanlıq nümunələrinə görə, əl-ələ verib vətənin müdafiəsinə qalxdıqlarına görə təşəkkür edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bundan sonra da Azərbaycanın bütün vətəndaşları yekdil olacaq, hamı bir nəfər kimi Azərbaycan torpağını müdafiə edəcək, Azərbaycan Respublikasının suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlayacaqlar.

Bugünkü görüş, buradakı çıxışlar böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. Mən məmnunam ki, noyabrın 2-də radio və televiziya

ilə xalqa müraciətimdən sonra Azərbaycan Respublikasında hərbi vətənpərvərlik əhvali-ruhiyyəsi yüksəlir, vətəndaşların öz torpağını, öz vətənini qorumaq, öz borcunu, vəzifələrini yerinə yetirmək əzmi möhkəmlənir və bunun nəticəsində ordumuza axın artır, ordumuz güclənir, qüdrətlənir. Bu belə də olmalıdır. Biz heç vəchlə qəbul edə bilmərik ki, Azərbaycan belə ağır vəziyyətdə olduğu halda onun vətəndaşlarının bir qismi buna biganə qalsın, özünü kənara çəksin, bu şərəfli, müqəddəs işdən boyun qaçırsın.

Ötən müddət ərzində çox iş görülüb, ordumuza könüllü olaraq çox adam gəlib. Onların arasında gənclərin sayı xüsusilə çoxdur. Bəli, ordumuz möhkəmlənmişdir. Məhz buna görə də biz erməni silahlı qüvvələrinin hücumlarının qarşısını ala bilirik və onların hələ iki-üç ay bundan qabaq qurduğu planları puça çıxarmağa müvəffəq olmuşuq. Amma bununla yanaşı, təəssüflə deməliyəm ki, elələri də var ki, ordu sıralarına getməkdən boyun qaçıdır, cürbəcür bəhanələr tapır, yaxud ordudan fərariilik edir, öz vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirmək istəmirlər. Nə gizlədəsən, belələri də var və təəssüf ki, az deyildir.

Belə düşünürəm ki, onlar bu gün bu salona toplaşanların, bizim qəhrəmanların və onların valideynlərinin sözlərini dərk etməli və bu yoldan çəkinməlidirlər. Əminəm ki, Milli Qəhrəmanlarımızın, şəhidlərimizin həyat nümunəsi indi ordu sıralarında xidmət etməkdən boyun qaçıranlar üçün və onların valideynləri üçün bir tərəfdən, örnək olmalı, digər tərəfdən, onlar özləri üçün nəticə çıxarmalıdılar. Burada şəhidlərin, qəhrəmanların ata-anaları çıxış etdilər. Onların sözləri hər bir vətəndaşın ürəyində, şəxsən mənim qəlbimdə böyük həyəcan hissi, dərin ehtiram, hörmət hissi doğurur. Həm şəhid olanlar, həm də onların valideynləri nə qədər pak, nə qədər vicdanlı insanlardır!

Əsrlərboyu Azərbaycanı məhz belə insanlar, belə oğullar qoruyub saxlayıb, yaşadıb və bu günə gətirib çıxarıblar. Məhz belə insanlar Azərbaycanı bu bəladan qurtaracaq, vətənimizin yüksəlişini təmin edəcək, Azərbaycanı xoşbəxt gələcəyə aparacaqlar. Əminəm ki, bu gözəl nümunələr bütün Azərbaycan vətəndaşları üçün örnək olacaqdır. Gənclər üçün örnək olmalıdır ki, hər bir gənc Azərbaycan vətəndaşı öz borcunu yerinə yetirməyə hazır olsun və onu layiqincə yerinə yetirsin. Valideynlər üçün örnək olmalıdır ki, onlar bilsinlər – övladlarını cürbəcür yollarla, təəssüflər olsun, bəzən də rüşvət verməklə, başqa vasitələrlə ordu sıralarına çağırışdan saldırmaqla, yaxud da uzaqlaşdırmaqla onlar özlərinə, öz mənəviyyatlarına, vətənə, xalqa xəyanət edirlər.

«Vətəndaş» sözü böyük sözdür, müqəddəs sözdür. «Vətəndaş» sözü o deməkdir ki, hər bir vətəndaş öz vətəninə sadıq olmalıdır, onu göz bəbəyi kimi qorumalıdır və vətəninin uğrunda, torpağının uğrunda, anasının, atasının müdafiəsi yolunda şəhid olmağa hazır olmalıdır. «Vətəndaş» sözünün mənası, bax, budur! Mən istərdim ki, Azərbaycan torpağında yaşayan hər bir vətəndaş bu sözün yüksək və ülvi mənasına layiq olsun.

Bir daha deyirəm, mən bütün gənclərə müraciət edirəm – onlar bu gün bu salonda olan qəhrəmanlardan, həyatlarını vətən yolunda qurban vermiş şəhidlərdən nümunə götürsünlər. Bütün vətəndaşlara, valideynlərə müraciət edirəm – onlar burada çıxış edən valideynlərin və ümumiyyətlə, şəhid oğul və qızlarımızın valideynlərinin münasibətindən özləri üçün nəticə çıxarsınlar. Ümidvaram ki, belə də olacaqdır. Təəssüf ki, son illər bizdə vətənpərvərlik əhvali-ruhiyyəsi, vətənə sdaqət, xalqa sdaqət, vətən yolunda döyüşmək əhvali-ruhiyyəsi zəif olmuşdur. İndi isə mən bu sahədə böyük canlanma yarandığını hiss edirəm. Bu

hamımızı sevindirir, hamımıza ruh verir və bizdə böyük nikbinlik yaradır.

Mən bu salondan indi cəbhələrdə öz hərbi xidmətini layiqincə yerinə yetirən əsgərlərimizə, zabitlərimizə, döyüşçülərimizə müraciət edirəm. Sizin adınızdan, öz adımdan onları salamlayıram, üzümüzə gələn Yeni il münasibətilə təbrik edirəm və hamısına müraciətlə deyirəm ki, vətənin, torpağın keşiyində daha cəsarətlə, daha mətinliklə durun, vətəni qoruyun. Xalq, vətən sizin şücaətinizi layiqincə qiymətləndirəcək və heç vaxt unutmayacaqdır.

Bu gün mən sizin hamınızı qarşıdan gələn Yeni il münasibətilə təbrik edir, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, xalqımız, gündən-günə möhkəmlənən birlik Azərbaycanı bu bəladan xilas edəcək və biz əmin-amanlığa çıxacağıq. Həmçinin bildirmək istəyirəm ki, bunlara nail olmaq üçün biz bütün imkanlardan, habelə diplomatik imkanlardan istifadə edirik, sülh danışıqları aparmağa, böyük dövlətlərin imkanlarından istifadə etməyə çalışırıq.

Güman edirəm ki, bunların hamısı birlikdə öz nəticəsini verəcəkdir. Fransada olarkən, bu ölkənin Prezidenti Fransua Mitteranla, başqa dövlət xadimləri ilə görüşərkən Azərbaycanın vəziyyəti barədə geniş söhbətlər aparıldı. Fransa ilə Azərbaycan arasında imzalanmış dostluq, qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq haqqında müqavilə, zənnimcə, beynəlxalq aləmdə respublikamızın mövqelərinin möhkəmlənməsinə çox böyük zəmin yaradır.

Dekabrın 23–24-də Aşqabatda Müstəqil Dövlətlər Birliyi dövlət başçılarının görüşü olmuşdur. Həmin görüşdə biz Azərbaycanın vəziyyəti haqqında ətraflı məlumat verdik və bildiyiniz kimi, mən orada ciddi bəyanatla çıxış etdim. Bu, Müstəqil Dövlətlər Birliyi daxilində Azərbaycan Respublikasına Ermənistanın təcavüzünə qarşı etiraz bəyanatıdır və eyni zamanda, müstəqil

dövlətlərin hamısını bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çağırış bəyanatıdır. Güman edirəm ki, bütün bu addımlarımız öz nəticəsini verəcəkdir. Amma bununla bərabər, biz müdafiə imkanlarımızı möhkəmləndirir və möhkəmləndirəcəyik. Bir daha bildirirəm ki, biz öz torpaqlarımızı müdafiə edirik, başqalarının torpaqlarına göz dikməmişik, heç bir ölkənin torpağını zəbt etməmişik və etmirik. Ancaq öz torpaqlarımızı, öz ərazimizi azad etmək üçün bundan sonra da lazımi tədbirlər görəcəyik.

Mən sizi əmin edirəm ki, bütün imkanlardan istifadə edib, Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən çıxarmağa çalışırıq. Mən sizi əmin edirəm ki, bütün imkanlardan istifadə edib, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını azad edəcəyik, Azərbaycanın müstəqilliyini, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü təmin edəcəyik, ölkəmizdə sülh və əmin-amanlıq şəraiti yaradacağıq. Bunun üçün hamımız daha sıx birləşməliyik, hamımız əl-ələ verməliyik, Azərbaycanın bu ağır günündə, ağır dövründə hamımız bir olmalıyıq.

Bir daha sizin hamınıza bu görüş üçün təşəkkürümü bildirirəm və hamınızı, bütün Azərbaycan vətəndaşlarını birliyə, həmrəyliyə dəvət edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, biz bu birliyə, bu həmrəyliyə nail olacağıq, biz qalib gələcəyik, müstəqil Azərbaycan gələcəkdə öz müstəqil inkişaf yolu ilə gedəcəkdir.

Sizin hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik, işlərinizdə uğurlar diləyirəm. Sağ olun.

XALQA YENİ İL MÜRACİƏTİ

31 dekabr 1993-cü il

Hörmətli həmvətənlər, bacılar və qardaşlar!

Sizi qarşımıza gələn 1994-cü il – Yeni il münasibətilə təbrik edirəm! Bu gün Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günüdür. Bu əlamətdar gün münasibətilə bütün dünya azərbaycanlılarını təbrik edirəm, azərbaycanlılara bundan sonra daha da sıx həmrəylik arzulayıram!

Sona çatan 1993-cü il Azərbaycan xalqı üçün, respublikamız üçün ağır və çətin il olmuşdur. Bu il Azərbaycan Respublikasının həyatında mürəkkəb ictimai-siyasi proseslər baş vermiş, dəyişikliklər əmələ gəlmişdir. Bu il Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində müharibə davam etmiş, respublikamızın torpaqlarının bir qismi işğal olunmuş, həmvətənlərimiz, soydaşlarımız yaşadıkları yerlərdən didərgin düşmüş, qaçqın olmuşlar. Bu il Azərbaycan Respublikası dərin iqtisadi, sosial böhran içində olmuşdur. Tam qətiyyətlə, böyük iftixar hissi ilə demək olar ki, xalqımız, respublikamız bütün bu çətinliklərdən, sınaqlardan layiqincə çıxmış, 1994-cü ilə inamla irəliləyir.

1993-cü ildə respublikamızın ictimai-siyasi həyatında böyük qarışıqlıqlar olmuşdur. Ayrı-ayrı qruplar arasında qarşıdurma, separatçı qüvvələr tərəfindən Azərbaycanın parçalanmasına yönəldilən meyillər ictimai-siyasi sabitliyi pozmuş və ilin ortalarında respublikamız, demək olar ki, son həddə – vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çatmışdı. Demək olar ki, vətəndaş müharibəsi artıq

başlanmış, Azərbaycanın bəzi regionlarında qardaş qanı tökül-müş, bu da respublikada daxili vəziyyəti həddən artıq gərgin-ləşdirmişdi. Lakin xalqımız öz müdrikliyini bir daha nümayiş etdirmiş, vətəndaş müharibəsinin qarşısı alınmış, yaranan qarşı-durma aradan götürülmüş, respublikamızı parçalamağa çalışan separatçı qüvvələr zərərsizləşdirilmişdir. Artıq indi respublikamız sabit və sərbəst şəraitdə öz problemlərini həll edir.

Bu il ərzində respublikamız Ermənistan silahlı qüvvələrinin qarşısını almağa çalışmışdır. Təəssüf ki, bizim məğlubiyyətləri-miz olmuş, torpaqlarımızın bir qismi əldən getmişdir. Erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş torpaqlardan qaçqın düşmüş vətəndaşlarımız digər regionlarda yerləşmişlər. İndi Azər-baycanda 1 milyondan artıq qaçqın vardır. Bu da Azərbaycanın ümumi vəziyyətini və xüsusən daxili şəraitini həddindən artıq gərginləşdirmişdir.

Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, indi vəziyyət dəyişmişdir. Son aylarda respublikamızda ordunun qurulması, nizamlanması, tor-paqlarımızın etibarlı müdafiə olunması sahəsində aparılan işlər nəticəsində biz böyük dəyişikliklərin şahidiyik. İndi bizim ordu hissələrimiz, qəhrəman döyüşçülərimiz torpaqlarımızın müdafiə-sində etibarlı durublar, qəhrəmanlıq nümunələri göstərirlər, ermə-ni silahlı qüvvələrinin hücumuna qarşı layiqli cavablar verirlər, onlara zərbələr endirirlər. Məmnuniyyət hissi ilə demək olar ki, son aylarda erməni silahlı qüvvələrinin bütün cəhdləri məğlubi-yətə uğrayıbdir, onların hücumları dəf olunubdur. Respublikamı-zın silahlı qüvvələri tutduğu mövqeləri etibarlı müdafiə edirlər və erməni silahlı qüvvələrinə Azərbaycan Respublikasının gücünün və qüdrətinin nə qədər artdığını artıq sübut edirlər. İndi bütün cəbhəboyu qanlı döyüşlər gedir. Bu döyüşlərin səbəbkarları da erməni silahlı qüvvələridir. Dəfələrlə demişik, bu gün bir daha

təkrar edirəm ki, dövlətimiz Azərbaycan Respublikasının başına gəlmiş bu bəladan – müharibə şəraitindən sülh yolu ilə çıxmaq tərəfdarıdır. Bu barədə biz bir neçə addım atmışıq və bu gün də həmin mövqemizi bəyan edirik. Güman edirəm ki, bizim bu addımlarımız nəticə verməlidir. Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası öz hərbi qüdrətini artıq gücləndirə bilib və xalqımız tam əmin ola bilər ki, respublikamızın etibarlı müdafiəsini təmin etmək üçün, işğal olunmuş torpaqları geri qaytarmaq üçün ordumuz bundan sonra da lazımı tədbirləri görə biləcəkdir.

Müharibə gedir, döyüşlər gedir, xalqımız itkilər verir. Təbiidir. Bu günlərdə də, ilin əvvəlindən olduğu kimi, Azərbaycan xalqının igid oğulları cəbhə bölgələrində torpaqlarımızı müdafiə edərək şəhid olurlar, həlak olurlar. Mən bu gün, bu bayram ərəfəsində bütün şəhid ailələrinə, qohum-əqrəbalarına başsağlığı verirəm. Azərbaycanın qəhrəman oğullarının rəşadəti, igidliyi qarşısında baş əyirəm. Allah şəhid olanların hamısına rəhmət eləsin, qəbirləri nurla dolsun. Onların ailələrinə Allah səbir versin.

Güman edirəm ki, xalqımız bu ağır sınaqlardan çıxmağa artıq qadirdir. Bu gün – bu bayram günü cəbhə bölgələrində mətanətlə, qəhrəmanlıqla döyüşən əsgərlərimizə, zabitlərimizə, bütün vətəndaşlarımıza bayram salamı göndərirəm. Onları Yeni il münasibətilə təbrik edirəm. Onlara cansağlığı və bu müqəddəs vəzifələrini yerinə yetirməkdə uğurlar diləyirəm.

Müharibə acı nəticələr verib və bu gün də verir. Müharibə nəticəsində, erməni silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində qaçqınların sayı artıb. Mən bu gün üzümü qaçqınlara, Azərbaycanın dəyərli vətəndaşlarına tutaraq onların hamısını Yeni il münasibətilə təbrik edirəm. Bəli, xalqımızın adət-ənənəsinə görə hər bir vətəndaş Yeni il bayramını öz evində, öz ocağın-

da qeyd edir. Təəssüf ki, vətəndaşlarımızın bir çoxu isti evlərini, yurdlarını, obalarını itirib, ayrı-ayrı bölgələrdə yerləşib, sığınacaq tapıb. Harada olursa olsun, bu gün qaçqınlar bilməlidirlər ki, xalqımız onlara böyük qayğı ilə yanaşır, dövlət onlara böyük qayğı göstərir. Onlar nə qədər kədərli olsalar da, nə qədər çətinlik çəksələr də, bu gün onlara bayram əhvali-ruhiyyəsi arzulayıram.

Respublikamız ağır böhran içindədir. İqtisadi-sosial böhran bir tərəfdən, müharibənin altı ilə yaxın davam etməsi ilə əlaqədardır. İkinci tərəfdən, bəzi obyektiv və subyektiv səbəblərlə bağlıdır. Bunların hamısı xalqımızın rifah halının aşağı düşməsinə səbəb olubdur. Xalqımız çətin vəziyyətdə yaşayır. Ancaq biz bilirik ki, xalqımız dözümlü xalqdır, bu çətinliklərə dözəcək, bu ağır-acılı 93-cü ili başa çatdıracaq və 94-cü ildə iqtisadiyyatımızın inkişafında dönüşlər olacaq, xalqımızın rifah halı günü-gündən yaxşılaşacaqdır.

Bu gün Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü bütün azərbaycanlılara birlik, həmrəylik arzulayıram. Bütün azərbaycanlıların birliyi, həmrəyliyi olması üçün birinci növbədə, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan azərbaycanlıların həmrəyliyi lazımdır. İndi biz müstəqil Azərbaycan Respublikasının ikinci ilini başa çatdırırıq. Bu o qədər də böyük müddət deyil. Bu iki il müddətində respublikamız ağır dövr keçiribdir. Müstəqilliyimizin üçüncü ilinə qədəm qoyuruq. Qarşımızda böyük vəzifələr var. Bu vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün xalqımıza, Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarına birlik, həmrəylik lazımdır. Əgər vətəndaşlarımızın hamısı, respublikamızda yaşayan azərbaycanlıların hamısı həqiqi həmrəylik yarada bilsələr, biz bütün dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə nail ola bilərik.

Buna görə də mən xalqımızı birliyə, həmrəyliyə dəvət edirəm, dözümlülüyə dəvət edirəm. Xalqımızı əmin etmək istəyirəm ki, qarşıdan gələn 1994-cü il Azərbaycan Respublikası üçün böyük dəyişikliklər, böyük dönüşlər ili olacaqdır. Bir daha deyirəm: biz indi vətənimizi, torpağımızı etibarlı müdafiə edirik. Biz Azərbaycanın müharibə vəziyyətindən çıxmasına, müharibəyə son qoyulmasına çalışırıq, yaranmış vəziyyətdən sülh yolu ilə çıxmağa çalışırıq. Bunun üçün bir çox addımlar atmışıq və bundan sonra da atacağıq. Dekabrın 20-də Parisdə mən Azərbaycan xalqı adından Paris Xartiyasını imzaladım. Bununla da biz Azərbaycan Respublikasının sülhə, əmin-amanlığa, təhlükəsizliyə sadıq olduğunu dünya qarşısında bir daha nümayiş etdirdik.

Biz sülh tərəfdarıyıq. Ancaq bununla yanaşı, müdafiə qüvvələrimizi gücləndiririk, torpaqlarımızı azad etməyə, işğal olunmuş ərazilərimizin geri qaytarılmasını təmin etməyə çalışırıq və çalışacağıq. Xalqımız əmin ola bilər ki, respublikamızın ərazi bütövlüyünü, sərhədlərimizin toxunulmazlığını təmin etmək üçün bütün tədbirlər görülməkdir.

Siz, əziz vətəndaşlar, əziz qardaşlar və bacılar, əmin ola bilərsiniz ki, işğal olunmuş torpaqlarımız nəyin bahasına olursa olsun azad ediləcəkdir. Qaçqınlar öz evlərinə, obalarına qayıdacaqlar. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, dövlət suverenliyi tamamilə təmin olunacaqdır.

Bir daha sizin hamınızı Yeni il münasibətilə təbrik edirəm.

Bütün Azərbaycan vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq, xoşbəxtlik, şəxsi həyatınızda səadət, bütün işlərinizdə müvəffəqiyyətlər diləyirəm.

Sağ olun. Yeni iliniz mübarək olsun!

HƏRBİ HİSSƏLƏRİ ÖZBAŞINA TƏRK ETMİŞ VƏ YA ÇAĞIRIŞDAN YAYINMIŞ GƏNCLƏRİN BİR QRUPU, ONLARIN VALİDEYNLƏRİ VƏ YAXIN QOHUMLARI İLƏ GÖRÜŞ

2 yanvar 1994-cü il

Hörmətli valideynlər, əsgərlər!

Silahlı qüvvələrimiz son vaxtlar respublikamızın ərazisini etibarlı müdafiə etməkdə yaxşı nailiyyətlər qazanmış, möhkəm müdafiəni təmin etməklə yanaşı, erməni silahlı qüvvələrinin hücumunu dəf edərək onlara sarsıdıcı zərbələr endirir, böyük birləşmələrini dağıdaraq işğal edilmiş torpaqlarımızın bir qismini geri qaytarmışdır. Bunlar göstərir ki, son iki ay içərisində ordunun qurulması ilə respublikamızda aparılan tədbirlər öz nəticələrini verir: xalqımızda vətənpərvərlik hissi, döyüş əhvali-ruhiyyəsi artır, torpağı müdafiə etmək əzmi yüksəlir. Azərbaycanın vətəndaşları, xüsusən gənclər orduda ləyaqətlə xidmət edir, qəhrəmanlıq nümunələri göstərirlər. İndi respublikamızın hərbi vəziyyətinin döyüş dövrü xalqda ruh yüksəkliyinin artmasına şərait yaratmışdır. Bunlar, bir daha deyirəm, ordumuzun möhkəmlənməsinin, ordumuzun uğurla qurulmasının, hərbi hissələrimizdə komandirlərimizin səriştəli hərəkət etməsi, əsgər və zabitlərimizin qəhrəmancasına torpağımızı müdafiə etməsinin parlaq təzahürüdür.

Son vaxtlar cəbhələrdə qəhrəmanlıq göstərmiş, fərqlənən zabit və əsgərlərimizin böyük qrupunu Azərbaycanın orden və medalları ilə təltif etmişik. Elə dünən onların bir qismi

Azərbaycanın yüksək mükafatı olan «Azərbaycan Bayrağı» ordeni və «Hərbi xidmətə görə» medalı ilə təltif olunmuşdur. Dünən cəbhə bölgələri ilə əlaqə saxladım. Təltif olunan zabitlərin, komandirlərin bəzilərini şəxsən təbrik etdim. Onların döyüş raportlarını dinlədim və bir daha əmin oldum ki, torpaqlarımızın müdafiəsi indi etibarlı əllərdədir. Ordu quruculuğu prosesi normal gedir, ordumuz nizamlanır, günbəgün öz gücünü artırır. Onun qüdrəti ilə ölkəmizin müdafiəsinə və işğal edilmiş torpaqlarımızın geri qaytarılmasına nail olacağıq.

Ancaq uğurlarımızla birgə, təəssüf ki, cəbhə bölgələrindən narahatlıq doğuran məlumatlar da gəlir. Qəhrəmancasına vuruşub şəhid olanlar, həlak olanlarla yanaşı, bəziləri cəbhə mövqelərini atıb dəstə ilə qaçırılar. Belə hallar Ağdam və digər cəbhə bölgələrində əvvəllər də, son günlərdə də olmuşdur. İndi siz təsəvvür edin, bir tərəfdən, bizim ordumuzda xidmət edən zabitlərimiz, əsgərlərimiz qəhrəmancasına döyüşür, qan tökür, xalqın hörmətini, məhəbbətini qazanır, respublikamızda son günlərdə gözəl əhvali-ruhiyyənin yaranmasına səbəb olurlar. Bəziləri isə ordumuzun artıq qüdrətləndiyi bir vaxtda səbəbsiz olaraq qorxub, yaxud da ki, bəzi təxribat işlərinin nəticəsində geri çəkilir, dəstə ilə qaçırılar. Onların qarşısı cəbhə bölgələrində alınır. Fərarilik edən, cəbhə bölgəsini qoyub qaçan adamların bir qismi, bildiyiniz kimi, həbs olunub, məhkəmə vasitəsilə cəzalanıblar. Bundan sonra da onlar haqda ciddi tədbirlər həyata keçiriləcək.

Bir tərəfdən, ordumuz güclənir: qəhrəmanlıq nümunələri göstərən adamlar xalqın rəğbətini qazanır, dövlət tərəfindən qiymətləndirilir, təltif olunurlar. Digər tərəfdən isə, təəssüf ki, hələ də keçmişin neqativ əlamətləri öz təzahürünü göstərir:

qorxanlara, qaçanlara, yaxud da xəyanət edənlərə də rast gəlinir. Belələrinə qarşı ciddi və amansız olacağıq.

Eyni zamanda, yeni bir proses də gedir. Mənim xalqa müraciətimdən sonra respublika prokurorluğu bəyanatla çıxış etmişdir: fərarilik edib hərbi hissələri qoyub qaçan adamlar əgər 94-cü il yanvar ayının 3-nə qədər gəlib təslim olsalar, günahlarını etiraf edib orduya qayıtmaq, xidmətlərini davam etdirmək əzmini bəyan etsələr, bağışlanacaqlar. Bizim bu tədbirimiz də öz səmərəsini verir. Hərbi prokuror Təhməzov dünən mənə məlumat verdi ki, fərarilik etmiş, yaxud müəyyən səbəblərdən – həmin səbəbləri biz indi araşdırmaq istəmirik – hərbi hissələri qoyub qaçan adamların böyük bir dəstəsi valideynləri ilə prokurorluğa müraciət edərək qeydiyyatdan keçiblər. Hərbi prokurorluq onların bağışlanması haqqında qərar çıxarıb və onlar hərbi hissələrə göndəriliblər. Bu gün Təhməzov məlumat verdi ki, yenə belə bir dəstə valideynləri ilə prokurorluğa gəlibdir. Bunları müsbət hal kimi qiymətləndirirəm. Deməli, vətəndaşlarımız, xalqımız, artıq hər kəs öz məsuliyyətini hiss edir və başa düşür ki, torpaqlarımızı özümüz qorumalıyıq. Artıq hamılıqla dərk edilir ki, torpaqlarımızı, vətənimizi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının suverenliyini, ərazi bütövlüyünü qorumaq ən şərəfli vəzifədir və bu vəzifəni həyata keçirmək hər bir Azərbaycan vətəndaşının borcudur. Hərbi prokuror belə bir arzunu da bildirib xahiş etdi ki, mən buraya toplaşan, hərbi hissəni qoyub getmiş fərarilərlə, onların valideynləri ilə görüşüm. Bəlkə belə bir görüş bəziləri tərəfindən lüzumsuz hesab oluna bilər və fikirləşərlər ki, hərbi hissəni qoyub qaçmış, fərarilik etmiş adam cinayətkardır. Azərbaycan Prezidenti isə onlarla görüşür. Ancaq mən belə düşünmürəm. Azərbaycanın hər bir vətəndaşı

mənim üçün, Azərbaycan Prezidenti üçün əzizdir. Hər bir vətəndaşın aqibəti məni bir Prezident kimi düşündürür və narahat edir. Azərbaycanın hər bir vətəndaşının doğru yolla, düz yolla getməsi, düzgün mövqe tutması üçün mən bundan sonra da öz söylərimi əsirgəməyəcəyəm. Məhz buna görə belə bir görüşə razılıq vermiş, buraya gəlmişəm.

YEKUN ÇIXIŞ

Hiss edirəm ki, bura toplaşanların hamısı – həm hərbi hissələri tərk edib qaçanlar, indi fərari vəziyyətində olanlar, həm də onların valideynləri bu gün burada danışmaq, ürək sözlərini demək, günahlarını etiraf etmək istəyirlər. Ən əsası odur ki, vətəni qorumaq, müdafiə etmək üçün ordu sıralarına qayıtmaq, döyüşmək arzusunda, əzmindədirlər. Şübhəsiz ki, hamının burada söz deməsinə ehtiyac yoxdur. Çıxış edən valideynlər və hərbi hissələri tərk etmiş əsgərlər artıq burada toplaşanların hamısının sözlərini ifadə etdilər. Mən bu çıxışları salona toplaşanların hamısının ürəkdən gələn sözləri kimi qəbul edirəm və elan edirəm: hərbi hissələrini tərk etmiş, fərarilik etmiş, orduya qayıtmaq üçün hərbi prokurorluqda qeydiyyatdan keçmiş Azərbaycan oğullarının hamısını Azərbaycan Prezidenti kimi, bağışlayıram və onları cəza çəkməkdən azad edirəm. Burada verdiyiniz vədlərə inanıram. Əminəm ki, siz artıq öz vətəndaşlıq məsuliyyətinizi dərk etmisiniz və bundan sonra bu vətəndaşlıq borcunuzu, vəzifənizi axıra qədər ləyaqətlə yerinə yetirməkdən çəkinməyəcəksiniz. Vəd etdiyiniz kimi, dərhal hərbi hissələrə qayıdacaq, silah götürüb torpaqlarımızın müdafiəsində şərəflə duracaq, son nəfəsinizə qədər vuruşacaqsınız. Müdafiə naziri general Məmmədova

əmr edirəm ki, bu gün burada qeydiyyatdan keçmiş, hərbi hissəni tərk etmiş gənclərin hamısının hərbi hissələrə göndərilməsini dərhal təmin etsin və onların hərbi xidmətlərinin həyata keçirilməsi üçün lazımi şərait yaratsın.

Valideynlərə, sizin simanızda bütün valideynlərə müraciət edirəm: övladlarınıza daha yaxşı tərbiyə verin. Onları vətənpərvərlik əhvali-ruhiyyəsi ilə tərbiyələndirin. Uşaqlarınıza valideyn kimi öz təsirinizi göstərin və bildirin ki, vətəni qorumaq ən şərəfli vəzifədir. Bu vəzifəni həyata keçirmək üçün hər bir Azərbaycan vətəndaşı canını qurban verməyə hazır olmalıdır. Bizim vətənimiz, müstəqil Azərbaycan Respublikası indi elə vəziyyətdədir ki, biz gərək qəhrəmanlıq nümunələri göstərək, hər bir vətəndaş, hər bir əsgər öz borcunu vicdanla yerinə yetirsin ki, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını geriye qaytara bilək. Buradakı əsgərlərin hamısına bir daha deyirəm: günahınızı bağışlayıram, sizi cəzadan azad edirəm. Əziz balalarım, övladlarım, sizə uğurlu hərbi xidmət arzulayır, sizdən qəhrəmanlıq nümunələri gözləyirəm.

Burada səslənən xahişləri nəzərə alaraq bəyan edirəm ki, Azərbaycanın Prezidenti kimi, hərbi hissələri tərk etmiş, yaxud hərbi çağırışdan yayınmış fərarilərin gəlib hərbi prokurorluqda, hərbi komissarlıqlarda qeydiyyatdan keçmək müddətini yanvar ayının 10-na qədər uzadıram. Bu müddətə qədər hərbi prokurorluqda, komissarlıqlarda qeydə alınan hərbi hissələrə qayıdanların günahlarını bu gündən bağışlayıram. Hərbi prokuror Təhməzova, Müdafiə naziri general Məmmədova, hərbi komissarlıqlara əmr edirəm ki, mənim bu bəyanatım əsasında lazımi tədbirləri görsünlər. Güman edirəm ki, kütləvi informasiya vasitələri mənim bu bəyanatımı Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarına çat-

dıracaqlar. Bu bəyanatla bir daha Azərbaycanın gənc övladlarına müraciət edirəm: buraxdığınız səhvi etiraf edin, tutduğunuz yoldan, yəni etdiyiniz cinayətdən çəkinin, vətənin, torpağın müdafiəsinə qalxın! Ordu sıralarına gəlin, vətəni müdafiə etmək üçün əsgəri vəzifənizi şərəflə yerinə yetirin. Valideynlərə üzümü tuturam: övladlarınızı məhz bu yola dəvət edin. Bu həm hərbi xidmətdə olmalı gənclər üçün, həm onların valideynləri üçün şərəfli vəzifədir. Hamınıza müstəqil Azərbaycanın müdafiəsi naminə bu şərəfli vəzifənin yerinə yetirilməsində cansağlığı, hərbi xidmətinizdə uğurlar arzu edirəm. Sağ olun. Yaxşı yol.

**BÖYÜK BRİTANİYANIN BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB CON MEYCORƏ**

Hörmətli cənab Baş Nazir!

Məni hökumətinizin qonağı kimi Böyük Britaniyaya rəsmi səfərə dəvət etdiyinizə görə təşəkkürümü bildirirəm. Şadam ki, Sizinlə və hökumətinizin üzvləri ilə şəxsən görüşmək və ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın perspektivlərini müzakirə etmək imkanına malik olacağam. Böyük Britaniya kimi, Azərbaycan Respublikası da ölkələrimiz arasında hərtərəfli dostluq əlaqələrinin və əməkdaşlığın inkişaf etməsini istəyir.

Mən də Sizi münasib bildiyiniz vaxtda Azərbaycan Respublikasının qonağı kimi rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 3 yanvar 1994-cü il

**ZAQAFQAZİYADAKI RUSİYA
QOŞUNLARININ KOMANDANI
GENERAL-POLKOVNIK
FYODOR REUTLA GÖRÜŞ**

6 yanvar 1994-cü il

Cənab general-polkovnik!

Belə düşünürəm ki, biz daha əvvəl görüşməli idik. Ona görə ki, əvvəla, Zaqafqaziya bölgəsi qarşılıqlı surətdə bağlı olan bölgədir. İkincisi isə siz Gürcüstanda və Ermənistanda yerləşdirilmiş Rusiya qoşunlarına komandanlıq edirsiniz. Lakin görüşməyimizə şərait heç cür imkan vermirdi. Respublikamızın mənafeləri ilə bağlı məsələləri aramızda yaxşı münasibət olan Gürcüstan Respublikası ilə qarşılıqlı surətdə həll etmək üçün mən Eduard Şevardnadze və bu respublikanın digər rəhbərləri ilə görüşmüşəm. Onlar buraya gəlmişdilər, iqtisadi əməkdaşlıqla əlaqədar, xüsusən enerji təchizatında Gürcüstana kömək göstərilməsinə aid bir çox məsələlər həll olunmuşdur. Biz Ermənistanla, təəssüflər olsun, müharibə vəziyyətindəyik. Sizin qoşunlar – Rusiya Federasiyasının qoşunları həm Gürcüstan ərazisində, həm də Ermənistan ərazisində yerləşdirilmişdir. Biz ünsiyyətsiz keçinə bilmərik. Doğrudur, aramızda telefon söhbətləri olmuşdur, nümayəndələrimiz sizinlə görüşmüşlər. Lakin biz, zənnimcə, daha sıx əlaqə saxlamalıyıq ki, qarşılıqlı münasibətlərimizdə hər hansı bir qüsura yol verilməsin. Ona görə ki, əlaqə olduqda, görüşlər keçirildikdə məsələləri həll etmək daha asandır, əlaqə olma-

dıqda isə hər hansı kiçik məsələ böyüyüb iri problemə çevrilir, ola bilsin, onun heç o qədər də əhəmiyyəti yoxdur.

Azərbaycanın Gürcüstanla elə bir problemi yoxdur. Bizim bu dövlətlə tarixən təşəkkül tapmış dostluq, mehriban qonşuluq münasibətlərimiz var. Hərçənd bizi bütövlükdə Gürcüstanda vəziyyət narahat edir, ona görə ki, qonşu ölkədə baş verən hadisələrə biganə qala bilmərik. Lakin bizi Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların vəziyyəti xüsusilə narahat edir. Onlar Gürcüstanda çoxdur, bizdə olan məlumata görə, orada təxminən 600 min azərbaycanlı var və bəzi rayonlarda – məsələn, Marneuli, Bolnisi, Dmanisi, Qardabani rayonlarında yığcam halda yaşayırlar. Bizə olduqca həyəcanlı xəbərlər gəlir: bəzən ayrı-ayrı azərbaycanlılara qarşı zorakılıq, ədalətsizlik faktları və s. barəsində. Bu məsələ ilə əlaqədar nümayəndələrimiz oraya getmişdilər. Dövlət katibi Lalə Şövkət Hacıyeva Gürcüstana xüsusi olaraq səfər etdi. O, Dmanisi və Marneuli rayonlarında oldu. Gürcüstan rəhbərliyi ilə görüşdü. Azərbaycanın Gürcüstanla bəzi qonşu rayonlarının nümayəndələri qonşu respublikaya gedərək, Marneuli və Dmanisi rayonlarının sakinlərinə humanitar və ya maddi yardım aparmışlar. Mən Eduard Amvrosiyeviç Şevardnadze ilə telefonla danışdım. O dedi ki, qayda-qanunun təmin edilməsi, bu rayonların Azərbaycan millətindən olan sakinləri üçün lazımı şərait yaradılmasından ötrü tədbirlər görülür.

Fürsət düşmüşkən, mən sizə də xahişlə müraciət edirəm. Gürcüstan ərazisində, o cümlədən bu bölgədə sizin qoşun hissələriniz olduğuna görə istərdim siz bu məsələyə diqqət yetirəsiniz. Azərbaycan millətindən olan bu şəxslər Gürcüstan vətəndaşlarıdır, əsrlərdən bəri orada yaşayırlar. Gürcüstan onların vətəni, doğma torpağıdır. Odur ki, onların təhlükəsizliyi-

ni, normal həyatını və əmək fəaliyyətini təmin etmək lazımdır. Bəzi əlamətlər bizi çox narahat edir. Mən bunu Eduard Amvrosiyeviç Şevardnadzeyə demişəm. Orada baş verən bəzi mənfi halların qarşısı alınmasa, bunlar daha ciddi çətinliklərə gətirib çıxara bilər. Vəziyyət mürəkkəbləşdikdə nələr baş verdiyini biz sizinlə Qarabağ münaqişəsi deyilən münaqişənin təmsalında yaxşı görürük. Bu münaqişə genişlənərək, hazırda Ermənistan ilə Azərbaycan arasında aşkar hərbi əməliyyatlara çevrilmişdir. Buna görə də sizdən ilk xahişim bundan ibarətdir. İstərdim ki, siz buna diqqət yetirəsiniz. Mən Azərbaycan dövləti adından dəfələrlə bəyan etmişəm və bu gün də sizinlə görüşümdən istifadə edərək bildirirəm: biz bu məsələnin dincliklə həll olunmasına tərəfdarıq. Biz istəyirik ki, müharibə qurtarsın, o, demək olar, 6 ildir ara vermir. Elə ötən illər bütün dünyaya inandırıcı şəkildə nümayiş etdirdi ki, bu müharibə istər Azərbaycan xalqına, istərsə də erməni xalqına müsibətlər gətirmişdir. Bu müharibə Ermənistandakı ekstremist qüvvələrin ümid etdikləri nəticələri verməyəcəkdir. Buna görə də dünya təcrübəsinə, siyasi təcrübəyə əsaslanaraq demişəm və deyirəm ki, bu məsələni sülh yolu ilə həll etmək lazımdır. Biz Ermənistanın bir metr də olsa ərazisini tutmamışıq, amma erməni silahlı birləşmələri – siz hərbi adamsınız, bunu çox yaxşı bilirsiniz – Azərbaycan ərazisinin, o cümlədən onun keçmiş Dağlıq Qarabağ vilayətinin hüdudlarından kənardakı ərazisinin təxminən 20 faizini işğal etmişlər. Erməni tərəfinin qələmə verməyə çalışdığı kimi, guya bu müharibənin Dağlıq Qarabağdakı erməni azlığının mənafeələrinin müdafiəsi üçün aparıldığını güman etsək, onda necə başa düşmək olar ki, əvvəla, Dağlıq Qarabağın özündən 50 min azərbaycanlı qovulmuşdur, erməni silahlı birləşmələri Dağlıq Qarabağın hüdudla-

rından kənarda isə 7 rayonumuzu – Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı rayonlarını işğal etmişlər, bu rayonların sakinləri ağır vəziyyətdədir, onların çoxu çadırlarda yaşayırlar. Onların yerləşdirildiyi rayonlarımıza gedib baxa bilərsiniz. On illər boyu, yüz illər boyu bu rayonlarda toplanmış, yaradılmış maddi sərvətlər talan edilmiş, dağıdılmışdır. Bu, erməni silahlı birləşmələri tərəfindən törədilmiş vəhşilikdir. Əlbəttə, bunu dünya, zənnimcə, heç kimə və heç vaxt bağışlamayacaqdır. Dünya təcavüzü, təcavüzkarları bağışlamır.

Buna görə də mən bildirmişəm və bu fürsətdən istifadə edərək bildirirəm, şəxsən sizə deyirəm, hərçənd Azərbaycan rəhbərliyinin bəyanatı sizə məlumdur, biz bu məsələnin dincliklə həllinə tərəfdarıq, amma bir şərtlə ki, erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisini, ən əvvəl keçmiş Dağlıq Qarabağ vilayətinin hüdudlarından kənarda olan rayonları qeyd-şərtsiz tərk etməlidirlər. Belə təkliflər verilmişdir, yenə də verilir. Lakin təcavüzkarlar müvəqqəti, təkrar edirəm, müvəqqəti hərbi üstünlükdən istifadə edərək düşünürlər ki, əbədi olaraq belə qalmaq mümkündür. Mən dekabrın 24-də Aşqabadda MDB dövlətləri başçılarının görüşündə bəyanat verməli oldum. Siz onunla tanışsınız. Bu bəyanat onunla bağlı idi ki, Azərbaycan sentyabrın 24-də MDB-nin tərkibinə daxil oldu. MDB-nin tamhüquqlu üzvü olmaq üçün Kollektiv Təhlükəsizlik haqqında müqaviləni imzaladı. Ermənistan da MDB-nin tərkibindədir. Buna görə də mən Aşqabadda bəyanat verərək bildirdim ki, əgər daxili təhlükəsizlik təmin edilməsə, xarici qüvvələrin mümkün hücumlarından bu birliyin təhlükəsizliyini təmin etməkdən söhbət belə, gedə bilməz, MDB ölkələrinin kollektiv təhlükəsizliyi ola bilməz.

Buna görə də orada dedim, MDB-yə daxil olan müstəqil ölkələrin ayrı-ayrı rəhbərləri ilə söhbətlərdə də təkrar etdim ki, biz bu vəziyyətlə barışa bilmərik və zənnimcə, bu bəyanat öz nəticəsini verməlidir. Bunu sizə ona görə deyirəm ki, Kollektiv Təhlükəsizlik haqqında müqaviləni imzalayarkən biz Birliyin bütün ölkələrinin, o cümlədən də Azərbaycanın və Rusiyanın, başqa dövlətlərin silahlı qüvvələrinin əməkdaşlığının məhz bu prinsipini əsas götürmüşük.

Siz Rusiyanın Gürcüstandakı və Ermənistandakı qoşunlarını təmsil edirsiniz. Ona görə də sizdən xahiş etmək istədim ki, Ermənistandakı bəzi dairələrin bu sərsəmlikdən əl çəkmələri üçün öz imkanlarınızdan, nüfuzunuzdan istifadə edəsiniz. Bir daha təkrar edirəm, biz məsələnin sülh yolu ilə həllinə tərəfdarıq, sülh tərəfdarıyıq, müharibənin, hərbi əməliyyatların dayandırılmasına tərəfdarıq.

Son günlər şiddətli hərbi əməliyyatlar gedir. Bizim bunda təqsirimiz yoxdur, çünki bir ay - ay yarım ki, təcavüzkarlar Azərbaycan ərazisinin içərilərinə daha da irəliləmək, yeni-yeni rayonlarımızı işğal etmək planları hazırlayırlar. Bəlkə də əvvəllər buna nail ola bilərdilər, lakin indi bunu edə bilmirlər, kifayət qədər güclü müqavimətə rast gəlirlər. Bu da, əlbəttə, hərbi əməliyyatlara gətirib çıxarır, hər iki tərəfdən itkilər var, son vaxtlar silahlı qüvvələrimiz erməni birləşmələrinin hücumlarını layiqincə dəf edirlər. Yəqin sizə məlumdur ki, onlar həm canlı qüvvə, həm də texnika sarıdan böyük itkilər verirlər. Axı bu nəyə lazımdır? Bu bizə lazım deyildir. Biz hücum etmirik, öz ərazimizdə müdafiə olunuruq, onlar bizim torpağımıza soxulmuşlar.

Ona görə də, sözün düzü, narazılığımı bildirmək istəyirəm. Birlik ölkələrindən olan dostlarımız, xüsusən Rusiyadan olan

dostlarımız bu məsələlərdə kifayət qədər prinsipiallıq göstərmirlər. Aşqabadda verdiyim bəyanatda qeyd etmişdim ki, sentyabrın 24-də Azərbaycan MDB tərkibinə daxil olduqdan və Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsini imzaladıqdan sonra Azərbaycanın 4 rayonu işğal olunmuşdur. Belə vəziyyətdən, MDB üzrə müttəfiqlərimizin buna müəyyən dərəcədə laqeyd yanaşmalarından narazılığımızı bildirməyə əsasımız var. Lakin bununla yanaşı, sizdən sadəcə olaraq, xahiş edirəm ki, bütün bunları dayandırmaq, vəziyyəti dəyişmək üçün imkanlarınızdan, nüfuzunuzdan, Ermənistanda tutduğunuz mövqenizdən istifadə edəsiniz. Sizə qəti şəkildə deyirəm və lazım bildiyiniz hər kəsə bu fikri çatdırı bilərsiniz, biz hərbi əməliyyatların dayandırılmasına, bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə tərəfdarıq.

Lakin qalan bütün məsələlər çox asanlıqla həll edilə bilər. Ən başlıca məsələ – mən bu barədə dedim – hərbi əməliyyatların dayandırılması, Azərbaycanın dövlət suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün təmin olunması məsələsidir. Bu məsələ ilə bağlı sizə bir daha müraciət edirəm. Təkrar edirəm, sizin qoşunlarınızın Ermənistana yardım göstərdiyini demək istəmirəm, hərçənd belə söz-söhbət lap çoxdur. Rəsmi bəyanatlar vermək üçün əsasım yoxdur. Lakin siz Ermənistan ərazisində yerləşirsiniz, həmin ərazidə Rusiyanın hərbi bazaları var, özü də bunlar rəsmi hərbi baza statusuna malikdir. Ermənistan bizimlə müharibə aparır, biz onların yox, onlar bizim ərazimizi işğal edirlər. Ona görə də beynəlxalq hüquq normaları əsasında, hüquqi normalar əsasında sizə belə bir xahişlə müraciət etməyə ixtiyarım var ki, siz öz nüfuzunuzdan istifadə edəsiniz, müvafiq tədbirlər görəsiniz.

Ümidvaram ki, siz bu tədbirləri görəcəksiniz. Zaqafqaziya regionundakı Rusiya qoşunlarının həyat fəaliyyətini təmin etmək üçün lazım olan yüklərin Azərbaycan ərazisindən keçirilməsi faktına gəldikdə isə, biz buna imkan yaratmışıq və gələcəkdə də yaradacağıq, çünki bizim Rusiya ilə, təbii ki, Rusiya Federasiyasının qoşunları ilə dostluq münasibətlərimiz var və bu münasibətlər davam edəcəkdir. Mən bu münasibətlərin möhkəmlənməsi üçün bütün tədbirləri görürəm. Lakin bizə olduqca çox siqnal gəlir ki, Azərbaycan ərazisi vasitəsi ilə Rusiya qoşunları üçün Gürcüstan və Ermənistana aparılan yanacaq sonradan erməni silahlı birləşmələrinin ixtiyarına keçir və bizə qarşı istifadə olunur. İndiki halda mən bu siqnallar və xəbərlər barədə danışiram. Özü də bütün bunlar şişirdilir və açığını deyim ki, Azərbaycan əhalisinin müxtəlif təbəqələri bizi həтта ittiham edir: əgər bütün bu yüklərin erməni hərbi birləşmələrinə bu və ya digər dərəcədə köməyi olursa, onları Azərbaycan ərazisindən nə üçün buraxırıq? Bunu sizə ona görə deyirəm ki, həmin məsələlərə bir daha diqqət yetirəsiniz.

**İSA PEYĞƏMBƏRİN MÖVLUDU GÜNÜ
MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCANDAKI
PRAVOSLAV İCMASINA TƏBRİK**

Əziz pravoslav həmvətənlər!

Sizi İsa peyğəmbərin Mövlud bayramı münasibətilə təbrik edirəm! Dünyanın bütün pravoslav xristianları üçün bu işıqlı gündə sizlərə cansağlığı, səadət diləyirəm. Arzu edirəm ki, sizin bütün nəcib niyyətləriniz yerinə yetsin, bütün diləkləriniz başa gəlsin. İnanıram ki, Azərbaycandakı pravoslav icmasının firavanlığı vətənimizin tərəqqisi və çiçəklənməsi, bütün vətəndaşlarımızın xoşbəxt gələcəyi üçün etibarlı zəmin olacaqdır.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 yanvar 1994-cü il

XARİCDƏ YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞ

9 yanvar 1994-cü il

Əziz soydaşlarımız!

Mən bilirəm, siz də sevinirsiniz ki, Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlət kimi dünya birliyinə daxil olmuşdur, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və digər beynəlxalq təşkilatların üzvüdür. İndi Azərbaycan bütün dünyada müstəqil bir dövlət kimi tanınır. Ötən nəsillər, atalarımız, babalarımız uzun illər bu müstəqilliyin həsrətində olmuşlar. İndi bu fürsət, bu böyük şərait bizim nəslimizə, sizə, bizə nəsib olub. Ona görə də hamımız qürur hissi keçirir, bu sözləri iftixarla deyirik. Güman edirəm ki, müstəqil Azərbaycan dövləti güngündən möhkəmlənəcək, inkişaf edəcək və müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcəkdir. Azərbaycanın müstəqilliyi cəmi iki ildir ki, elan olunub. Bu iki ildə Azərbaycan çox ağır bir dövr keçirib, indi də ağır şəraitdədir. Sosial-iqtisadi vəziyyət çox çətinidir. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan əvvəlcə çar Rusiyasının, sonra isə ötən 70 ildə Sovet İttifaqının təsiri altında olmuşdur. Bütün bunlar tarixdir və Azərbaycan Respublikasının, xalqımızın, vətənimizin həyatında dərin izlər qoyub. Azərbaycan bir iqtisadi-siyasi sistemdən başqa bir sistemə keçir. Digər tərəfdən, respublikamız 6 ilə yaxındır ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən təcavüzə məruz qalmışdır. Ancaq buna baxmayaraq, ötən iki ildə əldə olunmuş müstəqillik Azərbaycan üçün böyük xoşbəxtlikdir. Bizim vəzifəmiz isə budur ki,

müstəqilliyi əlimizdə möhkəm saxlayaq və inkişaf etdirək. Dünyanın hansı ölkəsində, hansı yerində yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlı hiss etməlidir ki, onun Azərbaycan kimi vətəni vardır.

Bu çox ağır müharibədir, altı ilə yaxındır ki, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycana təcavüz edir. Torpaqlarımızın böyük bir hissəsi işğal olunmuşdur. Təəssüf ki, bu 6 il ərzində Azərbaycanın dövlət adamları torpaqlarımızı layiqincə müdafiə edə bilməyiblər. İndi Azərbaycan ərazilərinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bu da bizim üçün böyük faciədir. Bir milyondan artıq azərbaycanlı evini-eşiyini, elini-obasını itirib, qaçqındır, respublikanın başqa yerlərində yaşayır. Maddi vəziyyət də, mənəvi vəziyyət də ağırdır. Tale məni belə bir ağır vəziyyətdə gətirib Azərbaycana çıxarmışdır. Üç aydır ki, Prezident vəzifəsini aparıram. Ondan əvvəl bir müddət də Ali Sovetin başçısı oldum. Bu çox ağır və çətin dövr idi. Həmin dövrün çətinliyi təkcə ondan ibarət deyildir ki, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal etmişdir. Azərbaycanın içində də vəziyyət çox ağır idi.

1993-cü ilin ortalarında – iyun ayında Azərbaycanda böyük fəlakət baş verdi, vətəndaş müharibəsi təhlükəsi meydana çıxdı. Bir tərəfdən, ermənilər bizi qırırdı, digər tərəfdən, azərbaycanlılar özləri bir-birini qırmağa başlamışdılar. Bəzi qruplar Azərbaycanı parçalamaq, separatçı hərəkətlər etmək istədilər. Bəzi adamlar hakimiyyət davasına qoşuldular. Həlbuki onların bir çoxu hakimiyyətə layiq deyildir. Belə adamlar o ağır günlərdə respublikanın bütün qüvvələrini bir yerə toplayıb Azərbaycanı Ermənistan təcavüzündən qorumaq əvəzinə, içəridə bir-biri ilə vuruşmağa başladılar. Azərbayca-

nın başına gələn bəlalar da elə daxildə vəzifə uğrunda, hakimiyyət uğrunda gedən mübarizədən irəli gəlirdi.

Heç bir səriştəsi, heç bir təcrübəsi olmayan ayrı-ayrı qruplar və onların başçıları vəzifəyə gəlmək, Azərbaycana başçılıq etmək istəyirdilər. Amma unudurdular ki, vəzifəyə gəlmək üçün bilik, savad, səriştə, dövlətçilik təcrübəsi lazımdır. Bunların heç biri olmadan onlar hakimiyyət istəyirdilər. Bu da Azərbaycanı dağıdırdı. Məhz belə bir vaxtda mən Bakıya gəldim, xalq məni Prezident seçdi.

Ölkənin ağır vaxtında Prezident seçiləndə də, Prezident kürsüsünə qalxanda da, and içəndə də mən təkcə Azərbaycanın ərazisində olan azərbaycanlılara yox, bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılara müraciət etdim. Bildirdim ki, respublikanın bu ağır dövründə hər bir azərbaycanlı, damarlarından azərbaycanlı qanı axan hər bir insan gerek vətənin bu gününə yansın, münasibətini bildirsin, kömək etsin. Çünki azərbaycanlının Azərbaycandan başqa vətəni yoxdur. Almaniyada yaşaya bilərsiniz, həm də çox firavan yaşaya bilərsiniz, Fransada, Amerikada da yaşaya bilərsiniz, varınız da, dövlətiniz də olar. Amma o ölkələr sizin vətəniniz ola bilməz. Bunu təkcə azərbaycanlıya aid etmək olmaz. Hər bir millətin, hər bir insanın ana torpağı onun vətənidir. Azərbaycanlıların da vətəni Azərbaycandır.

İndi şükürlər olsun ki, Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir. Nə Rusiyanın, nə keçmiş Sovet İttifaqının, nə də başqa bir dövlətin tərkibində deyil. Hər bir azərbaycanlı da buraya ata ocağı kimi baxmalıdır. Mən müraciətlərimdə bütün dünyada – Avropada, Asiyada, Amerikada və başqa yerlərdə yaşayan azərbaycanlıların bu hissiyyatını oyatmağa çalışıram. Çalışıram ki, bu hissləri oyadaraq, onları Azərbaycana cəlb edim,

öz ölkələrinə doğma münasibət bəsləmələrinə nail olum. Mən demirəm ki, dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılar köçüb bura gəlsinlər, buna ehtiyac da yoxdur. Mən demokratiya tərəfdarıyam, bu yolla getmişəm və yenə də gedəcəyəm. Kimin üçün harada rahatdır, hara onun üçün münasibdir, orada da yaşasın. Amma hər kəs bilməlidir ki, onun vətəni Azərbaycanlıdır.

Məsələn, mən sizin sözlərinizi çox dərin hissiyyatla qəbul etdim. Siz istəyirsiniz ki, Almanıyanın və başqa bir dövlətin yox, məhz Azərbaycanın vətəndaşı olasınız. Bu çox dəyərlidir və mən bu sözləri yüksək qiymətləndirirəm.

Siz bilirsiniz ki, dekabrın 31-ni Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü elan etmişik. Həmin gün mən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını Yeni il bayramı münasibətilə təbrik edərkən həm Azərbaycanda, həm də dünyada yaşayan azərbaycanlıları həmrəylik günü münasibətilə təbrik etdim. Üzümü bütün dünya azərbaycanlılarına tutub müraciət etdim: bilin ki, sizin vətəniniz var və hamınız öz vətəninizlə əlaqədə olun. Xalqa bu müraciətimdən on gün keçir. Sizin bu gəlişinizi o çağırışa cavab kimi qəbul edirəm. Çox sağ olun ki, gəlmisiniz. Arzu edərdim ki, mənim səsim dünyanın hər yerində olan azərbaycanlılara çatsın. Əgər siz bunu çatdırarsanız, mənə elə gəlir ki, bu həm bizim üçün, həm də başqa ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar üçün çox əhəmiyyətli olar.

Bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar təşkilatlanmalıdır. Biz Ermənistanla müharibə aparırıq. Müharibəni biz başlamamışıq. Ermənistan Azərbaycana hücum edib. Bir halda ki, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal olunub, bu, artıq sübut edir ki, Ermənistan təcavüzkarıdır. Azərbaycan Ermənistan torpağının bir qarışını da işğal etməyib və işğal etmək

fikri də yoxdur. Belə bir şəraitdə Azərbaycana hərtərəfli yardım lazımdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, Ermənistana kənardan çox yardım gəlir. Bütün ölkələrdə Ermənistan lobbisi vardır. Belə lobbisi Rusiyada, Fransada, Amerikada, Almaniyada və digər ölkələrdə də, hətta ərəb ölkələrində, İranda da vardır. Bilirsiniz ki, İranda 200 mindən çox erməni yaşayır və şübhəsiz ki, onlar da Ermənistanı dəstəkləyir, yardım edirlər. Ermənistanın heç bir ölkəyə çıxışı yoxdur. Amma necə olur ki, belə bir balaca ölkə və Azərbaycanın içində olan Dağlıq Qarabağ (keçmişdə ona vilayət deyirdik, burada 100 min erməni yaşayırdı və indi o da yoxdur) gəlib Azərbaycan torpaqlarını işğal edir?

Bayaq da dedim ki, Azərbaycanı son illərdə idarə edən şəxslər səriştəsizlik edib vətən haqqında düşünməyiblər. Azərbaycanı belə bərbad hala qoyublar. Digər tərəfdən isə erməni lobbisi Ermənistan silahlı qüvvələrinə kömək edib. Ermənistan üçün hər yer qapalıdır. Azərbaycandan gedən dəmir yolu bağlıdır. Gürcüstandan gedən dəmir yolunda vəziyyət çox ağırdır. Ermənistana hava yolu ilə ərzaq, silah, sursat gəlir. Bu ölkənin nə elə bir iqtisadiyyatı, nə də elə bir sənayesi yoxdur ki, Ermənistanın böyük varı olsun. Varı yoxdur, amma yaşayır, müharibə edir, müharibəyə çox böyük xərclər çəkir. Bunların isə hamısı xaricdən gəlir, hamısını xaricdəki lobbilər təmin edir.

Siz özünüz də eşitmişiniz ki, mən bu yaxınlarda Fransaya səfərə getmişdim. Məni oraya Fransanın Prezidenti Fransua Mitteran dəvət etmişdi. Çox yaxşı səfərimiz oldu. Fransa Prezidenti ilə və ölkənin digər rəhbərləri ilə səmərəli danışıqlarımız oldu. Tarixdə ilk dəfə olaraq Fransa ilə Azərbaycan arasında dostluq, qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalandı.

Orada öyrəndik ki, Fransada 400 min erməni yaşayır. Onlar ölkənin həyatına təsir edirlər. Fransa dövlətinin rəhbərləri də etiraf edirlər ki, onlar bizim xalqın bir hissəsidir. Ermənilərin ölkədə böyük vəzifələrdə, biznesdə, informasiya orqanlarında adamları var. Mən Fransaya gedəndə xahiş etdim ki, orada yaşayan azərbaycanlılar toplaşsın və onlarla görüşüm. Hava limanından birbaşa öz iqamətgahıma gəldim və Fransada ilk görüşüm orada yaşayan azərbaycanlılarla oldu. Az adam toplaşmışdı. Bu o demək deyil ki, Fransada azərbaycanlılar az yaşayır. Xeyr, çoxdurlar, amma sizin dediyiniz kimi, pərakəndə, dağınıqdırlar, bir-biri ilə əlaqələri azdır. Siz dediniz ki, Almaniyada ticarətin çoxu azərbaycanlıların əlindədir. Elə Fransada da ticarətin bir hissəsi azərbaycanlıların əlindədir. Amma onlar birləşməyiblər, bəziləri hələ də öz vətənlərini tanımır, öz vətənləri olduğunu dərk etmirlər.

Ona görə də mən belə hesab edirəm ki, siz buraya bir carçı, qaranquş kimi gəlmisiniz. Ölkəmiz yeni əlaqələr qurur. Bu əlaqələr əslində yeni deyil, amma indiyədək qurulmayıb. Biz isə istəyirik ki, onu quraq. Bir halda ki, deyirsiniz Almaniyada çoxlu azərbaycanlı iş adamları var, qoy gəlsinlər, iş adamı da, tacir də, alim də – kim istəyir gəlsin. Gəlsinlər, görsünlər ki, vətənləri var. Onlar vətənə nə qədər çox gəlsələr, azərbaycanlıların birliyi, həmrəyliyi də möhkəmlənər. Mən Azərbaycanın rəhbəri seçildəndən bəri dəfələrlə bəyan etmişəm ki, biz bu müharibəni sona çatdırmaq istəyirik. Biz qan tökülməsini istəmirik. Ermənistanla Azərbaycan qonşu dövlətlərdir. Ermənilərlə azərbaycanlılar yanaşı yaşayıblar və yenə də yaşayacaqlar. Nə erməni xalqı qırılacaq, nə də Azərbaycan xalqı. Ancaq müharibəyə son qoyulmalıdır. Təcavüzkarlar cəzalanmalıdır. Biz bu məsələni sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq.

Mən bu barədə bir neçə təklif vermişəm. Ermənistan prezidenti ilə görüşmüşəm, Rusiya Prezidenti ilə, başqaları ilə də görüşmüşəm, danışmışam ki, bu savaşı dayandırmaq lazımdır. Ancaq ermənilər gücə güvənərək, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etdiklərinə güvənərək qarşımıza elə tələblər qoyurlar ki, biz onları qəbul edə bilmərik. Mən dəfələrlə demişəm ki, Ermənistan məsələnin sülh yolu ilə həllinə tərəfdar olmasa, gücümüzü toplayıb, nəyin bahasına olursa olsun torpaqlarımızı işğaldan azad etməkdən başqa əlacımız qalmır.

Son illərdəki məğlubiyyətlərimizin əsas səbəblərindən biri odur ki, Azərbaycanı müdafiə etməyə qadir olan ordu yaranmamışdı. Azərbaycan xalqı qəhrəman xalqdır. Çoxlu qəhrəman oğullarımız vardır. İndi də var, tarixən də olub. Amma ordunu qurmaq, yaratmaq, ona təlim vermək, öyrətmək lazımdır. Bunlar olmamışdır. Bir halda ki, Ermənistan tərəfi danışıqlara getmir, mən noyabrın 2-də xalqa müraciət etdim. Xalq mənim müraciətimi çox yaxşı qəbul etdi. Orduya saf adamlar gəldi. Milli Ordumuz quruldu. Qısa müddətdə təlim keçmiş, hazırlanmış adamlar indi torpaqlarımızın müdafiəsində möhkəm dayanırlar.

Əvvəllər ermənilərin 6-7 tankı gələn kimi əsgərlər qoyub qaçır, kəndi də, şəhəri də, evləri də əldən verirdilərsə, indi belə deyildir. İki aydır ki, ermənilər nə qədər çalışırlarsa, bizim müdafiəmizi yara bilmirlər. Əksinə, son vaxtlar, 15–20 gündür ki, ermənilərə güclü zərbələr vurulub, onlar çox böyük itkilər veriblər. İşğal olunmuş torpaqlarımızın bir qismi geri qaytarılıb. Ordu hissələrimiz artıq Füzuli rayonunda döyüşlər aparır. Bu rayonun ərazisinin çox hissəsi ordumuzun nəzarəti altındadır. İranla sərhədimizin 170 kilometri ermənilərin əlinə keçmişdi. İndi onun 40 kilometri artıq öz əlimizdə-

dir. Ola bilsin ki, bu gün-sabah biz daha yeni nailiyyətlər əldə edəcəyik. Qoşunlarımız Ağdam istiqamətində də çox cəsərlə vuruşur, xeyli irəliləyiblər. Ordumuz Ağdərə tərəfdə də cəsərlə vuruşur. Kəlbəcərdə də cəsərlər göstərir, irəliyə gedir. Qoşunlarımız artıq bu rayonun ərazisindədirlər.

Bu güc göydən gəlməyib. Azərbaycan xalqı həmişə güclü olub. Amma bu xalqı qaldırmaq, səfərbər etmək lazım idi. Mən cəbhə bölgəsi ilə daim əlaqə saxlayıram, hər bir komandirlə danışım. Özüm cəbhə bölgələrində olmuşam. Bu gecə saat 3-dək zabitlərlə danışmışam. Cəsərlə oğlanlar var. Düzdür, döyüşlərdə şəhid olanlar da var. Axı müharibə şəhidsiz ola bilməz. Bir halda ki, vətənimizi qoruyuruq, müdafiə edirik, torpaqlarımızı geri qaytarırıq, sözsüz ki, qurbanlar da olacaq. Burada təəccüblü heç nə yoxdur.

Sizə deyə bilərəm ki, indi ermənilər çox böyük itkilər verib, qoyub qaçırlar. Hazırda əlimizə xeyli əşyayi-dəlillər keçib ki, ermənilər tək özləri vuruşmurlar. Başqa ölkələrdən tutub gətirdikləri muzzdlu adamlar da vuruşurlar. Onların sənədləri əlimizə keçib. Əlimizdə başqa millətlərdən olan, başqa yerlərdən gələn əsirlər var. Yaxın günlərdə bütün bunları dünyaya çatdıracağam.

Mən Ermənistan prezidenti Ter-Petrosyanla Aşqabadda görüşərkən o dedi ki, Ermənistan bu müharibədə iştirak etmir, döyüşləri ancaq Dağlıq Qarabağ erməniləri aparır. Lakin indi bizim əlimizə keçən sənədlər sübut edir ki, orada vuruşanların 90 faizi Ermənistandan, eləcə də başqa ölkələrdən gələn ermənilərdir. Bunların hamısını artıq sübut etmək imkanımız var. Əvvəllər əlimizdə dəyərlı sübutlar yox idi. Amma indi öz torpaqlarımızı azad edəndə, əsirlər götürəndə, əlimizə əşyayi-dəlillər, sənədlər keçirəndə biz artıq tam cəsə-

rətlə deyirik ki, Ermənistan təcavüzkaradır. Bu, əvvəl də belə idi. Amma indi buna etiraz etməyə, bunu təkzib etməyə Ermənistan tərəfinin əsası yoxdur.

İndi Azərbaycan xalqı yüksək vətənpərvərlik hissi ilə yaşayır, torpaqlarımızı müdafiə edir. Düzdür, bizim içimizdə mənfi adamlar da var. Burada cürbəcür təşkilatlar, partiyalar, qurumlar var. Mən demokratiya tərəfdarıyam. Nə qədər partiya olur olsun, onların hamısı bir məqsədə – Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq, torpaqlarımızı düşməndən azad etmək işinə xidmət etməlidir. Amma qulağıma müəyyən səslər gəlir ki, dünənə qədər hakimiyyətdə olan, hakimiyyəti saxlaya bilməyib qaçıb gedənlər orda-burda gizləniib, Azərbaycanın son günlərdəki uğurlarından yasa batıblar, cürbəcür təxribatlar hazırlayırlar. Bunlar mənə məlumdur. Deyirəm ki, qoy hamı eşitsin. Mənə faktlar məlumdur ki, onlar ayrı-ayrı bölgələrdə cürbəcür təxribatlar hazırlayırlar. Ancaq biz bunlara yol verməyəcəyik. Onlar bilsinlər və eşitsinlər. Düşmənlərimiz təkcə torpaqlarımıza təcavüz edənlər deyil, bizim içərimizdə də xalqın düşmənləri var. Əsrlərboyu Azərbaycanın ağır günlərindən biri də bu olub ki, bu xalqın içərisində bir-birinə düşmən olan adamlar olub. İndi cəbhədə qəhrəmanlıq göstərənlərlə yanaşı, orada sadəcə, passivlik edənlər yox, təxribat aparan adamlar da var. Mən bunları bilirəm. Hər şeyə özüm nəzarət edirəm. Hər bir cəbhə komandiri ilə özüm şəxsən danışırım. Mənə hər şey məlumdur.

Yenə də deyirəm, biz bütün qüvvələrimizi səfərbər etmişik və bundan sonra da səfərbər edəcək, işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytaracağıq. Sizin də kənardan olan yardımınız qələbəmizi yaxınlaşdıracaq və gücləndirəcəkdir.

20 YANVAR FACİƏSİNİN DÖRDÜNCÜ İLDÖNÜMÜ İLƏ ƏLAQƏDAR TƏDBİRLƏRİN HAZIRLANMASI VƏ KEÇİRİLMƏSİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİSSİYASININ İCLASI

12 yanvar 1994-cü il

Hörmətli iclas iştirakçıları!

20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının tarixinə qara bir səhifə kimi həkk olub. Bu faciədən dörd il keçir. 20 Yanvar faciəsinin ildönümü ilə əlaqədar lazımi tədbirlərin keçirilməsi və bu faciəyə dörd ildən sonra bir daha nəzər salınması ilə bağlı yanvarın 5-də mən xüsusi fərman vermişəm. Bu fərman iki hissədən ibarətdir. Birinci hissəsi ildönümü ilə əlaqədar lazımi tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi, ikinci hissəsi isə yanvar faciəsinə, yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsi barədədir. Fərmanda tövsiyə etmişəm ki, yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsi məsələsinə Milli Məclis bir də baxsın və öz qiymətini versin.

Mənim fikrimcə, indiyə qədər belə bir qiymət verilməyib, Azərbaycan xalqının başına dörd il bundan qabaq böyük bə-lələr gəlib və təəssüf ki, dörd il keçəndən sonra da biz bu bəlanın baş verməsi səbəblərini və günahkarlarını indiyə qədər dəqiq aydınlaşdırma bilməmişik.

Tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün komissiya təşkil olunub. Komissiyanın sədri, Baş Nazirin müavini Elçin Əfəndiyev mənə məlumat verib ki, komissiya toplaşib, müəy-yən tədbirlər hazırlayıbdır. Mən bu gün komissiyanın iclasını

şəxsən özüm, həm də geniş tərkibdə keçirməyi qərara almışam. Əvvələn, istəyirəm ki, bu tədbirlərin keçirilməsi məsələsinə birlikdə baxaq, ikincisi isə bununla əlaqədar mənim də bəzi fikirlərim var, onları da bildirmək istəyirəm.

Ötən dörd il müddətində Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməyib. Bilirsiniz ki, mən bu dörd il ərzində burada olmamışam. İndi bu məsələ haqqında fərman hazırlanarkən xahiş etdim ki, Yanvar faciəsi ilə bağlı hansı qərarlar qəbul olunubsa, bu haqda nə kimi işlər görülübsə həmin sənədləri mənə təqdim etsinlər. Mənə Milli Şuranın (indi ona Milli Məclis deyirik) 1992-ci il 19 yanvar tarixli Qərarı təqdim edildi. Bu həmin faciədən iki il sonra qəbul olunmuş qərardır. Bu qərarı oxuyanda, doğrusu, çox həyəcanlandım. Düşündüm ki, Milli Şura nə üçün öz millətinin, öz xalqının aqibətinə, taleyinə bu qədər biganə qalıb? Qərarı oxuyandan sonra bir daha qəti fikrə gəldim ki, bu faciəyə, bu hadisəyə indiyə qədər siyasi qiymət verilməyib. Ona görə də mən bu məsələyə Milli Məclisdə baxılmasını tövsiyə etdim. Bu barədə Milli Məclisin iclası müəyyən obyektiv səbəblərə görə indiyə qədər keçirilməyib. Ancaq güman edirəm ki, keçiriləcək, bu barədə mən öz fikirlərimi deyəcəyəm. İndi komissiya üzvləri, buraya dəvət olunmuş adamlar üçün bu məsələnin aşkar olması məqsədilə (bəlkə çoxları bunları xatirindən çıxarıb) xahiş edirəm Milli Şuranın həmin qərarı oxunsun.

Güman edirəm ki, bu qərarın oxunması indi çox zəruri idi və buraya toplaşanlar yəqin ki, iki il öncə qəbul olunmuş qərara vaxt məsafəsinə görə daha dərinə qıymət verə bilirlər. Bir Prezident kimi, mənim tövsiyəm budur ki, məsələyə Milli Məclisdə baxılsın. Ancaq bir halda ki, biz bu faciənin dördüncü ildönümünü qeyd edirik, məsələ Milli Məclisdə baxılana qə-

dər hərə öz fikrini deyə bilər. Mənim fikrim belədir ki, bu qərarın qəbul edilməsi Azərbaycan xalqına bəlkə də 20 yanvar 1990-cı ildə olan faciə kimi böyük bir xəyanətdir. İki il keçəndən sonra deputat istintaq komissiyasının ortaya heç bir şey çıxarmaması, boş-boş sözlərlə camaatı aldatması, qərada bu komissiyanın işinin qənaətbəxş hesab edilməsi, yenə də deyirəm, xəyanətdir.

Çox təəssüf edirəm ki, Azərbaycanın hörmətli Milli Şurası belə bir qərar qəbul edibdir. Anlayıram, bu qərarın qəbul olunması o vaxt Azərbaycana rəhbərlik edən adamlar üçün lazım idi. İki il Azərbaycan xalqını aldadıb, o faciənin üstünü örtüb-basdırmağa çalışanlar müəyyən qədər bu işə son qoymalı idilər. Ancaq mən təəccüblənirəm ki, Milli Şuranın yarısı (Milli Şura o vaxt belə yaranmışdı) hakimiyyətə müxalifətdə duran qüvvələrdən ibarət olduğu halda, onlar belə bir qərarın qəbul edilməsinə nə cür razı olublar? Mən bilmirəm, bəlkə də səhv edirəm, əgər belədirsə, qoy bunu açıq desinlər. Mən Milli Məclisin iclasında da gəlib çıxış etməyə hazıram. Necə olur ki, xalqa hərbi təcavüz edilir, Azərbaycan Ali Sovetinin deputat-istintaq komissiyası iki il işləyir, axırda bu nəticəyə gəlir ki, neçə sorğu olunub, ballistik ekspertiza keçirilib, günahkarlar isə məlum deyil, faciənin səbəbi də məlum deyil, ona heç bir qiymət də verilməyib.

Mənim vicdanım təmizdir. Naxçıvan Muxtar Respublikasında olarkən, 1990-cı ilin sonunda deputat kimi, muxtar respublikanın Ali Sovetində çıxış edərkən bunların hamısını demişəm. Ondan sonra da Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı kimi, Respublika Ali Sovetinin sessiyalarında çıxış edərkən öz fikirlərimi söyləmişəm. Demişəm ki, 20 Yanvar faciəsinin günahkarları aşkara çıxarılmalı və bu faciəyə siyasi

qiymət verilməlidir. Bəzilərinin bəlkə də xatirindədir, mən bunu deyəndə rəhmətlik Elmira Qafarova və onun yanında oturan Tamerlan Qarayev mənə replika verdilər ki, bunlar hamısı olubdur. Mən onlara dedim ki, düz demirsiniz, olmayıb.

Faciədən iki il keçəndən sonra, hadisənin ikinci ildönümü ərəfəsində, yanvarın 19-da Milli Şura belə bir qərar qəbul edib ki, bu məsələnin üstü tamamilə örtülsün, basdırılsın və ləğv olunsun. Necə ola bilər ki, iki il ərəzində bu deputat-istintaq komissiyası guya araşdırma, istintaq aparıb, amma heç kimin adını çəkməyib? Qərarda tapşırılır ki, istintaq gedəndə keçmiş Sovet İttifaqının və Azərbaycanın rəhbərlərindən bu məsələ üzrə günahkar olan adamların araşdırılmasına xüsusi diqqət verilsin. Bunlar məni dəhşətə gətirir.

Mənə elə gəlir ki, 20 Yanvar faciəsi vətəni, xalqını sevmə hər bir adamın bağlanmamış yarasıdır. Ona görə də mən bu məsələ barədə belə həyəcanla danışırım. Sizə, habelə bütün Azərbaycan ictimaiyyətinə nümayiş etdirmək istəyirəm ki, əgər o vaxtlar kommunist rejiminin, hakimiyyətdə olan adamların vəzifələrindən sui-istifadə etmələri nəticəsində belə bir qərarın qəbul olunmasına imkan yaranmışdısa, indi biz gərək buna qiymət verək. Əgər biz indi buna qiymət verməsək, bizdən sonrakılar qiymət verəcəklər.

Faciədən sonra Azərbaycanda rəhbərlər dəyişdilər, bu cinayətdə iştirak edən adamlar kənarlaşdılar. Azərbaycanın rəhbərliyinə yeni adamlar gəldi. Həmin adamların əksəriyyəti vaxtilə, 20 Yanvar faciəsi baş verən dövrdə hakimiyyətdə olanları ittiham edənlər, günahlandıranlar idi. Bəs görəsən nə üçün onlar bu məsələyə yenidən baxmadılar, bu məsələni qaldırmadılar, bu hadisəyə lazımi qiymət vermək istəmədilər? Bu da çox təəccüblüdür. Ona görə ki, həmin bu

qərarı qəbul etmiş Milli Şuranın 50 faizi müxalifətdə olan adamlar idi. Bəlkə belə bir qərarın qəbul edilməsi onların özləri üçün də faydalı idi?

Mən fikrimi deyirəm. Hesab edirəm ki, bu məsələ Milli Məclisdə çox ətraflı müzakirə olunmalıdır. Mən yanvarın 5-də fərman verərkən bunu tövsiyə etmişəm.

Bilirsiniz ki, indi cəbhə bölgələrində vəziyyət çox gərgindir. Mən iş günümün tam əksəriyyətini Azərbaycanın müdafiəsi ilə bağlı məsələlərə həsr edirəm. Bəzi şəxsləri kömək üçün yerlərə göndərirəm. Ali Sovetin Sədri Rəsul Quliyevi tapşırıq verib göndərmişəm. O, bir həftədən çoxdur ki, cəbhə bölgələrindədir. Başqa rəhbər işçiləri, nazirləri də göndərmişəm. Onlara tapşırıq vermişəm ki, yerli hakimiyyət orqanları ilə hərbi hissələrin əlaqələrini tənzimləsinlər. Ali Sovetin Sədri burada olsaydı, bu məsələ bu günlərdə müzakirə edilərdi. Güman edirəm ki, bu məsələ ayın 20-dək müzakirə olunmalıdır.

20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü münasibətilə komissiyanın hazırladığı tədbirləri Prezident kimi, qəbul edirəm. Bizim vəzifəmiz həmin günü sadəcə, qeyd etməklə, şəhidlərin məzarlarını ziyarət etməklə, başqa tədbirlər keçirməklə kifayətlənmək deyil. Biz bu günlər o faciənin yaranma səbəblərini, Azərbaycan xalqına nə qədər zərbə vurduğunu bütün vasitələrlə açmalıyıq. Mən təəccüb edirəm, televiziya indiyədək bununla əlaqədar rubrika açmalı, bu barədə çıxışlar verməli idi. Bizim qəzetlər, o cümlədən müxalifət mövqeyində olan ayrı-ayrı qəzetlər yaxşı olardı ki, başqa məsələlərlə məşğul olmaq əvəzinə, bu məsələlərə xüsusi fikir versinlər. Ancaq mən bunların heç birini görmürəm. Belə çıxır ki, biz artıq hər şeyi unutduq. Belə ola bilməz. Faciənin ildönümünün qeyd olunmasını mən belə təsəvvür etmirəm.

Azərbaycan xalqına vurulan zərbə, edilmiş təcavüz örtülüb basdırılmışdır. Bu açılmalıdır və bunu gələcək nəsillər yox, biz açmalıyıq.

İndi oxunan qərar bir daha onu göstərir ki, bu qərarı qəbul edən adamlar xalqa necə böyük xəyanət ediblər. Bəs o komissiya kimlərdən ibarət idi, nə iş görmüşdü? Əgər ümumxalq mənafeyi varsa, hər bir adam öz mövqeyini də, öz həyatını da gərək qurban versin. Ola bilməz ki, bəzi adamları müdafiə edib saxlamaq, onların cinayətlərini ört-basdır etmək üçün xalqa xəyanət edəsən. Mən bununla razılaşa bilmərəm. Mənə elə gəlir ki, 20 Yanvar gününə qədər qalan müddətdə və ondan sonra bu mövzu ictimai-siyasi həyatımızda geniş təhlil olunmalıdır, bütün fəaliyyətimizdə öz əksini tapmalıdır.

Bu faciənin üstünün örtülüb basdırılması fikri bütün kütləvi informasiya vasitələrində də öz əksini tapmalıdır. Mən o vaxt Ali Sovetin sessiyasında çıxış edəndə də demişəm və bu gün də deyə bilərəm: əgər bu qoşunları Azərbaycan rəhbərlərinin razılığı olmadan Sovet İttifaqının rəhbərləri yeritmişdilərse, Azərbaycanın rəhbərləri həmin qoşunları dərhal çıxara bilərdilər. İki il ondan sonra, 1992-ci ilin 19 yanvarında qərar qəbul olundu ki, qoşunların buradan çıxması üçün lazımi tədbirlər görülsün. Onda artıq Sovet İttifaqı dağılmışdı. Bundan sonra hansı qoşunlar çıxacaqdı ki?

Bakı şəhəri, Azərbaycanın bir neçə rayonu iki il fəvqəladə vəziyyət şəraitində yaşadı. Təkcə 20 Yanvar faciəsinə görəmi? Yox, o vaxt bu məsələnin üstünü örtüb basdırmaq, xalqı əzmək üçün Azərbaycanın paytaxtında iki il fəvqəladə vəziyyət şəraiti saxlandı. Buna heç bir əsas yox idi. Fəvqəladə vəziyyət də həmin bu 19 yanvar qərarı ilə götürüldü. Vətəninini sevən adamların hamısı ovaxt deyirdi ki, fəvqəladə

vəziyyət götürülməlidir. Mənim xatirimdədir ki, sessiyaların birində bir neçə deputat soruşdu, o cümlədən mən də dedim ki, axı bu fəvqəladə vəziyyət nəyə lazımdır? Azərbaycanın ovaxtkı rəhbərləri isə cavab verdilər ki, fəvqəladə vəziyyət götürülsə vətəndaş müharibəsi baş verəcək. Mən başa düşürəm, niyə vətəndaş müharibəsi olmalı idi? Vətəndaş müharibəsi kimlə kim arasında olmalı idi?

Mən bu məsələyə vaxtilə bir vətəndaş kimi, Ali Sovetin deputatı kimi öz münasibətimi bildirmişəm. İndi də Prezident kimi öz münasibətimi bildirirəm ki, faciənin dördüncü ildönümü sadəcə, tədbirlərlə qeyd edilməməli, ictimai-siyasi həyatda geniş təhlil olunmalıdır. Məhz bununla əlaqədar öz fikirlərimi bu gün sizə çatdırıram.

Bir də qeyd etmək istəyirəm ki, bugünkü iclasdan əsas məqsəd mənim 5 yanvar tarixli fərmanımla yaradılmış komissiyanın işi haqqında hesabatı dinləmək və bu tədbirlərin həyata keçirilməsi barədə öz fikrimi bildirməkdir. Elçin Əfəndiyev bu tədbirlərdən danışdı. Hesab edirəm ki, bu tədbirlər qəbul oluna bilər və həyata keçirilməlidir. Lakin bunlar yalnız 20 Yanvar gününün qeyd edilməsi ilə bağlıdır, yəni həmin günə aid olan tədbirlərdir. Ona görə də mənə elə gəlir ki, komissiya bu işə birtərəfli baxıbdır. Gərək komissiya bu fərmanın ikinci bəndinin müddəalarına da fikir verəydi. Mən Milli Məclisə tövsiyə etmişəm ki, bu məsələyə baxılsın. Fərmanda göstərmişdim ki, bu dörd il ərzində 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində lazımı siyasi-hüquqi qiymət verilməyibdir. Deməli, bunun üçün müəyyən iş görülməlidir. Təəssüf ki, komissiya bu məsələlərə toxunmayıbdır. Ona görə də mən bugünkü iclasda buraya toplaşanlar qarşısında həmin məsələni bir vəzifə kimi qoyuram.

Burada çıxışlar və fikir mübadiləsi onu göstərdi və sənədlərlə hamımız birlikdə tanış olduqdan sonra şəxsən mən belə qənaətə gəlirəm ki, 20 Yanvar faciəsi bu dörd il müddətində ört-basdır edilib, bu faciənin günahkarları ondan sonra da Azərbaycanda rəhbər vəzifələrdə olublar və həmin faciəni ört-basdır etmək üçün bir komissiya yaradıblar. Bu komissiya Azərbaycan xalqı qarşısında cavabdehdir. Milli Məclisdə komissiyanın üzvlərindən soruşmalıyıq ki, Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş müsibətə nə üçün bu cür münasibət göstəriblər. Onlar buna cavab verməlidirlər.

Lakin məni ən çox təəccübləndirən bir də odur ki, bu qərar 1992-ci il yanvarın 19-da qəbul edilib, həmin ilin mart ayında rəhbərliyin bir qismi hakimiyyətdən gedibdir. 92-ci ilin ortalarında hakimiyyətə yeni şəxslər, əvvəlki hakimiyyətə müxalifətdə olan adamlar gəliblər. Yanvar faciəsinin 1993-cü ildə üçüncü ildönümü olub. Bəs nə üçün bu məsələyə, komissiyanın qərarına münasibət göstərilməyib? Onlar, ovaxtkı hakimiyyətə müxalifətdə olan qüvvələr bu məsələni nə üçün qaldırmayıblar? Mən Xalq Cəbhəsinin nümayəndələrini nəzərdə tuturam. Halbuki onlardan biri Prezident, biri Ali Sovetin Sədri, biri Nazirlər Kabinetinin Sədri idi, digərləri də rəhbər vəzifələrdə idilər. Tutaq ki, onlar müxalifətdə olanda Yanvar faciəsinin səbəblərini açmağa imkanları olmayıbdır, lakin istəsəydilər imkan tapardılar, çünki komissiyanın tərkibində onların üç nümayəndəsi vardı. O vaxtlar Sabir Rüstəmxanlının AXC-də olub-olmadığı yadımda deyil. Amma iki nəfər – Xalq Cəbhəsi Məclisinin sədri Tamerlan Qarayev və AXC-nin rəhbərlərindən biri olan Tofiq Qasimov bu komissiyanın tərkibinə daxil edilmişdi. O bəlkə elə bu komissiyada xid-

mətlərinə görə deputat seçilibdir. Bəlkə Tamerlan Qarayev də bu komissiyada xidmətlərinə görə Ali Sovetin Sədr müavini seçilib. Bəlkə də.

Mən demirəm ki, Xalq Cəbhəsi yalnız bu adamlardan ibarətdir. Yox, AXC böyük bir təşkilatdır. Bu təşkilat 92-ci ilin martından 93-cü ilin iyun aynadək hakimiyyətdə olmuşdur. Belə isə nə üçün onlar Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bu müsibətin səbəblərini açmadılar? Məgər bu məsələni heç olmasa üç ildən sonra, 93-cü ilin yanvarında açmaq olmazdımı? Bu məsələyə qayıtmaq olmazdımı? Bəs nə üçün etmədilər? Bu mənə həm dəhşətə gətirir, həm də hiddətləndirir. Hətta təəccübləndirir də.

Buna görə də hesab edirəm ki, bu, adi məsələ deyildir. Axı 130-dan artıq adam həlak, şəhid olubdur. 700 nəfər yaralanıb, Bakıda neçə-neçə bina dağıdılıb, şəhərə böyük ziyan vurulubdur. Bunlar məsələnin yalnız bir tərəfidir. Amma ikinci tərəfi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz edilibdir. Təcavüzü də edən Sovet İttifaqının rəhbərliyi və Azərbaycanın rəhbərliyi olubdur. Bu mənim qəti fikrimdir. Burada «Rusiyanın qoşunları», «rus qoşunları» kəlmələrini işlətmək lazım deyil. Mən buna etiraz edirəm. O vaxtlar Sovet İttifaqı vardı, onun rəhbərliyi vardı. Sovet İttifaqının başında Qorbaçov və onun ətrafında olan adamlar dururdular. Azərbaycan Kommunist Partiyasının başında Vəzirov, Mütəllibov və onların ətrafındakı adamlar dururdular. Məhz bunlardır. Burada millətin təqsiri yoxdur. İstər rus olsun, istərsə də azərbaycanlı. Bəli, ovaxtkı sovet kommunist rejiminin rəhbərliyi ilə Azərbaycandakı kommunist rejiminin rəhbərliyi Azərbaycan xalqına qarşı birlikdə təcavüz ediblər! Bu mənim qəti fikrimdir.

Təəssüf ki, xalqın öndə gedən adamları, vəzifədə olanları onun şərəfini, namusunu, mənliliyini tapdaladıqları halda, xalq bu dörd ildə buna dözmüşdür. Lakin mən dözə bilmirəm. Bir vətəndaş kimi, mən bu dörd il müddətində bu barədə dəfələrlə səsimi qaldırmışam. O vaxtlar mənim səsimə fikir vermirdilər. Amma indi imkanım var. Hesab edirəm ki, yanvarın 20-dək televiziya və radiomuzda, mətbuat orqanlarında 20 Yanvar faciəsinin səbəbləri, onun günahkarları haqqında və bu faciəni ört-basdır edənlər haqqında, indi ayrı-ayrı yerlərdə cinayət törədib Azərbaycanca qarşı təxribat hazırlayanlar haqqında məlumat verilməli, fikirlər söylənilməli, söhbətlər aparılmalıdır və xalq öz sözünü deməlidir.

Burada bəziləri dedilər ki, bu barədə fikir söyləmək qadağan idi. Arif Məlikov dedi ki, nə qədər çalışırdımsa, nəinki İttifaq mətbuatında, hətta respublika mətbuatında bir şey dərc etdirə bilmirdim. İndi hər şey dərc etdirə bilərsiniz. İndi tam azadlıq var, nə istəyirsiniz dərc etdirin. Heç vaxt qorxmayın. Hər şeyi öz adı ilə demək lazımdır: kim, nə üçün, nəyə görə. Adlar da məlumdur, cinayəti edənlər də, onu ört-basdır edən komissiya üzvləri də məlumdur. Odur ki, xalq hər şeyi bilməlidir. Burada mən heç bir məqsəd güdmürəm.

Məqsədim budur ki, iclasın əvvəlində dediyim kimi, bizim dövrümüzdə Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bu faciənin səbəblərini açmalıyıq və bunu gələcək nəsillərin üzərinə qoymamalıyıq.

Bu günlərdə Moskva televiziyası belə bir xəbər verdi ki, 1921-ci ildə bolşeviklərin etdiyi faciələrin üstü indi, 94-cü ildə açılır. İndi biz gözləyək ki, bu faciənin üstü 70 ildən sonra açılınsın? Bəs biz burada nəyik, kimik? Əgər bu gün biz bu məsələ ilə məşğul olmasaq, biz də günahkar olacağıq. Odur ki, qoy

heç kəs heç nədən çəkinməsin. Nə özü üçün qorxsun, nə də başqasından. Heç kəs günahını gizlədə bilməz. Mən onu demək istəmirəm ki, bu dəqiqə kimsə cəzaya məhkum edilməlidir. Lakin hər şey bilinməlidir, məsələnin üstü açılmalıdır. Belə də biabırçılıq olarmı ki, Milli Şura qərar çıxarır, amma qərarda bir nəfərin belə, adı yoxdur. Milli Şura qərar çıxarır ki, bu, yalnız Moskvanın işidir. O ki qaldı Azərbaycana, rəhbər vəzifələrdə olanlardan kimin günahı varsa, qoy prokurorluq aydınlaşdırsın. Məgər məlum deyilmi ki, bunu Əbdürrəhman Vəzirov edib, məlum deyilmi ki, bunu Mütəllibov edib? Məlum deyilmi ki, bunu başqa adamlar ediblər? Bu məlumdur.

Hesab edirəm ki, ziyalılarımız çox fəaliyyət göstəriblər, xüsusən yanvarın 20-də, 21-də, 22-də. Amma sonra susublar. Çünki onların bəziləri deputatdır, bəziləri Milli Məclisin üzvüdür. Nə isə, susublar, nədən ötrü susublar? Vəzifəli adamı vəzifədən çıxarırlar, artistin artistliyini, şairin şairliyini ki, əlindən almırlar. Yaxud da ki, alimi alimlikdən məhrum etməyəcəklər ki! Qoy alsınlar, qoy məhrum etsinlər. Nə olar?! Xalqımız, nəhayət, həqiqəti bilməlidir, xalqın milli mənliyi, milli iftixarı özünü göstərməlidir! Heç elə şey ola bilərmə ki, xalqımız həmişə təpik altında qalsın?! Xalqımız ayağa qalxmalı, dirçəlməlidir.

İndi özünüz gördüyünüz kimi, cəbhələrdə nə qədər cəsur adamlarımız vuruşurlar. Bir təsəvvür edin, əgər bir ay bundan qabaq fərariyyət bir problem idisə, indi belə bir problem yoxdur. Hərə bir söz deyirdi: «Fərariyyəti asıb-kəsək, fərari ora getdi, bura qaçdı». Sizə dediyim kimi, günümün bəlkə də çox hissəsində müdafiə məsələləri ilə məşğulam. İndi Müdafiə naziri, Baş Qərargah rəisi mənə zəng vurub deyirlər ki, qəbul məntəqələrinə, hazırlıq keçilən məntəqələrə o qədər

fərarilər gəlirlər ki, onları yerləşdirməyə imkan yoxdur. Bunlar həmin adamlardır, həmin gənclərdir. Deməli, onlar öz vətəndaşlıq borcunu anlayıblar, onların milli hissləri oyanıbdır. Halbuki bu milli hisslər boğulmuş, əzilmiş, tapdalanmışdı. Elə tapdalandığına görə ki, ermənilər gəlib torpaqlarımızı işğal etdilər. Bu necə işdir ki, bu böyüklükdə xalqın torpağını bir ovuc erməni gəlib işğal etmişdir? Ona görə ki, milli qürur hissi, milli iftixar hissi, milli mənlilik hissi boğulmuşdur. Özü də o adamlar boğmuşdular ki, öz vəzifəsi naminə, öz mənəbi naminə, öz şəxsi mənfəəti naminə xalqı sıxma-boğmaya salmışdılar.

Mən məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, indi xalqımız oyanır, ayağa qalxır. Cəbhədə vuruşan gəncləri, komandirləri xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Deməliyəm ki, çox bacarıqlı komandirlərimiz var. Mən onlarla daim telefon əlaqəsi saxlayıram. Cəbhə bölgələrində, Beyləqanda, Ağcabədidə, Gəncədə və başqa yerlərdə onlarla görüşdüm. Dəyərli adamlardır, cəsarətlə vuruşurlar. Hər gün şəhid olanlar, həlak olanlar var. Bu da təbiidir – axı müharibə gedir. İndi Azərbaycanın qəhrəman oğulları erməni silahlı qüvvələrinə layiqli müqavimət göstərirlər. Halbuki onlar boğulmasaydılar, tapdalanmasaydılar, öz cəsarətlərini, öz qəhrəmanlıqlarını bir il, iki il, üç il bundan qabaq da göstərə bilərdilər.

Buna görə də hesab edirəm ki, bu mövzu ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirə olunmalıdır, ətraflı fikir mübadiləsi getməlidir. İnformasiya orqanlarımız ciddi iş aparmalıdır, özü də həm yanvarın 20-nə qədər, həm də ondan sonra.

Güman edirəm ki, Milli Məclis yaxın vaxtlarda toplanmalı, orada bu məsələ, yəni 20 Yanvar faciəsi və ondan sonrakı dövr, həmin komissiyanın işi, onun verdiyi qərara qiy-

mət və 20 Yanvar faciəsinə həqiqi qiymət müzakirə olunmalıdır. 1990-cı il yanvarın 22-də qəbul edilmiş qərar müəyyən qədər siyasi qiymət verir, amma çox məhdud xarakter daşıyır. Bu, emosional şəraitdə qəbul edilmiş bir qərardır, 92-ci ildə qəbul olunmuş qərar əvvəlki qərarı, demək olar, alt-üst edir, onun üstündən xətt çəkir. Müxtəsəri, siyasi sənəd qəbul olunmalı və günahkarlar, səbəbkarlar aşkara çıxarılmalıdır.

Mənim deyəcəyim bu qədər. Güman edirəm ki, mənim sözlərimə etiraz yoxdur. Əgər yoxdursa, onda gəlin işə başla-yaq. Komissiyanın verdiyi təkliflər qəbul olunur, siz bütün tədbirlərinizi həyata keçirin. Lakin burada irəli sürülən təkliflər əlavə edilsin. Sağ olun.

BİR QRUP ZABİTLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı

13 yanvar 1994-cü il

Cənab zabitlər!

Bu gün mənim əmrimə əsasən, Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi Baş Qərargahının rəisi Bakıda, hərbi komissarlıqlarda və başqa hərbi hissələrdə xidmət edən zabitlərin bir dəstəsini mənimlə görüşə dəvət etmişdir. Görüşümüzün məqsədi bundan ibarətdir: son aylarda respublikamızda Azərbaycan Ordusunun quruculuğu prosesi gedir. Sizin hamınız bunun şahidisiniz ki, həmin proses artıq düzgün istiqamətdə aparılır, müsbət nəticələrini verir. Bu isə Azərbaycan Respublikasının müdafiəsinin, silahlı qüvvələrimizin möhkəmləndirilməsinə kömək edir.

İndi respublikanın müdafiə imkanlarının artmasına çox böyük ehtiyacımız var. Məlumdur ki, son illər Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüz etməsi və uzun çəkən müharibə, döyüşlər nəticəsində respublikamızın ərazisinin bir qismi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Ona görə də biz həm Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, torpaqlarını qorumaq məsələləri, həm də erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş ərazilərimizin geri qaytarılması məsələsi ilə məşğul oluruq. Bu vəzifələrin hamısı Azərbaycan Ordusunun qurulması və möhkəmləndirilməsi ilə bağlıdır. Məmnuniyyətlə qeyd edə bilərəm ki, Azərbaycanda ordu quruculuğu işi

sürətlə gedir, nizami hərbi hissələr formalaşır. Bu sahədə gördüyümüz tədbirlər öz nəticəsini verir. İndi mövcud olan hərbi hissələr, xüsusən döyüş bölgələrindəki hərbi hissələr artıq öz hərbi qüdrətini layiqincə nümayiş etdirir və Azərbaycan Respublikasının torpaqlarının müdafiəsində, keşiyində etibarlı dayanırlar.

Siz hamınız Azərbaycan Ordusunda xidmət edən zabitlərsiniz və son aylar baş vermiş dəyişikliklər sizə məlumdur. Azərbaycan Ordusunun nizami hissələri hazırda dayandıqları mövqelərdə erməni silahlı qüvvələrinin hücumlarına layiqli cavab verir, onlara çox kəsərli zərbələr endirir və respublikamızın torpaqlarını etibarlı müdafiə edirlər. Müharibə davam edir, döyüşlər gedir. Müharibəni biz aparmırıq, onu erməni silahlı qüvvələri Azərbaycan Respublikasına qarşı aparır. Onlar respublikamızın yeni ərazilərini işğal etməyə can ataraq çalışırlar ki, özlərinin istədikləri şərtlərə Azərbaycan Respublikasının tabe olmasına nail olsunlar. Lakin əvvəllər müəyyən qədər imkanları var idisə, indi buna nail ola bilmirlər. Erməni silahlı qüvvələri ilə üz-üzə dayanan Azərbaycan Ordusunun hərbi hissələri bütün cəbhəboyu torpaqlarımızı etibarlı müdafiə edir və qeyd etdiyim kimi, düşməyə ciddi zərbələr endirirlər.

Sizə məlumdur ki, respublikamızın işğal olunmuş ərazisinin bir qismi bu döyüşlər nəticəsində artıq Azərbaycan Ordusunun nəzarəti altına keçmiş, yəni geri qaytarılmışdır. Ordumuz işğal olunmuş ərazimizin qalan hissəsini də geri qaytarmaq üçün çox cəsarətli fəaliyyət göstərir. Bu döyüşlər qanlı döyüşlərdir. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının igid, cəsarətli, qəhrəman oğulları – ordu sıralarındakı əsgərlərimiz, zabitlərimiz qəhrəmancasına dö-

yüşür, yaralanır, həlak olurlar. Lakin indi üstünlük Azərbaycan Ordusunun əlindədir. Erməni silahlı qüvvələri hər gün çoxlu canlı qüvvə, hərbi texnika itirir, məğlubiyyətə uğrayırlar.

Bütün bunlar cəbhə bölgəsində vəziyyəti kəskinləşdirmişdir. Bunun da günahkarı yenə Ermənistan tərəfidir. Sizə məlumdur ki, mən müharibənin, döyüş əməliyyatlarının dayanandırılmasına və sülh danışıqları aparılmasına tərəfdar olduğumuzu dəfələrlə bildirmişəm, təkliflər irəli sürmüşəm, bəyanatlar vermişəm. Ancaq Ermənistan tərəfi buna razı olmur və bəzən ortaya elə şərtlər atırdı ki, bunlara biz, şübhəsiz, razı ola bilmərik. Ona görə də, bir də təkrar edirəm, indi gədən müharibənin, bütün bu döyüşlərin günahkarı, səbəbkarı Ermənistan tərəfi, erməni silahlı qüvvələridir. Biz isə öz ərazimizdə öz torpaqlarımızı, vətənimizi müdafiə etmək üçün bu döyüşləri aparırıq.

Şübhəsiz ki, döyüşlər belə kəskinləşdikcə qüvvələrimizin daha da səfərbər olunması üçün tədbirlər görmək zərurəti meydana çıxır. İndi Azərbaycan Respublikasının gəncləri orduda xidmət etmək üçün çox böyük ruh yüksəkliyi ilə müraciət edirlər. Orduda xidmətdən qaçanlar, yayınanlar çox deyildir. Bildiyiniz kimi, mənim müraciətlərimdən, xüsusən noyabrın 2-dəki müraciətimdən sonra Azərbaycan Respublikasında bütün vətəndaşlarda, ələlxüsus gənclərdə, orduda xidmət etmək imkanları olan adamlarda vətənpərvərlik hissi çox yüksəlmişdir. Onlar özləri hərbi komissarlıqlara, hərbi hissələrə gələrək döyüşə getmək, hərbi xidmət etmək arzusunda olduqlarını bildirirlər.

Zənnimcə, son dövrdə həyatımızda baş verən müsbət dəyişikliklərdən biri də odur ki, əgər bir müddət bundan öncə

Azərbaycan Ordusundan fərарilik edənlərin sayı olduqca çox idisə və bunun qarşısını almaq mümkün olmurдusa, indi qanunlarımızın tətbiqi yolu ilə, eyni zamanda, əhali arasında vəтənpərvərlik tərbiyəsi sahəsində aparılan iş nəticəsində onların tam əksəriyyəti hərbi komissarlıqlara, hərbi prokurorluğa, hərbi hissələrə gəlir və cəbhəyə getmək, döyüşmək, vətəni qorumaq əzmində olduğunu bildirir.

İndi bizim hərbi çağırış məntəqələrimizdə gənclərin sayı çoxdur və onlar hərbi xidməтə başlamalıdırlar. Onların hərbi təlimi ilə məşğul olmaq üçün zabit kadrlarına çox ehtiyacımız var. Cəbhədəki zabitlərimiz özlərini layiqli göstərir, qəhrəmanlıq nümunələri nümayiş etdirirlər. Lakin indi zabit korpusumuz cəbhə bölgəsinə daha da yaxın olmalı, orada fəaliyyət göstərməli, xidməт etməlidir.

Müdafiə Nazirliyi rəhbərliyinin mənə verdiyi təqdimata görə, buraya toplaşan zabitlərin hamısı hərbi hissələrə getməlidir. Onların bir qismi, ola bilər, əksəriyyəti hərbi komissarlıqlarda işləyir, bəziləri Bakıda yerləşən ordu hissələrində xidməт edirlər. Ancaq indi siz hamınız xidmətinizi cəbhə bölgələrindəki hərbi hissələrdə davam etdirməlisiniz.

Ona görə də bu gün sizinlə görüşməyi çox lazım bildim, çünki bu gün Müdafiə Nazirliyinin əmri ilə yeni vəzifələrə təyin olunacaqsınız, hərbi hissələrdə komandir vəzifələri tutacaqsınız. Əminəm ki, bu vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcəksiniz. Siz hərbi qulluqçu, zabitsiniz. Hərbi xidmətin bir toxunulmaz qanunu var: hərbi qulluqçu, hərbi xidmətdə olan adam vətən, komandanlıq harada lazım bilsə, orada da xidməт etməlidir. Bu, hərbi qulluqçulara, o cümlədən sizə yaxşı məlumdur. Ona görə də bu gün alacağınız əmrlər sözsüz yerinə yetirilməlidir və güman edirəm ki, siz cəbhə bölgələrinə

gedib hərbi hissələrdə öz xidmətinizi davam etdirərək, Azərbaycan Respublikasının müdafiə qüdrətini daha da möhkəmləndirəcək, həm torpaqlarımızın müdafiəsinə, həm də işğal olunmuş ərazilərimizin geri qaytarılmasına töhfənizi verəcəksiniz. Bu şərəfli işdə hamınıza uğurlar arzulayıram.

Güman edirəm ki, mənim bu sözlərim daim yadınızda qalacaq, əmri alan kimi dərhal cəbhə bölgələrinə gedəcək, indiyədək topladığınız təcrübədən, bilikdən istifadə edərək, orada hərbi hissələrin işinin daha yaxşı qurulmasında, əsgərlərimizin, xüsusən hərbi xidmətə yeni çağırılmış gənclərin hazırlanmasında, təlim-tərbiyə keçməsində fəaliyyət göstərəcək, beləliklə də Azərbaycan Respublikasının bu ağır vəziyyətdən çıxmasına töhfənizi verəcəksiniz.

Biz Vətən müharibəsi aparırıq, vətənimizi qoruyuruq və siz də bu Vətən müharibəsinin fəal iştirakçıları olmalısınız.

Bir daha bildirirəm ki, bu gün Müdafiə Nazirliyindən aldığınız əmrlər danışıqsız yerinə yetirilməlidir. Bu işdə sizə uğurlar, cəbhədə qəhrəmanlıq nümunələri göstərməyi arzulayıram. Arzu edirəm ki, vətənin bu tapşırığını namusla, qeyrətlə, şərəflə yerinə yetirəsiniz. Bu şərəfli işdə Allah sizə yar olsun!

20 YANVAR FACİƏSİNİN DÖRDÜNCÜ İLDÖNÜMÜ İLƏ ƏLAQƏDAR XALQA MÜRACİƏT

Mənim əzizlərim!

Bu gün, tariximizə qızıl qanla yazılmış 20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümündə Qanlı Yanvarın günahsız qurbanlarının əziz xatirəsini ehtiramla yad edib, hələ qanı alınmamış şəhidlərimizin ruhu qarşısında baş əyirəm.

Mən azadlığımız uğrunda mübarizədə ölməzliyə qovuşmuş oğul və qızlarımızın ailələrinə, yaxınlarına və əzizlərinə, bir sözlə, Azərbaycan xalqına başsağlığı verir və bu hüznü çağlarımızda şəhidlərimizin ruhu naminə hamını birləşməyə çağırıram.

Bu gün özümüz özümüz uğrunda, mənəvi dünyamızın paklığı uğrunda ayağa qalxmalıyıq. Faciələr burulğanından xilas olmaq üçün inamımıza sarılıb gələcəyə boylanmalıyıq.

Prezident kimi, mənə müraciət edən şəhid ailələri, Azərbaycanın bütün vətəndaşları haqqın, ədalətin tezliklə bərqərar olmasını tələb edirlər. Şəhidlik zirvəsinə ucalmış övladlarımızın vətən torpağına bəxş etdiyi müqəddəsliyə, gözləri buludlanmış ağsaçlı ana və bacılarımızın əyilməz vüqarına and içərək deyirəm: inanın, bu gün üzərində qara buludların cövlan etdiyi ana torpağımızın düçar olduğu müsibət və fəlakətə son qoyulacaqdır. Qalx, ey müqəddəs xalqımız!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 yanvar 1994-cü il

**1990-cı İLİN FACİƏLİ YANVAR HADİSƏLƏRİ
ZAMANI ŞƏHİD OLANLARIN AİLƏ ÜZVLƏRİ
VƏ HƏMİN GÜNLƏRDƏ YARALANIB ƏLİL
OLANLARIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞ**

19 yanvar 1994-cü il

Hörmətli bacılar və qardaşlar, şəhid ailələri!

20 Yanvar faciəsi zamanı xəsarət almış və bu günədək əziyyət çəkən vətəndaşlarımız, hörmətli qonaqlar!

Bu günlər biz 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümünü qeyd edirik. 20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının tarixində ən qara səhifələrdən biridir. Həmin gün, yəni yanvarın 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı hərbi, siyasi, mənəvi təcavüz edilib, onun sinəsinə süngü sancılıb, xalqımızı əzmək, tapdalamaq, onun mənliliyini təhqir etmək üçün dəhşətli cinayətlər törədilib. Bu faciə Azərbaycan xalqının həyatında böyük dəyişikliklər əmələ gətiribdir. Həm də bu faciə ondan qabaqkı dövrdə Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalar və hadisələrlə sıx bağlıdır. Ondan öncə, bir neçə il əvvəl təcavüzkar qüvvələr tərəfindən Azərbaycan Respublikasını, Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq, Azərbaycan torpaqlarını zəbt etmək meyilləri planlaşdırılmış və həyata keçirilirdi. Bunların hamısını tamamilə həyata keçirmək üçün Azərbaycan xalqının iradəsini qırmaq, xalqımızı əzmək lazım idi. 20 Yanvar faciəsi də məhz bununla əlaqədar olaraq törədilmişdir. O gün, o gecə bizim əziz balalarımız, qardaşlarımız, bacılarımız həlak olmuş, bir çoxları xəsarət almış, indi də yaşayırlar.

Lakin məsələ tək bununla qurtarmır. O gün Azərbaycan xalqı təhqir edilmişdir. O gün Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz olunmuşdur. Təəssüf ki, xalqa xəyanət etmiş olan öz içimizdəki adamlar o təcavüzü ört-basdır etməyə çalışmışlar. Artıq dörd ildir ki, bu məsələyə siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdir.

Qanlı Yanvar günü xalqımız öz əziz vətəndaşlarını itirsə də, öz namusunu, şərəfini qoruya bilmişdir. Xalqımız sübut etmişdir ki, onun iradəsini qırmaq olmaz. Azadlıq, müstəqillik uğrunda mübarizə davam etmiş və indi artıq Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir, öz azadlığına, suverenliyinə nail olmuşdur.

Yenə də deyirəm, o günün mənası həyatını qurban vermiş, yaxud yaralanmış adamların sayı ilə ölçülməməlidir. O günün böyük siyasi-mənəvi mənası var. Təəssüf ki, bu dörd ildə həmin məsələyə dövlət orqanları, hakimiyyət orqanları tərəfindən lazımi münasibət göstərilməyib və ayrı-ayrı vətənpərvər adamlarımızın harayı, səsi eşidilməyib, boğulubdur. Günahkarlar da meydana çıxarılmayıb və bu məsələyə ədalətli siyasi-hüquqi qiymət verilməyibdir. Mən şəhid ailələrinin hamısına başsağlığı verirəm. Allahdan sizə səbir diləyirəm. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi, bu məsələlərin araşdırılmasında və 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsində öz söylərimi davam etdirəcəyəm.

Burada şəhid ailələrinin, yaralanmış şəxslərin 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar bir çox problemləri meydana çıxdı. Mən heç təəvvür edə bilməzdim ki, dörd il müddətində bu problemlər həll olunmayıbdır. Odur ki, görüşümüz bu mənada mənə çox şey verdi. Dərhal sizə bildirmək istəyirəm: 5 yanvar tarixli fərmanımla yaradılmış komissiyaya tapşırıram ki, öz

işini bundan sonra da davam etdirsən və 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı bütün problemlərin araşdırılması, həll olunması üçün tədbirlər görsün. Bu məsələlər şəxsən mənim nəzarətim altında olacaqdır. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, biz bütün məsələlərin həll edilməsinə imkan daxilində çalışacağıq və mən bir Prezident kimi, öz fərmanlarımla, sərəncamlarımla, qərarlarımla həmin məsələlərin həlli üçün lazımi tədbirlər görə-cəyəm.

Mən bir məsələ barəsində öz fikrimi demək istəyirəm. İlk şəhidlərimiz burada, indi Şəhidlər xiyabanı adlanan yerdə – keçmişdə biz ona Dağüstü park deyirdik – dəfn ediləblər. Onlar Yanvar faciəsinin şəhidləridir. Ora müqəddəs yerdir, hər birimiz üçün ziyarətگاهdır və müqəddəs yer kimi də tariximizdə qalacaqdır. Bununla bərabər, hesab edirəm ki, 20 Yanvar, məhz 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirəsini əbədləşdirmək üçün və bu məsələnin Azərbaycan xalqının tarixində mühüm siyasi rolunu indiki və gələcək nəsillərə daim nümayiş etdirmək üçün Bakıda 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinə həsr olunmuş abidə ucaldılmalıdır. O gün, 20 yanvar gecəsi şəhid olanların hamısının adları bu abidədə yazılmalı, həkk edilməlidir. Bu, xalqımızın tarixində qalmalıdır.

Xalqımız tarixboyu çox şəhidlər veribdir. Xalqımız isə çoxəsrlik və zəngin tarixə malikdir. Şəhidlərimiz çoxdur, lakin hər dövrdə şəhid olanların tarixdə öz yeri var və hər dövrdə baş vermiş hadisələrin öz əhəmiyyəti var, 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də bu hadisə xüsusi qeyd olunmalıdır.

Bilirsiniz ki, son günlər, xüsusən yanvarın 5-də mənim verdiyim fərmanın icrasına başlandıqdan sonra bir çox məsələlər müəyyən qədər aşkar olmuşdur. İki gün bundan öncə «Azər-

baycan» qəzetində ötən dörd ildə 20 Yanvar faciəsinə aid qəbul olunmuş qərarların və sənədlərin xronikası və müəyyən şərhlər verilmişdir. Həmin qərarların, sənədlərin mətni ilə tanış olduqda insan bir daha təəccüblənir və hətta dəhşətə gəlir, hiddətlənir. Ötən dörd il ərzində birincisi, bu faciəvi hala biganə münasibət, ikincisi, ardıcıl olmayan siyasət, üçüncüsü də faciənin ört-basdır edilməsi tam aşkara çıxır.

O vaxt, faciədən sonra həmin gün hüzn günü elan olunmuşdur. Bir müddət sonra başqa bir gün elan olunmuşdur. Daha sonra həmin gün şəhidlər günü elan edilmişdir. Mən indi bu qərarların nə qədər əsaslı və ya əsassız olub-olmaması haqqında fikrimi söyləmək, xüsusən bu qərarların 20 Yanvar faciəsinin siyasi mənasına və mahiyyətinə nə qədər uyğun olduğunu demək istəmirəm və hesab edirəm ki, uyğun da deyildir. Ancaq bunların hamısı bizi düşünməyə, bu məsələlərə kompleks şəkildə baxmağa və məsuliyyətli münasibət göstərməyə dəvət edir. Yanvar faciəsinin siyasi mahiyyətinə, mənasına uyğun qərarlar qəbul etməyə dəvət edir. Güman edirəm ki, həmin komissiya bu barədə də lazımi tədbirlər hazırlayıb təqdim edəcəkdir. Mən bu məsələlərlə şəxsən məşğul olacağam.

Bilirsiniz ki, burada 20 Yanvar faciəsi baş verən kimi, yanvarın 21-də mən Moskvada yaşayarkən o vaxt, demək olar, repressiya altında olduğum, siyasi cəhətdən çox məhdudiyyətlərə məruz qaldığım bir dövrdə Moskvada həm mitinqdə, həm də mətbuat konfranslarında çıxış edərək, bu məsələyə münasibətimi bildirmişəm və həmin gün orada Azərbaycanın daimi nümayəndəliyində Azərbaycan xalqına başsağlığı göndərmişəm. Hətta çox çətinliklə bir neçə adama telefonla zəng vuraraq rica etdim ki, göndərdiyim başsağlığı Azərbay-

can qəzetlərində dərc olunsun, yaxud matəm mərasimində oxunsun. Lakin sonra bildim ki, bu xahişlərin heç biri yerinə yetirilməmişdir.

O günlər mən böyük kədər içində yaşamışam. Bakıda baş verən hadisələri imkanım daxilində izləyirdim və sonra bir daha hiddətləndim ki, şəhidlərin dəfn mərasimində Azərbaycanın ovaxtkı rəhbərlərinin heç biri iştirak etməmişdi. Şəhidləri şeyxülislam Allahşükür Paşazadə, bizim ziyalılar Şəhidlər xiyabanında dəfn etdilər. Bunu yadınıza salın. Əgər Azərbaycanın rəhbərləri o faciəli dövrdə öz xalqının şəhidlərinin dəfnində iştirak etməmişdilsə, bunun özü sübut etdi ki, onlar özləri həmin faciənin günahkarlarıdır və o gündən etibarən faciənin üstünü ört-basdır etməyə çalışmışlar.

Necə ola bilər ki, bu faciənin nə təhər baş verməsi indiyədək məlum deyildir? Burada çıxış edən şəhid atası bir məsələni yadıma saldı. Bəli, o zaman araşdırma vaxtı məlum idi ki, yanvarın 16–17-də xəstəxanalarda yerlər hazırlanırdı. Bəli, geniş palatalar hazırlanmışdı, cərrahlara xəbərdarlıq edilmişdi. Çünki bu təcavüz təşkil olunmuşdu və bunu təkcə Qorbaçov, yaxud Moskvada sovet hökumətinin, Kommunist Partiyasının digər rəhbərləri təşkil etməmişdi. Bunu birinci növbədə, Azərbaycan Respublikası Kommunist Partiyasının ovaxtkı rəhbərləri öz xalqını boğmaq, əzmək, tapdalamaq üçün, xalqın azadlıq hərəkatını yatırtmaq üçün, xalqın məniyyətini təhqir etmək üçün təşkil etmişdilər.

Həqiqət budur. Bu həqiqəti aşkara çıxarmaq üçün böyük məharət lazım deyildi. Təəssüf ki, onu gizlətmək üçün otən dörd ildə çox iş görülmüşdür. Ancaq gizlədə bilməyəcəklər. Bilin 100 il, 70 il bundan qabaq baş vermiş cinayətlərin üstü indi açılır. İki-üç gün öncə Moskva televiziyası xəbər verdi ki,

1921-ci ildə Kronştatda həqiqətən, qiyam olub-olmaması araşdırılmış və müəyyən edilmişdir ki, orada heç bir qiyam olmamışdır və o zaman qiyamçı elan edilən adamların hamısına 73 ildən sonra bəraət qazandırılmışdır. 1937–38-ci illərdə Azərbaycan xalqının başına gələn bəlaların, ziyalılarımızın qırılmasının üstü 20 il sonra – 1956–57-ci illərdə açıldı və cinayətkarlar məhkum olundular.

Burada ayrı-ayrı adamların məhkum edilməsindən söhbət getmir, baxmayaraq ki, cinayətkar həqiqətən, məsuliyyət daşmalıdır. Söhbət bu məsələnin siyasi cəhətindən, Azərbaycan xalqının taleyində doğru-düzgün əks olunmasından gedir. Ona görə də mən demişəm və bir daha deyirəm: əgər 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı hərbi-siyasi təcavüz edilmişdirsə və bu böyük cinayətdirsə, onun ört-basdır edilməsi bundan da ağır cinayətdir və xalqa qarşı böyük xəyanətdir.

Əgər siz dünən televiziya vasitəsilə canlı yayımda Azərbaycan Milli Məclisinin iclasını seyr edirdinizsə, yəqin ki, oradakı atmosferi görürdünüz. Təsəvvür edin, komissiyanın sədri, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, akademik, alim adam, xalqın içərisindən çıxmış bir adam, iki il bu məsələnin üstünü ört-basdır etməyə çalışan bir adam dünən sübut etmək istəyirdi ki, elə belə də olmalı imiş. Mən məcbur oldum onunla dialoqa girəm. Yəqin ki, siz bunu eşitdiniz. Ona görə də mən bu məsələ barədə 1990-cı il yanvarın 21-də, Moskvada ağır bir şəraitdə yaşadığım dövrdə səsimi qaldırdığım kimi, ondan sonra oradan yaxa qurtarıb gələrək, Bakıda özümə yer tapa bilmədiyimdən gedib Naxçıvanda yaşadığım vaxtda səsimi qaldırdığım kimi, daha sonra – 1991-ci ildə Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyalarında səsimi qaldırdığım

kimi, indi də səsimi qaldırıram. Ona görə yox ki, burada kiminsə haqqında söhbət gedir, burada xalq haqqında söhbət gedir. Xalqın tarixi, xalqa qarşı təcavüz haqqında söhbət gedir. Əgər Azərbaycan xalqına qarşı bu təcavüzü bir tərəfdən, Qorbaçov başda olmaqla Sovet İttifaqının, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının rəhbərliyi etmişdirsə, ikinci tərəfdən və ən çox Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbərliyi, Azərbaycan hökumətinin rəhbərliyi etmişdir və bu sonuncular bəlkə də daha çox günahkardırlar.

Siz bəlkə də bilmirsiniz, 1991-ci ilin iyununda Moskvada Kommunist Partiyasından çıxmaq haqqında bəyanat verdim. Mən 1943-cü ildən Kommunist Partiyasının üzvü olmuşam, ona sədaqətlə xidmət etmişəm. Ancaq 1991-ci ildə Moskvada Kreml sarayında bəyanat verdim ki, mən Kommunist Partiyası sıralarından çıxıram. Nə üçün? Mən həmin məktubu tapıb bu günlərdə xahiş edəcəyəm ki, onu dərc etsinlər. O vaxt mənim həmin bəyanatımı hər yerdə gizlətdilər. Orada partiyadan çıxmağımın səbəblərini yazmışam. Birinci səbəb Kommunist Partiyasının rəhbərliyi tərəfindən Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bəla və Qarabağ məsələsi ilə Azərbaycan xalqına olan təcavüzdür. İkinci səbəb 20 Yanvar faciəsi, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz və həmin təcavüzün üstünün açılmamasıdır. Bu səbəblərə görə mən 1991-ci ildə Kommunist Partiyasını tərk etdim.

Demək istəyirəm ki, mən bu faciəyə həmişə ürəkdən yanaaraq həm də vətəndaşlıq borcumu yerinə yetirməyə çalışmışam və bu gün də həmin mövqedəyəm, sabah da həmin mövqedə olacağam. Birinci növbədə, ədalət naminə, Azərbaycan xalqının namusunu, şərəfini, milli mənlisini qorumaq naminə.

Ancaq dünən Milli Məclisin iclasında mən fikir verdim ki, orada təkcə akademik Midhət Abbasov yox, başqaları da bu məsələyə nə qədər biganədirlər. Nə üçün? Çünki özləri bu işin iştirakçılarıdır. Mən hesab edirəm ki, bu faciəni törədən adamların heç birisinin Azərbaycan vətəndaşı adını daşımağa ixtiyarı yoxdur. Ayrı-ayrı adamların cəzalandırılması xırda məsələdir. Ən başlıcası odur ki, bu hadisəyə tarixi baxımdan hüquqi-siyasi qiymət verilsin və gələcək nəsillər bilsinlər ki, Azərbaycan xalqının başına belə bəlalar gəlmişdir, lakin xalq öz iradəsini itirməmiş və bütün bu bəlalарın hamısına doğru-düzgün qiymət vermişdir. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, mən bundan sonra da bu sahədə söylərimi davam etdirəcək və öz imkanlarımdan istifadə edərək, bu məsələlərin açılmasına və 20 Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə çalışacağam.

Respublikamız indi də şəhidlər verir. Biz vətənimizi müdafiə edirik, torpaqlarımızı qoruyuruq. Ancaq 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinin Azərbaycan tarixində xüsusi yeri var. Hörmətli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə tamamilə doğru dedi: onlar heç bir vuruşa girmədən öz vətəninin, xalqının azadlığı yolunda şəhid olmuşlar. Bəziləri deyir ki, xəbər vermək lazım idi ki, heç kəs küçəyə çıxmasın, şəhid olmasın. Bilirsiniz, bu sözlər də mənə qərribə gəlir. Məgər iş ondadır ki, kimsə gedib evində gizlənəydi və tanklar gələndə heç kimə heç nə olmayaydı? Demək, onda bu, Azərbaycan xalqı üçün rahat olacaqdı? Çox qərribə mülahizədir.

Mən şəhid olanların hamısına bir daha Allahdan rəhmət diləyirəm, şəhid ailələrinə səbir diləyirəm. Sizin hamınızı əmin etmək istəyirəm ki, 20 Yanvar faciəsi, ondan əvvəl və ondan sonra Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalарın heç biri

xalqımızın iradəsini qıra bilməz. Azərbaycan xalqı özünün tarixi, qəhrəmanlıq ənənələrini uca tutaraq vətəninə, torpağını, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini qorumağa qadirdir. İndi cəbhə bölgələrində qəhrəman döyüşçülərimiz respublikanın ərazisini cəsarətlə, mətanətlə müdafiə edirlər və əmin ola bilərsiniz ki, bizim bu haqq işimiz, Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi və respublikamızın ərazi bütövlüyünün qorunması etibarlı təmin olunur və bundan sonra da təmin ediləcəkdir.

Mən bu günə də, sabaha da böyük nikbinliklə baxıram və sizi də bu sızıltıdan, iniltidən uzaqlaşaraq gələcəyə baxmağa dəvət edirəm. Gələcəyimiz isə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin möhkəmlənməsi, onun ərazi bütövlüyünün təmin olunmasıdır. Əmin olun ki, biz buna nail olacağıq. Sağ olun.

«N» SAYLI HƏRBİ HİSSƏNİN ƏSGƏR VƏ ZABİTLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

24 yanvar 1994-cü il

Əziz zabitlər və əsgərlər!

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Ordusu qurulmaqda, yaranmaqdadır. Bununla yanaşı, ordumuz müstəqil Azərbaycan Respublikasının torpaqlarının keşiyində duraraq, onu müdafiə edir, döyüşür. Siz Azərbaycan Ordusunun yeni yaranan bir hissəsinə mənsubsunuz. Müəyyən təlim-tərbiyə keçəndən, hazırlıq işlərindən sonra buraya toplaşmısınız, buradan cəbhəyə – Azərbaycanın torpaqlarını, ərazisini, respublikamızın müstəqilliyini qorumağa yola düşürsünüz.

Müdafiə nazirinin mənə verdiyi məlumata görə, sizin hazırlığınız yüksək səviyyədə keçmişdir, lazımi təlim almısınız, döyüş qabiliyyətiniz yüksəkdir. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, hazırlıq dövründə, təlim dövründə aldığınız bilikdən, qazandığınız təcrübədən səmərəli istifadə edəcəksiniz və torpaqlarımızın keşiyində qəhrəmancasına duracaqsınız.

Siz cəbhəyə yola düşərkən indi orada vuruşan Azərbaycan əsgərlərinin qəhrəmanlıq nümunələrini gözlərinizin önünə gətirirsiniz. Bilirsiniz ki, son aylar Azərbaycan Ordusu öz gücünü toplayaraq möhkəmlənmişdir. İndi ordumuzun hissələri Azərbaycan torpaqlarını etibarlı surətdə qorumağa qadirdir və düşmənlə döyüşə girişərək qəhrəmanlıqlar göstərir, erməni silahlı qüvvələrinə güclü zərbələr endirir, vətənimizi, xalqımızı sədaqətlə müdafiə edirlər.

Son vaxtlar Azərbaycan Ordusu hissələrinin göstərdiyi şücaət, qəhrəmanlıq nümunələri xalqımızda orduya sevgi və məhəbbəti, hörməti xeyli artırmış, Azərbaycan xalqında vətənpərvərlik hissələrini daha da gücləndirmişdir. Bunların hamısı cəbhədə döyüşən qəhrəman oğullarımızın, Azərbaycan Ordusu əsgərlərinin və zabitlərinin igidliyinin nəticəsidir. Deməli, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini, öz torpaqlarını qorumağa qadirdir və Azərbaycan Ordusu bu şərəfli vəzifəni indi artıq layiqincə yerinə yetirir. Son vaxtlar Füzuli, Kəlbəcər rayonları ərazisində, Ağdam, Ağdərə istiqamətində, başqa cəbhə bölgələrində Azərbaycan Ordusunun əldə etdiyi qələbələr, böyük nailiyyətlər Azərbaycanın hər bir vətəndaşını sevin-dirir və bir daha qeyd edirəm, hər birimizdə orduya məhəbbət və hörməti artırır.

Bax, siz belə bir şəraitdə hazırlıq keçmisiniz, belə bir şəraitdə cəbhədəki qardaşlarınızın yanına gedirsiniz, onlarla bərabər torpaqlarımızın müdafiəsində duracaqsınız. Şübhə etmirəm ki, siz bu vəzifəni layiqincə yerinə yetirəcəksiniz.

Dəfələrlə demişik, bu gün bir daha bildirirəm: Azərbaycan Respublikası müharibəyə son qoymağa, onu danışıqlar yolu ilə bitirməyə çalışır, bu sahədə bir çox addımlar atmış və bundan sonra da atacaqdır. Biz müharibənin davam etməsini istəmirik. Müharibəni də Azərbaycan başlamayıb. Neçə illərdir ki, erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazisində təcavüzü ara vermir. Biz bu təhlükənin qarşısını almaq istəyirik. Buna görə də əsas məqsədimiz müharibəyə sülh yolu ilə son qoyulmasına nail olmaqdır. Biz indiyədək təşəbbüslər irəli sürmüşük və bundan sonra da irəli sürəcəyik. Beynəlxalq təşkilatların, böyük dövlətlərin imkanlarından istifadə etməyə çalışmışıq. Ermənistan Respublikasının rəhbərliyi ilə dəfə-

lərlə danışıqlar aparmışdıq və bu danışıqları davam etdiririk. Bunların hamısını ona görə edirik ki, qan tökülməsinə son qoyulsun. Biz qan tökülməsinə tərəfdar deyilik. Biz müharibə tərəfdarı deyilik. Biz torpaqlarımızın sülh yolu ilə, danışıqlar vasitəsilə azad edilməsinə nail olmaq istəyirik.

Lakin bizim bu tədbirlərimiz, sülhsevər siyasətimiz, addımlarımız hələlik istənilən nəticəni verməmişdir. Əksinə, erməni silahlı qüvvələri cəbhə bölgələrində mövqelərimizə hücumlar edir, öz çirkin niyyətlərini daha geniş miqyasda həyata keçirməyə və öz haqsız, ədalətsiz istəklərinə nail olmağa can atırlar. Biz bununla razılaşa bilmərik. Ona görə də mən bu gün sizin qarşınızda çıxış edərək, Azərbaycan Respublikasının, onun dövlətinin sülh və əmin-amanlıq tərəfdarı olduğunu, müharibəyə barışıq yolu ilə, sülh yolu ilə son qoymaq istədiyini bir daha bəyan edirəm. Eyni zamanda, bildirirəm ki, bu addımlarımız bir nəticə vermədiyinə görə biz torpaqlarımızın müdafiəsini bundan sonra daha da əzmlə davam etdirəcəyik. Son aylarda Azərbaycan Ordusunun qələbələri, onun öz torpaqlarımızı müdafiə etmək üçün böyük imkanlara malik olması təkcə Azərbaycanda deyil, respublikamızın hədudlarından kənarda da məlumdur. Erməni silahlı qüvvələri bunu bilməli və özləri üçün nəticə çıxarmalıdırlar.

Mən bu gün sizin qarşınızda Ermənistanı bizim torpaqları dincliklə, sülh yolu ilə tərk etməyə bir daha çağırıram. Bir daha çatdırmaq istəyirəm ki, onlar Azərbaycan ərazisindən çəkilməli, işğal etdikləri torpaqlardan çıxıb getməli, Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, sərhədlərinin toxunulmazlığına hörmətlə yanaşmalıdırlar. Əgər onlar bu yolla getsələr, şübhəsiz, biz müharibəyə tezliklə son qoya bilərik. Amma onlar indiyədək apardıqları təcavüzkar

siyasəti davam etdirsələr, biz tutarlı zərbələr endirməyə hazırıq, işğal olunmuş torpaqlarımızı ordunun gücü ilə, bütün Azərbaycan xalqının gücü ilə azad etməyə qadirik.

Mən bu sözləri deyərkən Azərbaycan Ordusunun bugünkü qüdrətinə arxalanıram, ona güvənirəm. Bu sözləri deyərkən sizə, əziz zabitlər, əsgərlər, məhz sizə arxalanıram, güvənirəm və əminəm ki, siz də, sizin kimi minlərlə Azərbaycan əsgəri, zabiti də bir nəfər kimi ayağa qalxıb Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü müdafiə edəcəklər. İnanıram ki, siz gedib cəbhədəki qəhrəman döyüşçülərimizin sıralarına qoşulacaq, işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının azad edilməsi üçün hünər, qəhrəmanlıq göstərəcəksiniz. Mən sizə uğurlar diləyirəm, sizi xeyir-dua ilə yola salıram və hamınıza öz hörmət və məhəbbətimi bildirirəm.

Bilin ki, sizin hər birinizin arxanızda böyük Azərbaycan ölkəsi durur. Bilin ki, hər biriniz öz doğma vətəninizi, öz ananızı, atanızı, bacınızı, qardaşınızı müdafiə etmək üçün ordu sıralarına gəlmisiniz və indi cəbhəyə yola düşürsünüz. Bilin ki, sizin hər bir uğurlu addımınız Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinə və ərazi bütövlüyünə kömək edəcəkdir. Bu şəərəfli vəzifənizi – vətəni müdafiə etmək vəzifənizi yerinə yetirməkdə qəhrəmanlıq nümunələri göstərməyinizi arzulayıram.

Ümidvaram ki, bu deyilənlərin hamısına əməl edəcəksiniz və öz vəzifənizi igidliklə yerinə yetirəcəksiniz, vətəninizi, ana və atalarınızı, bacı və qardaşlarınızı sevindirəcəksiniz. Sizə bir daha cansağlığı arzulayıram. Azərbaycan Ordusuna yeni-yeni uğurlar diləyirəm, sizin hər birinizə uğurlar arzulayıram.

**RUSİYA FEDERASIYASI XARİCİ İŞLƏR
NAZİRLİYİNİN ƏLAHİDDƏ TAPŞIRIQLAR
ÜZRƏ SƏFİRİ VLADİMİR KAZİMİROV
İLƏ GÖRÜŞ**

31 yanvar 1994-cü il

Cənab Vladimir Kazimirov!

Ümumən danışığlarımız, demək olar, hər gün intensiv gedir və bunlar nəinki görüşlərdir, həm də müxtəlif məlumat, telefon danışığıları mübadiləsidir. Aydınlıq üçün demək istəyirəm ki, hər halda, son beş-altı ayda Azərbaycan tərəfi atəşin, hərbi əməliyyatların dayandırılması, münaqişəyə səbəb olmuş bütün məsələlərin ədalətlə həll olunması uğrunda daim çıxış etmişdir. Mən Azərbaycan dövləti adından bu bəyanatları sizinlə, Rusiya Prezidenti Boris Nikolayeviç Yeltsinlə, Xarici İşlər naziri Andrey Kozirevlə görüşlərim zamanı aşkar şəkildə vermişəm, bunu Ermənistan Respublikasının prezidenti Levon Ter-Petrosyanla görüşlərimdə də bildirmişəm. Onunla dekabrın 23–24-də Aşqabadda axırıncı görüşümüz zamanı mən bu təşəbbüslə bir daha çıxış etmişəm. MDB dövlətləri başçıları arasında görüşündə mənim bəyanatım yəqin ki, yadınızdadır – bu sənəd rəsmi şəkildə yayılmışdır. Həmin bəyanatda hərbi əməliyyatları dayandırmağı, danışığlara başlamağı təklif etmişdik, amma bir şərtlə ki, erməni silahlı birləşmələri işğal olunmuş ərazilərdən dərhal çıxarılınsın. Təəssüf ki, bəzi informasiya orqanlarının yaydıqları birtərəfli informasiyalar ucbatından əsl vəziyyət barəsində heç də həmişə düzgün təsəvvür yaranmır.

Halbuki müharibə Azərbaycan ərazisində gedir, Azərbaycan ərazisi olan Dağlıq Qarabağ tamamilə erməni silahlı birləşmələrinin nəzarəti altındadır, üstəlik, onlar Dağlıq Qarabağın hüdudlarından kənarda yerləşən 7 rayona da nəzarət edirlər.

Sizin vasitəçiliyinizlə biz barışıq haqqında dəfələrlə saziş bağlamışıq. Hər dəfə də bu sazişlər onunla nəticələnmişdir ki, erməni tərəfi sazişi pozmuş və yeni-yeni rayonları işğal etmiş, məsələn öz mənafeyi naminə zor mövqeyindən həll etmək üçün daha da irəliləməklə hədələmişdir. Bu gün sizə bildirmək istəyir və bunu Rusiya Federasiyasının rəhbərliyinə çatdırmağı xahiş edirəm ki, biz hərbi əməliyyatların dayandırılmasına, bu qanlı müharibəyə son qoyulmasına tərəfdarıq. Lakin müəyyən şərtlərlə. Bu şərtlər də şıltaqlıq deyildir, onlar real surətdə yaranmış vəziyyətdən irəli gəlir.

Son vaxtlar hərbi əməliyyatların yenidən başlanmasına gəldikdə, deməliyəm ki, bu da bizim təşəbbüsümüzlə deyil, erməni silahlı birləşmələrinin təşəbbüsü ilə başlanmışdır. Onlar hədə-qorxu gəldikləri kimi, öz planlarını həyata keçirməyə, Azərbaycanın yeni-yeni rayonlarını işğal etməyə can atırlar ki, öz şərtlərini daha sərt şəkildə irəli sürsünlər. Amma bu dəfə belə cəhdlər baş tutmamış, ermənilər Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin layiqli müqavimətinə rast gəlmiş, çoxlu itkilərə məruz qalmışlar. Müharibə getdiyi şəraitdə itkilər labüddür, hər iki tərəf itkilərə məruz qalır, lakin hücum keçən tərəf daha böyük itkilərə məruz qalır. Bəli, hücum edən tərəf ermənilərdir. Buna görə də onlar daha böyük itkilər verirlər. Bunu siz də bilməlisiniz. Erməni mənbələri ictimaiyyəti aldadaraq iddia etməməlidir ki, guya 5000 azərbaycanlı həlak olmuşdur. Görəsən, onlar bunu necə hesablamışlar? Bu,

doğru deyil. Bir halda ki, onlar hücum edir, deməli, daha çox itkilərə də onlar məruz qalırlar. Biz tərəfdən də itkilər var. Lakin bu gün mən sizə açıq bildirirəm: biz ədalətli müharibə aparırıq, ona görə ki, öz ərazimizdəyik, istəyirik ki, öz torpağımızı işğalçılardan, Ermənistan silahlı qüvvələrindən dinc vasitələrlə baş tutmasa, hərbi yolla təmizləyək. Vətəndaşlarımız öz vətənini müdafiə edərək, qəhrəmancasına şəhid olurlar. Bəs ermənilər bizim torpağımızda – Füzuli, Ağdam, Kəlbəcər, Ağdərə rayonlarında və müharibə gedən digər rayonlarda nə üçün həlak olurlar? Mən də bilmirəm ki, bu itkilər erməni xalqının xeyrinədirmi?

Fürsətdən və kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin burada olmasından istifadə edərək, erməni xalqına müraciət etmək istəyirəm: bu müharibəyə son qoymaq lazımdır. Erməni və Azərbaycan xalqları əsrlərboyu yanaşı yaşayıblar və yanaşı yaşayacaqlar. Tale onları qonşu edib və deməli, düşmənçilik həmişə davam edə bilməz. Ermənistanın müxtəlif rayonlarından erməni gəncləri zorla Azərbaycan ərazisinə göndərilir və onlar Kəlbəcərdə, Füzulidə, digər yerlərdə həlak olurlar. Məgər bu, erməni xalqına lazımdır? Bu barədə bizim çoxlu sübutlarımız var. Hərbi əsirlərin, hətta mötəbər adamların ifadələri var. Məsələn, onlardan biri də Ermənistanın Qukasyan rayonunun sabiq partiya komitəsinin birinci katibidir. O, vaxtilə Bakı Ali Partiya Məktəbində təhsil almışdır. Bu adamlar bildirirlər ki, onları müharibəyə zorla göndərir, onlara və ailələrinə hədə-qorxu gəlirlər. Buna görə də onların çarələri qalmır: ya orada həlak olmalıdırlar, ya da burada.

Son hərbi əməliyyatlar həqiqətən, fəal surətdə aparılır, bu əməliyyatların şiddətlənməsinə səbəb isə erməni silahlı birləşmələrinin hücumudur. Lakin onlar bu dəfə yanılmışlar, çünki

Azərbaycan Ordusu bir neçə ay bundan əvvəlki ordu deyildir. İndi o, müdafiə olunmaq, öz torpaqlarını qorumaq və Azərbaycanın işğal edilmiş rayonları ərazisində döyüş əməliyyatları aparan erməni silahlı birləşmələrinə layiqli cavab vermək iqtidarındadır. Buna görə də mən erməni xalqına və Ermənistan rəhbərliyinə müharibəyə son qoymaq çağırışı ilə müraciət edirəm. Bilmək lazımdır ki, güc mövqeyindən yeridilən siyasət bir nəticə verməyəcək. Biz Azərbaycan Respublikası üçün, Azərbaycan xalqı üçün hər hansı təhqiramiz sazişə heç cür yol verməyəcəyik. Öz suveren respublikamızın ərazisini qorumaq üçün bizim kifayət qədər qüvvə və imkanlarımız var.

Siz fevralın 1-dən barışıq təklif edir və bunu ATƏM-in Minsk qrupunun yeni sədrinin öz vəzifəsinə başlaması ilə bağlayırsınız. Mən yeni sədri salamlayıram. Bununla yanaşı, xatırlatmaq istəyirəm: Minsk qrupunun sabiq sədri cənab Mario Raffaelli ötən ilin iyulunda Bakıda olmuşdu, biz onunla görüşdük və çox fəal əməkdaşlıq etdik. O sonra Ağdamda oldu. Biz onun gətirdiyi sənədlə – qoşunların Kəlbəcərdən çıxarılması cədvəli ilə tamamilə razılaşdıq. Lakin o, Azərbaycandan getməmiş, erməni silahlı qüvvələri Ağdam rayonunu qəsb etdilər. Biz Minsk qrupunun yeni sədri cənab Yan Eliassonun fəaliyyətə başlamasını yeni sülhsevər addımla əlamətdar etməyə hazırıq. Bəs erməni tərəfi buna hazırdırmı? Faktlar bunun əksini göstərir. Ermənistan Minsk qrupunu da, Mario Raffaellini də təhqir etmişdir. Ermənistan Rusiya Federasiyasının xüsusi nümayəndəsi Vladimir Kazimirovu da təhqir etmişdir. O, xoş məramla, burada 5 gün ərzində üzərində işlədiyimiz sazişin layihəsi ilə Qazaxdan Ermənistana gedərkən atəşə tutulmuş və möcüzə nəticəsində sağ qalmışdır. O vaxtlar Rusiya Xarici İşlər Nazirliyi və Rusiya Federasiyasının Nazir-

lər Soveti layiqli bəyanat vermiş, amma erməni tərəfi heç üzr də istəməmişdir. Biz bunu unuda bilmərik, bunu siz də unutmamalısınız. Hər halda, biz razılaşa bilmərik ki, Ermənistan öz hökmünü yeritsin. Bu tərəfdaşla sülh dilində danışmaq olduqca çətindir və buna siz özünüz də şahidsiniz. Ermənistan-da, Dağlıq Qarabağda, Xankəndidə olmusunuz, lakin bilmirəm onlar dalda-bucaqda sizdən üzr istəyiblər, ya yox. Əslində isə onlar rəsmi surətdə üzrxahlıq etməmişlər. Bu isə beynəlxalq praktikada görünməmiş faktdır.

Sizin buraya gəlişinizi və təşəbbüslərinizi böyük məmnunluqla qarşıladım. Fərsətdən istifadə edərək, erməni xalqına, Azərbaycan vətəndaşları olan Dağlıq Qarabağın erməni sakinlərinə üz tutub, onları ağıl-kamala çağırıram, çünki bu çoxillik müharibə heç nə verməmişdir. Mənə söylədilər ki, Martuni rayonundan olan əsir düşmüş bir gənc demişdir: «Biz müharibə etmək istəmirik, burada yaşamışıq və azərbaycanlılarla dostcasına yaşamaq istəyirik, onlara qarşı heç bir iddiamız yoxdur. Lakin bizi məcbur edir, oraya zor gücünə göndərirlər. Elə adamlar var ki, bizi bu müharibəyə təhrik edirlər».

Mən Dağlıq Qarabağın bütün sakinlərinə müraciət edərək onları silahı yerə qoymağa çağırıram, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi, Dağlıq Qarabağda yaşayan bütün ermənilərin Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşları təkamül tam təhlükəsizliyinə təminat verirəm. Biz bu şərtlərlə hərbi əməliyyatları dayandıra bilərik, barışıq müqaviləsi bağlaya, saziş əldə edə bilərik.

**BÖYÜK BRİTANIYA XARİCİ İNKİŞAF
NAZİRLİYİNİN DÖVLƏT NAZİRİ XANIM
BARONESSA ÇALMER OF VOLESİYƏ**

Hörmətli xanım Dövlət naziri!

Azərbaycanın heç bir təqsiri olmayan 1 milyondan çox vətəndaşı öz doğma ərazisində qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür. Onlara humanitar yardım göstərilməsinə Britaniya hökumətinin qayğısı və bu sahədə Sizin şəxsi fəaliyyətiniz məni rıqqətə gətirir.

Doğrudan da qış şəraitində palçıqın içində çadırlarda yaşamağa məcbur olan dinc əhəlinin – qadınların, uşaqların, ahıl adamların iztirablarını sözlə ifadə etmək çətindir. Bütün bunlar Ermənistan Respublikasının mənim xalqıma qarşı təcavüzünün, bütün beynəlxalq hüquq normalarını, BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələrini pozaraq ərazi ələ keçirmək arzusu ilə suveren Azərbaycanın torpaqlarının işğalını davam etdirən sərsəm siyasətçilərin siyasi təkəbbürlərinin nəticəsidir.

Mən Britaniya hökumətinə və şəxsən Sizə olduqca minnətdaram ki, Azərbaycanın nəhaq məhrumiyyətlərə düşər edilən günahsız vətəndaşlarına yardım göstərir və onların taleyinə acıyırsınız. Sizi əmin edirəm ki, bizə göstərilən humanitar yardımdan səmərəli istifadə olunması üçün Azərbaycan hökuməti öz tərəfindən bütün lazımi tədbirləri görəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 fevral 1994-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DÖVLƏT NEFT ŞİRKƏTİNİN RƏHBƏRLƏRİ, NEFTÇİ ALİM VƏ MÜTƏXƏSSİSLƏRLƏ GÖRÜŞ

5 fevral 1994-cü il

Əziz neftçilər, alim və mütəxəssislər!

Neft sənayesi Azərbaycan iqtisadiyyatında mühüm yer tutur. Müstəqil Azərbaycanın gələcək iqtisadiyyatının inkişafı neft sənayesindən çox asılıdır. Ona görə də dövlət bu sahəyə xüsusi fikir verir.

Azərbaycanda olan neftin çıxarılması və emalının sürətləndirilməsi üçün 3 ildir ki, xarici neft şirkətləri ilə danışıqlar aparılır. Bu yaxınlarda AMOKO neft şirkətinin rəhbəri ilə görüşümdə o, müqavilələrin gecikməsindən narazılığını bildirdi. Bəlkə də 3 il belə danışıqların aparılması üçün çoxdur. Lakin 7 müqavilə 30 il müddətinə bağlanılır. Gələcəkdə Azərbaycan dövlətinin iqtisadi inkişafı və onun vətəndaşlarının maddi rifahı bu müqavilədən çox asılı olduğu üçün bizim səhv etməyə haqqımız yoxdur. Ona görə də əmin olmalıyıq ki, bu müqavilələr Azərbaycan dövlətinin və Azərbaycan xalqının mənafeyinə uyğundur. Mən bu barədəki fikirlərimi AMOKO neft şirkətinin prezidenti Robert Blantona da açıq şəkildə bəyan etdim. Xatirinizdədirsə, 1993-cü ilin birinci yarısında xarici neft şirkətləri ilə müqavilə bağlamaq üçün layihələr hazır idi. Lakin biz bu müqavilələrin Azərbaycanın mənafeyinə cavab verib-vermədiyini yoxlamağı qərara aldığımızdır. Düzdür, bu qərarımıza heç də maraqlı olan tərəflərin hamısı birmənalı

yanaşmadılar. Açıq şəkildə narazılıqlarını bildirənlər də oldu. Bunun üçün də biz müstəqil ekspertlərə və öz mütəxəssislərimizə bu layihələrin öyrənməsini təklif etdik. Məlum oldu ki, bu layihələrdə Azərbaycanın iqtisadi mənafeyi tam nəzərə alınmayıb. Söz-söhbətlərə son qoymaq üçün xarici firmaların rəhbərlərini və həmin ölkələrin səfirlərini qəbul etdim. Xatirinizdədirsə, mən onlara da bəyan etdim ki, Azərbaycan dövləti xarici neft şirkətləri ilə əməkdaşlığı davam etdirmək niyyətindədir. Bir şərtlə ki, bu əməkdaşlıq hər iki tərəfin mənafeyinə cavab versin. Bu gün mənim sizinlə görüşməyimin əsas səbəbi də budur ki, hazırlanan layihələr barədə siz öz təklif və fikirlərinizi burda açıq şəkildə bildirəsiniz.

**XALQ ARTİSTİ, KİNOREJİSSOR
TOFİQ TAĞIZADƏYƏ**

Hörmətli Tofiq Mehdi oğlu!

Sizi – Azərbaycanın ən görkəmli, istedadlı, işgüzar kino xadimlərindən birini 75 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edirəm.

Milli kino sənətimizin zəngin xəzinəsinə daxil olmuş «Uzaq sahillərdə», «Yeddi oğul istərəm», «Görüş» filmləriniz tamaşaçıların dərin rəğbətini qazanmışdır. Yüksək peşəkarlığınız, geniş dünyagörüşünüz, özünəməxsus dəst-xəttiniz Sizi Azərbaycan mədəniyyət və incəsənətinin ön sıralarına çıxarmışdır.

Ömrünüzün bu əzəmətli günlərində Sizə – xalqımızın görkəmli sənət ustasına möhkəm cansağlığı və böyük uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 fevral 1994-cü il

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ ALİ
MƏKTƏBLƏRİNDƏ TƏHSİL ALMAĞA
YOLA DÜŞƏN AZƏRBAYCANLI
TƏLƏBƏLƏRLƏ GÖRÜŞ**

7 fevral 1994-cü il

Əziz tələbələr!

Öncə sizin hamınızı həyatınızda yeni böyük hadisə – Türkiyə universitetlərinə qəbul olunmağınız münasibətilə təbrik edirəm, sizə gələcək həyatınızda, ali təhsil almaqda uğurlar arzulayıram.

Hər bir gənc üçün ali məktəbdə təhsil almaq böyük xoşbəxtlikdir. Şübhəsiz ki, bu hər kəsə müyəssər olmur. Ancaq siz öz biliyinizlə, öz zəkanızla buna nail olmusunuz. Türkiyə universitetlərinə qəbul edilmisiniz və orada təhsil almağa yola düşürsünüz. Mən sizə uğurlu yol arzulayıram. İstərdim ki, siz Türkiyə universitetlərinin bütün intellektual imkanlarından səmərəli istifadə edərək mükəmməl təhsil alasınız, yaxşı mütəxəssis olasınız, vətənimizə, xalqımıza, millətimizə gələcəkdə sədaqətlə xidmət edəsiniz. Türkiyə Azərbaycan üçün qardaş, dost ölkədir. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin qədim və zəngin tarixi var. İndi Azərbaycan Respublikası bir müstəqil dövlət kimi, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə bütün sahələrdə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə çalışır. Odur ki, bu baxımdan biz təhsil sahəsinə xüsusi əhəmiyyət veririk. Elm, mədəniyyət, təhsil sahəsində Türkiyə ilə Azərbaycan arasında müştərək işlər görülməsi həm Azərbaycan üçün,

həm də Türkiyə üçün çox faydalıdır. Bu barədə bizim müvafiq sazişlərimiz var. Gələcəkdə onların daha yüksək səviyyəyə qaldırılması üçün lazımi addımlar atırıq və bundan sonra da atacağıq.

Türkiyə universitetləri öz yüksək səviyyəsinə görə dünyada məşhurdur. Buna görə də həmin universitetlərdə təhsil almaq, şübhəsiz, yüksək səviyyəli mütəxəssis olmağa imkan verir. Mən çox arzulayıram ki, siz bu imkandan olduqca səmərəli istifadə edəsiniz və Türkiyədə universitetlərin bütün imkanlarından geniş faydalanasınız. Əminəm ki, məhz belə də olacaqdır. Böyük müsabiqədən keçərək Türkiyə universitetlərinin tələbəsi adını almaq sizin üçün asan olmamışdır. Ancaq siz bu sınaqlardan məharətlə çıxdınız və indiki mərhələyə gəlib çatdınız. Ümidvaram ki, qarşıdakı mərhələləri də müvəffəqiyyətlə keçəcəksiniz.

Siz həm də Türkiyədə Azərbaycanın təmsilçiləri olacaqsınız. Azərbaycandan Türkiyəyə gedən hər bir vətəndaş gərək müstəqil respublikamızın vətəndaşı adını uca tutsun. Azərbaycan vətəndaşı olmaq böyük şərəfdir. İstədik ki, hər biriniz bu şərəfə layiq olasınız.

Türkiyə qardaş ölkədir. Odur ki, Türkiyədə siz özünüzü öz məmləkətinizdəki kimi hiss edəcəksiniz. Lakin bununla yanaşı, siz gərək Azərbaycanın təmsilçiləri kimi, Türkiyədə Azərbaycanın həm tarixini, həm milli ənənələrini, həm də bugünkü gerçəkliyini geniş və tam obyektiv şəkildə təbliğ edəsiniz və bunları türk ictimaiyyətinə, sizi əhatə edəcək adamlara, tələbə yoldaşlarınıza, universitetlərdə təmasda olacağınız şəxslərə çatdırasınız. Bizim dostluq, qardaşlıq əlaqələrimiz nə qədər möhkəm olsa da, bu əlaqələri genişləndirmək, dərinləşdirmək və yüksəltmək üçün görüləsi işlər hələ çoxdur. Bu işlərin bir

qismi də sizin üzərinizə düşür. Güman edirəm ki, təhsil almaqla yanaşı, bu vəzifəni də layiqincə yerinə yetirəcəksiniz.

Şübhə etmirəm ki, siz ali təhsil aldıqdan sonra ölkəmizə qayıdacaq, respublikamızın müxtəlif sahələrində çalışacaq və xalqımıza sədaqətlə xidmət edəcəksiniz. Bilməlisiniz ki, siz Azərbaycan gənclərinin bir hissəsi olaraq, eyni zamanda, imtiyazlı imkanlar əldə edirsiniz. Azərbaycan gəncləri indi, ölkənin həyatının bu çətin və mürəkkəb dövründə, nə gizlədəsən, ağır həyat keçirirlər. Onların böyük bir hissəsi torpaqlarımızı erməni işğalçılarından qorumaq üçün, işğal olunmuş ərazilərimizi azad etmək üçün cəbhələrdə vuruşur, şəhid olur, müstəqil Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək, müstəqilliyini möhkəmləndirmək üçün canlarından keçirlər. Onlar sizin qardaşlarınızdır. Unutmayın ki, qanı tökülən, döyüslərdə qəhrəmanlıq göstərən o gənclər müstəqil Azərbaycanın tərəqqisi və inkişafı uğrunda vuruşur və şəhid olurlar. Siz bunu da unutmamalısınız. Bilməlisiniz ki, sizə belə bir şərait yaradıldığı halda, bu şəraitdən maksimum faydalı, maksimum səmərəli istifadə etməli və məmləkətimiz üçün, ölkəmiz üçün gələcəkdə faydalı olmalısınız.

Güman edirəm ki, Türkiyə universitetlərində təhsiliniz dövründə sizin fəaliyyətiniz həm də Türkiyə ilə Azərbaycan arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsinə kömək göstərəcəkdir. Türkiyədə Azərbaycanı doğru-düzgün təmsil etmək lazımdır, Azərbaycanın bugünkü həyatı haqqında həqiqətləri Türkiyəyə çatdırmaq, bu barədə də dost ölkədə obyektiv məlumat vermək lazımdır. İndi bunlara ehtiyac var. Çünki təəssüflər olsun ki, bəzi qüvvələr Türkiyə ilə Azərbaycan arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinə, xalqlarımız arasındakı mehriban və səmimi əlaqələrə öz şəxsi

məqsədləri üçün müəyyən qədər zərər vurmağa çalışır və cürbəcür şayiələrlə, müxtəlif böhtanlarla bu əlaqələri ləkələməyə can atırlar. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, o cümlədən də siz bilməlisiniz ki, Azərbaycan Respublikası bundan sonra müstəqil dövlət kimi inkişaf edəcək, öz müstəqilliyini qoruyub saxlayacaqdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi hər bir vətəndaş üçün, o cümlədən bizim üçün və şəxsən mənim üçün ən müqəddəs vəzifədir.

Mənə belə gəlir ki, Azərbaycanın həyatı ilə bağlı gerçəkliyi Türkiyədə hər bir vətəndaşa çatdırmaq da Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq əlaqələrinə kömək edəcəkdir. İstər hazırda orada oxuyan tələbələrin, istərsə də indi oxumağa gedənlərin hamısı bilməlidir ki, Azərbaycan müstəqillik, demokratiya yolu ilə irəliləyir, respublikamızda demokratik hüquqi dövlət, demokratik hüquqi cəmiyyət yaradılır, Azərbaycanın iqtisadiyyatı bundan sonra sərbəst iqtisadiyyat prinsipləri əsasında qurulacaq və xalqımız müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcəkdir. Buna həm siz, həm indi Türkiyədə təhsil alan vətəndaşlarımız, həm də türk xalqı əmin olmalıdır.

Mən bu sözləri sizə xüsusi olaraq çatdırmaq istəyirəm, çünki indi bizim Türkiyədə təhsil alan, yaxud müəyyən sahələrdə işləyən bəzi adamlarımız Azərbaycanla Türkiyə arasında münasibətlərin pozulmasına, təəssüflər olsun ki, düşmənlərimizdən də çox çalışırlar. Siz isə bunun əksinə olaraq, öz fəaliyyətinizi Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinin, xalqlarımız arasında dostluğun möhkəmləndirilməsinə yönəltməlisiniz və əminəm ki, belə də olacaqdır.

Şübhə etmirəm ki, siz göstərilən bu etimada layiq olacaqsınız. Sizin orada təhsil almağınız üçün hər nə lazımdırsa, hamısını edəcəyik. Bu sarıdan narahat olmayın. Təhsil nazi-

rimiz, digər əlaqədar şəxslərimiz, Prezident Aparatının müvafiq şöbəsi bu işlə məşğul olub, təkliflərini mənə çatdıracaqlar.

Sizə bir daha cansağlığı arzulayıram. Siz hələ gəncsiniz, qarşıda sizi uzun bir yol gözləyir. Arzum budur ki, bu yolu uğurla keçəsiniz. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz Azərbaycanı Türkiyədə layiqincə təmsil edəcək, ali təhsil alacaq və qayıtdıqdan sonra vətənimizə, xalqımıza sədaqətlə, yorulmadan xidmət edəcəksiniz.

Sağ olun, yaxşı yol. Sizə uğurlar olsun.

İSTANBUL BEYNƏLXALQ «SÜLH VƏ SƏBİR» KONFRANSININ İŞTİRAKÇILARINA

Möhtərəm konfrans iştirakçıları!

Ayrı-ayrı bölgələrdə millətlərarası münaqişələrin gücləndiyi, xalqların qarşı-qarşıya qoyulduğu narahat zamanəmizdə bütün sülhsevər qüvvələrin, xüsusilə də din xadimlərinin bir araya gəlməsi, dünyada barışıq və əmin-amanlıq üçün səy göstərməsi təqdirəlayiq hadisədir. Adamları humanizmə, şəfqətə, nəcibliyə, yüksək mənəvi dəyərlərə səsləyən dinlərin bəşər tarixində rolu əvəzsizdir. Silahların danışdığı, uca Tanrının günahsız bəndələrinin acı məhrumiyyətlərə düçar olduğu bir vaxtda insanlara dözümlülük, mərhəmət və qarşılıqlı hörmət duyğuları təlqin edən Allah kəlamlarına dünyamızın böyük ehtiyacı var. Bəşəriyyət üçün sülhə, barışığa nail olmağın yolu Tanrı nuruna tapınmaqdan, mənəvi, ruhani kamillikdən keçib gedir.

Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, toplantınız xalqlar arasında sülhün, dinc və mehriban qonşuluq münasibətlərinin bərqərar olmasında öz təsirli sözünü deyəcəkdir.

Konfrans iştirakçılarını səmimi-qəlbdən salamlayıram və qarşıya qoyduğunuz xeyirxah məqsədlərin gerçəkləşməsi naminə hamınıza uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 fevral 1994-cü il

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASINA RƏSMİ
SƏFƏRƏ YOLA DÜŞƏRKƏN BİNƏ HAVA
LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ
MÜSAHİBƏ**

8 fevral 1994-cü il

M ü x b i r: Cənab Prezident, Sizə uğurlu yol arzulayırıq. Hakimiyyətdə olduğunuz müddətdə üçüncü dəfədir ki, xarici ölkəyə rəsmi görüşə gedirsiniz. Xalqımız Sizin hər səfərinizə böyük ümidlər bəsləyir. Bu səfər barəsində nə deyə bilərsiniz?

H ə y d ə r Ə l i y e v: Mən Türkiyəyə qardaş dövlətin Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəlin və Türkiyə hökumətinin dəvəti ilə gedirəm. Türkiyə Azərbaycan üçün ən yaxın, qardaş və dost ölkədir. Xalqlarımız arasında böyük tarixə malik dostluq, qardaşlıq əlaqələri var. Son illər Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bu əlaqələr daha da möhkəmlənmişdir. Lakin görüləsi işlər çoxdur. Güman edirəm ki, Türkiyədə olduğumuz zaman Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı əlaqələrin genişlənməsi, inkişaf etməsi üçün yeni işlər görülməkdir. Bu işə həm Azərbaycan Respublikası üçün, həm də Türkiyə Cümhuriyyəti üçün faydalı olacaqdır. Mən Türkiyəyə çox böyük məmnunluq hissi ilə yola düşürəm. Ümidvaram ki, danışıqlarımız uğurlu olacaqdır.

M ü x b i r: Möhtərəm Prezident, Siz Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına həmişə tərəfdar olmusunuz. İstər Rusiyanın, istərsə də Tür-

kiyənin vasitəçiliyinin əleyhinə çıxmamısınız, əksinə, tərəfdar olmusunuz. Bu səfər zamanı Türkiyənin vasitəçiliyi məsələsi qaldırılacaqmı? Bu məsələ həll ediləcəkmı?

H ə y d ə r Ə l i y e v: Şübhəsiz ki, bu məsələnin sülh yolu ilə, barışıq yolu ilə həll edilməsinin tərəfdarıyam. Mən bu mövqeyi indi də müdafiə edirəm. Vaxtilə ABŞ, Rusiya ilə birlikdə Türkiyə də bu məsələyə dair dəyərli təşəbbüs irəli sürmüşdür. Amma təəssüflər olsun ki, indiyədək bu təşəbbüs həyata keçirilməmişdir. Odur ki, qarşıdakı görüşlər, danışıqlar zamanı həmin təşəbbüsün həyata keçirilməsi üçün imkan düşərsə, bu, Azərbaycan üçün çox faydalı olacaqdır.

ÇANKAYA KÖŞKÜNDƏ RƏSMİ QARŞILANMA MƏRASİMİ

Ankara

8 fevral 1994-cü il

Hörmətli Prezident, əziz dostum və qardaşım Süleyman Dəmirəl!

Türkiyədəki hörmətli dostlarımız və qardaşlarımız!

Mən bu gün bir daha Türkiyə torpağına qədəm basmağım, Türkiyə torpağında olmağım görə özümü çox xoşbəxt hesab edirəm. Dostum və qardaşım – Türkiyənin Prezidenti Süleyman Dəmirələ məni Türkiyəyə rəsmi səfərə dəvət etdiyinə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Bizim ölkələrimiz – Türkiyə Cümhuriyyəti və Azərbaycan Respublikası dost və qardaş ölkələrdir. Xalqlarımızın birliyi, qardaşlığı və dostluğu əsrlərdən əsrlərə keçərək formalaşmış və bu gün özünün yeni mərhələsinə çatmışdır.

İndi Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir və müstəqil dövlət olaraq öz ölkəsinin, xalqının, öz sərvətlərinin sahibidir. Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini dünya ölkələri arasında ilk dəfə Türkiyə tanımışdır. Bu isə o vaxt Azərbaycanın dünya dövlətləri, dünya birliyi tərəfindən tanınmasında çox böyük addım olmuşdur.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasında son illər çox faydalı əməkdaşlıq mövcuddur, əlaqələr gündən-günə inkişaf edir. Yeni doğulmuş müstəqil Azərbaycan dövləti Türkiyənin köməyini,

yardımını, qayğısını daim hiss edir. Fərsətdən istifadə edib, bütün bunlara görə Azərbaycan xalqı adından, Azərbaycan Respublikası adından, öz adımdan Türkiyə xalqına, Türkiyədəki qardaşlarımıza, dostlarımıza, Türkiyə Cümhuriyyətinə və Türkiyənin Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirələ minnətdarlığımızı və təşəkkürümüzü bildirirəm.

Azərbaycan müstəqil dövlət kimi indi ilk addımlarını atır. Respublikamızın qarşısında böyük problemlər var. Azərbaycan öz müstəqilliyini çətin yollarla qurub-yaradır. Azərbaycanda demokratik dövlət, hüquqi demokratik cəmiyyət qurmaq prosesi çox əzmlə inkişaf edir. Bu çətin və ağır dövrdə Türkiyənin köməyinə həmişə ehtiyacımız olub. Bu köməyi həmişə almışıq. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan əlaqələr tam dostluq və qardaşlıq əlaqələridir və bundan sonra da qırılmazdır, sarsılmazdır.

Azərbaycan xalqının, gənc Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran ən böyük problem Azərbaycanı erməni təcavüzündən xilas etməkdir. Bildiyiniz kimi, 6 ilə yaxındır ki, Azərbaycan Respublikası Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalmışdır. Bu dövrdə Azərbaycan torpaqlarının bir qismi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Bunun bəzi subyektiv və obyektiv səbəbləri vardır. Ancaq Azərbaycan xalqı yaxşı bilir ki, bütün bu illərdə Azərbaycanı müdafiə etmək üçün Türkiyənin səsi çox gür gəlir. Türkiyənin köməyi Azərbaycana mənəvi dayaq olub. Biz bu mənəvi yardımdan, köməkdən bu gün də istifadə edirik.

Azərbaycan Respublikası sülhsevər siyasət aparır, o cümlədən qonşuları barəsində sülhsevər siyasət yeridir. Ermənistanla olan bu müharibəyə də son qoymaq, xalqımızı bu müharibədən xilas etmək istəyirik. Ona görə də bütün addımlarımız

müharibəyə birinci növbədə, sülh yolu ilə, barışıq yolu ilə, danışıqlar yolu ilə son qoymağa, Azərbaycan torpaqlarını xilas etməyə xidmət edir. Bu yolda biz çox addımlar atmışıq, bu gün də atırıq. Beynəlxalq təşkilatların köməyinə ümid bəsləmişik, bu gün də ümid bəsləyirik. O cümlədən ATƏM-in Minsk qrupunun köməyinə, yardımına ümid bəsləmişik, bu gün də ümid bəsləyirik. Böyük dövlətlərin təşəbbüslərinə həmişə inanmışıq, bu gün də inanırıq. Məlumdur ki, bir neçə vaxt bundan əvvəl ABŞ, Türkiyə və Rusiya Azərbaycanla Ermənistan arasında olan müharibəni bitirmək üçün, süni surətdə yaradılmış «Qarabağ problemi»ni həll etmək üçün təşəbbüs irəli sürmüşdülər. Biz bu təşəbbüsləri də alqışlamışıq, bəyənmişik və onların həyata keçirilməsinə çalışmışıq. Biz bu gün də beynəlxalq təşkilatların köməyi ilə, böyük dövlətlərin, o cümlədən bizim dostumuz və qardaşımız Türkiyə Cümhuriyyətinin köməyi ilə bu məsələlərin sülhlə həll olunması yolundayıq.

Ancaq indi Azərbaycan Respublikasının Ordusu formalaşmaqdadır. Xalqımızda vətənpərvərlik ruhu yüksəlib, formalaşib. İndi ordumuz, Azərbaycan vətəndaşları öz torpaqlarının müdafiəsi üçün qanlı döyüşlər aparırlar. Bizim başqa bir dövlətdən torpaq iddiamız yoxdur. O cümlədən Ermənistana da indi bir torpaq iddiamız yoxdur. Baxmayaraq ki, tarixən bizim torpaqlarımızın bir qismi Ermənistanın əlinə keçib. Biz indi ancaq Azərbaycan Respublikasının BMT tərəfindən qəbul olunmuş, təsdiq olunmuş hüduqları çərçivəsində onun ərazisinin bütövlüyünü təmin etmək istəyirik.

İndi müharibə Azərbaycan torpağında gedir. Erməni silahlı qüvvələri, işğalçılar Azərbaycan torpağındadırlar. Biz onların Azərbaycan ərazisindən çıxarılması, torpaqlarımızın işğalçılardan azad olunması üçün ədalətli müharibə aparırıq, döyüş-

lər aparırıq. Bildiyiniz kimi, artıq bu döyüşlərdə Azərbaycan xalqı, ordumuz cəsarət və qəhrəmanlıq göstərir, sizi əmin edirəm ki, bundan sonra da göstərəcəkdir. Bu məsələnin həll olunmasında biz sülh yolunu əsas tutaraq, torpaqlarımızın müdafiəsi uğrunda ədalətli müharibə aparırıq.

Dost və qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti ilə, qardaşlarımızla görüşüb danışıqlar, məsləhətləşmələr aparmağa daim ehtiyacımız olub. Güman edirəm ki, bu səfər, ziyarət vaxtı danışıqlarımızda da Türkiyə ilə Azərbaycan arasında iqtisadi, ticarət, elmi-texniki, təhsil, humanitar və başqa sahələrdə əlaqələr yaratmaq barədə danışıqlar gedəcəkdir. Biz istədik ki, bu əlaqələr daha da genişlənsin, inkişaf etsin və dərinləşsin. Şübhəsiz ki, Azərbaycan torpaqlarına erməni təcavüzü haqqında məsələni də burada müzakirə etmək fikrindəyik. Bu barədə Türkiyə Cümhuriyyəti rəhbərlərinin məsləhətlərinə, onların sözlərinə ehtiyacımız vardır.

Əziz dostum və qardaşım Süleyman bəy, məni bura dəvət etdiyinizə görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Türk dostlarımızın hamısına Azərbaycan xalqından səmimi salamlar, xalqımızın məhəbbətini, hörmətini çatdırıram.

Sağ olun, bütün işlərinizdə sizə uğurlar diləyirəm.

**ANITQƏBİR MƏQBƏRƏSİNDƏ TÜRKIYƏ
CÜMHURİYYƏTİNİN BANİSİ MUSTAFƏ KAMAL
ATATÜRKÜN MƏZARINI ZİYARƏT ZAMANI
XATİRƏ KİTABINA YAZILAN ÜRƏK SÖZLƏRİ**

«Türk Dünyasının əvəzsiz şəxsiyyəti, böyük öndər, dahi Mustafa Kamal Atatürkün məzarı önündə, onun ruhu qarşısında hörmətlə baş əyirəm, ona Azərbaycan xalqının hədsiz məhəbbət və ehtiramını ifadə edirəm.

Unudulmaz Atatürkün müqəddəs adı, solmayan siması min illərdən gələn Türkiyə və Azərbaycan dostluğunun və qardaşlığının gələcək yoluna parlaq işıq saçır».

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Ankara, 8 fevral 1994-cü il

ÇANKAYA KÖŞKÜNDƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ ZİYAFƏTDƏ NİTQ

Ankara

8 fevral 1994-cü il

Çox hörmətli Prezident Süleyman Dəmirəl!

Çox hörmətli Nəzmiyyə xanım!

Hörmətli qonaqlar, dostlar!

Mənim əziz dostum, qardaşım Süleyman bəy, Sizə və bu salonda toplaşan bütün qonaqlara müraciət edirəm. Məni Türkiyəyə rəsmi dəvət etdiyinizə görə və buraya gəlməyim münasibətilə mənə göstərdiyiniz hörmət və ehtirama görə Sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm. Çox sağ olun. Bu, uzun illər aramızda olan dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin yeni bir nümayişidir. Hörmətli Süleyman Dəmirəl Türk Dünyasının böyük şəxsiyyətidir, bütün dünya siyasətçiləri içərisində tanınmış və çox hörmət qazanmış şəxsiyyətdir. Mən çox xoşbəxtəm ki, 25 il öncə hörmətli Süleyman Dəmirəllə ilk dəfə tanış olmuşam. Bizim aramızda dostluq və qardaşlıq əlaqələri yaranmışdır. Ötən müddətdə bu əlaqələr qırılmamış, pozulmamışdır. Nəhayət, Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra bu dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin daha da genişlənməsi üçün çox böyük imkanlar yaranmışdır.

Mənim əziz qardaşım Süleyman Dəmirəl Türkiyə Cümhuriyyəti, Türkiyə xalqı qarşısında böyük xidmətlər görmüş, böyük nüfuz qazanmışdır. O, Azərbaycan xalqının, Azərbaycan vətəndaşlarının da hörmət və ehtiramını qazan-

mışdır. Hörmətli Süleyman Dəmirəl Azərbaycan Respublikasının istiqlalının əldə olunduğu vaxt böyük fəaliyyət göstərmiş və demək olar ki, ilk dəfə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini bütün dünyada tanıtmmaq üçün onun böyük xidmətləri olmuşdur. Azərbaycan xalqı bunu heç vaxt unutmayacaq və bu, Azərbaycanın tarixinə, müstəqil Azərbaycan dövlətinin tarixinə artıq həkk olunmuşdur.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin qədim tarixi var. Biz, Süleyman bəyin dediyi kimi, iki ölkəyik, ancaq bir xalqıq. Əsrlərboyu nə qədər çətinliklər, nə qədər müharibələr, mücadilələr olmuşsa da, tarixi köklərimizin birliyi heç vaxt qırılmamışdır. Bu tellər daim bir-biri ilə bağlı olmuşdur. Ancaq elə illər olmuşdur ki, insanlar bir-birini görməyə, əlaqə saxlamağa həsrət qalmışlar. Lakin yenə də ümidlərini itirməmişlər.

1992-ci ildə hörmətli Süleyman bəylə mən Türkiyə ilə Azərbaycan arasında tikilmiş körpünün açılışında iştirak etdik. Xalqlar bu körpünü ümid körpüsü, həsrət körpüsü adlandırdılar. Bu, təsadüfi deyil, çünki uzun illər, 70 il ərzində azərbaycanlılar Türkiyədə olan qardaşları ilə əlaqələrdən məhrum olmuşdular və Türkiyəyə həmişə böyük həsrətlə, böyük ümidlə baxırdılar. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra bu imkanlar yarandı. Ürəkdən ürəyə olan körpülər daha da möhkəmləndi və ölkələrimiz arasında körpü salındı. Bu körpü həqiqətən, ümid körpüsü, həsrət körpüsü kimi tarixə daxil oldu. Xalqlarımızın qardaşlıq, dostluq əlaqələri, milli ənənələrin eyni kökdən olmaları bu gün bizim üçün həm örnekdir, həm də indimiz və gələcəyimiz üçün çox böyük təməldir, əsasdır. İstiqlaliyyət qazanmış Azərbaycan öz müstəqilliyini möhkəmləndirmək, daimi etmək, əbədi etmək üçün çalışır və cərpışır. Bu işdə biz bütün dünya birliyinin yardımına, dünyanın ədalətli insanların yardımına

möhtacıq. Eyni zamanda, bu işdə Türkiyə Cümhuriyyəti, Türkiyə xalqı ilə əlaqələrin Azərbaycan xalqı üçün, müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün çox böyük əhəmiyyəti var və biz buna böyük ümid bəsləyirik.

Bizim indiki görüşlərimiz son illərdə Azərbaycan ilə Türkiyə arasında yaranmış əlaqələrin davamıdır. Böyük iftixar hissi ilə, böyük məmnuniyyətlə demək olar ki, 70 il bir-birindən ayrı düşmüş xalqlarımız qısa müddətdə bir-birinə qovuşdu, bir-birini qucaqladı və sanki bu 70 ildə ayrılıq heç olmamışdır. Ürəklərdən ürəklərə olan hisslər dövlətlər arasında əlaqələrə çevrildi və ötən illərdə bu sahədə çox iş görüldü. İndi bizim qarşımızda bu işləri daha sürətlə davam etdirmək, əlaqələrimizi daha da genişləndirmək, dərinləşdirmək vəzifəsi durur. Bu məqsədlə də mən hörmətli Süleyman Dəmirəlin dəvətini qəbul etdim və böyük bir heyətlə Sizin yanınıza, Türkiyəyə gəldik, Ankara torpağına endik. Böyük iftixar hissi ilə, qəlbimdəki böyük çırpıntılarla demək istəyirəm ki, mən də, mənimlə gəlmiş azərbaycanlılar da burada özümüzü öz məmləkətimizdə, öz evimizdə hiss edirik. Biz belə hesab etmirik ki, yabançı ölkəyə, xarici ölkəyə gəlmişik. Biz qardaşımızın evinə gəlmişik və bu ölkədə özümüzü tam sərbəst və son dərəcə bəxtiyar hiss edirik.

İndiyədək yaranmış əlaqələri yüksək qiymətləndirərək, eyni zamanda, gələcək işlərimiz haqqında da çox düşünürük. Bu gün hörmətli Prezident Süleyman Dəmirəllə, hörmətli Baş Nazir Tansu Çillərlə və başqa rəsmi şəxslərlə danışıqlarımızda məhz bu məsələləri müzakirə etdik və güman edirəm ki, sabah respublikalarımızın, dövlətlərimizin, xalqlarımızın arasında əlaqələrin gələcək inkişafı üçün yeni müqavilələr, sənədlər, anlaşmalar imzalanacaq və beləliklə də əlaqələrimizin yeni mərhələsi, yeni səhifəsi açılacaqdır.

İndiyədək Türkiyənin Azərbaycan xalqına, müstəqil Azərbaycan Respublikasına etdiyi yardımlara görə mən bütün Azərbaycan xalqı adından Türkiyə xalqına, Türkiyə Cümhuriyyətinə və Türkiyənin Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirələ minnətdarlığımı, təşəkkürümü bildirirəm. Eyni zamanda, ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bundan sonrakı köməklər, yardımlar daha yüksək səviyyədə, daha da çox olacaqdır. Xalqlarımızın belə bir məsəli var: uyan yerdən küsərlər. Yəni bir yerdən umursansa, oradan kömək gözləyirsən. Ummadığın yerdən isə kömək gözləməyin də əhəmiyyəti yoxdur. Biz bu hisslərlə, bu fikirlərlə Sizin yanınıza gəlmişik və güman edirik ki, bizi düzgün başa düşəcəksiniz.

Türkiyə Cümhuriyyətinin böyük tarixi var. Böyük öndər, dahi Mustafa Kamal Atatürk 70 il bundan öncə indiki böyük, demokratik Türkiyənin əsasını qoymuş, böyük dövlət yaratmışdır. Sonra gələn nəsillər onun işini davam etdirərək, Türkiyəni bütün dünyada nüfuzlu, əzəmətli bir dövlətə çevirmişlər.

Yeni Azərbaycan, yəni müstəqil Azərbaycan gənc bir dövlətdir. Şübhəsiz ki, onun öz qardaşına, dostuna – böyük nailiyyətlər əldə etmiş qardaşına və dostuna çox ehtiyacı var. Şübhə etmirəm ki, qardaş, dost bu köməyi göstərməkdən geri çəkilməyəcək. Mən bu arzularla sabah danışıqlarımızın davamını gözləyirəm, yeni müqavilələrin imzalanmasını gözləyirəm.

Eyni zamanda, bilməlisiniz ki, Azərbaycan öz müstəqilliyini bundan sonra heç vaxt əldən verməyəcək, müstəqil dövlət kimi yaşayacaq və inkişaf edəcəkdir. Bu o deməkdir ki, keçmişdə qırılmış əlaqələrimiz indən belə heç vaxt qırılmayacaq, sarsılmayacaqdır. Azərbaycanın qarşısında duran əsas problem, hörmətli Prezident Süleyman bəyin dediyi kimi, erməni

işğalçıların qarşısını almaq, onların qəsb etdikləri torpaqlarımızı azad etmək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək, bütün Azərbaycan vətəndaşlarının hər birinin öz evində, obasında, kəndində yaşamasına şərait yaratmaqdır. Azərbaycanda 1 milyondan artıq qaçqın var. Onlar ağır şəraitdə yaşayırlar, ancaq dözürlər. Çünki bilirlər ki, onlar indi öz torpaqlarının, öz dövlətinin sahibidirlər. Bizim işə borcumuz bunların hamısını yerinə yetirməkdir.

Əmin ola bilərsiniz ki, biz erməni işğalçılarını öz torpaqlarımızdan qovmaq üçün əlimizdən gələni əsirgəməyəcəyik. Şübhəsiz ki, biz bundan sonra da sülh, barışıq yolu ilə, danışıqlar yolu ilə məsələni həll edib erməni işğalçılarının Azərbaycan torpaqlarından çıxmasına çalışacağıq. Öz gücümüzü toplayaraq, ordumuzu möhkəmləndirərək torpaqlarımızı özümüz qoruyacağıq. Azərbaycan xalqı buna qadirdir. Çünki Azərbaycan xalqının qəhrəman keçmişi var, azadlıq, müstəqillik uğrunda çoxəsrlik mübarizə tarixi var. Xalqımız ona görə əmindir ki, Türkiyə kimi yaxın dostumuz, qardaşımız, dayağımız var. Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycan xalqı bu dostluğa, qardaşlığa daim sadıq qalacaqdır.

Əziz dostum, qardaşım Süleyman bəy! Bu hörmət və ehtirama görə Sizə bir daha təşəkkür edir və buraya toplaşan qonaqların hamısını dəvət edirəm ki, böyük Türkiyə Cümhuriyyətinin şərəfinə, böyük türk xalqının şərəfinə, Azərbaycan–Türkiyə dostluğunun, qardaşlığının şərəfinə, əziz dostum və qardaşım, Türkiyə Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəlin və onun xanımı Nəzmiyyə xanımın şərəfinə, bütün qonaqların şərəfinə, bütün türk qardaşlarımızın şərəfinə badə qaldırıraq.

Sağ olun, xoşbəxt olun! Sizə bundan sonra daha da xoşbəxt günlər, xoşbəxt həyat arzulayıram.

TÜRKİYƏ BÖYÜK MİLLƏT MƏCLİSİNDƏ GÖRÜŞ

Ankara

9 fevral 1994-cü il

Çox dəyərli Türkiyə Böyük Millət Məclisinin üzvləri!

Bu gün mənə Türkiyənin Böyük Millət Məclisinə dəvət etdiyinizə görə, Məclisə müraciət etməyimə imkan yaratdığınıza görə hamınıza minnətdarlığımı və təşəkkürümü bildirim. Türkiyə xalqı tərəfindən seçilmiş millət vəkilləri, xalq elçiləri kimi, sizə və sizin simanızda bütün Türkiyə xalqına Azərbaycan xalqından səmimi-qəlbdən gələn salamları, məhəbbəti, sevgini və hörməti bildirmək istəyirəm.

Böyük Millət Məclisinin zəngin bir tarixi var. Bu möhtəşəm salonda, sizin qarşınızda belə bir yüksək kürsüdən çıxış etmək mənim üçün tarixi bir hadisədir. Hələ gənc yaşlarımda kitablardan, qəzetlərdən Türkiyə haqqında, türk xalqı haqqında oxuyarkən Türkiyəyə həmişə həsrətlə baxır, ona böyük maraq göstərir, Böyük Millət Məclisinin işi barədə, onun qəbul etdiyi qərarlar barədə məlumatları həvəslə, diqqətlə oxuyurdum. Hər dəfə də düşünürdüm ki, bu mötəbər və nüfuzlu Böyük Millət Məclisi – türk xalqının həyatında dəyərli və diqqətəlayiq işlər görən bu Məclis nə qədər də qüdrətli və nə qədər də məqsədyönlü siyasət aparan bir Məclisdir. İndi mənə bu Məclisə gəlmək, sizinlə görüşmək, sizin qarşınızda müraciətlə çıxış etmək xoşbəxtliyi nəsib olmuşdur. Buna görə çox böyük qürur

hissi keçirirəm. Bu mənim üçün böyük şərəfdir, böyük hörmətdir. Bu hörmətə, ehtirama görə bir daha sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Türkiyə Cümhuriyyətinin 70 illik tarixi var. 70 il bundan öncə onun başçısı, dahi və böyük öndər Mustafa Kamal Atatürk bu Böyük Millət Məclisinin əsasını qoymuş, Türkiyə Cümhuriyyətini yaratmışdır. Onun qoyduğu təməl, bünövrə o qədər möhkəm, o qədər davamlı olmuşdur ki, 70 il ərzində türk xalqı, Türkiyə cəmiyyəti, Türkiyə dövləti bütün sınaqlardan çıxmışdır, indi də uğurla irəliləyir. Hazırda Türkiyə böyük bir dövlətdir. Türkiyənin dünya miqyasında böyük bir dövlət olmasına görə biz də iftixar hissi keçiririk.

Burada sizin qarşınızda çıxış edərək, böyük insan, bütün Türk Dünyasının dahi şəxsiyyəti Mustafa Kamal Atatürkü bir daha ehtiramla yad edirəm, onun gördüyü işlərə, onun başladığı yola öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm, onun xatirəsi qarşısında baş əyirəm.

Bizim üçün çox önəmli cəhət budur ki, Türkiyədə cümhuriyyətin yaranması, Türkiyənin bütün yabançı ölkələrin işğalından xilas edilməsi, istiqlal mücadiləsinin müvəffəqiyyətlə başa çatdırılması və Türkiyədə demokratik, dünyəvi bir dövlətin əsasının qoyulması 70 il bundan öncə olmuşdur. Türkiyə müsəlman ölkəsi olsa da, heç vaxt dünya demokratiyasından, Şərq aləmindən, islam aləmindən ayrı düşməmişdir. Bunun da əsasını, təməlini bizim öndərimiz unudulmaz Mustafa Kamal Atatürk qoymuşdur.

Biz Türkiyənin keçdiyi 70 illik yola böyük ehtiram və hörmətlə nəzər salırıq. Biz bunun da şahidiyik ki, Mustafa Kamal Atatürkün və onun silahdaşlarının qoyduqları yol 70 ildir davam etdirilir. Onlardan sonra gələn nəsillər Türkiyənin daha

da inkişaf etməsi üçün, dünya miqyasında daha önəmli yer tutması üçün böyük işlər görmüşlər. Türkiyənin xüsusən son illərdə qazandığı nailiyyətlər bütün dünyanı heyran etmişdir. Bu baxımdan son illərdə, yəni bizim yaşadığımız dövrdə Türkiyənin böyük şəxsiyyəti, mərhum Turqut Özalın xidmətlərini qeyd etmək istərdim. Bu gün Türkiyənin Prezidenti olan, ölkədə uzun illərdən bəri coşqun siyasi fəaliyyət göstərən hörmətli Süleyman Dəmirəlin də xüsusi xidmətlərini qeyd etmək istərdim.

Mən Türkiyəyə dəvət edildiyimə görə və dünəndən bəri burada çox səmərəli danışıqlar apardığımıza görə Türkiyə hökumətinə, hörmətli dostumuz, qardaşımız Prezident Süleyman Dəmirələ, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin Sədri hörmətli Hüsəməddin Cindoruqa, Türkiyənin Baş Naziri hörmətli Tansu Çillərə minnətdarlığımı bildirir və sizin qarşınızda demək istəyirəm ki, Türkiyənin bütün dövlət orqanları bu günlərdə Azərbaycana böyük hörmət və qayğı göstərir, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əlaqələrin sonra da inkişaf etməsi üçün var qüvvə ilə səy göstərirlər.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin böyük tarixi var. Biz kökü bir olan xalqıq. Bizim tariximiz bir, dilimiz bir, dinimiz birdir. Əsrlərboyu xalqlarımız bir-birinə oxşayan, yaxud azca fərqlənən adət və ənənələrini, mədəniyyət və elmini qoruyub saxlamış və inkişaf etdirmişlər. Əsrlərboyu xalqlarımız bir olmuş, çiyin-çiyinə vermişlər, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əlaqələri dostluq, qardaşlıq əlaqələri adlandırmışlar. Bu əlaqələr bir xalqdan, bir kökdən gələn xalqların əlaqələridir. Bu, keçmişdə də belə olmuşdur və əlaqə saxlamağa imkanımız olmadığı vaxtlarda da qəlbimizdə məhz belə olmuşdur, indi də belə olaraq qalır. Ona görə də tariximiz, milli

köklərimiz, adət və ənənələrimizin hamısı bizi bir-birimizə sıx bağlayıbdır. Əsrlərboyu tarixin bütün mərhələlərində bizi bir-birimizdən ayırmağa çox çalışsalar da, buna müvəffəq olmamışlar. Odur ki, bundan sonra da heç bir qüvvə bizi bir-birimizdən ayıra bilməyəcəkdir.

İndi Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir. XX əsrdə bütün dünya tarixində çox böyük dəyişikliklər baş vermişdir. O cümlədən də Azərbaycan xalqının həyatında. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda bir neçə siyasi qüvvə, xüsusən Azərbaycanın milli azadlığı naminə çarpışan qüvvələr olmuş, onlar Azərbaycanın müstəqilliyi, istiqlalı, milli azadlığı uğrunda mübarizə aparmışlar. O vaxtlar Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əlaqələr sıx olmuşdur. Bütün bunların nəticəsində 1918-ci ildə Azərbaycanda ilk demokratik dövlət yaradılmışdır.

Azərbaycan 200 il ərzində Rusiya imperatorluğunun tərkibində olmuşdur. Şübhəsiz ki, bu dövrdə Azərbaycanın həyatında keşməkeşli mərhələlər, hər cür çətinliklər olmuşdur. Qeyd etdiyim kimi, nəhayət, 1918-ci ildə Azərbaycanda ilk demokratik cümhuriyyət yaradılmışdır. Əlbəttə, bu, tarixi proseslərin nəticəsi idi. Rusiya imperatorluğu dağılmış, Rusiya ərazisindəki xalqlar öz həyatını istədikləri kimi qurmağa çalışmışlar. Eləcə də Azərbaycan xalqı müstəqil dövlət qurmaq arzusunu həyata keçirməyə çalışmış və buna 1918-ci ildə nail olmuşdur. Bu müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyəti iki il yaşamışdır. Həmin dövr çox ağır, ziddiyyətli və çətin dövr olmuşdur. Əvəzində Azərbaycan xalqı ilk dəfə müstəqilliyin dadını görmüş, onda müstəqilliyə nail olmaq inamı yaranmışdı. Azərbaycan xalqı demokratik prinsiplər əsasında dövlət qurmağa başlamışdı.

Həmin dövrdə, yeni xalqımız ilk demokratik dövlət qurduğu dövrdə Türkiyə Azərbaycanla bir olmuş, bərabər olmuş, Azərbaycana çox böyük kömək və yardım etmişdir. Bunu Azərbaycan xalqı heç vaxt unutmayıb və unutmayacaqdır. O vaxtlar xalqımız neçə-neçə düşmənin təcavüzünə məruz qalmışdı. Türk ordusunun Azərbaycana, Bakıya gəlməsi, Azərbaycanı daşnakların təcavüzündən xilas etməsi hər bir azərbaycanlının qəlbində yaşayır. Azərbaycan xalqı həmin ağır dövrdə türk xalqının ona göstərdiyi köməyi və yardımı heç vaxt unutmayacaqdır.

Bu dövlət süquta uğradı. O vaxtlar keçmiş Rusiya imperatorluğunun ərazisində Sovet İttifaqı yaradılmış, 70 il ərzində Azərbaycan bu İttifaqın tərkibində olmuşdur. Bu dövr haqqında da doğru-düzgün məlumat vermək və onu obyektiv qiymətləndirmək lazımdır. Şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqının öz müstəqilliyini itirməsi ona böyük bir zərbə olmuşdur. Lakin tək Azərbaycan xalqı deyil, keçmiş Rusiya imperatorluğunun tərkibində olmuş bütün xalqlar Sovet İttifaqının tərkibinə daxil edilmiş, sovetlər birliyi tərəfindən ələ keçirilmişdi. Beləliklə, bütün keçmiş Rusiya imperatorluğunun ərazisində yeni ictimai-siyasi, iqtisadi quruluş yaranmışdı. Bu quruluşun, şübhəsiz, ziddiyyətli cəhətləri var idi. Biz bundan imtina etmişik. Onu da demək lazımdır ki, 70 il ərzində Azərbaycan xalqı öz milli mənliliyini, dilini, hətta din yasaq olunsada, dinini də itirməmişdir. Bu quruluşun imkanlarından istifadə edən Azərbaycan xalqı elmini, təhsilini, mədəniyyətini yüksək zirvələrə qaldırmışdır.

Bu da tam həqiqətdir ki, XX əsrdə Azərbaycan dünya mədəniyyətinə, dünya elminə böyük töhfələr vermişdir. Bizim böyük alimlər, yazıçılar, şairlər, memarlar, rəssamlar, bəstə-

karlar, musiqiçilər həm Azərbaycan xalqının elmini, mədəniyyətini, təhsilini zənginləşdirmiş, həm də bütün dünya mədəniyyətinə, elminə böyük töhfələr vermişlər. Bununla yanaşı, həmin dövrdə Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyətlərindən biri də bundan ibarətdir ki, onun bilik səviyyəsi yüksəlmiş, Azərbaycanda savadsızlıq ləğv edilmişdir. Respublika ərazisindəki bütün təhsil ocaqları xalqı savadlaşdırmaq, onun bilik səviyyəsini yüksəltmək üçün hər cür imkanlara malik olmuşdur. Bütün bunlar onu göstərir ki, hətta bizə uyğun olmayan və indi rədd etdiyimiz sosialist, kommunist quruluşu şəraitində də Azərbaycan xalqı öz tarixinə, öz milli ruhuna, öz milli ənənələrinə sadıq qalmış və bu duyğuları, bu hissləri qəlbində qoruyub saxlamışdır. Xalqımız həmin dövrdə qazandığı nailiyyətlərdən indi, müstəqilliyə nail olduğu dövrdə geniş istifadə etmək imkanına malikdir.

Biz keçmiş quruluştan imtina edirik. Bir müstəqil dövlət kimi Azərbaycan bəşəri dəyərlər əsasında demokratik hüquqi dövlət quruculuğu, demokratik cəmiyyət quruculuğu yolu ilə gedir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı azad iqtisadiyyat yolu ilə gedəcəkdir. Azərbaycan böyük iqtisadi-sosial islahatlar keçirmək əzmindədir. Azərbaycan dünyada sınıanmış, artıq öz müsbət nəticələrini vermiş olan iqtisadi-sosial və ictimai-siyasi sistem yolu ilə gedəcəkdir.

Bu baxımdan Azərbaycanda demokratiyanın inkişafına, bütün sahələrdə bərqərar olmasına imkan yaradılmış və yaradılacaqdır. Respublikanın daxili həyatında çoxpartiyalı sistem artıq bərqərar edilmişdir. Hazırda Azərbaycanda 40-dək siyasi partiya və ictimai təşkilat fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda vicdan azadlığı, din azadlığı, dil azadlığı tamamilə bər-

qərar edilmiş, qəzetlərin, jurnalların sərbəstliyi tamamilə təmin olunmuşdur. Bütün bunlar gənc, müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratiya, siyasi plüralizm və bazar iqtisadiyyatı sahəsində atdığı ilk addımlardır. Şübhəsiz ki, bunlar hələlik kiçik addımlardır. Onlar daha iri, daha güclü olmalıdır. Lakin siz razı olarsınız ki, bunun üçün həm şərait, həm də vaxt lazımdır.

Mən Türkiyə Cümhuriyyətinin tarixinə nəzər salarkən belə cəhətləri özüm üçün qeyd etdim ki, 1923-cü ildə Türkiyədə demokratik cümhuriyyət yaradılmışdır. Ancaq bundan sonrakı dövrdə bir neçə il vaxt lazım oldu ki, Mustafa Kamal Atatürkün rəhbərliyi altında Türkiyənin demokratik fikirli adamlarının fəaliyyəti ilə yeni-yeni islahatlar keçirərək, Türkiyədə həqiqi demokratik cəmiyyət qurulsun. Yəni 1923-cü ildə Türkiyədə ilk cümhuriyyət qurulubsa, bu cümhuriyyətin bütün atributları, başqa sözlə desək, demokratik dövlətə xas olan bütün cəhətlər mərhələ-mərhələ yaradılıbdır. Bu bizim üçün təcrübə, nümunədir. Ümumiyyətlə, Türkiyə Cümhuriyyətinin 70 illik tarixi indi müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün nümunədir, təcrübə məktəbidir. Biz sizin təcrübənizdən istifadə edir və bundan sonra da istifadə edəcəyik.

Sizə sadəcə olaraq, xatırlatmaq istəyirəm ki, Türkiyə də lazımı səviyyəyə birdən, bir günün içində, yaxud bir ilin ərzində sıçrayışla çatmamışdır. Odur ki, biz nəzərdə tutduğumuz islahatları tədricən həyata keçiririk. Şübhəsiz ki, indi başqa zamandır, vaxt o vaxt deyildir. İndi biz islahatları gecikdirə bilmərik, onları sürətlə həyata keçirməliyik. Lakin bunu elə etməliyik ki, bir iqtisadi-sosial sistemdən digər iqtisadi-sosial sistemə keçid Azərbaycan xalqının həyatı, yaşayışı üçün çox da ağır olmasın.

Siz bilirsiniz ki, keçmiş sovetlər birliyinin indi öz müstəqilliyini əldə etmiş digər respublikaları kimi, Azərbaycan da dərin iqtisadi-sosial böhran içərisindədir. Bu böhran davam edir. Amma Azərbaycandakı böhran daha da dərinləşir. Məhz ona görə ki, Azərbaycan müharibə şəraitindədir, Ermənistanın təcavüzünə məruz qalıb. Ermənistanın silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal edib. Azərbaycan özünün iqtisadi və maliyyə imkanlarının əksər hissəsini torpaqlarımızın müdafiəsinə yönəldib. İşğal olunmuş torpaqlardan 1 milyondan çox azərbaycanlı öz ev-əşiyindən, el-obasından qaçqın, didərgin düşüb. Onların yaşamağa ev-əşiyi yoxdur. Bu adamların hamısını təmin etmək lazımdır. Bütün bunlar Azərbaycan iqtisadiyyatına çox mənfi təsir göstərir, sosial-iqtisadi böhranı daha da dərinləşdirir. Belə bir dövrdə iqtisadi islahatlar aparılması, bazar iqtisadiyyatına keçilməsi, şübhəsiz, qarşıya böyük çətinliklər çıxarır.

Bunları sizə bildirməkdə məqsədim budur ki, Türkiyədə, xüsusən Böyük Millət Məclisində Azərbaycanın bugünkü real vəziyyəti haqqında, gerçəkliyi haqqında doğru-düzgün təsəvvür olsun, məlumat olsun. Bu bizə onun üçün lazımdır ki, biz Türkiyəni özümüzə ən yaxın, dost, qardaş ölkə bilirik. Bizim vəziyyətimizə Türkiyədə nə qədər doğru bələd olsalar, Türkiyə ilə əlaqələrimiz də bir o qədər sürətlə inkişaf edər və biz Türkiyənin təcrübəsindən daha səmərəli istifadə edərək, Türkiyənin də Azərbaycana köməyi daha böyük olar.

Qeyd etdim ki, 1918-ci ildə ilk Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti yaradılanda Türkiyə Azərbaycanı birinci tanıyan dövlətlərdən olmuşdur. 1992-ci ilin noyabr ayında da Türkiyə Cümhuriyyəti Azərbaycanı dünyada birinci olaraq

tanıdı. Bu, Türkiyənin cəsarətli addımı və Azərbaycana qaradəşliq münasibətinin nəticəsi idi. Azərbaycanın öz müstəqilliyinə nail olması və bütün dünya dövlətlərinin Azərbaycanı tanıması üçün Türkiyənin çox böyük köməyi olmuşdur. Buna görə və ondan sonra Azərbaycanın müstəqilliyi üçün göstərdiyiniz yardıma görə mən sizə Azərbaycan xalqı adından təşəkkürümü bildirirəm.

O vaxtdan iki il keçir. İki il o qədər də böyük müddət deyildir. Bu iki ildə Azərbaycanın başına çox bəlalar gəlib. Tək bu iki ildə yox, ondan əvvəlki illərdə də. 1987-ci ilin təxminən sonundan Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq niyyətində olan düşmən qüvvələr Qarabağ problemini ortaya atdılar. O vaxtdan bəri Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü davam edir. Bu dövrdə biz Türkiyədən daim yardım almışıq, mənəvi sahədə, dövlət quruculuğu sahəsində, beynəlxalq meydana və başqa sahələrdə kömək görmüşük. Bu gün etiraf etməliyəm ki, təəssüflər olsun, biz Türkiyənin Azərbaycana göstərdiyi qayğı və münasibətin müqabilində lazımi tədbirlər görə bilməmişik. Əgər fəaliyyətimiz bizə göstərilən qayğı və kömək səviyyəsində olsaydı, bu gün Azərbaycanın vəziyyəti bundan yaxşı olardı.

Lakin bu da həqiqətdir ki, 6 ildir Azərbaycan müharibə şəraitindədir. Elə bu müharibə şəraitində də Azərbaycanın daxilində çox böyük dəyişikliklər olmuşdur. Həmin dövrdə Azərbaycanda müxtəlif siyasi qüvvələr arasında hakimiyyət uğrunda mübarizə getmişdir. Bu mübarizə Azərbaycanın dövlətçiliyini, Azərbaycanın hələ qurulmamış, təşəkkül tapıb formalaşmamış ordusunu və müdafiə imkanlarını zəiflətməşdir. Erməni silahlı qüvvələri, erməni təcavüzkarlar da bütün bunlardan istifadə edərək, Azərbaycana hücumlarını davam

etdirmişlər. Nəticədə Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi hazırda erməni işğalı altındadır.

Əgər ilk vaxtlar söhbət Dağlıq Qarabağdan gedirdisə, indi Dağlıq Qarabağ tamamilə erməni silahlı qüvvələrinin, Ermənistanın nəzarəti altındadır. Bildiyiniz kimi, bundan sonra Dağlıq Qarabağ ətrafındakı rayonlar Ermənistan tərəfindən işğal olunmuşdur. Qeyd etdiyim kimi, 1 milyon azərbaycanlı öz yurd-yuvasından didərgin düşərək qaçqın vəziyyətində yaşayır. Bütün bunlar Azərbaycanın müstəqilliyinə, müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsinə çox böyük maneçilik törədir. Lakin biz nikbinik. Biz hesab edirik ki, müstəqilliyimiz əbədidir, bu müstəqilliyi heç vaxt, heç vəchlə əldən verməyəcəyik. Azərbaycan xalqı daim müstəqillik yolu ilə gedəcək, demokratiya yolu ilə irəliləyəcək, azadlıq yolu ilə addımlayacaqdır!

Odur ki, Türkiyə indiyədək bizə göstərdiyi qardaşlıq, dostluq köməyi, qayğısı ilə bundan sonra da bizimlə olacaq və olmalıdır. Bu gün bizim sizinlə bir yerdə olmağımız buna əyani sübutdur. Burada mən Mustafa Kamal Atatürkün çox dəyərli bir fikrini yadınıza salmaq istəyirəm, çünki onun bu fikri Türkiyənin üzərinə düşən vəzifələrin çox böyük olduğuna və Mustafa Kamal Atatürkün çox uzaqgörən bir şəxsiyyət olduğuna dəlalət edir. O, Türkiyə Cümhuriyyətinin 10-cu il-dönümü münasibətilə çıxışında demişdir: «Bu gün Sovet İttifaqı bizim dostumuz, qonşumuz və müttəfiqimizdir. Bu dostluğa ehtiyacımız var. Lakin sabah nə olacağını bu gün heç kim müəyyən edə bilməz. Nəinki Osmanlı kimi, Avstriya-Macaristan kimi parçalana bilər, kiçilə bilər. Bu gün əlində bərk-bərk tutduğu millətlər qonşularından qaça bilərlər. Dünya yeni bir müvazinətə keçə bilər. O zaman Türkiyə nə edəcəyini bilməlidir. Bizim bu dostumuzun idarəçiliyi altında

dili bir, dini bir, mahiyyəti bir qardaşlarımız vardır. Onlara sahib çıxmağa hazır olmalıyıq. Susaraq o günü gözləmək deyil, hazır olmaq lazımdır. Millətlər buna necə hazırlşırlar, mənəvi körpüləri möhkəm saxlayırlarmı? Biz bir körpüyük. İnam bir körpüdür, xaric bir körpüdür. Köklərimizə qayıtmalı və hadisələri bölən tariximizin içində bütövlənməliyik. Onların, tarixi köklərin bizə yaxınlaşmasını gözləyə bilmərik. Bizim onlara yaxınlaşmağımız lazımdır».

60 il bundan öncə Mustafa Kamal Atatürk bu günləri görmüş və bu vəsiyyəti etmişdir. İndi həmin dövrən gəlib çatıb və Türkiyəyə dost, qardaş olan ölkələr, millətlər öz müstəqilliyini əldə edib. O cümlədən, Türkiyəyə ən yaxın dost və qardaş olan Azərbaycan da müstəqil bir dövlətdir. Türkiyənin dostluq və qardaşlıq münasibətlərinə Azərbaycanın bundan sonra daha çox ehtiyacı var. Dünən apardığımız və bu gün aparacağımız danışıqlar onu göstərir ki, biz Türkiyənin Azərbaycana münasibətlərinin bundan sonra da yüksəlməsinə və genişlənməsinə tam ümid bəsləyə bilərik.

Mən sizə məlumat verdim ki, Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal edilmişdir. Biz bu məsələləri sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Çalışırıq ki, beynəlxalq təşkilatların, ATƏM-in Minsk qrupunun, böyük dövlətlərin imkanlarından, o cümlədən vaxtilə birgə təşəbbüs irəli sürən ABŞ, Türkiyə və Rusiyanın imkanlarından istifadə edək və məsələni sülh və danışıqlar yolu ilə həll edək. Lakin təəssüflər olsun, bunlar indiyədək bir nəticə verməmişdir. Buna baxmayaraq, biz ümidimizi kəsməmişik. Bilirik ki, bu sahədə hələ istifadə edilməmiş imkanlar var və biz gələcəkdə bu imkanlardan da istifadə edəcəyik. Yəni bizim yolumuz sülh yolu, barışıq yoludur. Biz qan tökülməsinin əsla tərəfdarı deyil-

lik, qırğının tərəfdarı deyilik. Bununla bərabər, bütün Azərbaycan torpaqlarının Azərbaycan xalqının öz əlində olmasına nail olmağa çalışmışıq və bundan sonra da çalışacağıq.

Buna görə də biz son vaxtlar Azərbaycan Respublikasının dövlət strukturuna çox fikir veririk, ordunun yaradılmasına fikir veririk. Sizə bildirmək istəyirəm ki, son dövrdə Azərbaycan xalqında milli ruh, vətənpərvərlik ruhu, vətəni, torpağı qorumaq ruhu, vətənin sahibi olmaq ruhu, döyüş ruhu oyanmışdır. Azərbaycanlılar dərk etmişlər ki, torpaqlarını özləri müdafiə etməlidirlər, öz torpaqlarının sahibi özləri olmalıdırlar. Son aylarda aparılan döyüş əməliyyatları göstərir ki, Azərbaycan xalqı və onun yaranmaqda olan ordusu buna qadirdir. Axıncı döyüşlərdə erməni silahlı qüvvələri çox böyük zərbələr almış, böyük itkilər vermişdir. İşğal olunmuş ərazilərimizin bir hissəsi geri qaytarılmışdır. Ordumuz torpaqlarımızı müdafiə etməyə, işğal olunmuş ərazilərimizin hamısını geri qaytarmağa qadirdir. Sülh yolu, eyni zamanda, işğal olunmuş torpaqların öz gücümüzlə geri qaytarılması yolu bizim yolumuzdur və bundan sonra da bu yolla gedəcəyik.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti sizə məlumdur. Biz bütün dövlətlərlə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr yaratmaq istəyirik. İstər Qərb, istərsə də Şərq dövlətləri ilə, o cümlədən qonşu ölkələrlə belə əlaqələr yaratmaq üçün lazımi tədbirlər görürük və görəcəyik. Bu sahədə də Türkiyənin təcrübəsi, Türkiyə dövlətinin xarici siyasəti bizdən ötrü təcrübə məktəbidir və bundan səmərəli istifadə etməyə çalışırıq.

Ancaq bir həqiqəti bilməlisiniz. Keçən ilin sentyabrında Azərbaycan Respublikası Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olmuşdur. Bəzən xarici ölkələrin, o cümlədən Türkiyənin də

mətbuatında belə yazılar gedir ki, guya Azərbaycan Respublikasının Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olması onun istiqalaliyyətini əlindən alır. Bu, yanlış fikirdir. Keçmiş Sovet İttifaqına daxil olan 15 respublikadan 12-si, o cümlədən Azərbaycan indi Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvüdür. Biz bu birliyə daxil olmaqla nə uduzduq? Heç nə uduzmadıq, qazandığımız o oldu ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olanda vaxtilə möhkəm, sıx əlaqələrimiz olan həmin respublikalarla əlaqələri saxlayaraq, həm iqtisadiyyatımızın inkişafı üçün müəyyən şərait yaradırıq, həm də Azərbaycanın müstəqilliyini təmin etmək, Ermənistanın respublikamıza qarşı təcavüzkarlığını həmin dövlətlərə sübut etmək üçün imkanımız olur.

Ötən il dekabrın 24-də Aşqabadda MDB üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının toplantısı olmuşdur. Orada mən Azərbaycan dövləti adından geniş bir bəyanat verərək, Ermənistanın ölkəmizə təcavüzü, bunun nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının işğal olunması, ərazimizdəki sərvətlərin dağıdılması və talan edilməsi məsələlərindən danışdım və bu barədə konkret faktlar göstərdim. Əgər biz həmin birliyin üzvü olmasaydıq, belə bir imkanımız da olmayacaqdı. Mənim bəyanatımdan sonra Ermənistan prezidenti bəyanat verməyə məcbur oldu. O mənim dediklərimin həqiqət olmadığını sübut etməyə çalışdı. Ancaq orada bizim mövqemiz çox açıq və konkret oldu, biz Ermənistanı günahlandırdıq. Birliyin üzvü olan başqa dövlətləri də günahlandırdıq ki, nə üçün həmin birliyin çərçivəsində bir dövlət başqasına təcavüz edir. Sizə bu qəbildən başqa misallar da çəkə bilərəm. Yəni demək istəyirəm ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olmaq Azərbaycanın müstəqilliyinə heç bir zərər gətirməmişdir və əmin ola

bilərsiniz ki, heç vaxt da gətirməyəcəkdir. Əksinə, bundan Azərbaycanın müstəqilliyini daha da inkişaf etdirmək üçün səmərəli istifadə etməyə çalışacağıq və güman edirəm ki, buna nail olacağıq.

Azərbaycanın müstəqilliyi məsələsi çox mühüm məsələdir. Bilirsiniz ki, sizinlə və bizimlə qonşu olan Gürcüstanda, Ermənistanda xarici ölkələrin qoşunları, hərbi bazaları var. Azərbaycanda isə bunların heç biri yoxdur. Azərbaycan ancaq öz əsgərləri, öz ordusu ilə yaşayır və belə də yaşayacaqdır. Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir və mən Prezident kimi, sizin qarşınızda deyirəm: Türkiyədəki qardaşlarımızda, dostlarımızda heç bir şübhə olmasın, biz Azərbaycanın müstəqilliyini heç vaxt, heç vəchlə əldən verməyəcəyik. Ola bilər, sizin vaxtınızı çox aldım. Ancaq belə fürsət əlimə ilk dəfə düşmüşdür. Şübhəsiz ki, mən də bundan mümkün qədər istifadə etməyə çalışıram. Lakin sui-istifadə etmək də istəmirəm. Sizə bildirmək istəyirəm ki, xalqlarımızın keçmiş tarixi, bu günə qədər yaşadığımız dövr bundan sonra daha yaxın, daha çox dost və qardaş olmağımız üçün böyük təməldir. Əmin ola bilərsiniz ki, biz bu təməl əsasında bundan sonra da irəli gedəcəyik, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında iqtisadi, ticarət, elm, mədəniyyət, təhsil sahəsində, bütün başqa sahələrdə əlaqələr xüsusi xarakter daşıyacaq, başqa dövlətlərlə olan əlaqələrdən dostluq, qardaşlıq əlaqələri kimi fərqlənəcəkdir. Bizim mövqemiz belədir. Biz bu yolla gedəcəyik və əmin olun ki, bugünkü Azərbaycan dövləti bu yola sadıqdır və sadıq qalacaqdır.

Mən bu fürsətdən istifadə edərək və indi Türkiyənin qarşısında duran böyük vəzifələri də duyaraq Türkiyə hökumətinə, Böyük Millət Məclisinə və Türkiyə xalqına gələcəkdə uğurlar diləyirəm. Sizin böyük nailiyyətləriniz var, eyni zamanda,

böyük problemləriniz də var. Biz də bunları diqqətlə izləyirik, qardaş kimi münasibət bəsləyirik. İstəyirik ki, siz bu problemləri həll edəsiniz, Türkiyə bundan sonra da bütün sahələrdə daha da sürətlə inkişaf edə bilsin. Çünki Türkiyənin inkişafı, güclənməsi Azərbaycan üçün dayaqdır və ona görə də qardaş kimi, Türkiyə Cümhuriyyətinə, Türkiyə xalqına, sizlərə bütün gələcək fəaliyyətinizdə uğurlar diləyirəm.

Mənə göstərdiyiniz diqqətə, hörmətə görə minnətdaram, hamınıza ürəkdən sağ ol deyirəm. Yaşasın Böyük Türkiyə Cümhuriyyəti! Mustafa Kamal Atatürkün vəsiyyətlərini yerinə yetirərək irəliləyən Türkiyə xalqının gələcəyinə qardaş kimi inanırıq və ümidvarıq ki, gələcək həyatınızda yeni-yeni uğurlar olacaqdır.

Yaşasın Türkiyə–Azərbaycan dostluğu!

Yaşasın türk xalqının Azərbaycan xalqı ilə qardaşlığı və sarsılmaz dostluğu!

TÜRKİYƏ-AZƏRBAYCAN SƏNƏDLƏRİNİN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

Ankara

9 fevral 1994-cü il

Əziz dostlar və arkadaşlar!

Türkiyəyə səfərimiz zamanı biz burada çox böyük qonaqpərvərlik, insanpərvərlik gördük. Bütün bunlara görə mən və mənimlə gələn nümayəndə heyətinin üzvləri Türkiyə Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirələ, Türkiyə hökumətinə, bütün Türkiyə xalqına təşəkkürümüzü və ehtiramımızı bildiririk. Biz burada özümüzü həqiqətən, öz evimizdə, Süleyman bəyin sözləri ilə desək, öz mənzilimizdə hiss edirik. Biz buraya böyük ümidlərlə gəlmişik və ümidlərimiz çin olub. Gözlədiyimizdən də artıq qonaqpərvərlik, dostluq və qardaşlıq münasibəti hiss etmişik, bu hisslərin təsiri altında yaşayırıq və uzun müddət bu hisslərin təsiri altında olacağıq. Çünki ən maraqlı cəhət bundan ibarətdir ki, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında indiyədək yaranmış əlaqələr yeni mərhələyə keçir. Bu mərhələ əvvəldən indiyədək görülmüş işlərin üzərində qurulur. Ancaq indiki görüşlərimizin və danışıqlarımızın nəticələri bu işlərin daha da irəliləməsi, iqtisadiyyat, ticarət, mədəniyyət, elm, təhsil sahəsində əməkdaşlığın daha da genişlənməsi, daha da dərinləşməsi və xalqlarımızın, ölkələrimizin bir-birinə daha da yaxınlaşması üçün çox səmərəlidir. Bir sözlə, burada əldə olunan nəticələrdən qəlbən məmnunuq.

Burada olarkən görüşdüyümüz hər kəs bizə çox böyük hörmət və qayğı göstərir. Xüsusən dostum və qardaşım Süleyman Dəmirəlin böyük qaygısı, xüsusi diqqəti məni heyran etmişdir. Mən bilirəm ki, biz dünən də, bu gün də harada olduqsa, harada görüşdüksə, bunlar hamısı Türkiyə Prezidenti Süleyman bəyin nəzarəti altındadır, onun qaygısı ilə bağlıdır. Bunlar bizim burada olduğumuz günlərdə gördüyümüz işlərin hamısının müvəffəqiyyətlə başa çatmasına şərait yaratmışdır.

Hazırlanmış sazişlər, müqavilələr, anlaşmalar tarixi sənədlərdir və bizim gələcək əlaqələrimiz üçün yeni yollar, yeni cığır-lar açır. Sizi əmin etmək istəyirik ki, biz bu yolla gedəcəyik və bu yoldan dönməyəcəyik.

Bir daha qeyd edirəm ki, Azərbaycan demokratik prinsip-lər əsasında dövlət quruculuğu ilə məşğuldur. Azərbaycanda demokratiya, siyasi plüralizm üçün bütün imkanlar yaranır və yaranacaqdır. Biz Türkiyənin təcrübəsindən, inkişaf etmiş demokratik dövlətlərin təcrübəsindən istifadə edərək, bu təd-birlərimizi daha da genişləndirəcək və dərinləşdirəcəyik. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan bu yolun yolçusudur və bu yol-dan dönməyəcəkdir. Azərbaycan müstəqil dövlətdir və daim bu yolla gedəcəkdir. Heç bir qüvvə onu bu yoldan döndərə bilməz. Müstəqillik Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan döv-ləti üçün əbədidir.

Sizi əmin edirik ki, biz dostluğa və qardaşlığa həmişə sadıq olacağıq və gələcəkdə də bu dostluğun və qardaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün əlimizdən gələni əsirgəməyəcəyik.

Azərbaycanın qarşısında duran əsas problem öz müstəqil-liyini qorumaq, ərazi bütövlüyünü təmin etmək, işğal olunmuş torpaqlardan erməni silahlı qüvvələrini çıxarmaqdır. Bu sa-hədə bizim siyasətimiz dəyişməzdir. Biz bu məsələlərin sülh,

barışıq yolu ilə həll edilməsinə çalışacağıq. Rica edərdim ki, Türkiyə bundan sonra da beynəlxalq təşkilatlarda, ATƏM-də və onun Minsk qrupunda və özünün başqa imkanlarından istifadə edərək, Azərbaycanın bu probleminin sülh, barışıq yolu ilə həll olunmasına kömək etsin. Əminəm ki, Türkiyə bu köməyi bizdən əsirgəməyəcək. Eyni zamanda, biz bütün gücümüzü toplayaraq, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının azad edilməsi üçün döyüşəcək, vuruşacaq və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü təmin edəcəyik.

Əmin ola bilərsiniz ki, bu görüşlərimiz təkcə bizə deyil, bütün Azərbaycan xalqına, bütün Azərbaycan vətəndaşlarına yeni ruh və ilham verir. Bu ilhamla, bu əhvali-ruhiyyə ilə də biz sənədlərin imzalanması mərasiminə gəlmişik. Bu əhvali-ruhiyyə ilə də vətənimizə qayıdacağıq.

Hörmətli Süleyman bəy, Sizə və bütün arkadaşlarınıza bir daha təşəkkür edirəm. Sağ olun.

ANKARA HACƏTTƏPƏ UNIVERSİTETİNİN FƏXRİ DOKTORU DİPLOMUNUN TƏQDİM EDİLMƏSİ MƏRASİMİ

9 fevral 1994-cü il

Hörmətli rektor!

Əziz rektor yardımçıları!

Dəyərli professor və müəllimlər, tələbələr!

Əziz dostlar və qardaşlar!

Bu gün Türkiyənin çox hörmətli, böyük universitetində – Hacəttəpə Universitetində olduğuma görə özümü xoşbəxt hesab edirəm. Buraya dəvət olunduğuma görə universitetin rektorluğuna və bütün professor-müəllim heyətinə öz təşəkkür və minnətdarlığımı bildirirəm.

Burada siz son vaxtlar mənim Azərbaycan Prezidenti kimi gördüyüm işlərdən danışdınız, keçdiyim həyat yolu barədə qısa da olsa məlumat verdiniz. Siz məni universitetinizin Fəxri doktoru adına layiq gördünüz. Mən bütün bunlara görə sizə təşəkkür edir və hədsiz minnətdarlığımı bildirirəm. Sağ olun.

Bildiyiniz kimi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının böyük elmi, intellektual potensialı var. Azərbaycanda böyük universitetlər fəaliyyət göstərir, professorlar, elm adamları, mədəniyyət xadimləri, görkəmli sənətkarlar var. Onların böyük bir dəstəsi mənimlə birlikdə Türkiyəyə gəlib, burada, bu salondadırlar. Onların adları bütün dünyada məşhurdur, onlar

Azərbaycan elmini, mədəniyyətini bütün dünyaya tanıdılar. Azərbaycan xalqı uzun illər həsrətində olduğu müstəqilliyini əldə edib. İndi Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir, dünya dövlətləri birliyinin üzvüdür və onların tərəfindən tanınıbdır. Bunların hamısı Azərbaycan ziyalılarının, siyasətçilərinin, görkəmli şəxsiyyətlərinin xidmətlərinin nəticəsidir. Ona görə də sizin mənə verdiyiniz doktorluq adını bütün Azərbaycan elminin, siyasətinin, dövlətçiliyinin qazandığı nailiyyətlərə verdiyiniz yüksək qiymət hesab edirəm.

Hacəttəpə Universiteti kimi təhsil ocağının doktoru adını almaq böyük iftixar hissi oyadır. Bir daha deyirəm, mən bunu bütün Azərbaycana şamil edir, bütün Azərbaycana verilən qiymət kimi qarşılayıram. Burada mənim də xidmətim, payım var. Odur ki, şəxsən öz adımdan sizə minnətdarlığımı bildirirəm və sizi əmin etmək istəyirəm ki, bugünkü görüşümüz və sizin mənə verdiyiniz yüksək ad Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi üçün yeni bir addımdır. Əmin ola bilərsiniz ki, müstəqil Azərbaycan dövləti, Azərbaycan xalqı, bütün azərbaycanlılar Türkiyə ilə dostluğa, qardaşlığa, əbədi birliyə daim sadıq qalacaqlar.

Azərbaycan öz müstəqilliyinə nail olub, öz dövlətini qurubdur, öz ordusunu yaradır, öz ərazi bütövlüyünü qorumağa çalışır və qarşıda duran sosial-iqtisadi məsələlərin həlli ilə məşğuldur. Bunların hamısı birlikdə Azərbaycanda vəziyyəti həddindən artıq çətinləşdirir. Lakin siz bilin ki, Azərbaycan xalqı müstəqillik yolundan dönməyəcək və öz müstəqilliyini heç vaxt əlindən verməyəcəkdir.

Azərbaycan xalqı artıq öz taleyinin, öz sərvətlərinin, öz torpaqlarının və öz ölkəsinin sahibidir. Bu məsuliyyəti aydın du-

yan Azərbaycan xalqı bundan sonra öz həyatını, öz dövlətini demokratik prinsiplər əsasında quracaqdır. Azərbaycanda demokratik quruculuq prosesi gedir və inkişaf edir, hüquqi demokratik cəmiyyət qurulur, hər bir vətəndaşın hüquqları qorunur və qorunacaqdır. Azərbaycanda bütün vətəndaşlar bərabər hüquqa malikdirlər. Respublikamızda çoxpartiyalı sistem artıq bərqərar olmuşdur. Sözlərim eləcə də fikir müxtəlifliyinə, siyasi plüralizm prinsiplərinə aiddir. Bu prinsiplər gələcəkdə daha da güclənəcəkdir. Yəni Azərbaycan dövləti, Azərbaycan hökuməti tam demokratiya yolu ilə, hüquqi dövlət quruculuğu yolu ilə gedəcək və beləliklə də, Azərbaycan dünya demokratik dövlətlər birliyinin üzvü kimi, bu yoldan dönməyəcəkdir.

Azərbaycanın xarici siyasəti sülhsevər siyasətdir. Ölkəmiz bütün dövlətlərlə sülh və əmin-amanlıq əlaqələri yaratmaq istəyir. Azərbaycan dövləti öz xarici siyasətini məhz bu istiqamətdə yeridəcəkdir. Buna görə də Azərbaycan qonşu dövlətlərlə daha sıx əlaqələr yaratmağı xüsusilə önəmli hesab edir. Lakin burada bizim Türkiyə ilə əlaqələrimiz xüsusi yer tutur. Çünki Türkiyə ilə Azərbaycanın birgə tarixi keçmişi var. Xalqlarımız bir kökdəndir. Bizim mədəniyyətimiz də, tariximiz də, ənənələrimiz də birdir, dilimiz, dinimiz də birdir. Bütün bunlar əsrlərboyu bizi birləşdirmişdir. Hətta son dövrdə ayrı düşməyimiz də bu birliyimizi əlimizdən almamışdır. İndi biz bu birliyi davam etdirmək üçün bütün imkanlara maliklik və Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əlaqələr dostluq, qardaşlıq əlaqələri olmaqla yanaşı, həm də iş əlaqələridir. Biz bu əlaqələri də sürətlə davam etdirəcəyik.

İndi Azərbaycan Respublikasının ən çətin, ağır problemi onun Ermənistan tərəfindən məruz qaldığı təcavüzdən qurtar-

ması və müharibəyə son qoyulmasıdır. Bildiyiniz kimi, Ermənistan tərəfindən 6 ildir Azərbaycan torpaqlarına təcavüz edilir, torpaqlarımızın bir qismi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. Bunun nəticəsində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının 1 milyondan çoxu öz ölkəsində qaçqın vəziyyətinə düşüb, köçkün vəziyyətində yaşayır, öz el-obasından, ev-eşiyindən didərgin salınıbdır. Onlar ağır şəraitdə yaşayırlar. Bütün bunlar ölkəmizin daxili vəziyyətini olduqca gərginləşdirmiş və Azərbaycan xalqının, Azərbaycan dövlətinin üzərinə böyük və məsuliyyətli vəzifələr qoymuşdur.

Biz öz torpaqlarımızı qorumağa, vətənimizi müdafiə etməyə çalışırıq. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini, suverenliyini qoruyub saxlamağa çalışırıq. Buna görə də apardığımız müharibə ədalətli müharibədir. Biz hücum etmirik, torpaqlarımızı müdafiə edirik. Biz hücum etmirik, bizə hücum edən erməni silahlı qüvvələrini torpaqlarımızdan qovub çıxarmağa çalışırıq. Biz işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək istəyirik. Bu, ədalətli işdir və biz onu davam etdirəcəyik. Bu sahədə Türkiyə dövlətinin, türk xalqının bizə mənəvi dayaq olması, bizimlə birlikdə olması bizə daha böyük qüvvət verir. Odur ki, bu müddətdə Türkiyə tərəfindən, türk xalqı tərəfindən, hər bir Türkiyə vətəndaşı tərəfindən Azərbaycana göstərilmiş kömək və yardıma görə minnətdarlığımı və təşəkkürümü bildirirəm.

Son illər Azərbaycan Respublikası erməni təcavüzünə məruz qalmaqla yanaşı, ölkəmizin daxilində də ictimai-siyasi vəziyyət çox gərgin olmuşdur. Bildiyiniz kimi, ayrı-ayrı qruplar hakimiyyət uğrunda mübarizə apararaq, Azərbaycanın daxili vəziyyətini mürəkkəbləşdirmiş və ağırlaşdırmışlar. Bunlar isə

erməni silahlı qüvvələrinə Azərbaycan torpaqlarını işğal etmək üçün çox əlverişli imkanlar yaratmış və 1993-cü ildə ölkəmizdə olduqca ağır vəziyyətə gətirib çıxarmışdır. Hətta vəziyyət vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çatmışdı. Mən sizə böyük iftixar hissilə deyə bilərəm ki, biz bu çətinliklərin də öhdəsindən gəldik. İndi Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyət, demək olar, sabitdir, gərginlik aradan götürülüb. Ayı-ayrı siyasi qüvvələrin, ayı-ayrı siyasi partiyaların fəaliyyətinə tam şərait yaradılıbdır. Lakin onların hamısının fəaliyyəti Azərbaycanın bütövlüyünə, birliyinə və müdafiə olunmasına yönəldilməlidir. Elə Azərbaycan dövləti, mən də bir Prezident kimi, çalışıram ki, bu qüvvələrin hamısını birləşdirib, bir yerə cəmləşdirib, Azərbaycanda milli həmrəyliyi, vətəndaş həmrəyliyi gücləndirib respublikamızı bu ağır vəziyyətdən çıxaraq.

Azərbaycan iqtisadi-sosial böhran içərisindədir. Bu böhrandan da çıxmaq üçün bütün qüvvələrimizi birləşdirməliyik. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan hökuməti, Azərbaycan dövləti və şəxsən mən bir Prezident kimi, bu sahədə daim fəaliyyət göstəririk və bundan sonra da fəaliyyətdə olacağıq. Ölkəmizdəki bütün siyasi qüvvələri, siyasi partiyaları birləşdirərək, Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamağa, onun ərazi bütövlüyünü təmin etməyə çalışacağıq. Əmin olun ki, biz buna nail olacağıq, çünki bizim işimiz haqq işidir, bizim işimiz ədalət işidir və bizim Türkiyə kimi, türk xalqı kimi yaxın dostumuz və qardaşımız vardır.

Bu gün mənim üçün unudulmaz gündür. Mən Türkiyənin böyük bir təhsil ocağında – Hacıtəpə Universitetindəyəm. Burada fəaliyyət göstərən professor-müəllim heyəti ilə, türk ziyalıları ilə görüşürəm. Mən bununla fəxr edirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, mən bu görüşləri öz həyatımda əlamətdar bir

hadisə kimi qəbul edərək, eyni zamanda, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında elmi, mədəni əlaqələrin bundan sonra daha da möhkəmləndirilməsinə və inkişaf etməsinə çalışacağam, Azərbaycan və Türkiyə universitetləri arasındakı əlaqələrin inkişaf etməsinə səy göstərəcəyəm. Azərbaycan gənclərinin burada, sizin universitetdə və başqa universitetlərdə təhsil almalarını bundan sonra da davam etdirəcəyik. Professor və müəllimlərimiz arasında əlaqələr xalqlarımız arasında əlaqələrin inkişafına daha da kömək edəcək və bizi daha da yaxınlaşdırıb qovuşduracaq, daha möhkəm birləşdirəcəkdir.

Mən sizə bir daha öz minnətdarlığımı və təşəkkürümü bildirir və sizi əmin etmək istəyirəm ki, Hacıtəpə Universitetinin Fəxri doktoru adını ləyaqətlə daşıyacağam.

BİLKƏND UNİVERSİTETİ İDARƏ HEYƏTİNİN SƏDRİ İHSAN DOĞRAMACI İLƏ GÖRÜŞ

Ankara

9 fevral 1994-cü il

Əziz dostlar və qardaşlar!

Mən İhsan Doğramacı haqqında çox məlumat almışam. Onu dünyanın hər yerində, eləcə də Azərbaycanda böyük, nadir bir şəxs kimi tanıyırlar. Onun böyük bir şəxsiyyət olması bundan ibarətdir ki, nəinki Türkiyədə, ümumiyyətlə, bütün Türk Dünyasında elm və təhsil sahəsində illərdən bəri coşqun fəaliyyət göstərir, xalq, millət qarşısında, türk xalqlarının birləşməsi sahəsində böyük xidmətləri var. O, xalqın elm və təhsilinin yüksəlməsinə çalışır və bütün həyatını buna həsr etmişdir. Allah ona böyük bir vergi vermişdir. O, Tanrıdan aldığı bu vergini bütün həyatı boyu xalqa xidmətə sərf edib. Bu gün burada, onun evində çox yüksək mədəni səviyyədə keçən indiki mərasim də bunu bir daha sübut edir. Bura mədəniyyət ocağıdır, elm, təhsil ocağıdır. Ona görə də biz burada xalqlarımız, ölkələrimiz haqqında danışarkən onların qədim tarixində elmin, mədəniyyətin, incəsənətin, təhsilin nə qədər böyük rol oynadığını qeyd etməliyik.

Əgər xalqlarımız əsrlərboyu yaşayıblarsa, mübarizə apararaq öz mənliliyini qoruya biliblərsə, öz milli xüsusiyyətlərini itirməyiblərsə, böyük mərhələlərdən keçərək, indi müstəqil xalq kimi, dövlət kimi yaşayırlarsa, bütün bunlara görə xalqla-

rımız öz içərisindən çıxan mütəfəkkirlərə, yazıçı və şairlərə, bəstəkarlara, rəssamlara, memarlara, alimlərə minnətdardırlar. Böyük iftixar hissilə demək olar ki, xalqlarımız bu sahədə çox zəngindir. Bu zənginlik xalqlarımızda milli ruhu, milliliyi, milli ənənələri yaşadıb, nəsildən-nəsilə keçirib, bu günə gətirib çıxarmışdır.

Azərbaycan xalqı Türk Dünyasının bir hissəsi olaraq böyük və zəngin elm, mədəniyyət tarixinə malikdir. Bu gün burada məmnunluqla qeyd edirəm ki, Azərbaycanın incəsənət ustaları, alimləri, bəstəkarları, mədəniyyət xadimləri Türkiyənin bir çox elm və mədəniyyət ocaqlarında, o cümlədən də İhsan bəyin himayədarlığı ilə fəaliyyət göstərirlər. Onlar bu gün burada da Azərbaycan musiqisinin kiçik bir parçası ilə bizi sevindirdilər.

Tarix böyükdür. Biz öz tariximizlə fəxr edirik. O bizim birgə tariximizdir, xalqlarımızın vahid tarixidir. Nizami də, Füzuli də, Mirzə Fətəli Axundov da, Vaqif də, Yunus İmrə də, bu gün burada şeiri səslənən Səməd Vurğun da, Türkiyə torpağında, İstanbulda təhsil almış, böyük əsərlər qoyub getmiş Hüseyn Cavid də, sözlərinə mahnı, şərqi bəstələnmiş şeirin müəllifi Əhməd Cavad da və bizim aramızda olan böyük mədəniyyət xadimləri də – Arif Məlikov da, Bəxtiyar Vahabzadə də, habelə digər mədəniyyət xadimləri də bizim zəngin mədəni sərvətimizdir. Xalqlarımız bu sərvətlə fəxr edir və fəxr etməyə də haqları var.

Biz uzun illər ərzində, 70 il bir-birimizdən ayrı düşmüşdük. Əvvəllər də birliyimizə maneçilik törədən amillər olmuşdur. Lakin elm, mədəniyyət, ədəbiyyat adamlarımız bizim həmişə birgə olmağımızı təmin etmişlər. Biz bir-birimizdən məsafəcə uzaq olsa da, ərazicə ayrı düşsək də, bir-birimizi görə bilmə-

sək də, ulu babalarımızın bizə verdikləri nəsihətlərlə yaşamış olan xalqlarımızın mütəfəkkirləri milliyyətimizi, milli ənənələrimizi, milli mədəniyyətimizi, dilimizi, tariximizi unutmamağa qoymayıblar və heç vaxt da unutmamışıq.

İndi isə biz bir-birimizə qovuşmuşuq, bir-birimizi qucaqlamışıq, bir yerdəyik. Burada, bu salonda kimin türkiyəli, kimin azərbaycanlı olduğunu ayırmaq mümkün deyildir, heç ayırmaq da lazım deyildir. Biz bir-birimizə qaynayıb-qarışmışıq və bu proses davam edəcəkdir. Şübhəsiz ki, hamımız bu prosesin davam etməsi üçün səylərimizi əsirgəməyəcəyik. Türkiyə böyük dövlətdir, onun tarixi çox zəngindir. Dahi Mustafa Kamal Atatürk Türkiyənin böyük bir dövlət olması üçün çox işlər görmüşdür. Böyük məmnuniyyətlə demək olar ki, ondan sonra gələn nəsillər onun yolu ilə getmiş, Türkiyəni qabaqcıl dövlətlər sırasına çıxarmışlar. Türkiyə öz iqtisadiyyatına, mədəniyyətinə görə, habelə dünyada mövqeyinə görə böyük, inkişaf etmiş dövlətlər sırasındadır.

Azərbaycanın böyük tarixi var. Bu tarix çox ağır mərhələlərdən keçmişdir. Lakin bunlar Azərbaycanın nə mədəniyyətini, nə elmini, nə də ənənələrini heç vaxt sarsıda bilməmişdir. Bir təsəvvür edin, 70 il ərzində Azərbaycan sovetlər birliyinin tərkibində olmuş, kommunist ideologiyası ilə yaşamış, sosializm qurmağa çalışmışdır. Buna baxmayaraq, bütün bu illər ərzində Azərbaycan xalqının dili nəinki yaşamış, hətta inkişaf edib zənginləşmişdir. Mədəniyyətimiz yüksək zirvələrə qalxmışdır. Əsrin əvvəlindən bu günədək olan müddəti götürsək görərik ki, həmin dövrdə Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, maestro Niyazi, Cövdət Hacıyev, Arif Məlikov, Tofiq Quliyev, Rauf Hacıyev kimi görkəmli bəstəkarlar yetişmişdir.

Şərqdə ilk opera Üzeyir Hacıbəyovun dühası ilə yaranmışdır. Bir sözlə, Azərbaycanda professional musiqi mədəniyyəti təşəkkül tapmışdır. Demək istəyirəm ki, bu ictimai-siyasi quruluş, iqtisadi sistem xalqın mədəniyyətinə nəinki zərər vura bilməmiş, əksinə, bu sistemdə mədəniyyətimiz çox inkişaf etmiş və irəliləmişdir. Azərbaycan elmi çox irəliyə getmiş və özünün nə qədər qüdrətli və güclü olduğunu bütün dünyaya göstərmişdir.

Azərbaycanda ilk universitet 1919-cu ildə yaradılmışdır. Bu gün tarixə nəzər salaraq qeyd etməliyik ki, ilk universitetimizin yaradılmasında da Türkiyənin yardımı olmuşdur. Türkiyədən gəlmiş ilk 50 müəllim və alim universitetin yaranması və inkişaf etməsi naminə çox işlər görmüşdür. İndi Azərbaycanda 18-dən çox universitet var. Halbuki Azərbaycan kiçik bir ölkədir. Azərbaycanda ən böyük nailiyyət ondan ibarətdir ki, bizdə savadsız adam yoxdur. Ölkəmizdə hansı bir kəndə, hətta hansı bir dağ kəndinə getsəniz, orada savadsız adam tapa bilməzsınız. Azərbaycanda xalqın ümumi təhsil səviyyəsinin, mədəni səviyyənin yüksəlməsi XX əsrdə özünü çox bariz şəkildə göstərmişdir.

Bunların hamısı yenə də bizim köklərimizlə bağlıdır, hamısı milli mədəniyyətimizin, milli təfəkkürümüzün, dilimizin nə qədər sarsılmaz olduğuna və nə qədər əyilməz olduğuna dəlalət edir. Heç bir rejim heç bir vaxt bizi bunlardan məhrum edə bilməz. Əksinə, vəziyyət nə qədər ağır olubsa, elm, mədəniyyət, musiqi bir o qədər də çox inkişaf etmişdir. Bizim Azərbaycan dili, ana dilimiz cari əsrdə çox zənginləşmiş, çox inkişaf etmişdir. Türk ləhcəsi ilə Azərbaycan ləhcəsi arasında bəzi fərqlər var. Bu fərqləri siz bilirsiniz. Bir tərəfdən, siz öz dilinizi modernləşdirmisiniz, digər tərəfdən isə bizim dilimiz müəyyən

dərəcədə təkmilləşmişdir. Fərqlər də buradan irəli gəlir. Ola bilsin ki, 60–70 il öncə bu fərqlər az idi. Lakin elə indi də türk xalqlarından heç birinin dili Azərbaycan və türk dilləri qədər bir-birinə yaxın deyil. Bütün bunlar onu göstərir ki, dostum İhsan bəyin qeyd etdiyi kimi, ölkəmiz ayrı olsalar da, xalqlarımız birdir və bir olacaqlar. Buna heç bir şübhə ola bilməz.

İndi bunun üçün daha böyük imkanlar açılmışdır. Mən sizə acıq demək istəyirəm, əgər Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü olmasaydı, əgər Azərbaycan müharibə şəraitində olmasaydı, bu qısa müddətdə, yəni Azərbaycan öz istiqlalını əldə etdiyi vaxtdan bəri ölkəmizdə daha çox işlər görmək olardı. Bir iqtisadi-sosial, siyasi sistemdən başqa bir sistemə keçmək asan məsələ deyildir. 1923-cü ildə Türkiyə Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra keçirilən islahatların hər birinə 3-4, hətta 5 il vaxt lazım olmuşdur. Lakin biz illərlə gözləyə bilmərik. Biz qarşımıza qoyduğumuz məqsədləri qısa müddətdə həyata keçirməliyik. Nəzərdə tutulan bütün islahatların və niyyətlərin həyata keçirilməsi üçün tam təminat, əsas var. Buna isə Azərbaycan Respublikasının malik olduğu böyük intellektual potensial, böyük iqtisadi imkanlar əsas verir.

Mən bir daha bizim dostluğumuza və qardaşlığımıza, yəni Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluğa və qardaşlığa güvənirəm. Dünəndən bəri keçirdiyimiz görüşlər, apardığımız danışıqlar, bizi burada səmimi və qardaşcasına qarşılamağınız bir daha göstərir ki, bu dostluğumuz və qardaşlığımız qırılmazdır, sarsılmazdır və gündən-günə daha da möhkəmlənəcək, qüvvətlənəcəkdir. Türkiyə böyük bir dövlət kimi, inkişaf etmiş ölkə kimi, Azərbaycanla həmişə təmasda olacaq və Azərbaycanın bütün ehtiyaclarını nəzərə alaraq öz imkan-

larını bölüşəcəkdir. Beləliklə də, biz birlikdə bu ağır vəziyyətdən çıxacağıq.

Mən Bilkənd Universitetinə, bütün Türkiyə universitetlərinə gələcək fəaliyyətlərində uğurlar diləyirəm. Türkiyənin elm, təhsil adamlarına öz hörmətimi, sevgimi və məhəbbətimi bildirirəm. Gələcəkdə tarixi abidəyə çevriləcək bu gözəl guşədə olduğuma görə özümü çox xoşbəxt hiss edirəm. İhsan bəy, sizə və sizin burada olan qonaqlarınızın hamısına öz təşəkkürümü bildirirəm. Çox sağ olun.

DÜNYA ÖLKƏLƏRİNİN TÜRKİYƏDƏKİ SƏFİRLƏRİ VƏ DİPLOMATİK HEYƏTLƏRİNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

Ankara

9 fevral 1994-cü il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Azərbaycan haqqında yəqin ki, məlumatınız var. Ancaq bəzi fikirləri mənim dilimdən eşitmək sizin üçün əhəmiyyətli olardı.

İndi Azərbaycanın daxili həyatında ictimai-siyasi sabitlik var. Bir neçə ay öncə Azərbaycanın daxilində olan qarışıqlıq aradan götürülmüşdür. Xarici siyasətə gəldikdə isə Azərbaycan bütün ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı, bərabərhüquqlu əlaqələr saxlamaq prinsipini rəhbər tutur və biz öz xarici siyasətimizi bu istiqamətdə aparırıq. Azərbaycan bütün beynəlxalq təşkilatlarda imkan daxilində fəaliyyət göstərməyə çalışır və beynəlxalq aləmdə müstəqil bir dövlət kimi fəaliyyət göstərir. Respublikamız bütün dövlətlərlə müstəqil ikitərəfli əlaqələr yaradır, qonşu ölkələrlə münasibətlərə daha çox fikir verir. Azərbaycan Türkiyə ilə əlaqələri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bildiyiniz kimi, Azərbaycanı Türkiyə ilə çoxəsrlilik tarix bağlayır. Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini dünyada ilk dəfə Türkiyə Cümhuriyyəti tanımışdır. Azərbaycan xalqını və Türkiyə xalqını birləşdirən milli köklər, adət və ənənələr, dil və

mədəniyyətin yaxınlığı iki dövlət arasındakı münasibətləri daha da əhəmiyyətli edir.

Azərbaycan Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olmuşdur. Keçmiş SSRİ-nin indi həmin birliyin üzvü olan 12 respublikasından biri kimi, Azərbaycan bu dövlətlərlə tarixən yaranmış iqtisadi, mədəni, elmi-texniki əlaqələri daha da möhkəmləndirmək yolu ilə gedir.

Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı münaqişə son 6 ildə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlıdır. «Qarabağ problemi» kimi meydana çıxmış məsələ indi artıq Ermənistanla Azərbaycan arasında qanlı müharibəyə çevrilmişdir. Bu müharibə nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri müəyyən imkanlardan istifadə edərək, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etmişdir. Keçmiş Dağlıq Qarabağ vilayəti indi tamamilə Ermənistan silahlı qüvvələrinin nəzarəti altındadır. Bundan əlavə, keçmiş Dağlıq Qarabağ vilayətinin ətrafında olan bir neçə rayon da Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Azərbaycan–İran sərhədinin bir hissəsinə də Ermənistan silahlı qüvvələri nəzarət edir. Bütün bunların nəticəsində 1 milyondan artıq azərbaycanlı ev-eşiyindən, obasından qaçqın düşmüşdür və çox ağır şəraitdə yaşayır.

Azərbaycan bu müharibəyə son qoymaq istəyir, bütün imkanlardan istifadə edərək, bu problemi sülh yolu ilə həll etməyə çalışır. Bunun üçün Azərbaycan ilk növbədə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, onun Təhlükəsizlik Şurasının imkanlarına çox ümid bəsləyir, ATƏM-in, onun Minsk qrupunun imkanlarından, böyük dövlətlərin, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Türkiyənin, Rusiyanın vasitəçilik imkanlarından istifadə etməyə çalışır və bu istiqamətdə bir çox diplo-

matik addımlar atmışdır. Təəssüf ki, bütün bu tədbirlərimiz indiyədək nəticə verməmişdir. Müharibə gedir, döyüşlər davam edir, yenə də qan tökülür.

Onu da bilmək lazımdır ki, müharibə Azərbaycan torpağında gedir. Ermənistanla Azərbaycan arasında gedən bu müharibədə Ermənistan öz torpağının bir qarışını da itirməmişdir. Biz bu müharibəyə son qoymağa çalışırıq. Bir daha qeyd edirəm ki, biz bu istiqamətdə üstünlüyü yenə də yalnız və yalnız sülh məramına, sülh yoluna, sülh danışıqlarına veririk. Güman edirəm ki, dünya dövlətlər birliyi bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün gerek daha çox şey göstərsin və Azərbaycanla Ermənistan arasında müharibəyə son qoyulsun, Azərbaycanın müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü tamamilə təmin olunsun.

Təəssüf ki, Ermənistan tərəfi məsələni güc yolu ilə, zor yolu ilə həll etmək istəyir, işğal olunmuş torpaqları əlində saxlamağa və Azərbaycanın yeni ərazilərini qəsb etməyə çalışır. Beləliklə də çalışır ki, öz iddialarını Azərbaycana qəbul etdirdirsin. Biz isə şübhəsiz ki, buna heç vəchlə razı ola bilmərik.

Biz sülh danışıqlarına üstünlük verməklə yanaşı, eyni zamanda, Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi üçün lazımi tədbirlər görürük. Son aylarda bu sahədə görülmüş tədbirlər nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının etibarlı müdafiə edilməsinə imkan yaranmışdır və güman edirəm ki, bu imkanlar daha da genişlənəcəkdir. Lakin siz diplomatlar xarici siyasət adamları olduğunuza görə bir daha bildirirəm ki, Azərbaycan müharibə istəmir, ona son qoymağa çalışır. Bunun da şərti ondan ibarətdir ki, erməni silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlarımızdan çıxmalıdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin edilməlidir, Ermə-

nistanla Azərbaycan arasında sülh yaratmaq üçün danışıqlar aparılmalıdır.

Çıxışımın əvvəlində qeyd etdim ki, indi Azərbaycanın daxilində sabitlik yaranmışdır. Sizə bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan bütün dövlət quruculuğunu, cəmiyyətdə dəyişiklikləri yalnız və yalnız demokratik prinsiplər əsasında həyata keçirmək əzmindədir. Biz Azərbaycanı hüquqi demokratik dövlət kimi formalaşdırıb inkişaf etdirmək yolu ilə gedirik. Azərbaycan dünya demokratiyasının bütün imkanlarından istifadə edərək, bundan sonra da demokratiya yolu ilə gedəcəkdir. Azərbaycanda hüquqi, dünyəvi, sivilizasiyalı cəmiyyət qurmaq fikrindəyik. Respublikada çoxpartiyalı sistem bərqərar olmuş, bütün partiyalara tamamilə sərbəst fəaliyyət göstərmək imkanı verilmişdir. Milli mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlar eyni hüquqlara malikdirlər. Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması üçün təminat yaranmışdır və bu sahədə bütün tədbirlər görülməkdir. Bir sözlə, Azərbaycan Respublikası demokratiya yolu ilə gedir.

İqtisadiyyat sahəsində bizim yolumuz sərbəst iqtisadiyyat yoludur, iqtisadi islahatlar keçirməklə Azərbaycanı dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin iqtisadiyyatına yaxınlaşdırmaq yoludur.

Güman edirəm ki, mənim bu qısa məlumatım sizdə Azərbaycan haqqında müəyyən təsəvvür yaradır. Ona görə də vaxtınızı çox almaq istəmirəm.

**«SÜLH VƏ SƏBİR» BEYNƏLXALQ
DİNİ KONFRANS NÜMAYƏNDƏLƏRİ
QARŞISINDA ÇIXIŞ**

İstanbul

10 fevral 1994-cü il

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Bu gün sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam. Hamınıza səmimi salamlarımı yetirir, hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Bildiyiniz kimi, Türkiyə Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə mən burada rəsmi səfərdəyəm. İki gün ərzində Ankarada bizim çox səmərəli, əhəmiyyətli görüşlərimiz, danışıqlarımız oldu. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli əməkdaşlığı təmin etmək üçün müqavilələr, o cümlədən dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalandı. Dünən axşam İstanbula gəldim və burada sizinlə görüşmək imkanı olduğunu mənə bildirdilər. Belə bir görüşün mümkünlüyündən çox məmnun oldum və bir daha bildirirəm ki, sizinlə görüşə böyük məmnuniyyətlə gəlmişəm.

Hələ Bakıda ikən sizin konfrans haqqında mənə məlumatlar gəldi. Bu konfransın işinə çox böyük əhəmiyyət verərək və indiki dövrdə onun bütün insanlar üçün faydalı olduğunu nəzərə alaraq, sizin konfransa xüsusi məktub göndərdim. Məmnunam ki, məktubum sizə çatmış və onunla tanış olmusunuz. Fikrimcə, konfransın başlıca əhəmiyyəti ondan

ibarətdir ki, siz vicdana çağırış, sülh və barışıq məsələlərini diqqət mərkəzinə çəkmişiniz. İndi bu, dünya üçün, bütün xalqlar üçün çox vacib, mühüm məsələdir. Təəssüf ki, son illərdə, XX əsrin son mərhələsində dünyanın müxtəlif regionlarında sülh pozulmuş, insanlar arasında, dövlətlər arasında, ayrı-ayrı qruplar arasında toqquşmalar, vuruşmalar, müharibə gedir və bunların hamısı insanların rahat yaşamasına mane olur. Əsrimizin sonunda dünyada gedən ictimai-siyasi prosesləri təbii hesab edərək, heç vəchlə razılaşımaq olmaz ki, bu proseslər müharibə yolu ilə, toqquşmalar yolu ilə, qan tökmək yolu ilə getsin.

Yer üzərində yaşayan insanlara Allahın ən böyük tövsiyəsi ondan ibarətdir ki, onlar bir-biri ilə xoş mərəmdə, sülh şəraitində, bir-birinə qarşılıqlı hörmət, qarşılıqlı ehtiram şəraitində yaşasınlar. Ona görə də din xadimlərinin vicdana çağırış, səbir, sülhün təmin olunması ilə bağlı təşəbbüsləri həm Allahın göstərdiyi yolla getmək deməkdir, həm də yer üzərində insanların sülh şəraitində yaşamalarına böyük köməkdir. Müharibənin, ayrı-ayrı dövlətlərin bir-biri ilə vuruşmasının, müxtəlif siyasi-ictimai qrupların bir-biri ilə savaşmasının əsas səbəbləri, şübhəsiz ki, siyasi xarakter, etnik xarakter daşıyır, birinin digərinin torpağını zorla əlindən almaq məqsədi daşıyır. Bunlar şübhəsiz ki, dini xarakter daşıya bilməz.

İnsanların mənəvi sərvətlərinin hamısından dinin fərqi ondadır ki, o, dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq həmişə insanları dostluğa, həmrəyliyə, birliyə dəvət edir. Biz indi də bunun şahidiyik. Sizin bu konfransınız, müxtəlif dinləri təmsil edən xadimlərin toplaşaraq bir məsələni, bütün dünya xalqlarını narahat edən məsələni – vicdana çağırış, sülh və səbir məsələlərini müzakirə etməsi buna canlı sübutdur. Mən sizin

bu təşəbbüsünüzü və belə fədakar fəaliyyətinizi alqışlayır, ürəkdən bəyənirəm. Sizə göndərdiyim məktubda da bununla bağlı öz fikirlərimi bildirmişəm və çox məmnunam ki, indi üzbəüz, şəxsən görüşüb bu sözləri sizə çatdırmaq mənə nəsib olmuşdur. Sizin bir yerə toplaşmağınız, həmrəyliyiniz, bir-birinizlə mehriban əlaqələriniz onu göstərir ki, insanlar dini, irqi mənsubiyyətdən asılı olmayaraq birlikdə yaşaya bilərlər, bir-biri ilə mehriban, dost ola bilərlər və öz həyatlarını qura bilərlər.

Bizim Azərbaycan Respublikası üçün sizin fəaliyyətiniz xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan çoxmillətli dövlətdir. Respublikamızda bir çox millətlər əsrlərboyu birlikdə yaşayırlar. Bildiyiniz kimi, Azərbaycanda islam dini ilə yanaşı, xristianlıq və iudaizm dinləri də var və onlar bir-biri ilə çox mehriban şəraitdə fəaliyyət göstərirlər. Biz bunu bəyan etmişik. Azərbaycanın Prezidenti kimi, mən dəfələrlə qeyd etmişəm ki, ölkəmizin vətəndaşları dini, irqi mənsubiyyətindən, siyasi baxışlarından asılı olmayaraq eyni hüquqlara malikdirlər və onların hüquqları Azərbaycan dövləti tərəfindən qorunur. Əmin ola bilərsiniz ki, biz bu prinsiplərimizə daim sadıq qalacağıq və Azərbaycan vətəndaşlarının din, dil mənsubiyyətindən və siyasi baxışlarından asılı olaraq bir-biri ilə münaqişəyə girməsinə gələcəkdə də yol verməyəcəyik.

Böyük təəssüf hissilə qeyd edə bilərəm ki, bizim regionda, yəni Zaqafqaziyada – Azərbaycanda, Ermənistanda və Gürcüstanda etnik səbəblərə görə, etnik zəmin əsasında çox böyük gərginlik, toqquşmalar var, hətta müharibə gedir, qan tökülür. Bütün bunlar bizi həddindən artıq narahat edir. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan dövləti və şəxsən mən Prezident kimi, çalışırıq və bundan sonra da çalışacağıq ki, regionu-

muzda etnik prinsiplər əsasında olan münaqişələrə son qoyulsun.

Bizi – Azərbaycan Respublikasını çox ağır vəziyyətə salan şübhəsiz ki, erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təcavüzüdür. Siz bilməlisiniz ki, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında 6 il bundan öncə «Qarabağ problemi» əsasında meydana gəlmiş münaqişə indi artıq böyük müharibəyə çevrilmişdir. Güman edirəm, bizim xalqlarımız – həm Azərbaycan xalqı, həm də erməni xalqı belə bir münaqişəni istəmir. Təəssüf ki, ayrı-ayrı ekstremist, millətçi, avantürist qruplar, şəxsi məqsədlərinə nail olmağa çalışan qruplar xalqlarımızı bu münaqişəyə cəlb etmişlər və dediyim kimi, həmin münaqişə böyük bir müharibə şəklini almışdır.

Müharibənin də nəticəsi bu gün ondan ibarətdir ki, erməni silahlı qüvvələri Azərbaycana qarşı təcavüz edərək, ərazimizin 20 faizini işğal etmişdir. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazisindən 1 milyondan artıq vətəndaşımız ev-əşiklərini, el-obalarını itirərək qaçqın düşmüşlər və onlar indi çox ağır şəraitdə yaşayırlar. Biz müharibə istəmirik, ona son qoymağa çalışırıq, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaratmaq istəyirik. Çünki erməni xalqı ilə Azərbaycan xalqı əsrlərboyu qonşu olmuşdur və gələcəkdə də yan-yanə yaşayacaqlar. Başqa yol yoxdur. Ona görə də bu müharibənin gələcəyi yoxdur, onun nəticəsi ancaq sülh olmalıdır. Sülh isə bir şərtlə ola bilər: iki dövlətin, iki respublikanın ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin edilsin, yəni Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin edilsin, erməni işğalçıları Azərbaycan ərazisindən çıxarılsınlar və azərbaycanlılar öz torpaqlarında yaşaya bilsinlər. Ermənistanın ərazi bütövlüyünə də heç kim qəsd etmək istəmir,

onun da sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin olunsun. Bu, sadə formul, sadə prinsipdir. Ancaq bunu həyata keçirmək üçün böyük maneələr var və bunlardan biri də odur ki, bayaq dediyim kimi, 6 ilə yaxındır müharibə gedir.

Biz Ermənistan torpaq iddiası etmirik. Ancaq öz torpaqlarımızı da şübhəsiz ki, Ermənistan verə bilmərik.

Bizim sülh təşəbbüslərimiz təəssüf ki, bir nəticə verməmişdir. Beynəlxalq təşkilatların – Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, ATƏM-in bu məsələ üzrə yaradılmış xüsusi Minsk qrupunun fəaliyyəti də bir nəticə verməmişdir. Hətta din xadimləri də – şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə və erməni kilsəsinin rəhbəri də bir neçə dəfə görüşmüşlər. Təəssüf ki, bu görüşlərin də nəticəsi olmamışdır. Ancaq biz yenə də sülhsevər siyasəti davam etdiririk, bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışacağıq. Eyni zamanda, bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan gücsüz də deyildir. Əgər bizim sülhsevər təşəbbüslərimiz nəticə verməsə, biz məcburuq öz torpaqlarımızı güclə azad edək, erməni işğalçılarını torpaqlarımızdan çıxaraq. Şübhəsiz ki, biz sülh yoluna üstünlük veririk və bu yolla gedəcəyik. Ancaq kimsə müharibəni davam etdirmək istəyirsə, biz bunu da edəcəyik. Başqa yolumuz yoxdur. Sizin diqqətinizə bir məsələni də çatdırmaq istəyirəm. Bu münaqişə yalnız ərazi xarakteri daşıyır, yəni erməni silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini tutmuşdur, biz onları oradan çıxarmaq istəyirik. Ermənistanın güclü təbliğatı nəticəsində dünyanın bəzi dairələrində belə bir fikir yaranmışdır ki, guya Azərbaycan dövləti, Azərbaycan hökuməti Dağlıq Qarabağda yaşayan erməniləri qırmaq, o ərazidən qovmaq istəyir. Bunların hamısı yalandır. Belə iddiaların heç bir əsası yoxdur. Bir həqiqəti sizin qarşınızda məsuliyyətlə bəyan edirəm: Azərbaycan hökumətinin,

Azərbaycan xalqının respublikada yaşayan ermənilərə qarşı heç bir zorakılıq niyyəti, yaxud onları zorla buradan çıxarmaq məqsədi yoxdur. Onlar öz yerlərində rahat yaşaya bilərlər və Azərbaycan dövləti, şəxsən Prezident kimi, mən onların tamamilə təhlükəsiz, sərbəst yaşamasına, milli ənənələrindən, mədəniyyətlərindən, dinindən, dilindən azad surətdə istifadə etməklə həyatlarını qurmasına təminat veririk.

Əvvəllər də belə olmuşdur. Dağlıq Qarabağda münaqişə başlayanadək əhalinin 70 faizi ermənilər, 30 faizi azərbaycanlılar idi. Ancaq bu münaqişə nəticəsində, sonra isə başlanmış bu böyük müharibə nəticəsində orada yaşayan 50 min azərbaycanlı öz ölkəsində, öz dövlətində qaçqın düşmüşdür və Dağlıq Qarabağa qayıtmaq imkanları yoxdur. Ona görə də əgər biz insan hüquqlarının qorunmasından danışırıqsa, şübhəsiz ki, ermənilərin də, azərbaycanlıların da hüquqları qorunmalıdır. Çünki o ərazidə həm ermənilər, həm də azərbaycanlılar yaşamışlar. Orada ermənilərin və azərbaycanlıların yan-yana, dostcasına, mehriban yaşamaları üçün şərait yaratmağa imkanımız var. Belə şərait illər boyu olmuşdur və bundan sonra da olacaqdır.

Son vaxtlar Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi, müharibəsi ilə əlaqədar ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında təhlükəli şayiələr də yayılmışdır. Bu da ondan ibarətdir ki, bəzi adamlar qəsdən belə fikir yaymağa çalışırlar ki, guya bu müharibə xristian–müsəlman müharibəsinə çevrilə bilər. Bunlar əsassızdır, əvvəlcədən düşünülmüş, fitnəkar xarakter daşıyan təbliğatdır. Mən belə fikirlərə etirazımızı bildirir və onları rədd edirəm. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, bizim fəaliyyətimiz ancaq Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən tanınmış və qəbul olunmuş ərazi bütövlüyünü təmin

etməyə, sərhədlərimizin toxunulmazlığını təmin etməyə yönəldilmişdir.

Azərbaycanda tarixən çox millətlər yaşayıbdır. Burada azərbaycanlılarla yanaşı ruslar, ermənilər, yəhudilər, gürcülər, ukraynalılar və başqaları da yaşamış və gələcəkdə də yaşayacaqlar. Azərbaycan Respublikasının çoxmillətli dövlət olmasını ölkəmiz üçün böyük üstünlük hesab edirik.

Bu fikirlərimi sizə çatdırarkən istədim ki, Azərbaycanın bugünkü vəziyyəti haqqında daha geniş məlumatınız olsun. Sizin müştərək fəaliyyətinizə müəyyən qədər kömək etmək istəyirəm. Bir daha qeyd edirəm ki, siz çox xeyirxah, dəyərli iş görürsünüz. Bu fəaliyyətinizdə sizə böyük uğurlar arzulayıram. Sizin hamınızı Azərbaycana dəvət edirəm. Çox şad olaram ki, hamınızla Azərbaycanda görüşüm. Əgər birlikdə gələ bilsəniz, hər birinizi ayrılıqla qəbul etməyə hazıram. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, sizinlə əməkdaşlığımız davam edəcəkdir. İnsanlar üçün, bəşəriyyət üçün, dünya üçün bu xeyirxah fəaliyyətinizdə sizə müvəffəqiyyətlər diləyirəm.

Türkiyə Cümhuriyyətinin sizin üçün belə bir şərait yaratmasından görünür ki, bizə dost və qardaş olan ölkə doğrudan da bütün millətlərin sülh yolu ilə birlikdə getməsinə çalışır. Güman edirəm ki, Türkiyə Cümhuriyyətinin Dini İşlər naziri də bu təşəbbüsünə görə böyük hörmətə layiqdir.

Mən sizinlə görüşməyimdən məmnun olduğumu bir daha bildirirəm. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

TÜRKİYƏNİN İŞ ADAMLARININ BÖYÜK BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞ

İstanbul

10 fevral 1994-cü il

Hörmətli dostlar, hörmətli arkadaşlar!

Biz buraya, bu salona Türkiyənin mötəbər iş adamları ilə görüşə gəlmişik. Türkiyənin məşhur iş adamlarının Azərbaycana maraq göstərməsini onların burada olmasından görürük. Bildiyiniz kimi, üçüncü gündür ki, mən və Azərbaycan Respublikasının rəsmi nümayəndə heyəti Türkiyədəyik. Biz buraya Türkiyə Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə gəlmişik və bu üç gün müddətində Azərbaycan ilə Türkiyə arasında dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün danışıqlar aparmışıq. Nəhayət, dünən bir çox müqavilələr, protokollar imzalamışıq. Bunların hamısı Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əməkdaşlığın keyfiyyətə yeni bir mərhələyə qalxdığına sübutdur, münasibətlərimizdə yeni bir səhifə açır.

Fürsətdən istifadə edərək, bu günlərdə Azərbaycanın nümayəndə heyətinə, şəxsən mənə göstərilən qayğı və hörmət üçün Türkiyədəki qardaşlarımıza, dövlət rəhbərlərinə, sadə adamlara öz minnətdarlığımı bildirirəm. Bu gün buraya, bu görüşə topladığınıza görə sizə təşəkkür edirəm.

Apardığımız danışıqlar və bu danışıqlar nəticəsində əldə edilən müqavilələr ən əvvəl Azərbaycan ilə Türkiyə arasında

iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsinə yönəldilmişdir. Bu sə-nədlərdə iqtisadi əlaqələr geniş şəkildə nəzərdə tutulur. O mə-nada ki, bütün sahələrdə əməkdaşlıq olmalıdır. Biz istəyirik ki, əməkdaşlığımız bütün sahələri əhatə etsin və Azərbaycan ilə Türkiyənin iqtisadiyyatı bir-birinə daha da yaxınlaşsın, daha da çulğalaşsın. Çünki bu həm iqtisadi nöqteyi-nəzərdən Azər-baycan üçün çox əhəmiyyətlidir, həm də tarixi dostluğumuzu, qardaşlığımızı davam etdirmək üçün vacibdir. Bu əlaqələr is-tər ticarətdən, istərsə də Türkiyənin ayrı-ayrı şirkətlərinin Azərbaycan şirkətləri, müəssisələri, sənayesi, kənd təsərrüfatı ilə görəcəyi işlərdən ibarətdir.

Mən istərdim ki, bu gün biz bu barədə geniş söhbət aparaq, sizi də dinləyək, təkliflərinizi bilək. Lakin ümumilikdə götür-dükdə mən öz fikrimi söyləmək üçün bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Güman edirəm ki, söhbətimiz baş tutacaqdır.

Qeyd etmək istəyirəm ki, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin, ümumiyyətlə, aramızdakı əlaqələrin 3-4 il-lik tarixi var. Yəni Azərbaycan öz müstəqilliyini hələ əldə et-məzdən əvvəl Türkiyənin firmaları, iş adamları, şirkətləri Azərbaycana maraq göstərmişlər. Bunun nəticəsində müəyyən əlaqələr yaradılmışdır. Amma bu əlaqələr heç də istənilən sə-viyyədə inkişaf etməmişdir. Açığını desək, onlar əsasən ticarət sahəsində olmuşdur. O da doğrudur ki, bu əlaqələr iqtisadi əlaqələrin böyük bir hissəsini təşkil etmişdir. Amma bizim iq-tisadiyyatımızı bir-birinə sıx bağlayan müştərək müəssisələr, iş yerləri yaradılması məsələsi bu müddətdə təəssüf ki, çox zəif, aşağı səviyyədə olmuşdur. Halbuki əlaqələr çoxsahəli ol-malıdır.

Biz ticarət əlaqələrinin davam etdirilməsinə yol açmışıq və bundan sonra da açacağıq. Çünki Azərbaycan öz iqtisadiy-

yatını sərbəst iqtisadiyyat prinsipləri əsasında qurmaq və inkişaf etdirmək məramındadır. Bununla yanaşı olaraq biz çox istərdik ki, Türkiyənin iş adamları, xüsusən sənaye, kənd təsərrüfatı sahəsində, sosial sahədə mükəmməl texnologiyalara malik böyük şirkətləri, firmaları Azərbaycanın şirkətləri, iş adamları ilə, o cümlədən bizim böyük müəssisələrimizlə əməkdaşlıq etsinlər. Belə ki, bizim bu müəssisələrin böyük imkanları var, ona görə də mən sizi bu imkanlardan səmərəli istifadə etməyə çağırıram.

Türkiyə Prezidenti ilə, başqa yüksək vəzifəli şəxslərlə dünən imzaladığımız müqavilələrin, protokolların əksər hissəsi iqtisadi əlaqələrə aiddir. Biz belə hesab edirik ki, iqtisadi əlaqələri ən əvvəl Türkiyənin böyük təcrübəsi, böyük iqtisadi potensialı, texniki potensialı olan şirkətləri ilə qurmaq lazımdır. Biz bu şirkətləri Azərbaycana dəvət edirik və ölkəmizdə onların fəaliyyət göstərməsi üçün hər cür şərait, hər cür imkan yaratmağa hazırıq.

Bəzən də ayrı-ayrı şirkətlər Azərbaycanda bir iş görmək istəmədiklərini onunla izah edirlər ki, ölkəmizdə müharibə gedir və guya bu müharibənin nə ilə qurtaracağı məlum deyildir, daxildə sabitlik təmin olunmayıbdır, Azərbaycanda əsla istiqlal yoxdur. Odur ki, bəzi şirkətlər Azərbaycanda kapital qoymaqdan, əsaslı, iri müştərək müəssisələr yaratmaqdan ehtiyat edir, bundan çəkinirlər.

Mən sizə bildirmək istəyirəm ki, bundan ehtiyat etməyin, belə fikirlərə düşməyin heç bir əsası yoxdur. Azərbaycanın böyük iqtisadi potensialı var, bununla yanaşı, çox böyük elmi potensialımız mövcuddur. Biz yaxşı mühəndislərə, təcrübəli sənayeçilərə malikik. Odur ki, çəkinmədən işə girişmək olar. O ki qaldı Azərbaycanın müharibə şəraitində olmasına, bilin

ki, müharibə daim davam edə bilməz, Azərbaycan Respublikası öz ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini təmin edəcəkdir. Azərbaycan xalqı öz sərvətlərinin sahibidir və sahibi olacaqdır. Bir sözlə, ehtiyat edib çəkinmək lazım deyildir.

Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyə gəlincə, əmin ola bilərsiniz ki, bunlar xırda məsələlərdir. Ümumiyyətlə, bütövlükdə Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir və bundan sonra daha da möhkəmlənəcəkdir. Sözün qıساسı, Türkiyənin iş adamları gecikməməli, fürsəti əldən verməməli, Azərbaycan kimi zəngin bir ölkədə öz işlərinin bünövrəsini qoymalıdırlar. Mən sizi bu işə dəvət edirəm. Ən əvvəl ona görə ki, bir daha təkrar edirəm, siz iş adamlarıınız, qol qoyduğunuz hər bir işin bəhrəsini görmək istəyirsiniz. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanda belə iş görmək və ondan yaxşı nəticə hasil etmək imkanı var. Mən sizin hamınıza bu yolda uğurlar arzulayıram və güman edirəm ki, gələcək əməkdaşlığımız səmərəli olacaqdır.

Buraya toplaşdığınıza görə sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Ümidvaram ki, müəyyən müddətdən sonra işgüzar danışıqlarımıza yenidən qayıdacaq və bu zaman ayrı-ayrı konkret məsələləri müzakirə edəcəyik.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Sağ olun.

TÜRKİYƏDƏ YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞ

İstanbul

10 fevral 1994-cü il

Hörmətli həmvətənlərimiz, qardaşlarımız, dostlarımız!

Mən sizinlə görüşdüyümə görə özümü xoşbəxt hesab edirəm. Türkiyədə biz özümüzü öz evimizdə, öz vətənimizdə olduğu kimi hiss edirik. Burada yaşayan Azərbaycan köklü qardaşlarımızla, həmvətənlərimizlə görüş bizim üçün böyük şərəfdir.

Tarixə nəzər salsaq bir daha görərik ki, Türkiyə ilə Azərbaycan bir xalq, bir millət kimi qəbul olunub. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr əsrlərdən-əsrlərə keçərək bu iki ölkənin qabaqcıl, bilikli adamları, siyasətçiləri, sərkərdələri vasitəsilə formalaşmış, inkişaf edib, bu günümüzdə gəlib çatmışdır.

Doğrudur, arada fasilə də olmuşdur. Ötən 70 ildə Azərbaycan sovetlər birliyinin tərkibində olduğu zaman Türkiyə ilə Azərbaycan arasında münasibətlər qırılmış və minlərlə, on minlərlə ailələr, insanlar öz qohum-əqrəbalarını, qardaşlarını, bacılarını görmək həsrətində olmuşlar. Bir çoxları isə bu ümidləri yerinə yetmədən həyatdan köçmüşdür. Ancaq son illərdə böyük fürsət əldə olunmuş, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi dünyada tanınmış və Azərbaycanla Türkiyə arasındakı sədlər, sərhədlər, qadağalar, yasaqlar götürülmüşdür. İndi bu

iki qardaş ölkə arasındakı əlaqələr çox genişdir. Türkiyədə yaşayan hər bir azərbaycanlı öz vətənini ziyarət etmək imkanına malikdir. Hər bir azərbaycanlı da böyük həvəslə, məhəbbətlə gəlib, Türkiyəni ziyarət edə bilər, öz qardaşlarına hörmətini, ehtiramını bildirir.

Bunlar son illərdə bizim həyatımızın ən önəmli, gözəl bir mərhələsidir. Xalqlarımızın birləşməsi, qovuşması, birgə yaşaması üçün şərait yaranmışdır. Bundan sonra heç bir qüvvə bu birliyi poza bilməyəcəkdir.

Türkiyə Cümhuriyyəti, onun rəhbərləri Azərbaycan müstəqillik yolunda ilk addımlarını atarkən, respublikamız müstəqillik qazanarkən onu dünya dövlətləri içərisində birinci tanıdı. Türkiyənin bu addımı Azərbaycanın bütün dünya dövlətləri, dünya birliyi tərəfindən tanınmasına çox böyük kömək oldu və geniş yol açdı.

İndi Azərbaycan müstəqil dövlətdir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvüdür, dünya dövlətləri tərəfindən tanınıb, müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanın müstəqilliyi barədə Türkiyədə müxtəlif fikirlər var. Bir çoxları fikirləşir ki, bu müstəqillik daimidir, yoxsa yox. Bunun şübhəsiz ki, müəyyən qədər əsası var. Tarixə nəzər salanda belə qorxu hissi təbiidir. Ancaq mən sizi əmin etmək istəyirəm ki, sovetlər birliyinin dağılması təbii haldır, sovetlər birliyi artıq bir də yarana bilməz. Bunu mən həyat təcrübəsi, siyasi təcrübəsi olan bir adam kimi deyirəm. Eləcə də Azərbaycanın müstəqilliyinin əldən getməsi heç vaxt ola bilməz. Birincisi, ona görə ki, Azərbaycan xalqı bu müstəqillik arzusu ilə uzun illər yaşayıb, on illərlə, yüz illərlə müstəqillik həsrətində olub. Bir dəfə 1918-ci ildə müstəqillik əldə edilib, lakin bəzi səbəblərə görə sonradan itirilib. Sonrakı 70 il ərzində başqa

bir ideoloji sistem çərçivəsində yaşayan Azərbaycan xalqının içində onun qabaqcıl adamları, ziyalıları, uzaqgörən siyasətçiləri həmişə bu müstəqilliyin arzusunda olmuşlar. Xalqın içində isə bu müstəqillik arzusu daim yaşayıb. Ona görə də xalqın bu iradəsini sındırmaq artıq mümkün deyil. Dünya dəyişib, dünyada gedən dəyişikliklər nəticəsində Azərbaycan xalqının milli oyanış, milli yüksəliş dövrü gəlib çatıb. Ona görə də Azərbaycan xalqının bu iradəsini sındırmaq mümkün deyildir və əmin olun ki, bu belə də olacaq.

İkincisi də ona görə ki, mən Azərbaycan xalqının etimadı ilə Prezident kimi fəaliyyətə başlayarkən əlimi Azərbaycanın Konstitusiyasına – Anayasasına və Qurani-Kərimə basıb demişəm ki, mən Prezident kimi, Azərbaycanın daimi müstəqilliyinin təminatçısı olaraq bu vəzifəni öz üzərimə götürürəm. Azərbaycanın Prezidenti, ziyalıları, siyasətçiləri hamısı birləşib bu müstəqilliyi saxlayacaqdır. Buna tam əmin ola bilərsiniz. Mən Prezident kimi, söz verirəm ki, həyatımın son dəqiqəsinə qədər, nəfəsimin son anına qədər Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlayacağam.

Ancaq bir həqiqəti də bilmək lazımdır ki, Azərbaycan 200 il Rusiya imperatorluğunun tərkibində, 70 il sovet imperiyası tərkibində olub. İndi keçmiş Sovet İttifaqında, Qafqazda gedən proseslər Azərbaycanın müstəqil yaşaması üçün çox böyük çətinliklər yaradır. Siz təsəvvür edin, Qafqaz dağlarından cənub tərəfə üç respublika var – Ermənistan, Gürcüstan və Azərbaycan. 6 ildir ki, Ermənistan Azərbaycanla müharibə aparır.

Azərbaycanın müstəqilliyini saxlamaq asan bir iş deyil. Bunun üçün xalqımız, millətimiz – siyasi dünyagörüşündən asılı olmayaraq bütün Azərbaycan xalqı bu gün bir məqsədə –

Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamağa xidmət etməlidir.

Çətinlik yaradan digər səbəb isə odur ki, Azərbaycan 6 ildir Ermənistanla müharibə şəraitindədir. 6 ildir ki, Ermənistan Azərbaycan ərazilərinə, torpaqlarına təcavüz edir. Təəsüf ki, bu müddət ərzində Azərbaycanda gedən bəzi proseslər nəticəsində xalqın yox, xalqın etimad etdiyi dairələrin, şəxslərin bacarıqsızlığı nəticəsində erməni silahlı qüvvələri öz iddialarını həyata keçirmək üçün müəyyən sahələrdə müvəffəqiyyət qazanıb, Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal edib. Dağlıq Qarabağ artıq tamamilə erməni silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Dağlıq Qarabağdan kənarda da Azərbaycan torpaqlarının bir qismi erməni işğalçılarının əlindədir. Ona görə də indi, müharibə getdiyi bir dövrdə Azərbaycanın müstəqilliyini əldə saxlamaq asan bir iş deyildir.

Bir həqiqəti də bilmək lazımdır ki, ötən 6 ildə Azərbaycana xaricdən təcavüz – bu təcavüz isə ancaq tək Ermənistanın təcavüzü deyil – Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq, onun güclü bir dövlət olmasına imkan verməmək məqsədi daşıyan qüvvələrin hamısının birlikdə təcavüzüdür. Belə təcavüzə məruz qaldığı bir dövrdə Azərbaycan qüvvələrini toplayıb özünü müdafiə etmək əvəzinə respublikanın daxilində parçalanma getmişdir. Bundan istifadə edən ayrı-ayrı qruplar, siyasi qüvvələr hakimiyyət davası etmişlər. Ölkənin içərisində gedən hakimiyyət davası dövründə Ermənistan bu imkanlardan istifadə edərək, Azərbaycan torpaqlarını zaman-zaman, bir-birinin ardınca işğal etməyə nail olmuşdur.

İndi işğal olunmuş torpaqları azad etmək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək asan məsələ deyil. Biz Ermənistan silahlı qüvvələri ilə üz-üzə durub vuruşuruq. Siz bunu

da bilirsiniz ki, dünyada Ermənistanı dəstəkləyən qüvvələr nə qədər çoxdur. Ermənistanı o tərəfdən də, bu tərəfdən də, Şərqdən də, Qərbdən də, Şimaldan da, Cənubdan da dəstəkləyirlər. Belə bir dövrdə müharibəni aparmaq, torpaqlarımızı azad etmək üçün şübhəsiz ki, bizim hamımızın birgə gücü lazımdır.

Bu baxımdan biz Türkiyənin köməyinə, dəstəyinə həmişə arxalanmışıq və bundan sonra da arxalanacağıq. Şübhə etməyin ki, Azərbaycan xalqı bu ağır sınaqdan da çıxacaq, öz torpaqlarını azad edəcək, öz müstəqilliyini qoruyub saxlayacaq, xalqımız özünün bütün ərazisində öz taleyinin sahibi olacaqdır.

1993-cü il Azərbaycan üçün daha da ağır il oldu. Bilirsiniz ki, müharibə getdiyi bir dövrdə Azərbaycanın içində vətəndaş müharibəsi təhlükəsi meydana çıxdı. Gəncədə, Bakının ətrafında qardaş qanı töküldü. Ayrı-ayrı qüvvələr hakimiyyət uğrunda bir-biri ilə mübarizəyə başladılar. Bundan istifadə edən düşmənlərimiz, Ermənistan ərazisindən istiqamətlənən düşmənlərimiz Azərbaycanı parçalanmaq həddinə gətirib çıxarmışdılar. Bunları siz yaxşı bilirsiniz.

Bunların qarşısını almaq o qədər də asan məsələ deyildi. Biz bu işlərlə məşğul olduq və siz şahidsiniz ki, son aylarda Azərbaycan Ordusu öz gücünü toplayıb, xalqımızda milli vətənpərvərlik hissi güclənib, döyüş ruhu yüksəlib. Xalq artıq dərk edib ki, öz torpağını o özü qorumalıdır. Kənardan heç kəs gəlib onun torpağını qorumayacaqdır. Bu heç mümkün olası iş deyil. Əgər sən bir yerdə yaşayırsansa, sənə bir evin, koman varsa, onun sahibisənsə, onu qorumalısan. Əgər qoruya bilirsənsə, demək, sən namuslu, şərəfli adamsan, həm də doğrudan da vətənpərvər insansan. Əgər qoruya bilmirsənsə, sənə heç yaşamaq haqqın da yoxdur.

Azərbaycanda xalqın əksəriyyətinin içində artıq belə bir əhvali-ruhiyyə yaranıb. Mən sizə deyim ki, bir sıra rayonlarımız orada döyüşlər getmədən, qurbanlar verilmədən, düşmənlə ləyiqli müqavimət göstərilmədən işğal olundu. Adicə bir həykü nəticesində, xırda bir atışma nəticəsində, daxildə olan bəzi təxribatçı qüvvələrin düşmənçilik hərəkətləri nəticəsində böyük-böyük bölgələrdən əhali kütləvi surətdə çıxıb qaçdı. Ermənilər isə davasız-şavasız, müqavimətsiz gəlib bu torpaqlarda oturdular. Onlar buraya asanlıqla gəldilər. Amma onları bu torpaqlardan çıxarmaq, geriye oturtmaq, həmin torpaqları azad etmək çox çətindir. Təsəvvür edin, işğal olunmuş həmin bölgələrdən, torpaqlardan 1 milyondan artıq qaçqın var. 1 milyon Azərbaycan vətəndaşı öz evini, obasını, elini itirib, ulu babasından qalan varını-dövlətini itirib, qaçqın vəziyyətində, çadır altında, ağır şəraitdə yaşayır, işləməyə yeri yoxdur, yeməyə çörəyi yoxdur. Bunların hamısını təmin etmək lazımdır. Bəlkə də məhz bütün bunlar Azərbaycan xalqında milli oyanış, milli dirçəliş, milli vətənpərvərlik ruhu, özünü müdafiə etmək cəsarəti yaradıbdır.

Bu ruh artıq özünü göstərir. Son vaxtlar Azərbaycan Ordusu formalaşır, qəhrəmancasına döyüşərək torpaqlarımızı qoruyur, onun bir hissəsini artıq geriye qaytarır. Ötən tarixə bir daha nəzər salmaqla belə bir fikrə gəlirik ki, indiki dövrdə Azərbaycan xalqının birləşməsi, həmrəy olması hava, su kimi lazımdır. Bunu xüsusi qeyd edirəm, ona görə ki, xalqımızda məhz son illər bu xüsusiyyətlər çatmayıb. Ona görə də Azərbaycan belə ağır vəziyyətə düşmüşdür.

Bu baxımdan Türkiyədə yaşayan azərbaycanlıların respublikamıza göstərdikləri kömək, qayğı, mənəvi dayaq çox önəmli və əhəmiyyətlidir. Türkiyə Cümhuriyyətinin və onun

rəhbərlərinin son illərdə Azərbaycana göstərdikləri kömək çox böyükdür və biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Ancaq onu da deyə bilərəm ki, Azərbaycanda Türkiyənin bu qardaşlıq yardımına bərabər səviyyədə işlər görülməyibdir. Bəlkə də görülsəydi, Azərbaycanda belə ağır vəziyyət yaranmazdı.

Harada olursa olsun, azərbaycanlıların birlikdə, bərabər olması əsas şərtlərdən biridir. Biz çalışırıq ki, Azərbaycanın daxilində bütün qüvvələri toplayaq. Eyni zamanda, respublikadan kənarda yaşayan azərbaycanlılar da öz qüvvələrini toplamalıdırlar. Ayırı-ayrı qüvvələrin, qrupların arasında fikir müxtəlifliyi ola bilər. Bu, təbii haldır. Ancaq Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq, ərazi bütövlüyünü saxlamaq üçün hamı bütün başqa fikirləri kənara qoyub birləşməli, bir hədəfə vurmali, bir məqsədə xidmət etməlidir.

Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, Azərbaycan keçmiş iqtisadi-siyasi sistemə dönə bilməz. Buna da siz tam əmin olun. Azərbaycan dünyanın artıq təcrübədən keçmiş siyasi-iqtisadi sistemləri yolu ilə gedəcəkdir. Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət, cəmiyyət qurulur, fikir, söz, din, dil azadlığı tamamilə bərqərar olur. Azərbaycanın bütün vətəndaşları dilindən, dinindən, irqindən asılı olmayaraq eyni hüquqlara malikdirlər. İndi respublikamızda 40-a yaxın partiya fəaliyyətdədir. Bunların hamısı üçün lazımi şərait yaradılır və yenə də yaradılacaqdır. Azərbaycanda demokratiya günü-gündən inkişaf edəcəkdir. Siz bilməlisiniz ki, 70 il ərzində bu rejim altında yaşayan bir ölkədə bu dəyişiklikləri etmək o qədər də asan deyil. Bunu təkcə inqilab yolu ilə etmək mümkün deyil. Bütün bunlar tədrici yolla getməlidir. İnsanlar yeni sistemə, yeni quruluşa, yeni psixologiyaya uyğunlaşmalıdırlar. Ancaq

demokratiya mədəniyyət deməkdir, demokratiya sivilizasiya deməkdir. Demokratiya o deməkdir ki, hər kəs öz sözünü dostluq, qardaşlıq münasibəti ilə desin. Bütün bunları düş-mənçiliklə, təxribat törətməklə etmək düzgün deyildir. Çox təəssüf ki, Azərbaycanın bu keçid dövründə biz belə hallara hələ də rast gəlirik. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanda demokratik prinsiplərə əməl olunacaq, ölkəmiz sərbəst bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedəcək, ümumdünya bəşəri dəyərlərdən istifadə edərək öz dövlətini quracaqdır. Azərbaycan sivilizasiyalı, demokratik dövlət kimi, dünya birliyinin layiqli üz-vü olacaqdır.

Türkiyə bizim üçün qardaş ölkədir. Ona görə də bütün bu məsələlərin həllində Türkiyənin yardımına güvənirik, onun mənəvi dayağına güvənirik. Eyni zamanda, Türkiyədə yaşayan azərbaycanlıların köməyinə güvənirik. İstəyirik ki, azərbaycanlılar nə Azərbaycanda, nə Türkiyədə, nə də Avropada yaşadıkları yerlərdə parçalanmasınlar, bir-birindən ayrılmasınlar, xırda hisslərə qapılmasınlar, bir-birinə qarşı qruplar düzəltməsinlər. Hamı bir fikirdə olsun ki, biz Azərbaycanı sivilizasiya, dünya mədəniyyəti yolu ilə, dünya demokratiyası yolu ilə aparmalıyıq.

Bildiyimiz kimi, Türkiyədə Azərbaycan Kültür Dərnəyi var. Mən onun rəhbərləri ilə bir neçə dəfə görüşmüşəm. Lap bu yaxınlarda onlar Bakıya gəldilər və biz oturub söhbət etdik. Mən buraya gələrkən xahiş etdim ki, səfər proqramına salsınlar və mən bu Kültür Dərnəyini də ziyarət edim. Yəni bir dərnək varsa və orada azərbaycanlılar toplanırsa, mən oranı ziyarət etməyi özümə borc bildim. Sonra bəzi səbəblərə görə bu dərnəyi ziyarət etmək bizə nəsib olmadı. Ancaq bu heç də böyük itki deyildir.

Mən belə hesab etmirəm ki, Kültür Dərnəyi Türkiyədə yaşayan bütün azərbaycanlıları təmsil edir. Burada çıxış edənlərin biri dedi ki, Türkiyədə 1 milyon köklü azərbaycanlı yaşayır. Bunların hamısını Azərbaycan Kültür Dərnəyi idarə etmir və edə də bilməz.

1992-ci ildə hörmətli dostum və qardaşım Süleyman Dəmirəl məni İzmirə dəvət etmişdi. Hava limanına gələndə məni qarşılayıb dedilər ki, burada Azərbaycan dərnəyi var və biz Sizinlə görüşmək istəyirik. Mən də razılaşdım. Onların heç birini tanımırdım. Məni gəlib apardılar, gedib orada görüşəndə azərbaycanlıların daha bir qrupu gəldi və dedilər ki, Siz buraya düz gəlməmisiniz, azərbaycanlılar başqa yerdədir. Mən dedim ki, əcəba, mən bilmirəm axı haradadırlar, məni buraya gətiriblər. Mən o vaxt mərhum Turqut Özalla görüşə getmək ərafəsində olsam da, onlar deyən yerə də getdim və gördüm ki, buraya da xeyli azərbaycanlı yığılıb. Amma bəs nə üçün ayrılıblar? Bir dərnək orada, bir dərnək buradadır. Axı bunlar hamısı bir yerdə olmalıdır, bir-biri ilə rəqabət aparmamalıdır. Mən bunun canlı şahidi oldum.

Biz Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Gününü elan etmişik. Biz istərdik ki, dünya azərbaycanlıları həmrəy olsunlar, daha da bir olsunlar. Azərbaycanlıların ən çox yaşadığı ölkələrdən biri də Türkiyədir. Biz istəyirik ki, burada da, Azərbaycanda da, bütün dünyada da azərbaycanlılar bir olsunlar. Bizim arzumuz, istəyimiz budur. Mən bu duyğularla, bu hisslərlə yaşayıram. Öz prezidentlik vəzifəmi bundan sonra həyata keçirəcəyim dövrə də bu hissləri əsas tutacağam. Əmin olun ki, Azərbaycanla Türkiyə arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələrini daha da möhkəmləndirəcək, inkişaf etdirəcəyik.

Mən bir Prezident kimi, respublikamızda yaşayan bütün azərbaycanlıları birləşdirib, Ermənistan silahlı qüvvələrinə qarşı mübarizəmizi sona çatdırmaq, Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq, ərazilərimizin bütövlüyünü təmin etmək əzmindəyəm. Buna görə də sizdən və bütün dünya azərbaycanlılarından mənəvi yardım gözləyirəm.

**BEYNƏLXALQ MƏTBUAT MƏRKƏZİNDƏ
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ ÜÇÜN MƏTBUAT
KONFRANSINDA BƏYANAT**

İstanbul

11 fevral 1994-cü il

Hörmətli qardaşlarımız, əziz dostlar!

Türkiyəyə səfərimiz sona çatır. Bir-iki saatdan sonra biz Türkiyədən ayrılacağıq. Gördüyümüz işlər haqqında, mənim Türkiyəyə səfərimin məqsədi haqqında sizə məlumat vermək üçün görüşünüze gəlmişəm.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan Prezidenti kimi, fevralın 8-də mən Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə buraya rəsmi səfərə gəlmişəm. Səfərin məqsədi Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələri daha da genişləndirmək və inkişaf etdirməkdir. Bildiyiniz kimi, son illərdə bu əlaqələr sürətlə inkişaf etmişdir. Türkiyə Azərbaycanın iqtisadiyyatını dünyada tanıyan ilk dövlətdir. Türk xalqı ilə Azərbaycan xalqının tarixində, milli ənənələrində, mədəniyyətində çox oxşarlıq var. Dəfələrlə demişik və bu gün də qeyd edə bilərəm ki, hətta biz bir kökdən gələn xalqlarıq. Ona görə də Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin sıx olması təbii bir haldır. Ancaq biz daim bu əlaqələri daha da inkişaf etdirməyə çalışırıq. Bu məqsədlə də Türkiyə Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəlin dəvətini qəbul edərək Türkiyəyə

gəldim. Mənimlə birlikdə Azərbaycandan böyük bir heyət də gəlmişdir.

Burada dörd gün ərzində görülmə işlər mətbuatdan sizə məlumdur. Doğrudur, bəzi qəzetlərə baxanda görürük ki, onlar bu barədə çox az və qısa məlumat verirlər. Ola bilər bu, Türkiyə mətbuatının xüsusiyyətidir. Ancaq mən güman edirəm ki, Türkiyə ictimaiyyəti, Türkiyə xalqı bu dörd gün ərzində Azərbaycan Prezidentinin səfərindən lazımınca xəbərdardır, bizim görüşlərimiz, danışıqlarımız ictimaiyyətə məlumdur.

Burada mən Türkiyə Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəllə çox ətraflı, geniş söhbətlər apardım. Türkiyənin Baş Naziri hörmətli Tansu Çillər xanımla ətraflı danışıqlarımız oldu. Türkiyə parlamentinin başçısı hörmətli Hüsəməddin Cindoruqla görüşümüz və çox mənalı söhbətlərimiz oldu. Mənim üçün çox mühüm hadisələrdən biri də Türkiyə Böyük Millət Məclisində millət vəkllərinə xitabən Azərbaycan haqqında, Azərbaycan ilə Türkiyənin əlaqələri haqqında və bu əlaqələrin genişlənməsi üçün Azərbaycan tərəfinin düşüncələri haqqında danışmağıma verilən imkan idi. Mən bu hadisəni yüksək qiymətləndirirəm və Türkiyə Böyük Millət Məclisində millət vəklləri qarşısında çıxış etməyimdən çox məmnunam.

Bütün bu danışıqların, görüşlərin çox əhəmiyyətli nəticəsi olmalıdır. Bu nəticə ondan ibarətdir ki, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə Azərbaycan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq müqaviləsi imzalanmışdır. Həmin müqavilədə çox əhəmiyyətli müddəalar var və bu sənəd gələcək əlaqələrimizin inkişafı üçün çox dəyərli və gərəkli əsasdır. Bununla yanaşı, biz Türkiyə Cümhuriyyətinin dövlət rəhbərləri ilə, nazirlərlə 16-dək müqavilə və protokol imzaladıq. Həmin sənədlərdə də ayrı-ayrı sahələrdə əlaqələrimizin genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi

proqramı öz əksini tapmışdır. Bizim əsas məqsədimiz əlaqələrimizi daha da çoxtərəfli etmək, daha da genişləndirmək, dərinləşdirməkdir.

Danışqlarımızda bir problem də olmuşdur. Həmin problem ondan ibarətdir ki, indi Azərbaycan ağır müharibə şəraitində olduğuna görə, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində torpaqlarının 20 faizini itirdiyinə görə, işğal olunmuş həmin ərazilərdən 1 milyondan artıq vətəndaşımız qaçqın düşdüyünə görə Azərbaycana Türkiyə Cümhuriyyəti tərəfindən daha kəsərli, tutarlı yardım göstərilməsini Türkiyə Cümhuriyyətinin rəhbərlərindən rica etmişdik. Türkiyə hökuməti bundan əvvəl Azərbaycana 250 milyon dollar kredit vermişdir. Həmin kreditin az bir hissəsindən istifadə olunmuşdur, qalanından da indi istifadə edilməkdədir. Bəzi səbəblərə görə həmin kreditdən istifadə olunmasında çətinliklər yaranmışdır. Bunları aradan qaldırmaq üçün də müvafiq danışqlar apardıq. Bizim yeni kreditə ehtiyacımız var. Bir də Azərbaycan əhalisini çorəklə təmin etmək üçün ehtiyatlarımız tükəndiyinə görə və müharibə şəraitində başqa imkanlarımız olmadığına və yaxud bu imkanlar məhdud olduğuna görə Türkiyədən Azərbaycana pulsuz-parasız taxıl verilməsini Türkiyə rəhbərlərindən xahiş etdim.

Məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, bizə 100 min ton taxıl verilməsi barədə xahişimizə müsbət yanaşılmış, Türkiyənin rəhbərləri xahişin yerinə yetirilməsi üçün müəyyən tədbirlər görüldüyü haqqında bizə məlumat vermişlər. Ümidvaram ki, bu dar, çox ağır günündə Türkiyə Cümhuriyyəti Azərbaycan xalqına qardaş köməyini əsirgəməyəcəkdir.

Bizim danışqlarımızda Azərbaycan ilə Türkiyənin xarici siyasət sahəsində də fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi məsələsinə

toxunulmuşdur. Hər iki tərəf belə fikrə gəlmişdir ki, Türkiyə xarici siyasət sahəsində də Azərbaycana kömək edəcək və biz beynəlxalq təşkilatlarla, böyük dövlətlərlə əlaqələrimizdə Türkiyənin dünyadakı nüfuzundan və təsirindən bundan sonra da istifadə edə biləcəyik.

Azərbaycan müstəqillik yoluna çıxmış gənc dövlətdir, biz xarici siyasətdə ilk addımlarımızı atırıq. Ona görə də bütün sahələrdə məsləhətlərə ehtiyacımız var və danışıqlarda bu barədə də razılığa gəlmişik.

İndi Azərbaycanın ən ağır problemi ölkəni erməni təcavüzündən xilas etməkdir. Bildiyiniz kimi, Ermənistan altıncı ildir ki, Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz edir. Bunun nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi işğal olunmuş, onun ərazi bütövlüyü pozulmuş, 1 milyonadək vətəndaşımız öz yaşayış yerlərindən didərgin düşmüşdür. Onlar Azərbaycanın başqa bölgələrində çox çətin şəraitdə yaşayırlar. Ona görə də Azərbaycanla Ermənistan arasında gedən müharibəyə son qoymaq, respublikamızın ərazi bütövlüyünü və sərhədlərinin toxunulmazlığını təmin etmək məsələsi danışıqlarımızda mühüm yer tutmuşdur. Türkiyə Cümhuriyyətinin rəhbərləri Azərbaycan Respublikasının bu sahədə həm diplomatiya yolu ilə gördüyü işlərə, həm də xalqı səfərbər edib torpaqlarımızı qorumaq üçün gördüyü tədbirlərə müsbət qiymət vermişlər. Bu məsələlər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparmışığ və deyə bilərəm ki, mövqelərimiz eynidir.

Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü misligörünməmiş təcavüzdür. Bəlkə də dünya miqyasında buna bənzər təcavüz olmamışdır. Azərbaycanın əvvəlki dövlət orqanları ölkənin ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaq üçün lazımi tədbirlər görə bilmədiyindən Ermənistan silahlı qüvvələri öz niyyətlərini

həyata keçirmiş və qeyd etdiyim kimi, Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsini işğal etmişdir. Biz bu məsələ ilə çox ciddi məşğul oluruq. Çünki bu, Azərbaycan üçün ən başlıca problemdir. Şübhəsiz ki, biz bu məsələni sülh yolu ilə, danışıqlar vasitəsilə həll etmək istəyirik. Bu baxımdan biz daim Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və başqa beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən ATƏM-in, onun Minsk qrupunun, böyük dövlətlərin imkanlarından istifadə etməyə çalışırıq.

Bildiyiniz kimi, bir müddət öncə Amerika Birləşmiş Ştatları, Türkiyə və Rusiya Azərbaycanla Ermənistan arasındakı müharibəyə son qoymaq üçün təşəbbüs göstərmişdilər. Azərbaycan tərəfi bu təşəbbüsü bəyənmiş və qəbul etmişdi. Təəssüf ki, bu təşəbbüs də həyata keçirilmədi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi ilə əlaqədar 4 qətnamə qəbul etmişdir. Bu sənədlərin hamısında erməni silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarından çıxarılması tələb olunur. Ancaq təəssüf ki, Ermənistan Təhlükəsizlik Şurasının bu qətnamələrinə məhəl qoymamışdır və özünün işğalçılıq siyasətini davam etdirir. ATƏM-in Minsk qrupunun rəhbərləri 1993-cü ilin iyulunda Bakıda olmuş və biz çox danışıqlar aparmışdıq. O vaxt erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Kəlbəcər və Laçın rayonlarından çıxması haqqında protokollar hazırlanmışdı. Biz həmin protokolların həyata keçirilməsinə razılıq verdik. Təəssüf ki, erməni tərəfi bununla razılaşmadı. Hətta ATƏM-in, onun Minsk qrupunun fəaliyyətinə hörmətsizlik edərək, Minsk qrupunun sədri cənab Mario Raffaelli Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ və Ağdam bölgələrinə səfər edib gedəndən bir necə gün sonra erməni silahlı qüvvələri respublikamızın Ağdam şəhərini işğal etdilər.

Beləliklə, yəqin ki, sizdən ötrü aydındır: Ermənistan tərəfi məsələni zor ilə, güc ilə həll etmək istəyir. Azərbaycan Respublikasını diz çökdürmək, öz iddialarını həyata keçirmək istəyir. Biz isə beynəlxalq təşkilatların imkanlarından istifadə etməyə çalışırıq. Diplomatiya yoluna daha çox üstünlük veririk. Bunları görən erməni silahlı qüvvələri onları dəstəkləyən xarici qüvvələrin və ayrı-ayrı qrupların yardımını ilə Azərbaycanın yeni-yeni ərazilərini işğal etməyə çalışır.

Belə bir vəziyyətdə Azərbaycan xalqı öz gücünü, qüdrətini toplamalı idi. Yəni bir halda ki, bizim sülhsevər siyasətimiz nəticə vermir, deməli, döyüş yolu ilə torpaqların azad edilməsinə nail olmalı idik. Bunu əvvəl də etmək lazım idi. Təəssüflər olsun, tam qətiyyətlə demək olar ki, əvvəlki illərdə Azərbaycanda sağlam, bir mərkəzdən idarə olunan və güclü ordu olmamışdır. Azərbaycanla Ermənistan arasında gedən müharibədə Azərbaycan tərəfi pərakəndəliyə yol vermiş, ayrı-ayrı siyasi qüvvələr, siyasi qruplar dövlət vəzifələrində olarkən yalnız öz siyasətini yeritmiş, bu isə Azərbaycanı zəiflətməmiş, yaxud da ona qüvvələrini toplamağa imkan verməmişdir. Erməni silahlı qüvvələri isə bu fürsətdən istifadə edərək, Azərbaycan torpaqlarını işğal etməyə başlamışdır. Təsəvvür edin ki, Azərbaycanın bəzi torpaqları işğal olunarkən heç döyüş də getməmişdir. Erməni silahlı qüvvələrinin bir neçə tankının bölgəyə girməsi və daxildə ayrı-ayrı təxribatçı qrupların hay-küy salması nəticəsində adamlar həmin bölgələrdən qaçmışlar.

Məsələn, indi Kəlbəcər bölgəsində ay yarımdır ki, qanlı döyüşlər gedir. Azərbaycan Ordusu işğal olunmuş Kəlbəcər torpaqlarının bir hissəsini geri almışdır. Ancaq bu, asan başa gəlmir, erməni silahlı qüvvələri güclü müqavimət göstərir. Azərbaycan Ordusunun üstünlüyü nəticəsində erməni qüv-

vələri böyük itki verərək geri çəkilirlər. Halbuki bir il bundan öncə erməni silahlı qüvvələri heç bir döyüş əməliyyatı aparmadan, asanlıqla Kəlbəcər bölgəsini işğal etmiş və oranın 60 min əhalisi hay-küyə uyaraq öz yerlərindən qaçıb getmişdi.

Yəni demək istəyirəm ki, Azərbaycan son illərdə ordu yaratmaq üçün lazımi tədbirlər görmədiyinə, öz torpaqlarını etibarlı müdafiə etmək üçün ordusu olmadığına görə erməni silahlı qüvvələri üstünlük əldə etmişlər. Ona görə də biz son aylarda Azərbaycan Ordusunun yaradılmasına çox fikir veririk. Şübhəsiz ki, belə böyük iş qısa müddətdə həyata keçirilə bilməz. Ancaq biz müharibə şəraitini nəzərə alaraq gecəgündüz bu məsələ ilə məşğul oluruq və bu iş ilk nəticələrini verir. Həmin nəticələr isə ondan ibarətdir ki, əvvəlki illərlə müqayisədə indi Azərbaycan xalqında milli şüur, torpaqları müdafiə etmək əhvali-ruhiyyəsi, vətənpərvərlik əhvali-ruhiyyəsi, döyüş ruhu, qəhrəmanlıq ruhu yüksəlmişdir. İndi Azərbaycan əsgərləri, zabitləri qorxmadan, çəkinmədən döyüşə girir, erməni silahlı qüvvələrinə ağır zərbələr endirərək çox yerlərdə onları geri oturdur və işğal olunmuş kəndləri, qəsəbələri geri almağa çalışırlar.

Tam həqiqəti sizə çatdırmaq üçün bir daha deyirəm ki, bu çox ağır və çətin məsələdir. Çünki Azərbaycan ordu quruculuğuna biganə münasibət bəslədiyi vaxtlarda Ermənistan tərəfi ordu yaratmağa çox ciddi fikir verirdi. Onlar çox təcrübəli zabitlər, tankçılar, topçular hazırlamışlar. Ona görə də bizim qısa müddətdə hazırladığımız zabitlər və əsgərlər məhz qəhrəmanlığına, cəsarətinə görə, bəzən təcrübələri az olmasına baxmayaraq, mərdliyi, mətanəti sayəsində çox yerdə erməni silahlı qüvvələrinə qalib gəlirlər. Bu iş davam edir, ancaq açıq demək istəyirəm ki, o qədər də asan iş deyil-

dir. Çünki bildiyiniz kimi, xaricdən Ermənistana kömək edən qüvvələr çoxdur, ayrı-ayrı dövlətlər, maliyyə cəhətdən böyük imkanları olan qruplar, müxtəlif beynəlxalq siyasi qruplar Ermənistana siyasi, maddi və başqa yardım göstərirlər. Bütün bunlar torpaqlarımızı azad etmək uğrunda apardığımız ədalətli müharibəni, şübhəsiz ki, çətinləşdirir.

Ancaq ən önəmli cəhət, ən mühüm cəhət ondan ibarətdir ki, əsgərlərimizin, zabitlərimizin hazırlığı o qədər çox olmasa da, onlarda güclü vətənpərvərlik hissi yaranmışdır. Məsələn, beş-altı ay bundan əvvəl Azərbaycanda ordudan fərarilik edənlərin sayı çox idi. Bu, böyük bir problemə çevrilmişdi. Təklif edirdilər ki, fərariləri ciddi cəzalandırmaq, hətta güllələmək lazımdır. Əslində bu haqlı təkliflər idi. Çünki hər bir adam öz vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməlidir. Hər bir vətəndaşın ən ümdə borcu orduda xidmət etməkdən, torpağını qorumaqdan ibarətdir. Əlbəttə, mən hərbi xidmətə yararlı olanları nəzərdə tuturam.

Son aylarda gördüyümüz tədbirlər nəticəsində fərarilərin bir qrupunu həbs edərək cəzalandırdıq. Sonra mən Prezident kimi, onları bağışladım. Qalan fərarilərə müraciət etdim, bildirdim ki, fərariliklə özünüzü xalqın gözündən salacaqsınız. Möhlət verdim ki, kim yanvarın 10-dək könüllü şəkildə gəlib hərbi komissarlıqlara, hərbi prokurorluğa müraciət edərsə və orduya qayıdarsa, onların günahları bağışlanılır. Təsəvvür edin ki, indi onların əksəriyyəti ordu sıralarına qayıtmışdır, bəziləri cəsarətlə vuruşaraq hətta şəhid olmuşdur. Bu da onu göstərir ki, indi gənclərimiz arasında milli vətənpərvərlik ruhu yüksəlmişdir. Belə vəziyyət bizə imkan verir ki, bütün vasitələrdən – həm sülh danışıqlarından, diplomatik vasitələrdən, həm də ordumuzun, xalqımızın gücündən istifadə edə-

rək Azərbaycan torpaqlarını işğalçılardan təmizləyək, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü və sərhədlərinin toxunulmazlığını təmin edək.

Mən burada Türkiyə dövlətinin rəhbərləri ilə, rəsmi şəxslərlə danışıqlarda bu sahədə bizim mövqemizin, siyasətimizin dəyişməz olduğunu bildirdim. Sizə də bu barədə məlumat verdim.

Son illərdə Azərbaycanın daxilində, ictimai-siyasi həyatında da çox böyük çətinliklər olmuşdur. Həmin çətinliklər indi də davam edir. Bu nə ilə bağlıdır? Azərbaycanda bir tərəfdən, müharibə getdiyi, onun torpaqlarının bir hissəsi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edildiyi halda, bu vəziyyətdən istifadə edən ayrı-ayrı siyasi qruplar, qüvvələr ölkə daxilində hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdılar, torpaqlarımızın qorunmasını isə yaddan çıxarmışdılar. Son 5-6 ildə Azərbaycanda bir neçə dəfə hakimiyyət dəyişikliyi olmuşdur. Sonuncu belə dəyişiklik isə bildiyiniz kimi, 1993-cü ilin yayında baş vermişdir. Şübhəsiz ki, bütün bu hakimiyyət dəyişiklikləri müstəqil Azərbaycan Respublikasının daxilində ictimai-siyasi proseslərin sivilizasiyalı səviyyədən aşağı olmasından irəli gəlmişdir. Yəni ayrı-ayrı adamlar öz şəxsi mənafeələrini, şəxsi məqsədlərini xalqın, ölkənin, dövlətin mənafeələrindən üstün tuturlar. Nəticədə isə xalq böyük zərər çəkir.

Ona görə də son vaxtlar biz bu problemlərlə də məşğul oluruq. Bilirsiniz ki, 1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda da xili ictimai-siyasi vəziyyət çox kəskinləşmişdi, artıq vətəndaş müharibəsi başlanmışdı. Gəncədə, Bakının ətrafında qardaş qanı tökülmüşdü. Bu fürsətdən istifadə edən ayrı-ayrı siyasi qruplar, xaricdən olan düşmənlərimiz, deyə bilərəm ki, erməni millətçiləri tərəfindən dəstəklənən qüvvələr Azərbaycanı bir

neçə bölgəyə parçalamaq niyyətlərini həyata keçirməyə çalışırdılar. Elə vəziyyət yaranmışdı ki, Azərbaycan doğrudan da parçalana bilərdi. Biz bunun qarşısını almağa nail olduq.

İndi Azərbaycanda dövlət rəhbərliyində müəyyən qədər formalaşma gedir. Biz çalışırıq ki, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyət daha da sabitləşsin. Onu da deyim ki, biz bu işlərin hamısını demokratiya, fikir azadlığı yolu ilə aparırıq və aparacağıq. Azərbaycan müstəqil dövlətdir və bu günlərdə mən dəfələrlə demişəm ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcəkdir. Müstəqil respublika kimi, Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedir. Dünya demokratiyasının təcrübəsindən bəhrələnən Azərbaycan bu təcrübəni öz milli, tarixi ənənələrinə uyğun olaraq həyatına tətbiq etməklə demokratiya yolu ilə irəliləyəcəkdir.

Daxili siyasətimizin əsas prinsipləri Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət qurmaq, cəmiyyət yaratmaqdır. Biz elan etmişik ki, Azərbaycanda milliyyətdən, dinindən, dilindən və siyasi mənsubiyyətdən asılı olmayaraq hər bir vətəndaş eyni hüquqa malikdir. Azərbaycan dövləti vətəndaşların bu hüququnun qorunmasına təminat verir. Biz Azərbaycanda çoxpartiyalı sistem olmasına şərait yaratmışıq. İndi ölkəmizdə 40-a qədər partiya var, mətbuat azadlığı geniş yayılmışdır. Kiçik bir dövlət olan, 7 milyon əhali yaşayan Azərbaycanda 600-dək qəzet, jurnal çıxır və hər kəs öz fikrini sərbəst ifadə edə bilər.

Ancaq təəssüf ki, Azərbaycanın daxili həyatında demokratik prinsiplər sahəsində lazımi təcrübə olmadığına görə, bəzən ictimai-siyasi qüvvələrin bir-birinə münasibəti respublikanın ümumi mənafeyinin qorunmasına deyil, bir-biri ilə düşmənçilik etməyə yönəldilir. Ola bilsin, bu təbiidir. Dedi-

yim kimi, Azərbaycan gənc müstəqil dövlətdir. Demokratik prinsiplər, siyasi plüralizm, fikir ayrılığı onun üçün yeni amillərdir. Bilirsiniz ki, Azərbaycan 70 il kommunist ideologiyası ilə yaşamışdır. Ona görə də insanların birdən-birə demokratik prinsiplərlə yaşamağa keçməsi çətindir. Bəzən də son illər ayrı-ayrı qruplar təəssüf ki, bu demokratik prinsipləri ləkələmiş, təhrif etmişlər. Adamlar demokratiya bayrağı altında hay-küylə cürbəcür mitinqlər təşkil edərək, öz şəxsi məqsədlərini həyata keçirməklə məşğul olmuşlar.

Bunlar hamısı Azərbaycanın daxili həyatının təbii prosesləridir. Mənə belə gəlir ki, biz, dövlətimizin rəhbərləri qətiyyətli yol tutmuşuq və Azərbaycan Respublikası demokratiya yolu ilə, insan hüquqlarının qorunması, siyasi plüralizm yolu ilə gedəcəkdir. Həmin çətinliklər yavaş-yavaş aradan götürüləcəkdir.

İqtisadiyyat sahəsinə gəldikdə isə, Azərbaycan yeni iqtisadi sistemə keçir. Əslində bu, təzə kəşf olunmuş sistem deyil, dünya təcrübəsində öz müsbət nəticələrini vermiş sərbəst iqtisadiyyat sistemi, təşəbbüskarlıq, sahibkarlıq prinsipləri əsasında qurulan iqtisadi sistemdir. Biz bunlar üçün imkan yaratmışıq və gələcəkdə də yaradacağıq. Həm ictimai-siyasi, həm də iqtisadi sahədə islahatlar apararaq Azərbaycanın tam demokratiya yolu ilə getməsinə çalışacağıq. Buna heç kimin şübhəsi olmasın. Azərbaycanın indiki vəziyyəti haqqında ayrı-ayrı qrupların dedikləri, yaxud qəzetlərdə yazdıqları böhtançı fikirlər – Türkiyədə də belə şeylər yazılır – heç kəsi çaşdırmasın.

Türkiyədə də, başqa ölkələrdə də hamı əmin ola bilər ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir və günbəgün bu müstəqilliyi möhkəmləndirəcəkdir, nəyin bahasına olursa olsun öz ərazi

bütövlüyünü təmin edəcək, işğal olunmuş torpaqlarını erməni silahlı qüvvələrindən təmizləyəcəkdir. Kimi hansı məsələlər maraqlandırırsa, Azərbaycana gəlib öz gözü ilə görsün. Hansı məsələlər aydın deyildirsə, bizimlə görüşsün. İstəməzdim ki, Azərbaycanın belə ağır vəziyyətində ayrı-ayrı qüvvələr, şəxslər respublikamıza kömək etmək əvəzinə öz hərəkətləri ilə ona zərər vursun. Güman edirəm ki, onların hərəkətləri zərər vura bilməz, siyasətimizə heç bir ləkə gətirə bilməz.

Mən həm buradakı görüşlərimizin əsas məzmunu haqqında, həm də Azərbaycandakı mövcud vəziyyət barədə, elə bilirəm, yetərincə məlumat verdim. Çıxışımın sonunda demək istəyirəm ki, biz dörd gün ərzində Türkiyədə dostluq və mehribanlıq şəraitində olmuşuq, bizə çox böyük qonaqpərvərlik göstərmişlər. Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmirəl də, ölkənin digər rəhbərləri də, sadə vətəndaşlar da azərbaycanlılara, Azərbaycana dostluq, qardaşlıq münasibəti göstərirlər. Səfər proqramımızın səmərəli şəkildə yerinə yetirilməsi üçün bütün imkanlardan istifadə olunmuşdur. Ona görə də mən Türkiyənin rəhbərlərinə – hörmətli Prezident Süleyman Dəmirələ, hörmətli Baş Nazir Tansu Çilərə, parlamentin başçısı, hörmətli Hüsəməddin Cindoruqa, bizi müşayiət edən nazirlərə və başqa şəxslərə minnətdarlığımı bildirirəm.

Əmin ola bilərsiniz ki, hər biriniz Türkiyədən Azərbaycana gəldiyiniz andan dostluq və mehribanlıq şəraitində olacaqsınız. Mən sizi Azərbaycana dəvət edirəm. Gəlin Azərbaycanı öz gözünüzlə görün.

Diqqətinizə görə sağ olun. Sizin suallarınıza cavab verməyə hazıram.

S u a l: Hörmətli Heydər Əliyev, ermənilərin Qarabağla əlaqədar belə bir təklifi var ki, erməni qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsindən çıxarıldıqdan sonra Dağlıq Qarabağda sülh qüvvələri yerləşdirilsin. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Sizə bildirdim və bir də deyirəm ki, biz Ermənistanla Azərbaycan arasındakı müharibəyə son qoymaq istəyirik, bu məsələni sülh danışıqlar yolu ilə həll etməyə çalışırıq. Lakin son vaxtlar erməni silahlı qüvvələri Azərbaycan Ordusundan ağır zərbələr aldığına görə təklif etmişdilər ki, 3 həftəlik atəşkəs haqqında saziş bağlansın və bu müddətdə Rusiyanın vasitəçiliyi ilə Ermənistanla Azərbaycan arasında danışıqlar aparılsın. Biz bu təklifi rədd etmədik, lakin öz şərtlərimizi irəli sürdük. Bu da ondan ibarətdir ki, erməni silahlı qüvvələri işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarını sözsüz tərk etsin. Belə olarsa, biz hər cür sülh danışıqlarına gedə bilərik. Ancaq bizə deyirlər ki, gəlin 3 həftəlik atəşkəs elan edək və bu müddətdə danışıqlar aparaq. Lakin bilmirəm ki, nədən danışıcağıq? Çünki keçmişdəki danışıqlar zamanı Ermənistan həmişə Azərbaycanın zərərinə olan təkliflər irəli sürmüşdür. Bu təkliflər bizə əl vermədiyinə görə razılaşmamışıq.

S u a l: Ermənistan prezidenti Londona səfəri zamanı təklif etmişdir ki, Qarabağ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mandatlığına verilsin. Buna necə baxırısmız? İkincisi, Azərbaycandakı PKK-nın fəaliyyəti haqqında nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Ermənistan prezidentinin Londondakı bəyanatı mənə məlum deyil. Əgər sizin söylədiyiniz onun dediklərinə müvafiqdirsə, biz bunu qəbul edə bilmərik.

Azərbaycanda PKK-nın fəaliyyəti barədə sualınıza gəldikdə isə təəssüflər olsun, Azərbaycanın bu ağır vəziyyətində burada, qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində də elə qüvvələr var ki,

Azərbaycanın daxilində təxribat aparmaq istəyirlər. Həmin qüvvələr bu cür böhtançı şayiələr yayırlar. Mən sizə qətiyyətlə deyirəm ki, Azərbaycanda PKK-nın heç bir fəaliyyəti yoxdur və ola da bilməz.

S u a l: Hörmətli Heydər Əliyev, Sizə iki sualım var. Birincisi, Siz Ankarada hörmətli Həsən Həsənovun bir fikrini təsdiq etdiniz ki, Azərbaycanla neft sahəsində müqavilə bağlamaq istəyən ölkə Qarabağ məsələsində onu dəstəkləməlidir. Məsələn, Amerika desə ki, Qarabağı biz azad edəcəyik, nefti bizə verin, nə edərsiniz? İkincisi, Rusiya bölgəyə – Qafqaza başqa ölkələrin girməsinə razı olarmı?

C a v a b: Yəqin ki, cənab Həsənov belə deməmişdir. Bu barədə bizim fikrimiz eynidir. Yəni neft Azərbaycan xalqının əvəzsiz sərvətidir və biz ondan birinci növbədə, xalqımızın ehtiyaclarını ödəmək üçün istifadə etməliyik. Əgər neftin çıxarılmasında xarici ölkələrin şirkətləri ilə əməkdaşlıq edəcəyiksə, bu əməkdaşlıq bizə eyni zamanda, gərək siyasi dəstək də olsun. Fikrimiz belədir. Biz neftimizdən xarici şirkətlərlə müştərək istifadə edə bilərik. Lakin ilk növbədə Azərbaycan xalqının mənafeyini qorumalıyıq. Amerika da heç vaxt deməz ki, mən Qarabağı xilas edəcəyəm, yaxud torpaqlarınızı azad edəcəyəm, nefti bizə verin. Bu ola bilməz. Yəqin ki, fikirlərinizi düzgün ifadə etməmisiniz. Biz neft məsələsində çox danışıqlar aparmışıq. Son vaxtlar Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti bu barədə konkret təkliflər vermişdir. Mən fərman imzalamışam. Qərb neft şirkətləri – AMOKO, «Pennzoyl», «Britiş Petroleum–Statoyl», Türkiyənin neft şirkəti və başqaları Azərbaycana dəvət olunmuşlar və onlarla danışıqlar aparılaraq müqavilələr bağlanmalıdır. Ancaq bilin ki, bu müqavilələr

hər iki tərəf üçün faydalı olmalıdır. Bu sərvətin sahibi olan Azərbaycan tərəfinin mənafeyi ilk növbədə ödənilməlidir.

İkinci sualınıza cavab verirəm. Qafqaz elə bir yerdir ki, böyük dövlətlər, o cümlədən Rusiya əsrlərboyu buraya maraq göstərmiş, Qafqazda öz mövqelərini möhkəmlətməyə çalışmışdır. Əlbəttə, indi Rusiya çalışacaq ki, Qafqazda mövqeyini saxlasın. Bilirsiniz ki, Ermənistanda və Gürcüstanda Rusiyanın hərbi bazaları var. Rusiyanın Qafqazda öz mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışması təbii haldır. Bunu başqa cür başa düşmək lazım deyil. Başqa dövlətlər də çalışacaqlar, Türkiyə də çalışmalıdır ki, Qafqazda mövqe tutsun.

S u a l: Türkiyə mətbuatında müəyyən yanlış xəbərlər veril-məsindən narahat olaraq Sizdən bəzi şeyləri soruşmaq istəyirəm. Xahiş edirəm, öz həyat yolunuzu bir qədər açıqlayasınız.

C a v a b: Mən istərdim ki, hamı həqiqəti bilsin. Həqiqət isə əgər sizi maraqlandırarsa, ondan ibarətdir ki, mətbuat sahəsində Türkiyədə yanlış fikirlər çoxdur. Mən buna təbii baxıram. Bir halda ki, demokratiyadır, fikir ayrılığıdır, siyasi plüralizmdir, kim nə istəyirsə onu da yazır. Türkiyədə də, Fransada da, Amerikada da, indi Azərbaycanda da belədir. Ancaq doğru yazmaq lazımdır, böhtançı yazılar gərək deyil.

Əgər həyatım sizi maraqlandırarsa, mənim həyatım həmişə xalqla bağlı olmuşdur. Gənc yaşlarımdan xalqıma xidmət etmişəm. Sosialist sistemi daxilində xalqım üçün çox dəyərli işlər görmüşəm. Siz bunu başqa cür qəbul etməyin, çünki Azərbaycana, Bakıya gələn hər bir adam sağa da, sola da baxsa Heydər Əliyevin vaxtındakı işlərin nəticələrini öz gözü ilə görəcəkdir. Ancaq sonra Moskvaya getmişəm. Mən orada 5 il çalışdım. Orada da xalqıma, millətimə kömək etmək istədim.

Yalnız sonra, Azərbaycanda vəziyyət pisləşdiyinə görə və xüsusən 1990-cı ildə 20 Yanvar hadisəsi baş verdikdən sonra, yeni sovet hökumətinin, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının başçıları Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz etdiyinə görə, qoşun yeridərək azərbaycanlıları qırdığına görə mən daha Moskvada dözə bilmədim, səsimi qaldırdım. Gedib mitinqdə sözümü dedim, mətbuat konfransında fikrimi bildirdim, Kommunist Partiyasının, Sovet İttifaqının, Azərbaycan Kommunist Partiyasının, Azərbaycan hökumətinin rəhbərlərini günahlandırıdım. Təbii ki, mənim üçün bu, asan olmadı. Məni təqib etməyə başladılar. Əslində əvvəllər də təqib edilirdilər, məni həbs etmək istəyirdilər. Moskvada ev dustağı idim. Azərbaycana qayıtmaq istəyirdim, qoymadılar. 14 il Azərbaycana rəhbərlik etdiyim dövrdə yetişdirdiyim adamlar, Azərbaycana başçılıq edən adamlar gəlib Bakıda yaşamağıma imkan vermədilər. Naxçıvana getməyə məcbur oldum, çünki orada doğulmuşam. Uç il orada mühacirətdə qaldım. Bilirsiniz ki, Naxçıvan Azərbaycanın əsas hissəsindən Ermənistan ərazisi ilə ayrılmışdır. Biz orada blokada şəraitində yaşayırdıq. Orada da torpağıma, xalqıma xidmət etdim, Naxçıvanı ağır vəziyyətdən çıxarmağa çalışdım. Bu işdə də Türkiyənin və xüsusən hörmətli dostum və qardaşım Süleyman Dəmirəlin köməyindən çox istifadə etdim. Sonra isə xalq lazım bilərək məni Bakıya dəvət etdi.

Mən həyatımdan çox razıyam. Həyatımın bütün mərhələlərini özüm üçün çox önəmli sayıram. Bilirsiniz ki, mən nəinki Azərbaycanda, həm də sovetlər birliyində Kommunist Partiyasının başında duran adamlardan biri olmuşam. Ancaq 1991-ci ildə, hələ Kommunist Partiyası, sovetlər birliyi güclü olan vaxtda mən Moskvada bəyanat verərək Kommunist

Partiyasından çıxdım. Bakıda parlamentdə dedim ki, sovetlər birliyi dağılır, onu dağıtmaq lazımdır. Azərbaycan müstəqil olmalıdır. O zaman səsimi boğmağa çalışdılar. Mənim bu çıxışlarım kitabça halında burada yayılmışdır, özünüz tanış ola bilərsiniz. Bir sözlə, mən mövqemdən dönmədim. Çünki mənim həyatım xalqa xidmət etməkdən ibarət olmuşdur. Son nəfəsimədək də xalqıma xidmət edəcəyəm. Bəzi adamların burada yanlış məlumatlar yayması isə fil ilə qarışqanın məsələsinə bənzəyir. Əgər qarışqa fili sanca bilərsə, o adamlar da mənə sanca bilərlər.

S u a l: İrandakı azərbaycanlıları da birləşdirmək niyyətiniz varmı?

C a v a b: Bilirsiniz, biz Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda çalışırıq. Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal olunmuşdur. Onu azad etmək lazımdır. Bu bizim ən başlıca problemi-mizdir. Bu problemi başa düşmədiyiniz halda mənə nə üçün başqa suallar verirsiniz?

S u a l: Hörmətli Prezident, dörd gündür ki, biz Türkiyədəyik. Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin üzvləri İbrahim İbrahimov, Vurğun Əyyubov, Tofiq Qasımov burada Prezidentin əleyhinə iş aparırlar. Türkiyə televiziya da bunu yayır. Sadə türklər deyirlər ki, Prezidentin əleyhinə təbliğat aparmaq onun xalqına qarşı təbliğat aparmaq deməkdir. Siz necə düşünürsünüz, Xalq Cəbhəsinin bu işlərinə nə vaxt son qoyulacaq?

C a v a b: Bilirsiniz, mən bunların heç birinə əhəmiyyət vermirəm və heç də düşünmürəm ki, bunlar Türkiyədə Azərbaycan Prezidentinin əleyhinə aparılan təbliğatdır. Ayrı-ayrı adamlar, gücləri çatırsa, qoy təbliğat aparsınlar, gücləri çatmayacaq.

S u a l: Türkiyənin Azərbaycan Ordusuna yardım göstərməsi nəzərdə tutulurmu?

C a v a b: Biz xaricdən, o cümlədən Türkiyədən heç bir hərbi yardım istəmirik. Biz taxıl verilməsini, kreditlər ayrılmasını istəyirik. Mən dünən iş adamları ilə görüşərək onları dəvət etdim ki, Azərbaycana gəlsinlər, investisiya qoysunlar. Biz belə yardım istəyirik. O ki qaldı müharibə məsələsinə, bunu biz özümüz həll edirik. Ancaq Türkiyənin hərbi məktəblərində Azərbaycan gənclərinin təhsil alması bizim üçün, ordumuzun qurulması üçün çox lazımdır. Çünki Türkiyə hərbi məktəblərinin çox böyük imkanları var və biz bundan istifadə edərək hərbi kadrlar hazırlayacağıq.

S u a l: Sizdən əvvəlki Prezident Əbülfəz Elçibəy Türkiyənin ən böyük dostu kimi qəbul edilirdi. Siz iqtidara gələndə hamı qorxurdu ki, görəsən, əlaqələr pozulacaqmı, Elçibəy Türkiyəyə çox arxalanırdı. Sizinlə Elçibəy arasındakı fərq nədir?

C a v a b: Mən Əbülfəz Elçibəy haqqında bir şey demək istəmirəm. Çünki o, bir ilə yaxın Azərbaycanın Prezidenti olmuşdur. Amma hər kəsin öz siyasəti var. Yəqin bilirsiniz ki, mən siyasət sahəsində təcrübəli adamam. Bu təcrübəmdən istifadə edərək, Azərbaycanın xarici siyasətini dövlətimizin mənafeyi üçün lazımi yollarla aparmağa çalışıram. Əbülfəz Elçibəyin Türkiyənin yaxın dostu olması fikrinə gəldikdə isə deyə bilərəm ki, Heydər Əliyev də Türkiyənin dostudur. Amma dostluq hay-küylə, populist sözlərlə deyil, qəlbdən gəlməlidir. Azərbaycanın Prezidenti kimi, mən türk xalqına, Türkiyə Cümhuriyyətinə, onun tarixi keçmişinə, bugünkü siyasətinə hörmətimi, məhəbbətimi bu dörd gün ərzində bütün çıxışlarımda, o cümlədən Böyük Millət Məclisində, hörmətli Prezi-

dent Süleyman Dəmirəlin təşkil etdiyi böyük ziyafətdə de-mişəm.

S u a l: «Britiş Petroleum–Statoyl» alyansı ilə danışıqlar, nəhayət, bir bağlaşma ilə nəticələncəkmi?

C a v a b: Mən sizə bildirdim ki, bütün şirkətləri – AMOKO, «Britiş Petroleum–Statoyl», «Pennzoyl» şirkətlərini, Türkiyə neft şirkətini müqavilələr bağlamaq üçün danışıqlar aparmağa dəvət etmişik və yəqin ki, yaxın vaxtlarda müqavilələr bağla-nacaqdır.

S u a l: Ərəb dünyasına münasibətinizi və keçmiş Prezident Əbülfəz Elçibəyin siyasəti barədə fikrinizi açıqlamağı xahiş edirik.

C a v a b: Azərbaycan ərəb dünyasına çox müsbət münasibət bəsləyir. Bir dinə mənsub olduğumuz, ənənələrimizin, mədəniyyətlərimizin oxşarlığı tarixən bizi yaxınlaşdırmışdır. Ona görə də ərəb dünyasına münasibətim müsbətdir və güman edirəm ki, bu, xarici siyasətimizdə önəmli yer tutacaqdır.

Elçibəyin siyasətinə gəldikdə isə mən, ümumiyyətlə, bu barədə danışmaq istəmirəm.

S u a l: Cənab Prezident, birinci sualım belədir: bildiyiniz kimi, bu yaxınlarda Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyan İngiltərəyə getmiş və orada Dağlıq Qarabağ haqqında danışıqlar aparmışdır. Sizcə Dağlıq Qarabağ məsələsində İngiltərənin vasitəçiliyi necə ola bilər? İkinci sualım: Siz Naxçıvan-da olarkən Ermənistan prezidenti ilə yaxşı münasibətləriniz olub, həmin münasibətlər indi də qalırımı?

C a v a b: Birinci sualınıza cavab verirəm. Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyanın Londonda nə kimi danışıqlar apardığını bilmirəm. Onu deyə bilərəm ki, bu yaxınlarda mən Londona gedəcəyəm. Oraya rəsmi dəvət olunmuşam.

Yəqin ki, orada İngiltərə hökuməti ilə Azərbaycan–İngiltərə münasibətləri haqqında, Dağlıq Qarabağ barədə danışıqlar aparacağıq. Əgər İngiltərə bu məsələdə bizə hər hansı kömək etmək istəsə, bunu məmnuniyyətlə qəbul edəcəyik.

İkinci sualınız barədə. Doğrudan da Naxçıvanda olarkən Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyanla əlaqələrimiz var idi və bunun sayəsində mən Naxçıvanla Ermənistan arasında münaqişəyə yol verilməməsinə nail oldum. Ter-Petrosyan da orada müharibə olmaması üçün öz səylərini göstərdi. İndi Azərbaycanın Prezidenti kimi, mən yenə də Ter-Petrosyanla əlaqə saxlayıram. Moskvada, Aşqabadda onunla görüşdüm, telefonla danışırdıq. Çalışıram ki, bu məsələ sülh yolu ilə həll edilsin. Ancaq necə olacağını gələcək göstərer.

S u a l: Türkiyədə bəzi qəzetlərdə Azərbaycan haqqında yanlış məlumatlar verilir. Bu, müəyyən dərəcədə Azərbaycandan informasiya axınının azlığı ilə bağlı deyilmi? Son vaxtlar belə fikir yayılır ki, Azərbaycanda demokratiya tərəfdarları həbs edilir. İkinci sualım isə belədir ki, Gürcüstanda Rusiyanın qoşun yerləşdirməsi müstəqil Azərbaycan dövləti üçün daha bir təhlükə törətmirmi? Bu məsələyə Azərbaycan rəhbərliyinin münasibəti necədir?

C a v a b: Doğrudan da Türkiyədə Azərbaycan haqqında məlumat azdır. Hiss etdim ki, Türkiyənin bəzi qəzetləri çalışırlar ki, mənfi məsələlərlə məşğul olsunlar. Ona görə də ictimaiyyətə doğru-dürüst məlumat çatdırılmır. Siz haqlısınız, Azərbaycanda informasiya məsələsi lazımi səviyyədə qurulmayıb. Bununla bağlı tədbirlər görürük. Məsələn, son vaxtlar mən Qabil Hüseynlini yeni Dövlət müşaviri təyin etmişəm. O bu işlərlə məşğul olacaq. Lakin siz də burada çalışın ki, Azərbaycan haqqında doğru məlumat yayılsın. Hamınıza mü-

raciət edirəm. Demirəm ki, Azərbaycan haqqında təriflər yazılsın, istəyirik doğru məlumat yazılsın.

İkincisi, siz deyirsiniz ki, Rusiya Azərbaycanın müstəqilliyinə təhlükə törədə bilər. Azərbaycan belə vəziyyətdədir ki, daim təhlükə altındadır. Bir tərəfdən, Azərbaycan müharibə aparır, digər tərəfdən, ətrafımızda– Ermənistanda və Gürcüstanda Rusiyanın hərbi bazaları var. Buna görə də Azərbaycanın vəziyyəti çətinidir. Lakin mən demişəm və yenə deyirəm: Azərbaycan öz müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcək və müstəqillik bizim üçün əbədidir.

S u a l: Sizcə, buradakı danışıqların başlıca nəticəsi nədir? Türk cümhuriyyətlərinin Zirvə toplantısının keçirilməsi nə ilə bağlıdır?

C a v a b: Ən böyük nəticə odur ki, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin yeni səhifəsi açıldı, yeni mərhələsi başlandı. Bir daha təsdiq olundu ki, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələri davam edəcək və heç bir qüvvə buna təsir göstərməyəcəkdir. O ki qaldı Zirvə toplantısına, bəzi səbəblərə görə onun vaxtı dəyişdirilmişdir.

Təşəkkür edirəm, sağ olun.

GENİŞ OPERATİV MÜŞAVİRƏ

Prezident sarayı

20 fevral 1994-cü il

Hörmətli müşavirə iştirakçıları!

Son günlər havaların soyuması və respublikamızın ərazisində çoxlu qar yağması ölkənin sosial-iqtisadi həyatındakı çətinlikləri daha da artırmışdır. Təcili görülmüş tədbirlər nəticəsində bu gərginliyi müəyyən qədər aradan qaldırmaq mümkün olsa da, respublikanın bir sıra şəhər və rayonlarında elektrik enerjisi, qaz, su təchizatı sarıdan hələ də xeyli çətinliklər vardır. Bu müşavirə çatışmazlıqların aradan qaldırılması yollarını, habelə respublikada mal və məhsulların idxal-ixracında, ölkənin maliyyə imkanlarını, pul dövriyyəsində mövcud vəziyyəti, kənd təsərrüfatında, sənayedə işlərin gedişini və digər vacib məsələləri araşdırmaq, iqtisadiyyatda böhranın daha da dərinləşməsinə imkan verməmək və onu aradan qaldırmaq yolları barəsində fikir mübadiləsi aparmaq və təcili zəruri tədbirlər görmək məqsədi daşıyır.

YEKUN NİTQİ

İndi ölkəmizdə müharibə gedir. Bu şəraitdə işlər müharibə dövrünün tələblərinə uyğun qurulmalıdır. Bunu hamı – bəkililər də, Azərbaycanın bütün başqa bölgələrinin sakinləri də bilməlidirlər. Azərbaycanın iqtisadi potensialı imkan verir ki,

müharibə şəraitində də respublika əhalisinin, birinci növbədə, Bakı əhalisinin tələbatı bundan yüksək səviyyədə təmin olunsun. Əgər bu gün burada deyilən nöqsanlar mövcuddursa, bu heç də o demək deyildir ki, bizim imkanlarımız yoxdur. Səbəb odur ki, imkanlarımızdan istifadə etmək üçün lazımi tədbirlər görülmür. Səhlənkarlıq, hərc-mərclik çox yerdə möhkəm kök salmışdır. Buna görə də belə çətinliklər yaranır.

Bakı şəhərinin təchizatı məsələsi şübhəsiz ki, birinci yerdə durmalıdır, bütün bölgələrimizdə yaşayan əhali eyni hüquqlara malikdir, ancaq Bakıya həmişə xüsusi münasibət olmuşdur və indi də var. Lakin bu imkanlardan istifadə edilmir. Son vaxtlar Bakının təchizatı sahəsində yaranmış çatışmazlıqlar ancaq və ancaq işin təşkili ilə bağlıdır. Əgər biz 6 milyard kubmetr qaz çıxarıyıqsa, ondan səmərəli istifadə edilsə Bakı da, Sumqayıt da, Gəncə də və başqa yerlər də təmin oluna bilər. Ancaq təəssüf ki, bundan səmərəli istifadə edilmir.

Düzdür, neft və qaz çıxarılması sahəsində müəyyən çətinliklər var, şirkətin prezidenti də bunları dedi. Bu, son vaxtlar sahəyə diqqətin azalmasının və kapital qoyuluşu olmamasının nəticəsidir. Ancaq mövcud imkanlardan istifadə etməklə daha çox qaz çıxarmaq olar. Lakin buna diqqət yetirilmir, məsuliyyətsizliyə yol verilir. Mən belə hesab edirəm ki, neft şirkəti vəsaitin olmadığı, cürbəcür işlərin görülmədiyi şəraitdə də indikindən daha çox qaz çıxara bilər.

Elektrik enerjisindən istifadə barədə. Bizdə elektrik enerjisindən gen-bol istifadə olunur. Ən inkişaf etmiş, zəngin ölkələrdə də elektrik enerjisindən qənaətlə istifadə edirlər. Amma bizdə qənaətcilik yoxdur. Mənim xatirimdədir, 1985–87-ci illərdə bu problem SSRİ miqyasında çox ciddi qoyulmuşdu.

Biz Moskvada ölkənin elektrik enerjisi ilə təmin edilməsi məsələləri ilə hər gün məşğul olurduq.

Qərb ölkələrində elektrik enerjisinin də, qazın da qiyməti bahadır. Amma bizdə elektrik enerjisi ucuz olduğuna görə ondan qənaətlə istifadə etmək yada düşmür. Mənzillərdə lazım oldu-olmadı işıq yandırılır. Şəhərin küçələrində lüzumsuz yerə səhərcən elektrik enerjisi sərf olunur. Çünki şəhər təsərrüfatı ilə məşğul olan adamlar buna fikir vermirlər.

İqtisadiyyatımız böhran içərisində, ağır vəziyyətdədir, amma qənaət haqqında düşünən yoxdur. Elektrik enerjisinə, qaza, suya qənaət – bu məsələlər yox dərəcəsindədir. Bunlardan istifadənin qiymətlərinə baxılmalı və yeni qiymətlər müəyyən olunmalıdır. Görünür, qiymətlər ucuzdur ki, əhali belə çətin bir vaxtda bu qədər elektrik enerjisindən istifadə edir. Əgər istifadə edirsə, qoy pulunu versin. Bizim şəhər təsərrüfatı da bu işlərlə məşğul olmur.

Mən yenə də deyirəm – 80-ci illərin ortalarında elektrik enerjisinə qənaət məsələsi çox böyük problem idi. Biz Almanıyanın, İngiltərənin və başqa Avropa ölkələrinin bu sahədə təcrübəsini öyrənirdik. Həmin ölkələrdə adambaşına bizdən bir necə dəfə çox elektrik enerjisi işlədilsə də, çatışmazlıq yox idi. Çünki qənaət edirlər, hər şeyin qiyməti var. Bilirlər ki, lazım olmayan bir lampanı yandırmayanda nə qədər qənaət edirlər. Bizdə isə otaqlarda hər birində beş-on lampa olan çilçiraqlar yanır. Mən hələ onun pulunun verilib-verilməməsini demirəm. Eləcə də qazın, suyun pulu, bunların hamısından, demək olar ki, məccani istifadə edilir. Ona görə də kim nə qədər istəyir, o qədər də istifadə edir, birinə çatır, digərinə çatmır və nəticədə gər-

ginlik yaranır. Nazirlər Kabineti, müvafiq nazirliklər, Bakı şəhərinin rəhbərləri bu işlə ciddi məşğul olmalıdırlar.

Əgər qərar qəbul etməyə lüzum varsa, biz gərək ilk növbədə müəyyən edək ki, Bakı şəhərində, Azərbaycanın başqa yerlərində əsaslı vəsaitdən necə istifadə olunur, götürülən gəlir çəkilən xərci ödəyirmi, rentabelliyyənin səviyyəsi necədir. İndi biz bazar iqtisadiyyatına keçirik. Keçmiş vaxt, sovet quruluşu deyil ki, hər şey – elektrik enerjisi, qaz, su az qala müftə olsun.

Ona görə də mən tələb edirəm: Neft Şirkəti öz işini daha da gücləndirsin, qaz hasilatını artırsın. Dollarla Türkmənistan-dan qaz almaq çətin bir iş deyil. Azərbaycan özünü qazla təmin etməlidir. Bu, Neft şirkətinin əsas vəzifəsidir və onu yerinə yetirməlidir. «Azəriqaz» şirkəti öz işini tamamilə yenidən qurmalıdır, mən onun işindən narazıyam. Qazın paylaşdırılması, qiyməti və başqa məsələlərlə ciddi məşğul olmaq lazımdır. Bu, elektrik enerjisinə də aiddir. Baş Nazirə, Abbas Abbasova, İqtisadiyyat nazirinə tapşırıram ki, müvafiq nazirliklərlə birlikdə hər şeyi götür-qoy etsinlər.

İqtisadiyyatımızda böhran getdikcə dərinləşir. Ona görə də hər şeyə qənaət etmək lazımdır. Bu, birinci növbədə elektrik enerjisindən və qazdan istifadəyə aiddir. Bunlardan səmərəli istifadə etməli və iqtisadi mənfəət götürməliyik.

Bakıda nəqliyyatın vəziyyəti çox bərbaddır. Şəhərin rəhbərliyi bu məsələni qaldırmışdır. Nazirlər Kabineti həmin məsələni müzakirə edərək öz təkliflərini verməlidir. Bu işlə bağlı tezliklə ölçü götürmək lazımdır.

Ərzaq təchizatı barədə də məsələ qaldırıldı. Bu məsələ də narahatlıq doğurur. Xəstəxanalarda ərzaq, xüsusən ət çatışmır. Nazirlər Kabineti qısa müddətdə bu məsələnin həllini

təşkil etməlidir. Bu, ümumən respublikaya, birinci növbədə Bakıya aiddir.

Bir daha qeyd edirəm, ola bilər, havalar yenidən soyusun, qar yağsın. Buna hazır olmaq lazımdır. Bakı şəhərinin və onun rayonlarının icra hakimiyyətləri, nazirliklər, şirkətlər, firmalar, iri müəssisələr, bir sözlə, iqtisadiyyatla bağlı olan bütün təşkilatlar respublika paytaxtının bu problemlərinin həllində yaxından iştirak etməlidirlər.

BÖYÜK BRİTANİYAYA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ MÜSAHİBƏ

22 fevral 1994-cü il

M ü x b i r: Hörmətli Prezident, Sizə uğurlu yol arzulayıram. Böyük Britaniyaya səfərinizin gedişində bir sıra sənədlər imzalanması nəzərdə tutulmuşdur. Səfər zamanı Siz bu ölkənin rəsmi şəxsləri, işgüzar dairələrinin nümayəndələri ilə görüşəcəksiniz. Böyük Britaniya ilə qarşılıqlı iqtisadi əlaqələr Azərbaycanın iqtisadiyyatına nə kimi təsir göstərəcəkdir?

H e y d ə r Ə l i y e v: Əvvəla onu deyim ki, Azərbaycan Prezidentinin İngiltərəyə səfəri respublikamızla Böyük Britaniya arasında əlaqələrin yaranması və inkişaf etdirilməsi məqsədi daşıyır. Çünki Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra Böyük Britaniya kimi nüfuzlu və böyük bir ölkə ilə dövlətlərarası əlaqələr yarada bilməmişdir. İngiltərənin səfəri Azərbaycana bir neçə ay olar ki, gəlmişdir. Bizim səfirimiz isə Londona yalnız bu yaxın günlərdə getmişdir. Deməli, diplomatik əlaqələr yenidən yaradılır. O ki qaldı dövlətlər arasında geniş əlaqələrə, ən əvvəl siyasi və iqtisadi əlaqələrə, habelə elmi, mədəni əlaqələrə, gənc bir dövlət kimi, Azərbaycan Respublikasının bütün bunlara çox böyük ehtiyacı var.

Bildiyiniz kimi, İngiltərə dünyanın böyük dövlətlərindəndir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 5 daimi üzvündən, dünyanın ən inkişaf etmiş 7 ölkəsindən biridir. İngiltərə həm keçmiş tarixinə, həm də bugünkü mövqeyinə görə dünya siyasətinə

və iqtisadiyyatına çox güclü təsir göstərən bir ölkədir. Ona görə də Azərbaycan Respublikası ilə İngiltərə arasında sıx əlaqələr yaranması ilk növbədə bizim ölkəmizin milli mənafeyi üçün olduqca əhəmiyyətlidir. Bizə məlumdur ki, İngiltərə də Azərbaycana çox maraq göstərir, Azərbaycanla iqtisadi əlaqələr yaratmaq istəyir. Ümumiyyətlə, İngiltərənin Qafqaza, o cümlədən Azərbaycana tarixən marağı məlumdur. İndiki mərhələdə, yəni XX əsrin sonunda İngiltərə Azərbaycanla yeni bir keyfiyyətdə iqtisadi əlaqələr qurmaq istəyir. Bu sahədə müəyyən işlər, daha doğrusu, hazırlıq işləri görülübdür. İndi bunların hamısını orada tamamlamaq lazımdır.

Bilirsiniz ki, mənim İngiltərəyə səfərim rəsmi xarakter daşıyır, yəni rəsmi dövlət səfəridir və bu barədə dəvət İngiltərənin Baş Naziri cənab Con Meycordan alınmışdır. Elə bu günlərdə mən cənab Meycordan məktub aldım. Baş Nazir yazır ki, o bizim bu görüşümüzü gözləyir və qarşıdakı səfər zamanı həm İngiltərə, həm də Azərbaycan üçün səmərəli nəticələr əldə ediləcəyinə ümid bəsləyir. Ona görə də mən bu səfərə çox böyük əhəmiyyət verirəm və güman edirəm ki, İngiltərənin rəhbərləri də bu fikirdədirlər. Orada proqram artıq məlumdur. Con Meycor ilə danışıqlar aparacaq, həm onunla, həm də digər yüksəkvəzifəli şəxslərlə bir neçə müqavilə imzalayacağıq. İngiltərə parlamentində, digər dövlət dairələrində görüşlər olacaqdır. Şübhəsiz ki, bunların hamısı gənc respublikamız üçün, onun xarici siyasəti üçün və dünyada öz mövqeyini möhkəmləndirməsi üçün olduqca lüzumlu məsələlərdir və mən də İngiltərəyə bu məsələlərin həll edilməsi üçün gedirəm.

***bp* VƏ «STATOYL» ŞİRKƏTLƏRİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ**

London

22 fevral 1994-cü il

Hörmətli xanımlar və cənablar, axşamınız xeyir olsun!

Bu gün mən sizinlə görüşməyimə görə çox məmnunam. İlk öncə *bp* və «Statoyl» şirkətlərinə bu görüşü təşkil etdiklərinə görə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Bildiyiniz kimi, mən Böyük Britaniyanın Baş Naziri cənab Con Meycorun dəvəti ilə İngiltərəyə rəsmi səfərə gəlmişəm. Təyyarədən Londona endiyim dəqiqədən bu anadək rəsmi dairələr tərəfindən qonaqpərvərlik görmüşəm və görüşlərimiz səmimilik şəraitində keçmişdir. Səfərin gedişində Baş Nazir, hörmətli Con Meycorla görüşəcəyəm, biz danışıqlar aparacağıq. Lakin indi İngiltərənin iş adamlarının nümayəndələri ilə görüşmək mənim üçün olduqca əhəmiyyətlidir.

İngiltərəyə səfərimdən əsas məqsəd müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə Böyük Britaniya arasında əlaqələri genişləndirmək və inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Azərbaycan Respublikası uzun illər ərzində Sovet İttifaqının tərkibində olmuş və 1991-ci ilin axırlarında – 1992-ci ilin əvvəllərində öz müstəqilliyini əldə etmişdir. İndi o, iki ildən çoxdur ki, bir müstəqil dövlət kimi, dünya ölkələri tərəfindən tanınmışdır. Azərbaycan bütün dövlətlərlə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr yaratmaq yolu ilə gedir. O cümlədən dünyanın qabaqcıl

dövlətlərindən biri olan İngiltərə ilə bütün sahələrdə əlaqələr yaratmaq və bu əlaqələri inkişaf etdirmək əzmindədir.

Azərbaycan İngiltərə ilə münasibətlərini genişləndirmək yolu ilə gedərək, ən əvvəl iqtisadi əlaqələr yaradılmasına və inkişaf etdirilməsinə xüsusi fikir verir. Sizə bu barədə məlumat verərək bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının böyük iqtisadi potensialı var, yeraltı və yerüstü sərvətləri zəngindir. Odur ki, Azərbaycan başqa dövlətlərlə, o cümlədən də İngiltərə ilə bütün sahələr üzrə əlaqələrdə şübhəsiz, çox dəyərli tərəfdaş ola bilər.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, indi Azərbaycan öz daxili siyasətində, xüsusən iqtisadiyyat sahəsində bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir. Ölkəmiz iqtisadiyyatda islahatlar apararaq, mövcud iqtisadi sistemi, iqtisadi quruluşu dəyişdirərək sahibkarlığa, təşəbbüskarlığa və iqtisadiyyatda sərbəstliyə geniş meydan açmaq niyyətindədir. Bu sahədə zəruri tədbirlər həyata keçirilir. Ona görə də Azərbaycan Respublikası ilə başqa ölkələr, o cümlədən İngiltərə arasında iqtisadi əlaqələr qurulmasına indi daha əlverişli əsaslar yaranmışdır.

Azərbaycanın iqtisadi potensialı, yeraltı və yerüstü sərvətləri, elmi, intellektual potensialı ilə yanaşı, onun digər dövlətlərlə iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlığı üçün daha əlverişli şərait yaradan cəhətlərdən biri də ölkəmizin coğrafi-siyasi mövqeyidir. Azərbaycanın dövlət quruluşu, daxili siyasəti müstəqil dövlətə xas olan quruluş və siyasətdir, yəni Azərbaycan artıq müstəqil bir dövlətdir və öz müstəqilliyini bundan sonra heç vaxt əldən verməyəcəkdir. Dövlət quruluşunda nəinki tarixi və milli ənənələrimiz nəzərə alınır, həm də dünya təcrübəsindən, demokratik prinsiplərdən istifadə edilir, indi Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət quruculuğu

prosesi gedir, hüquqi demokratik cəmiyyət yaradılır. Daxili həyatımızda demokratik prinsiplərə geniş imkanlar açılmışdır. Azərbaycan siyasi plüralizm, fikir azadlığı, insan azadlığı, vicdan azadlığı, söz azadlığı kimi prinsipləri həm dövlət siyasəti sahəsində, həm də siyasi-ictimai sahədə mühüm prinsiplər kimi həyata keçirmək yolu ilə gedir. Bütün bunlar Azərbaycanda demokratik vəziyyət yaranmasına gətirib çıxarmış və eyni zamanda, respublikanın daxilində ictimai və siyasi vəziyyətin tamamilə sabitləşməsinə imkan vermişdir.

Beləliklə, Azərbaycan bütün dünya ölkələri ilə, ən əvvəl, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərlə öz iqtisadi əlaqələrini genişləndirmək planlarını həyata keçirərək, xarici ölkə şirkətlərinin, firmalarının, iş adamlarının Azərbaycana maraq göstərməsinə xüsusi diqqət yetirir. Buna görə də biz Böyük Britaniya iş adamlarının, məşhur firma və şirkətlərinin ölkəmizə gəlməsini arzulayırıq. Mən sizə bildirmək istəyirəm ki, iş adamları üçün, müştərək iş görmək üçün, sərmayə qoymaq və digər bu kimi tədbirlər həyata keçirmək üçün Azərbaycanda tam şərait yaradıla bilər.

Tarixə nəzər salsaq aydın görürük ki, İngiltərə Azərbaycana daim maraq göstərmişdir. Tarixi faktlar sübut edir ki, İngiltərə tacirləri, səyyahları, iş adamları hələ XV–XVI əsrlərdə Azərbaycanda olmuş, XIX əsrin axırlarında – XX əsrin əvvəllərində isə İngiltərənin iri şirkətləri Azərbaycana axın-axın gəlmiş və orada çox böyük işlər görmüşlər. Bu gün mən «Britiş Petroleum» şirkətinin prezidenti ilə görüşərkən o dedi ki, bir neçə ildir *bp* şirkəti «Statoyl» ilə birlikdə Azərbaycanda iş görür. Lakin mən ona xatırlatdım ki, «Britiş Petroleum» bir neçə il yox, hələ əsrimizin əvvəllərində, təxminən 90 il bundan qabaq Azərbaycana gəlmiş və Bakıda neft istehsalında iştirak etmiş-

dir. Cari əsrin əvvəllərində, yəni 1920-ci ilə qədər İngiltərə biznesmenləri Azərbaycanda geniş fəaliyyət göstərmiş, çox işlər görmüşlər. Şübhəsiz ki, onlar Azərbaycan neftinin çıxarılmasında iştirak etməklə böyük mənfəət də götürmüşlər. Amma həmin proses təxminən 1920-ci ildə kəsilmiş, sonrakı dövrdə əlaqələr olmamışdır. Bu gün isə məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək olar ki, həmin əlaqələr bərpa olunur və onların daha da genişlənməsi üçün addımlar atırıq.

Mən tarixi faktları xatırladaraq, sizi və ümumiyyətlə, Böyük Britaniyanın bütün iş adamlarını Azərbaycana dəvət edirəm və əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycanda kapital qoymaq, iş görmək, müştərək müəssisələr yaratmaq üçün geniş imkanlar var. Ümidvaram ki, İngiltərənin iş adamları bu imkanlardan səmərəli istifadə edəcəklər.

Bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Çünki ola bilər ki, bu məsələ bəzi adamların Azərbaycanda iş görməsinə maneçilik yaratsın. Həmin məsələ bundan ibarətdir ki, bildiyiniz kimi, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında 6 ildir müharibə gedir, Azərbaycan Respublikası ərazisinin bir qismi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Bu müharibə süni şəkildə yaradılmış «Dağlıq Qarabağ problemi»ndən başlanmış, lakin sonralar iki respublika, iki dövlət – Ermənistanla Azərbaycan arasında genişmiqyaslı müharibəyə çevrilmişdir. Biz bu müharibəni aparmaq istəmirik, ona son qoymaq istəyirik, məsələləri sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq, onların beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə həll olunmasına çalışırıq. Odur ki, bu sahədə çox ciddi addımlar atırıq. Lakin bizim əsas şərtimiz bundan ibarətdir ki, erməni silahlı qüvvələri Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş torpaqlarını tərk etməlidir və bunun əsasında Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh

danışıqları aparılmalı və sülh yaradılmalıdır. Biz əminik ki, sülh yaranacaq, müharibə qurtaracaq və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin ediləcəkdir. Buna görə də həmin problem biznesmenlərin Azərbaycanda iş aparmasına mane ola bilməz. Mən bunu sizə tam qətiyyətlə bildirirəm və qoy bu heç kəsi narahat etməsin, heç kəsi Azərbaycanda iş aparmaq niyyətindən çəkindirməsin.

Məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, bu gün Londonda bir neçə iri şirkətin başçıları ilə, o cümlədən *bp*, «Kayzer İncinirinq», CPT, «Con Braun» şirkətlərinin prezidentləri ilə görüşlərimiz oldu. Güman edirəm ki, bu görüşlər yaxşı və səmərəli işlərin başlanğıcıdır. Sabah bu şirkətlərlə bizim müvafiq şirkətlər arasında protokollar, sazişlər imzalanacaqdır. Biz bu şirkətlərlə konkret işlər aparmaq əzmindəyik və nəzərdə tutulan niyyətlər həyata keçiriləcəkdir. Buna görə də başqa şirkətləri də, iş adamlarını da dəvət edirəm, qoy onlar da təşəbbüs göstərsinlər. Yenə də deyirəm: Azərbaycanın iqtisadi potensialı çox genişdir. İstər neft sahəsində, istər neft kimyası sahəsində, istər maşınqayırma, elektronika, elektrotexnika sahəsində, istərsə də kənd təsərrüfatı, yüngül sənaye sahəsində Azərbaycanın çox böyük müəssisələri var. Sənayenin, demək olar, bütün sahələrində geniş imkanlara maliklik, böyük istehsal fondlarımız var. Onlardan müştərək surətdə səmərəli istifadə etmək olar. Mən bütün bu məlumatları İngiltərənin iş adamlarına təqdim edərək, onları müştərək iş aparmağa çağırıram.

Bir daha qeyd edirəm ki, Azərbaycan İngiltərənin iş adamları, biznesmenləri üçün çox faydalı və etibarlı ortaqdır. Güman edirəm ki, siz bu imkanlardan istifadə etmək üçün lazımı addımlar atacaqsınız.

Sizin hamınızı Azərbaycana dəvət edirəm. Diqqətinizə görə sağ olun. Əgər sizi maraqlandıran suallar varsa, mən onlara cavab verməyə hazıram.

S u a l: Sizin xarici siyasətinizdə Rusiyaya, Yaxın Şərqə, xüsusən İrana münasibət necədir? Bakı–Ənzəli (İran) neft kəməri barədə nə deyə bilərsiniz? Bazar iqtisadiyyatınızda xarici ölkələrin, ümumiyyətlə, Yaxın Şərqin və İranın rolunu necə təsəvvür edirsiniz? Xəzər hövzəsi ölkələrinin lideri kimdir?

C a v a b: Azərbaycanın xarici siyasəti bütün dövlətlərlə hüquq bərabərliyinə əsaslanan və qarşılıqlı surətdə faydalı olan əlaqələr yaratmaqdan ibarətdir. Bəli, məhz bütün dövlətlərlə, o cümlədən qonşu ölkələrlə. Şübhəsiz ki, qonşu dövlətlərlə coğrafi-siyasi vəziyyətə görə daha yaxındır. Lakin İngiltərə ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin yaranmasına şəxsən mən bir Prezident kimi, çox böyük əhəmiyyət verirəm. Ona görə də bugünkü çıxışında heç də təsadüfi olaraq deyil, əksinə, düşünülmüş surətdə sizə bildirmək istərdim ki, İngiltərə hələ bir neçə əsr bundan əvvəl Azərbaycana maraq göstərmişdir. Əsrimizin başlanğıcında Azərbaycanda qoyulmuş xarici kapitalın əksər hissəsi İngiltərənin iş adamlarına məxsus olmuşdur. Buna görə də İngiltərə ilə Azərbaycanın əlaqələri müəyyən qədər tarixi, ənənəvi xarakter daşıyır.

Odur ki, bütün ölkələrlə əlaqələrimiz hüquq bərabərliyinə əsaslanmalı və qarşılıqlı surətdə faydalı olmalıdır. O cümlədən Rusiya ilə də, İranla da. Biz bunların heç birisinə fərq qoymuruq. Bilmirəm, siz hansı boru kəməmindən danışırırsınız. Mən bir şeyə diqqət yetirirəm ki, bu boru kəməri ilə əlaqədar həmişə çoxlu sual verilir. Ancaq hansı boru kəməmindən söhbət getdiyi məlum deyildir. Bir boru kəməri ola bilər. Biz artıq danışıqlar aparırıq. AMOKO, *bp*, «Statoyl» iş görəcəkdir. Bu

konsorsiumun çıxardığı neft, şübhəsiz, boru kəməri ilə nəql ediləcəkdir. Lakin bu kəmərin haradan keçəcəyi, necə çəkiləcəyi hələ məlum deyildir. Bunu müəyyənləşdirəcəyik. Boru kəmərinin Bakıdan Ənzəliyə çəkiləcəyi barədə sualınıza gəldikdə, bundan mənim xəbərim yoxdur.

O ki qaldı Xəzər dənizi hövzəsi ölkələrinin liderinə, belə bir lider yoxdur. Hər ölkənin öz lideri var.

Bir daha bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı sərbəst iqtisadiyyat, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedəcəkdir və bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasının iqtisadi sahədə strateji yoludur. Biz bu yolu seçmişik və onu seçərkən dünya təcrübəsindən istifadə etmişik, bundan sonra da istifadə edəcəyik. Başqa bir ölkənin, o cümlədən də İranın, yaxud hər hansı bir qonşu dövlətin bizim bazar iqtisadiyyatımıza heç bir təsiri ola bilməz. Ümumiyyətlə, dünya bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir. Bildiyiniz kimi, son vaxtlaradək yalnız Sovet İttifaqında iqtisadiyyat sosializm quruluşuna əsaslanırdı, halbuki digər ölkələrdə sərbəst iqtisadiyyat, bazar iqtisadiyyatı tətbiq edilirdi. İndi biz də bu yolla gedirik. Odur ki, buna başqa bir ölkənin nə təsiri, nə də etirazı ola bilər.

KRAL BEYNƏLXALQ MÜNƏSİBƏTLƏR İNSTITUTUNDA ÇIXIŞ

London

23 fevral 1994-cü il

Xanımlar və cənablar!

Kral Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutuna dəvət olunduğuma və belə nüfuzlu auditoriya qarşısında çıxış etmək imkanı verildiyinə görə hədsiz dərəcədə minnətdaram. Mən bunu Azərbaycan haqqında, gənc Azərbaycan dövlətinin necə yaşaması və inkişaf etməsi haqqında geniş informasiya vermək imkanı hesab edirəm. Qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Prezidenti kimi, mən Böyük Britaniya Krallığına cənab Baş Nazir Con Meycor tərəfindən dəvət olunmuşam. Bu müddət ərzində bəzi şirkətlərin prezidentləri ilə görüşlərimiz olmuşdur. Dünən mənə biznesmenlər qarşısında çıxış etmək üçün gözəl imkan yaradılmışdı, bu gün Birləşmiş Krallığın Baş Naziri cənab Con Meycor ilə rəsmi danışıqlarımız olmuşdur. Danışıqlar çox əlverişli şəraitdə keçmişdir və mənim fikrimcə, uğurla başa çatmışdır. Böyük Britaniya Birləşmiş Krallığı ilə Azərbaycan Respublikası arasında dövlətlərarası münasibətlər haqqında ciddi sənədlərin imzalanması buna sübutdur. 8 sənəd imzalanmışdır, onlardan 6-nı cənab Meycor və mən imzalamışıq. Böyük Britaniya Birləşmiş Krallığı ilə Azərbaycan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında Bəyannamə bu sənədlərin arasında mühüm yer tutur.

Digər sənədlərin məzmununu sadalamayacağam. Yalnız onu qeyd etmək istəyirəm ki, biz cənab Con Meycorla energetika sahəsində, o cümlədən neft sənayesi sahəsində əməkdaşlıq haqqında memorandum da imzalamışıq. Apardığımız danışıqlar və qəbul edilmiş sazişlər Böyük Britaniya Birləşmiş Krallığı ilə Azərbaycan Respublikası arasında iqtisadi münasibətlərin coşqun inkişafı üçün olduqca əlverişli imkan yaradır. Bu, müstəqil Azərbaycanın Prezidentinin Böyük Britaniyaya ilk səfəridir. Bizim üçün, Azərbaycan Respublikası üçün bunun böyük əhəmiyyəti var. Çünki Böyük Britaniyanı dünya siyasətində sanballı, siyasi çəkisi olan ölkə, dünya iqtisadi sistemində çox mühüm yer tutan, zəngin tarixi və gözəl ənənələri olan ölkə, hərtərəfli əməkdaşlıq yaratmaqla ondan çox şey öyrənmək mümkün olan ölkə hesab edirik.

Həmçinin qeyd etmək istəyirəm ki, Böyük Britaniyanın dünəndən bəri görüşdüyümüz bütün dövlət xadimləri bizə son dərəcə qonaqpərvərlik göstərmişlər. Bir sözlə, səfərimizin başlanğıcından məmnunuq və ümid etmək istəyirəm ki, bu səfər beləcə yaxşı səviyyədə başa çatacaqdır.

Mən başa düşürəm ki, sizi yaxın çox şey maraqlandırır və Azərbaycan barədə sizə istənilən qədər danışmağa hazıram. Lakin mənə dedilər ki, vaxt məhduddur, elə mənim də vaxtım çox deyildir. Ona görə də mənə ayrılmış vaxt çərçivəsində sizə daha mühüm informasiyanı çatdırmağa çalışaram.

İnstitutun prezidenti qeyd etdi ki, Zaqafqaziya və Orta Asiya respublikaları haqqında əvvəllər sizin məlumatınız çox az idi. Bu həqiqətən, belədir, lakin deyə bilmərəm ki, siz bu gün çox şey bilərsiniz. Dünəndən bəri burada, Londonda apardığım söhbətlərdən əmin oldum ki, Böyük Britaniyada hər halda, Azərbaycan haqqında informasiya çox azdır. Əlbəttə, bu

bizim günahımızdır, ölkəmiz, xalqımız, həyatımız, vəziyyətimiz haqqında kifayət qədər informasiya verə bilmirik. Ümidvaram ki, bizim səfərimiz və bugünkü görüş bu boşluğu müəyyən qədər aradan qaldıracaqdır.

Azərbaycan Sovet İttifaqının respublikalarından biri idi – bildiyiniz kimi, onun tərkibinə 15 respublika daxil idi – və İttifaq dağıldıqdan sonra dövlət istiqlaliyyəti qazanmışdır. Mən belə hesab edirəm ki, Sovet İttifaqının dağılması son onilliklərdə həm Sovet İttifaqının özündə, həm də bütün dünyada baş verən ictimai-tarixi proseslərin qanunauyğun nəticəsidir. İttifaq gec-tez dağılmalı idi, artıq dağılmışdır və ona daxil olan bütün respublikalar dövlət istiqlaliyyəti qazanmışlar. Biz Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasından son dərəcə məmnunuq. Çünki xalqımız onilliklər, yüzilliklər ərzində bu müstəqilliyi səbirsizliklə gözləmişdir.

Azərbaycan təqribən 200 il Rusiya imperiyasının, bunun son 70 ilini isə Sovet İttifaqının tərkibində olmuşdur. Doğrudur, Azərbaycan öz tarixinin qısa bir dövründə müstəqil demokratik dövlətini yaratmışdı. Bu, 1918–20-ci illərdə olmuşdur. Lakin iki ildən sonra həm Azərbaycanda, həm də bütün Zaqafqaziyada sovet hakimiyyətinin qurulması ilə bu dövlət öz fəaliyyətini dayandırmışdır.

Sovet İttifaqına daxil olan başqa xalqlar kimi, Azərbaycan xalqı da bu dövlətin mövcud olduğu 70 il ərzində böyük iqtisadi və sosial inkişaf yolu keçmişdir. Həmin dövrdə xalqın təhsil səviyyəsi yüksəlmiş və respublikada kifayət qədər güclü iqtisadi potensial yaranmışdır. Lakin bununla belə, Azərbaycanın istiqlaliyyəti, dövlət müstəqilliyi yox idi. Ona görə də Azərbaycan xalqı istiqlaliyyət qazanmaq imkanını tam

razılıqla qarşılamışdır. İndi Azərbaycan müstəqil dövlət kimi mövcuddur və mövcud olacaqdır. Öz müstəqilliyini möhkəmləndirmək və onu bu müstəqillikdən məhrum etmək üçün indən belə heç kimə imkan verməmək – Azərbaycan xalqının iradəsi belədir.

Müstəqil dövlət kimi, Azərbaycan daxili və xarici siyasətini qurarkən öz mənafeyini əsas tutur. Həm də bu zaman Azərbaycan xalqının milli xüsusiyyətləri, tarixi keçmişi və milli ənənələri, eyni zamanda, dövlət quruculuğu sahəsində dünya təcrübəsi, beynəlxalq təcrübə nəzərə alınır. Bu ona görə xüsusilə mühümdür ki, siz biləsiniz, indi Azərbaycan hansı yolla gedir. Azərbaycan kommunist ideologiyasından, iqtisadiyyatın, dövlət quruculuğunun sosialist sistemindən imtina etmişdir.

Azərbaycanda, eləcə də keçmiş Sovet İttifaqının başqa respublikalarında sosialist sisteminin, kommunist rejiminin bərpasının mümkünlüyü haqqında söz-söhbətin, mülahizələrin, zənnimcə heç bir əsası yoxdur. Hər halda, mən bunu Azərbaycan haqqında deyə bilərəm. Lakin müstəqil Azərbaycan dövlətinin cəmi 2 yaşı var və bu iki il çox mürəkkəb şəraitdə keçmişdir.

Sovet İttifaqının dağılması və bir sosial-iqtisadi sistemdən digərinə keçidlə əlaqədar keçmiş İttifaqın bütün respublikaları kimi, Azərbaycanı da bürümüş hərtərəfli, dərin sosial-iqtisadi böhran, şübhəsiz ki, Azərbaycanın həyatını mürəkkəbləşdirir. Azərbaycanda vəziyyəti mürəkkəbləşdirən daha bir səbəb var. Bu, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında gedən müharibə, erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycana qarşı təcavüzüdür. Həmin təcavüz nəticəsində Azərbaycan öz ərazisinin 20 faizə qədərini itirmişdir. Başqa sözlə, erməni silahlı

birləşmələri Azərbaycanın bu qədər ərazisini işğal etmişdir. Erməni silahlı birləşmələrinin işğal etdikləri həmin bölgələrdə yaşayan 1 milyondan çox azərbaycanlı ev-eşiklərini tərk etməyə məcbur olmuşdur və onlar qaçqın kimi çox ağır sosial-iqtisadi vəziyyətdə yaşayırlar.

Bütün bunlar müstəqil təşəkkül tapdığı dövrdə Azərbaycanın həyatını mürəkkəbləşdirən amillərdir. Lakin bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, biz Azərbaycanda demokratik hüquqi dövlət quruculuğu yolu ilə gedirik və dövlət quruculuğu məsələləri ilə fəal məşğul oluruq. Azərbaycan öz dövlətçiliyini demokratiya prinsipləri əsasında quraraq, qabaqcıl, inkişaf etmiş, artıq çoxdan demokratiya yolu tutmuş ölkələrin təcrübəsindən bəhrələnməyə çalışır.

Bizim məqsədimiz Azərbaycanda demokratik hüquqi cəmiyyətin bərqərar olunmasıdır. Elə bir cəmiyyət ki, vətəndaşların hamısına bütün azadlıqları: söz azadlığı, vicdan azadlığı, sahibkarlıq azadlığı versin, insan hüquqlarının etibarlı şəkildə müdafiə olunmasını, milli mənsubiyyətindən və siyasi əqidələrindən asılı olmayaraq, bütün Azərbaycan vətəndaşlarının hüquq bərabərliyini, siyasi plüralizmi, çoxpartiyalı sistemi, mətbuat azadlığını təmin etsin – Azərbaycanda formalaşmaqda olan demokratik hüquqi cəmiyyətin əsas cəhətləri məhz bunlardır.

Azərbaycan Respublikası çoxmillətli dövlətdir, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün Azərbaycan vətəndaşları bərabər hüquqlara malikdirlər. Biz Azərbaycanın çoxmillətli olmasını respublikanın həyatının müsbət cəhəti sayırıq.

Dediyim kimi, bizdə çoxpartiyalı sistem elan edilmiş, 40-dan artıq siyasi partiya və ictimai təşkilat qeydə alınmışdır. Bütün bu partiyaların mətbu orqanları var. Bütövlükdə Azər-

baycanda, 7 milyon əhalisi olan kiçik bir dövlətdə 600-dən yuxarı qəzet və jurnal nəşr etdirilir.

Deyirlər ki, Azərbaycanda 40 partiya və 600 qəzetin nəşr olunması o qədər də inandırıcı deyildir. Bəlkə də, çünki çoxillik demokratik ənənələri olan İngiltərə kimi demokratik bölgədə cəmi bir neçə əsas partiya var və qəzetlər də Azərbaycandakı qədər çox deyildir. Lakin görünür, müstəqillik və demokratik inkişaf yoluna qədəm qoyan gənc müstəqil dövlət üçün bu cür vəziyyəti müəyyən dərəcədə başa düşmək olar.

Vacib olan budur ki, Azərbaycanın daxili həyatı, daxili siyasəti demokratiya, çoxpartiyalı sistem, siyasi plüralizm prinsipləri və şəxsiyyətin bütün azadlıqları əsasında qurulur. Ancaq görünür, biz bu sistemi təkmilləşdirməli, təcürübə toplamalı, Qərbin demokratik ölkələrinin təcrübəsindən daha çox istifadə etməliyik. Buna da vaxt gərəkdir. Belə düşünürəm ki, Azərbaycan cəmiyyəti buna tədricən gəlib çıxacaqdır.

Xarici siyasət sahəsində Azərbaycan dünyanın bütün ölkələri ilə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlər yaratmaq siyasəti elan etmişdir. Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvüdür, bir çox beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətində iştirak edir və təkrar edirəm, dünyanın bütün ölkələri ilə normal münasibətlər yaratmağa çalışır. Biz bunu əsas götürürük ki, bu münasibətlər bir tərəfdən, müstəqil Azərbaycan dövlətini dünya birliyində möhkəmlətməli və digər tərəfdən, müvafiq iqtisadi, elmi-texniki, mədəni əlaqələrin inkişafını Azərbaycanın mənafeyi naminə və ortaqlarımızın mənafeyi naminə təmin etməlidir.

Azərbaycan öz coğrafi və coğrafi-siyasi mövqeyinə görə Avropa ilə Asiyanın qovşağındadır, lakin həm Avropa, həm

Asiya, həm də Qərb yarımkürəsinin ölkələri ilə, dünyanın bütün ölkələri ilə xoş münasibətlər yaratmağa çalışır. Biz bu zaman onu əsas götürürük ki, bu münasibətlər hər hansı digər dövlət tərəfindən Azərbaycanın daxili işlərinə qarışmamağı nəzərdə tutmalı və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə və respublikanın ərazi bütövlüyünə, sərhədlərimizin toxunulmazlığına xələl gətirməməlidir. Əlbəttə, bu zaman Azərbaycan qonşu ölkələrlə daha sıx əlaqələr yaradılmasına böyük əhəmiyyət verir, şimal qonşumuz Rusiya ilə, habelə bizimlə həmsərhəd olan Türkiyə və İranla aramızda normal münasibətlər var. Biz Gürcüstanla normal münasibətlər yaratmışıq, lakin aramızda böyük sərhəd xətti olan Ermənistanla müharibə vəziyyətindəyik.

Avropa ölkələri ilə əlaqələrimiz zənnimcə, ləng olsa da inkişaf edir. Dekabrda mən Fransada səfərdə oldum. Fransa Prezidenti cənab Fransua Mitteranla, bu ölkənin dövlət xadimləri ilə görüşdük, danışıqlar apardıq, dostluq və əməkdaşlıq haqqında sənəd imzaladıq. Bu isə iqtisadi, elmi-texniki, mədəni münasibətlərimizi inkişaf etdirmək zəruriliyindən irəli gəlir. Bu baxımdan biz Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı ilə sıx əlaqələr yaradılmasına olduqca böyük əhəmiyyət veririk. Böyük Britaniya ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin qədim, çox zəngin tarixi var. Hələ XV–XVI əsrlərdə ingilis sahibkarları, tacirləri, səyyahları Azərbaycana gəlmişlər. XIX əsrin axırlarında – XX əsrin əvvəllərində ingilis kapitalı Azərbaycana fəal daxil olmuş və onun iqtisadiyyatında, xüsusən neft sənayesində möhkəm yer tutmuşdur. Odur ki, biz ölkələrimiz arasında iqtisadi əməkdaşlıq sahəsində təcrübəyə və kifayət qədər sanballı tarixə maliklik. İndi biz İngiltərə ilə bütün sahələrdə əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Dediym

kimi, bu gün imzaladığımız sənədlər belə əməkdaşlıq üçün geniş meydana açır.

Beynəlxalq miqyasda bizim üçün başlıca problem Ermənistanla müharibəni qurtarmaq, hərbi əməliyyatları dayandırmaq və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, onun sərhədlərinin toxunulmazlığını təmin etməkdir. Bu problem olduqca kəskinləşmişdir.

Biz Azərbaycanda həmin problemin dinc yolla həll olunması mövqelərində möhkəm dayanmışıq. Bu problemin həllində beynəlxalq təşkilatların iştirakına birincidərəcəli əhəmiyyət veririk. Beynəlxalq təşkilatlar dedikdə mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatını, onun Təhlükəsizlik Şurasını, ATƏM-i, onun Minsk qrupunu nəzərdə tuturam. Əlbəttə, biz Amerika Birləşmiş Ştatları, Böyük Britaniya Krallığı, Rusiya, Türkiyə kimi dünyanın aparıcı ölkələrinin, digər ölkələrin imkanlarına da böyük əhəmiyyət veririk. Biz istəyirik ki, dünya birliyi vəziyyəti aydın və dəqiq təsəvvür etsin. Azərbaycan müharibə istəmir. Hərbi əməliyyatların davam etdirilməsini istəmir. Biz hərbi əməliyyatların dayandırılmasına tərəfdarıq, amma bir şərtlə: erməni silahlı birləşmələri Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərindən çıxarılmalıdır. Biz sülh danışıqlarının bu əsasda aparılmasına tərəfdarıq. Məlum olduğu kimi, hərbi əməliyyatlar Azərbaycan ərazisində aparılır. Qarşınızda Azərbaycanın xəritəsi asılmışdır. Siz burada Azərbaycanı, onun sərhədlərini, Naxçıvan Muxtar Respublikasını aydın görürsünüz. 1923-cü ildən Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti mövcud olmuşdur. 1987-ci ilin axırlarında – 1988-ci ilin əvvəllərində «Qarabağ münaqişəsi» deyilən süni surətdə yaradılmış münaqişə baş vermişdir.

Dağlıq Qarabağ əhalisinin 70 faizi ermənilər, 30 faizi isə azərbaycanlılar idi. Lakin Dağlıq Qarabağ ərazisində yaşamış bütün azərbaycanlılar, daha doğrusu, 50 min azərbaycanlı təcavüzkar hərbi əməliyyatlar nəticəsində həmin ərazidən qovulmuşdur. Bu bir yana, erməni silahlı birləşmələri hərbi əməliyyatlarını genişləndirərək, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin hüduqlarından çox kənarlarda da Azərbaycan ərazisinin xeyli hissəsini işğal etmişlər. Dediym kimi, bu ərazidə 1 milyondan çox adam daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmuş, qaçqına çevrilmiş və indi son dərəcə ağır vəziyyətdədir. Bura isə İrandır – Azərbaycan İranla həmsərhəddir. Lakin Azərbaycanın həmin rayonlarının işğal olunması nəticəsində Azərbaycanın İranla sərhədinin xeyli hissəsinə indi erməni silahlı birləşmələri nəzarət edir.

Bu hərbi əməliyyatlar nəticəsində 350 min nəfər əhalisi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası tam blokada vəziyyətinə düşmüşdür. Azərbaycanı Naxçıvanla birləşdirən kommunika-siyalar – dəmir yolu, avtomagistral, telefon rabitəsi, energetika xətləri və digər xətlər Ermənistan ərazisindən keçir və onların hamısı kəsilmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın digər bölgələri ilə yalnız hava yolu ilə əlaqə saxlamaq üçün kiçik imkana malikdir.

Bütün bunlar Ermənistan hərbi qruplaşmaları tərəfindən aparılan təcavüzkar əməliyyatların nəticəsidir. Buna görə də tələblərimiz, istədiyimiz ondan ibarətdir ki, bu təcavüzkar hərbi əməliyyatlar dayandırıl-sın və həmin rayonların sakinlərinə öz daimi yaşayış yerlərinə qayıtmağa imkan verilsin. Hərçənd orada artıq çox şey dağıdılmış, talan edilmiş, adamlar öz ev-əşiyindən, neçə-neçə nəslin zəhməti ilə yığılmış sərvətdən, var-dövlətdən məhrum olmuşlar. Bu əslində Azərbay-

canın dinc əhalisinə qarşı vəhşilikdir, lakin buna baxmayaraq, bu gün biz heç də təcavüzkarlıq və ya barışmazlıq mövqeyində durmuruq. Biz hesab edirik ki, Azərbaycan və Ermənistan qonşu dövlətlərdir, sülh və barışq şəraitində yaşamaladırlar. Biz hesab edirik ki, ömürboyu bir-biri ilə düşmənçilik, ədavət aparmaq, ömürboyu müharibə etmək olmaz. Bu yaxın vaxtlaradək mövcud olmuş əlaqələri bərpa etmək lazımdır. Amma Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilmək şərtilə.

O ki qaldı Dağlıq Qarabağın və erməni əhalisinin taleyinə və ya problemlərinə, onlar Azərbaycan vətəndaşlarıdır, buna görə də Azərbaycan dövləti Dağlıq Qarabağın erməni millətindən olan bütün sakinlərinin təhlükəsizliyinə təminat verir. Biz Dağlıq Qarabağın müvafiq statusu məsələsinə baxmağa hazırıq, lakin bir şərtlə, erməni silahlı birləşmələri işğal etdikləri ərazilərdən sözsüz, qeyd-şərtsiz çıxarılсын. Bir daha bildirim ki, biz bu məsələlərin həllində ən əvvəl beynəlxalq təşkilatların imkanlarına arxalanırıq, habelə dünya siyasətində sanballı siyasi nüfuzu olan Böyük Britaniya kimi böyük ölkə tərəfindən köməyi və həyanlığa, yəni bu problemin həllinə obyektiv münasibət göstərilməsinə ümid bəsləyirik.

Bildiyiniz kimi, Azərbaycan ötən ilin sentyabrında Müstəqil Dövlətlər Birliyinin tərkibinə daxil olmuşdur. Biz Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü kimi, bu problemin həllində Birlik ölkələrinin yaxından iştirakına ümid bəsləyirik. Dekabrın 24-də Aşqabadda Birliyin dövlət başçılarının görüşü olmuşdur. Orada mən Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü ilə əlaqədar rəsmi bəyanat vermişəm və Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvləri – Azərbaycanla Ermənistanın öz aralarında müharibə vəziyyətində olmasını əsla yolverilməz və qeyri-normal vəziyyət kimi qiymətləndirmişəm. Bir sözlə, biz bu

problemin dincliklə həlli yollarını axtarır və dünya birliyinin yaxından köməyinə ümid edirik. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin hazırda məruz qaldığı bütün çətinliklərə baxmayaraq, indi Azərbaycanda daxili-siyasi vəziyyət sabit, normaldır. Odur ki, böyük iqtisadi və sənaye potensialına, yeraltı və yerüstü sərvətlərə, zəngin intellektual potensiala malik Azərbaycan bütün ölkələrlə, o cümlədən də İngiltərə ilə iqtisadi əməkdaşlıq üçün yaxşı ortaqlar ola bilər.

Dünən mən İngiltərə biznesmenləri qarşısında çıxış edərək, onları Azərbaycana dəvət etdim. Mən sizə həmin xahişlə, həmin çağırışla bu gün də müraciət edirəm. Nəzərinizə çatdırmaq istərdim ki, Azərbaycan ilə əməkdaşlıq heç də təkcə neft sənayesi sahəsi ilə məhdudlaşmır, hərçənd Azərbaycan deyəndə onu ən əvvəl neft ölkəsi kimi təsəvvür edirlər. Əlbəttə, biz *bp* və qərbin AMOKO, «Pennzoil» «Statoyl» kimi neft şirkətləri ilə, Türkiyənin neft şirkəti ilə əməkdaşlığı davam etdirəcəyik. Belə düşünürəm ki, yaxın vaxtlarda kommersiya bağlaşması imzalanı bilər.

Bununla belə, dediyim kimi, Azərbaycan iqtisadi əməkdaşlıq üçün bir çox imkanlara da malikdir. Məsələn, götürək, «Kayzer incinirinq» şirkətini. Dünən mən onun prezidenti ilə görüşdüm. Bu gün isə birgə alüminium istehsalı haqqında protokol imzalandı. Bizdə çox güclü neft-kimya kompleksi və böyük imkanlar var. Dünən mən «Con Braun» firmasının prezidenti və digər nümayəndələri ilə görüşdüm. Bu gün biz protokol imzaladıq. Ümidvaram ki, bizim fəal əməkdaşlıq üçün imkanımız var. Azərbaycanın Rabitə Nazirliyi ilə CPT şirkəti arasında yaxşı əməkdaşlıq yaradılmışdır. Azərbaycan böyük maşınqayırma kompleksinə malikdir. Bu kompleks neft maşınqayırması, elektrotexnika, cihazqayırma və maşınqayır-

manın digər sahələrindən ibarətdir. İstehsal qurğularının – indi onlar müxtəlif səbəblərə görə tam gücü ilə işləmir – olması əlverişli şərait yaradır. Sizi əmin edə bilərəm ki, Azərbaycana gəlib yaxşı iqtisadi münasibətlər yarada bilərsiniz. Bu cür əməkdaşlığın etibarlı olmasına dövlət, o cümlədən də Prezident təminat verəcəkdir.

Məni çox səbirlə dinlədiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Bütün suallarınıza cavab verməyə hazıram.

S u a l: Prezident Ter-Petrosyan iki həftə əvvəl burada olarkən bildirmişdi ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağın erməni sakinlərinə, abxazlar barəsində Gürcüstanın etdiyi kimi, təminat verə bilməz. Söhbət abxazlar tərəfindən ərazi reallıqlarının tanınmasından gedir. Siz bu məsələyə necə baxırsınız? Xarici qoşunların, sülh yaradan qoşunların orada olması əminlik hasil edə bilərmə? Ter-Petrosyana görə Dağlıq Qarabağ sakinləri üçün belə inamlı təminat yaratmaq çox çətinidir.

C a v a b: Belə düşünürəm ki, cənab Ter-Petrosyan sizə düz məlumat verməyib. Mən demişəm və bildirirəm ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin təhlükəsizliyinə tam təminat verir. Dediym ki, erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisindədir və ərazimizin təxminən 20 faizini işğal etmişlər. Onlar çıxıb getməlidirlər. Təhlükəsizliyə təminat verilməsi barədə isə bundan sonra danışmaq olar. O ki qaldı təminatlara, onlar tamamilə təmin edilir. Mən sizə dedim ki, biz beynəlxalq təşkilatlara, xüsusən ATƏM-ə və onun Minsk qrupuna böyük ümidlər bəsləyirik. Əlbəttə, biz istərdik ki, Minsk qrupundan da, ATƏM-dən də müşahidəçilər olsun, onlar kimin nə etdiyinə göz qoysunlar. Əgər beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən ATƏM və onun Minsk qrupu Azərbaycan ərazisinə sülhyaratma qüvvələri göndərməyi lazım bilsələr,

biz buna qarşı da etiraz etmərik. Axı müharibə Azərbaycan ərazisində gedir. Erməni silahlı birləşmələrinin işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxıb getməsi üçün biz bütün şərtləri qəbul etməyə, bütün imkanlardan istifadə etməyə hazırıq.

S u a l: Azərbaycanlılarla ermənilər arasında qanlı münaqişələr IX əsrdən, türk tayfaları bu bölgəyə gəldiyi vaxtdan gedir. Məgər tarixi konsessiyanı irəli sürmək vaxtı gəlib çatmayıbmı? Mən ərazi güzəştlərini nəzərdə tuturam. Məgər ermənilərlə müzakirələr zamanı belə məsələ qaldırılmayıbmı? Yəni Ermənistan onunla Dağlıq Qarabağ arasında olan ərazini alır, Naxçıvan ilə Azərbaycan arasındakı ərazi isə sizə güzəştə gedilir.

C a v a b: Əvvəla, bu münaqişənin nə vaxtdan – IX əsrdən, yaxud ondan sonrakı dövrlərdən getdiyini heç kəs dəqiq bilmir. Zənnimcə, indi bizə tarixə xüsusilə dərinədən qayıtmağa ehtiyac yoxdur. Əgər tarixi faktları araşdırmalı olsaq, onda xatırlatmalıyam ki, indiki Ermənistan ərazisinin bir hissəsi də vaxtilə Azərbaycan torpaqları idi. Həmin ərazini sizə göstərə bilərəm. O, Zəngəzur adlanır. Bir vaxtlar bu yerlər Azərbaycana məxsus olmuş, 1918–20-ci illərdə Ermənistanə keçmişdir. Bir sözlə, tarixə müraciət etməli olsaq, onda görərik ki, Ermənistan Azərbaycana çox şey qaytarmalıdır. Amma indi mən onu deyirəm ki, biz Ermənistan ərazisinə, mövcud sərhədlərə göz dikməmişik, onların iddiasında deyilik. Bununla bərabər, biz öz ərazimizin bir metrini də verməyə razılaşa bilmərik. Sizin ərazi mübadiləsi ideyanıza gəlincə, bu, təzə ideya deyil. Bu, dəfələrlə təklif edilmiş variantlardan biridir. Əgər real surətdə ehtiyac olarsa, bu ideyaya bir də baxmaq olar.

S u a l: Tarixə qalsa, müxtəlif ölkələr öz iddia və ideyalarını irəli sürə bilərlər. Fələstinin tarixini və başqa məsələləri yada salaq. Lakin bu münaqişə Qorbaçov Aqanbekyanı Parisə göndərən vaxtdan başlandı. O, Parisdə iki nitqlə çıxış etmiş, ermənilərə, erməni mənşəli adamlara üz tutmuş və Dağlıq Qarabağa ilk dəfə istinad etmişdir. Tarixi mövqedən yanaşsaq görərik ki, ermənilərlə azərbaycanlılar arasında tarixən heç vaxt münaqişə olmayıb. Biz dinc yanaşı yaşamışıq. Mənə elə gəlir ki, bu işdə ya Moskvanın, ya da Dağlıq Qarabağın yerli sakinlərinin əli var. Belədirsə, bu münaqişənin başlanmasına onların qoşunları səbəb olmuşdur. İkinci sualım, məgər söhbət yalnız Dağlıq Qarabağın hərbi qüvvələrindənmi gedir? Qərb mətbuatında yazıldığı kimi, çox güman ki, söhbət sırf Ermənistan silahlı qüvvələrindən gedir.

C a v a b: Əvvəla, Ermənistan və Azərbaycan xalqları, həqiqətən, onilliklərlə dostluq və dinclik şəraitində yaşamışlar. Mən 1969-cu ildən 1983-cü ilədək Azərbaycanın rəhbəri olmuşam. Ermənilərlə azərbaycanlılar arasında normal ünsiyyət vardı, o cümlədən də Dağlıq Qarabağda. Mən orada dəfələrlə olmuşam. Dağlıq Qarabağ münaqişəsini müəyyən düşmən qüvvələr törətmişlər. İkincisi, bu da doğrudur ki, akademik Aqanbekyan 1987-ci ilin noyabrında Parisdə çıxış edərək bəyanat vermişdi ki, Dağlıq Qarabağ Ermənistana birləşdirilməlidir. O, əlavə edərək demişdi ki, həmin məsələ Mixail Qorbaçovla razılaşdırılmışdır. Bu isə qanlı münaqişənin başlanmasına səbəb olmuşdur. Odur ki, bu münaqişəni törədən və istər ermənilərdən, istərsə də azərbaycanlılardan minlərlə insanın qırılmasına bais olan və bu faciədə günahkar olan adamlar tarix qarşısında məsuliyyət daşımalıdırlar.

O ki qaldı ikinci suala, bu doğrudan da belədir. Axı Dağlıq Qarabağda indi təxminən 100 min əhali yaşayır. Hətta qocaları, uşaqları, qadınları da götürsək, məgər bu 100 min adam hərbi əməliyyatlar apara bilərdimi? Dağlıq Qarabağ ətrafındakı bölgələrin 1 milyon nəfərdən çox sakinini əzəli yaşayış yerlərindən qovub didərgin sala bilərdimi? Əsla şübhə yoxdur ki, bu, Ermənistan Respublikasının Azərbaycana qarşı təcavüzüdür, bunlar Ermənistanın silahlı birləşmələridir, bu birləşmələr müəyyən mərhələlərdə öz hərbi üstünlüyündən istifadə edərək və kənardan müəyyən kömək alaraq, Azərbaycan ərazisinin belə böyük bir hissəsini işğal edə bilmişlər.

S u a l: Siz çıxışınızda dediniz ki, Ermənistanla münasibətlərinizin aradan qaldırılması üçün beynəlxalq vasitəçilik söylərini alqışlayırsınız. Qonşunuz İran Cümhuriyyəti sizə vasitəçilik xidmətlərini təklif etdikdə buna necə baxdınız? Siz İranla Ermənistan və İranla Azərbaycan arasında münasibətlər barəsində bir şey deyə bilərsiniz? Bəs İran barəsində Azərbaycanın siyasətində hər hansı irəliləyiş varmı?

C a v a b: Azərbaycanla İran arasında münasibətlər normaldır. Bu yaxın vaxtlaradək münasibətlərimiz keçmiş Azərbaycan rəhbərliyinin təqsiri üzündən qeyri-normal xarakter daşıyırdı. İndi münasibətlərimiz qaydasına düşmüş və bizim heç bir problemimiz yoxdur. Bununla bərabər, İranın Ermənistanla çox yaxşı münasibətləri var. Buna görə də İran tərəfi bildirmişdir ki, o, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında vasitəçi rolunu oynaya bilər. Bununla əlaqədar İran Ermənistana müraciət etmişdir. Ermənistan da razılaşmışdır. Lakin biz bu fikirdəyik ki, bir dövlət belə mürəkkəb vəziyyətdə vasitəçiliyi təmin edə bilməz, beynəlxalq təşkilatların və bir neçə dövlətin söylərini birləşdirmək lazımdır. Bununla yanaşı, biz hər hansı

ölkənin vasitəçilik söylərindən imtina etmirik. Bu vasitəçiliyin şərtlərini və real imkanlarını aydın və dəqiq təsəvvür etmək lazımdır.

Diqqətinizə görə çox sağ olun. Mən sizin hamınızı, Azərbaycanca həqiqi vəziyyəti bilmək istəyənlərin hamısını Azərbaycanca dəvət edirəm.

«HİLTON» HOTELİNDƏ BÖYÜK BRİTANİYADA YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞ

London

23 fevral 1994-cü il

Hörmətli azərbaycanlılar!

Bacılar və qardaşlar!

Çox məmnunam ki, bu gün İngiltərənin paytaxtında – Londonda bu qədər azərbaycanlı bir yerə toplaşa bilib və mən də bizim qardaşlarımızla, bacılarımızla Böyük Britaniya torpağında görüşmək imkanı əldə etmişəm. Hamınızı Azərbaycan torpağı, respublikamız adından, Azərbaycan xalqı adından səmimi salamlayıram, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

Mənə elə gəlir ki, buraya toplaşanların indiki müstəqil Azərbaycan Respublikasından və yaxud başqa yerdən gəlməsini aydınlaşdırmağın o qədər də əhəmiyyəti yoxdur. Əsas mənə bundan ibarətdir ki, nəhayət, azərbaycanlılar da bir yerə toplaşa bilərmiş, qərrib ölkələrdə bir-biri ilə əlaqə saxlayar, bir-birinə dayaq ola bilərmiş və öz vətənləri – Azərbaycan torpağı haqqında düşünə bilərmişlər. Bu amil Azərbaycan xalqı üçün demək olar ki, yenidir. Çünki biz sayca çox olsaq da, keçmiş zamanlarda bir-birimizdən daim ayrı olmuşuq. Avropada, başqa ölkələrdə də azərbaycanlıların sayca çox yaşamasına baxmayaraq, onların arasında əlaqələr zəif olmuşdur. Ona

görə də harada nə qədər azərbaycanlı olduğunu bilmək keçmiş vaxtlarda çox çətin idi.

Mən buraya, İngiltərəyə yola düşərkən dedilər ki, London-da azərbaycanlılar – Böyük Britaniyada yaşayan azərbaycanlıların bir qismi mənimlə görüş keçirmək istəyir. Çox sevindim. Birincisi, ona görə ki, başqa ölkədə, Avropada olan azərbaycanlılarla görüşmək mənim üçün çox mühüm hadisədir. İkincisi də, düşündüm ki, azərbaycanlılar bir yerə yığılıb, demək, bir-biri ilə əlaqə saxlayıb görüşə bilirlər.

Xalqımızın çox gözəl xüsusiyyətləri, ənənələri var, qədim tarixi var. Ancaq qüsurlu cəhətləri də var. O da bundan ibarətdir ki, bir-birimizlə möhkəm əlaqə saxlaya bilmirik. İnciməsəniz deyə bilərəm ki, düşdüünüz mühitdə bəziləri əriyib başqalarına qarışır, öz milli mənliliyini saxlaya bilmir. Bu bizim nöqsan cəhətimizdir. Hesab edirəm ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olandan sonra, digər ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar özlərinin Azərbaycan kimi bir Ana Vətəni olduğunu dərk edəndən sonra bu çatışmazlıq, bu nöqsan da aradan götürülə bilər.

Mən 10 gün bundan əvvəl Türkiyədə rəsmi səfərdə idim. Şübhəsiz ki, Türkiyədə azərbaycanlılar ta qədimdən yaşayıblar. Türkiyəni və Azərbaycanı, yaxud türkləri və azərbaycanlıları bir-birindən ayırmaq çox çətindir. Bizim xalqlarımız əsr-lərboyu bir-birinə qaynayıb-qarışmış xalqlardır. Amma buna baxmayaraq, Ankarada da, İstanbulda da Azərbaycan icmaları var idi. Onların oraya toplaşması mənim üçün bir o qədər də qərribə görünmədi. Mən buna adi hal kimi baxdım. Ancaq Londonda azərbaycanlıların bir-birini tapması və burada toplaşması çox sevindirici haldır. Mən bugünkü görüş münasibətilə sizi təbrik edirəm və hamınıza bir-birinizlə daha sıx

əlaqələr saxlamağı, bir-birinizlə mehriban olmağı, yaxın olmağı, bir-birinizə dayaq olmağı ürəkdən arzulayıram.

İndi xalqımız ağır vəziyyətdədir. Bildiyiniz kimi, 6 ilə yaxındır ki, Azərbaycan Ermənistanın hərbi təcavüzünə məruz qalmışdır. Soydaşlarımızın, bacı-qardaşlarımızın bir qismi həlak olmuşdur, torpaqlarımızın bir hissəsi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqı belə vəziyyətə dözə bilməz və dözməməlidir. İşğal olunmuş torpaqlarımızı nəyin bahasına olursa olsun geri qaytarmalı, erməni təcavüzkarlarını öz ərazimizdən qovmalı, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, sərhədlərinin toxunulmazlığını təmin etməliyik. Biz bu işləri görürük və əmin ola bilərsiniz ki, bundan sonra daha əzmlə, daha cəsarətlə görəcəyik.

Azərbaycan–Ermənistan müharibəsi və süni surətdə yaradılmış «Dağlıq Qarabağ problemi» ermənilər tərəfindən dünyada, xüsusən böyük ölkələrdə o qədər təbliğ olunmuşdur, onların dövlət başçılarında ictimai fikir ermənilərin xeyrinə o dərəcədə formalaşmışdır ki, Azərbaycandan kənarda yaşayan soydaşlarımızın bu sahədə fəaliyyətinə çox mühüm ehtiyac var. Avropada, Amerikada, Rusiyada bu məsələ ilə əlaqədar ictimai fikrin ermənilərin xeyrinə formalaşmasında Ermənistanın təbliğatı çox böyük rol oynamışdır. Ancaq bu təbliğatı aparan təkə Ermənistanda, yaxud Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər deyildir. Onların bu sahədə o qədər də böyük imkanları yoxdur. Ermənistandan kənarda – Avropada, Rusiyada, Amerikada və başqa ölkələrdə yaşayan ermənilərin bəlkə də əksəriyyəti heç vaxt Ermənistanda olmamışdır, Dağlıq Qarabağın harada yerləşdiyini yalnız xəritədən bilir, o torpağın, necə deyirlər, heç iyini də almamışdır. Amma öz ermə-

niliyini saxlamışlar, «Dağlıq Qarabağ problemi»ni, Ermənistanı müdafiə etməyi özlərinin böyük bir vəzifəsi sayaraq çalışır və təbliğat aparırlar. Ona görə də böyük dövlətlərin rəsmi dairələrində və ictimai fikrində məsələnin ədalətsiz olaraq ermənilərin xeyrinə qəbul edilməsində erməni diasporunun, erməni lobbisinin çox böyük rolu olmuşdur.

Bəzən azərbaycanlılar öz aralarında danışarkən fikirləşirlər ki, bizim də ermənilərinki kimi lobbimiz olsaydı, başqa ölkələrdə bizim də diasporumuz olsaydı, şübhəsiz, onlar da bizdən ötrü çox iş görərdi. Bu həqiqətdir. Ancaq reallıq bundan ibarətdir ki, başqa ölkələrdə erməni lobbisi, erməni diasporu kimi, Azərbaycan lobbisi, Azərbaycan diasporu yaratmaq mümkün deyildir. Yəni o maddi imkanlara malik olan, yaxud ayrı-ayrı ölkələrdə dövlət orqanlarında, təbliğat, informasiya vasitələrində möhkəm mövqe tutan ermənilərlə bərabər səviyyəyə nail olmaq azərbaycanlılar üçün indi çox çətin məsələdir. Ermənilər tarixən Ermənistandan daha çox başqa ölkələrdə yaşamışlar. Rusiyada, Avropa ölkələrində, Amerikada, Yaxın Şərqdə, hətta müsəlman ölkələrində, ərəb ölkələrində də ermənilərin çox güclü diasporları olmuşdur və indi də var. Onlar həmişə Ermənistanla bağlı olmuşlar, indi də altıncı ildir ki, hərə öz yerində imkanlarından istifadə edərək, «Dağlıq Qarabağ problemi», Ermənistan–Azərbaycan müharibəsi haqqında Ermənistanın xeyrinə təbliğat aparır və ictimai fikri Azərbaycanın əleyhinə yönəldirlər.

İngiltərənin Baş Naziri cənab Con Meycorun dəvəti ilə mən burada səfərdəyəm. Bu, rəsmi dövlət səfəridir. Dünəndən bəri burada görüşlərimiz, danışqlarımız olmuşdur. Bu gün Baş Nazir cənab Con Meycorla çox ətraflı danışqlarımız oldu, geniş söhbət etdik. Böyük əhəmiyyət kəsb edən, İngiltərə ilə

Azərbaycanın münasibətlərində dövlətlərarası əlaqələr sahəsində ilk addımlar olan mühüm müqavilələr, sənədlər imzalandı. Altı müqaviləni bilavasitə cənab Con Meycor və mən imzalamışıq.

Dünən və bu gün apardığımız danışıqlardan nə nəticə çıxarmaq olar? Belə nəticəyə gəlmək olar ki, burada Azərbaycan haqqında çox az məlumat var. Azərbaycan–Ermənistan müharibəsi haqqında olan məlumat ancaq ermənilərin xeyrinə formalaşmışdır. Azərbaycanın bugünkü real vəziyyəti haqqında da məlumat yoxdur, varsa da doğru-düzgün məlumat deyildir. Dünən də, bu gün də görüşlər və söhbətlər zamanı İngiltərənin rəhbər xadimləri – Baş Nazirdən tutmuş, digər vəzifəli şəxslərə qədər hamısı bizdən eşitdikləri məlumatı bəzən təəccüblə, çox vaxt da məmnuniyyətlə qarşılayır və deyirdilər ki, biz bunları bilmirdik, vəziyyətin belə olmasından xəbərsiz idik, siz bizim üçün çox şeyləri aydınlaşdırdınız. Belə çıxır ki, bu səfərin başqa nəticələrini hətta bir kənara qoysaq, yalnız və yalnız bu cəhət – İngiltərənin dövlət dairələrinə, dövlət rəhbərlərinə Azərbaycanın indiki vəziyyəti haqqında doğru məlumat çatdırma bilməyimiz həmin səfərin çox böyük əhəmiyyəti olduğunu göstərir.

Vətəndən kənarda yaşayan soydaşlarımızın ürəkləri gərək daim Azərbaycanın nəbzi ilə bir vursun. Harada yaşamasından, vəziyyətinin ağır və çətinliyindən asılı olmayaraq, gərək hər kəs öz ana vətəni haqqında düşünsün. Azərbaycanlılar artıq bilirlər və daha da çox bilməlidirlər ki, indi bizim, nəhayət, müstəqil dövlətimiz – Azərbaycan Respublikası var, azərbaycanlılar üçün Ana Vətən var. Bu, müqəddəs Azərbaycan torpağıdır. Deməli, harada olursan ol, hansı ölkədə yaşayırsan yaşa, ancaq Azərbaycan haqqında, Azərbaycanın müstəqilliyi,

ərazi bütövlüyü haqqında, Azərbaycan xalqının bu günü və gələcəyi haqqında düşünməlisən. Bax, buna görə də mən bu gün azərbaycanlıların burada, bu salonda toplaşmasına çox sevinirəm. Düzdür, lazım gələrsə, bəlkə də buraya indikindən 5-6 dəfə çox azərbaycanlı toplaşa bilər. Lakin elə təkcə sizin bu salona toplaşmağınız da başlanğıc üçün çox gözəl bir hadisədir. Güman edirəm ki, belə görüşlər gələcəkdə dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi üçün, onların bir-biri ilə sıx əlaqə saxlaması, bir-biri ilə yaxın olması üçün ilk addımlardır. Arzu edərdim ki, bu addımlar uğurlu olsun, kəsərli olsun, azərbaycanlılar dünyada bir-biri ilə birləşsin, bir-birinə yaxınlaşsın, hamı Azərbaycan Respublikasının bu gününü və gələcəyini qorusun, müdafiə etsin.

Azərbaycan haqqında sizin məlumatınız var. Mən qısaca dedim. Şübhəsiz ki, vəziyyət ağırdır. Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzü altıncı ildir ki, davam edir. Bu müddətdə Azərbaycan müntəzəm olaraq öz mövqelərini əldən vermişdir. Əgər ilk vaxtlar, 1987-ci ilin sonu – 1988-ci ilin əvvəlində süni şəkildə yaradılmış «Dağlıq Qarabağ problemi» ortaya atılırdısa, Dağlıq Qarabağ vilayətindən söhbət gedirdisə, indi həmin ərazi artıq çoxdan erməni silahlı qüvvələrinin əlindədir. Keçmiş Dağlıq Qarabağ vilayətinin hüduqlarından kənarda Azərbaycanın 7 rayonu – Laçın, Kəlbəcər rayonları, Ağdam rayonunun böyük bir hissəsi, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı rayonları erməni silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bu rayonlardan 1 milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı qaçqın düşmüş, ev-əşiyini, var-dövlətini, el-obasını itirmişdir.

Bütün bunlar Azərbaycanın daxili vəziyyətini çox gərginləşdirir. Ancaq bütün bu çətinliklərə dözmək mümkündür. Xal-

qımız da dözümlü xalqdır. Lakin bir şeyə – torpaqlarımızın ermənilərin işğalı altında olmasına dözmək mümkün deyildir. Təəssüf ki, bu, indi real vəziyyətdir, Azərbaycanın başına gələn bəladır. Bu isə bir günün, beş günün, bir ayın, beş ayın işi deyil, altı il ərzində Azərbaycan tərəfinin zəifliyinin, öz torpaqlarını qorumağa qadir olmamasının, eyni zamanda, Ermənistanın düşünülmüş, işğalçı hərbi əməliyyatlarının və siyasətinin nəticəsidir.

Bu müddətdə Azərbaycanı belə vəziyyətə salan amillərdən biri də onun daxilində hakimiyyət uğrunda gedən mübarizə olmuşdur. Bir tərəfdən, Azərbaycan torpaqları işğal olunduğu halda, onun Qarabağ kimi bir bölgəsinin əldən çıxması real vəziyyətə çevrildiyi halda Azərbaycanda ayrı-ayrı siyasi qruplar, qüvvələr, ayrı-ayrı mafioz qruplar hakimiyyətə gəlmək üçün bir-biri ilə çekişmişlər. Bilirsiniz ki, bunların nəticəsində son illərdə Azərbaycanda bir neçə dəfə hakimiyyət dəyişikliyi olmuş və bu, Azərbaycan xalqına çox baha başa gəlmişdir. Azərbaycan xalqı öz torpaqlarını itirmiş və dediyim kimi, 1 milyondan artıq vətəndaşımız didərgin, qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür.

İndi biz belə vəziyyətdəyik. Bir tərəfdən, şübhəsiz ki, tarixi hadisənin şahidiyik: Azərbaycan müstəqil dövlət olmuşdur. İki yüz il ərzində Rusiya imperiyasının, sonra isə Sovet İttifaqının tərkibində olan Azərbaycan istiqlaliyyət qazanmışdır və müstəqil dövlət kimi, dünya birliyi, dünya dövlətləri tərəfindən tanınmışdır. Bu, Azərbaycanın gələcəyi üçün işıqlı yol açır. Digər tərəfdən isə, Azərbaycanın başına belə bəlalar gəlmişdir. Dediyim kimi, Azərbaycan ərazisində müharibə gedir və bu, xalqımıza çox baha oturur. Belə bir vəziyyətdə olan Azərbaycan Respublikasının kənarda yaşayan soydaşlarımızı

zın, həmvətənlərimizin, bütün dünya azərbaycanlılarının köməyinə çox böyük ehtiyacı var. Hərə öz imkanı daxilində, nəyi bacarırsa ondan istifadə edərək, Azərbaycana kömək göstərməlidir. Sizə müraciətimiz bundan ibarətdir.

O ki qaldı bizə, Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılara, bilməlisiniz ki, daxili vəziyyətimiz nə qədər çətin olsa da – Azərbaycan sosial-iqtisadi böhran içərisindədir, son illərdə iqtisadiyyat dağılmışdır, ölkədə yaranmış böyük sənaye, kənd təsərrüfatı potensialı bərbad vəziyyətə düşmüşdür, elm, təhsil ocaqlarının çoxu pis gündədir, sosial sahə çox ağır vəziyyətdədir – lakin Azərbaycan xalqı yaşayır, gələcəyə böyük ümidlə və nikbinliklə baxır. Güman edirəm ki, xalqımız bu vəziyyətdən çıxacaq və Azərbaycan öz torpaqlarının, öz taleyinin sahibi, öz dövlətinin sahibi kimi, gələcəkdə də müstəqil dövlət olaraq yaşayacaqdır.

Biz Ermənistanla gedən müharibəni sülh yolu ilə qurtarmaq istəyirik. Bildiyiniz kimi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası bu barədə qətnamələr qəbul etmişdir, böyük dövlətlərin təşəbbüsləri olmuşdur. Bunların hamısına ümid bəsləmişik, lakin heç birinin nəticəsi olmamışdır. Çünki Ermənistan, onun silahlı qüvvələri xarici qüvvələrin dəstəyinə arxalanaraq, bu qətnamələrlə hesablaşmamış, onların heç birini yerinə yetirməmişdir və öz təcavüzkar siyasətini, işğalçılıq əməliyyatlarını davam etdirir. Biz belə bir şəraitdə də məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasından, danışıqlar yolundan imtina etmirik. Bu yolu davam etdirəcəyik və həmin vasitələrlə Azərbaycanı yaranmış vəziyyətdən çıxarmağa çalışırıq. Ancaq eyni zamanda, xalqımız artıq başa düşmüşdür ki, azərbaycanlılar öz torpaqlarını yalnız özləri qorumalıdırlar. Azərbaycan xalqı o qədər də aciz xalq deyil, onun qəhrəmanlıqla dolu

keçmiş var. Bu onu göstərir ki, əsrlərboyu başına gəlmiş bə-lə-lərin hamısından xalqımız öz gücü, cəsarəti, qəhrəmanlığı sayəsində çıxmışdır və indi də çıxacaqdır.

Təəssüf ki, erməni təcavüzünün başlandığı vaxtdan ötən dövrdə Azərbaycanda torpaqlarımızı müdafiə etmək üçün lazımi səviyyədə ordu yaradılmamışdır. Son illərdə Azərbaycanda əhali arasında, xüsusən gənclər arasında vətənpərvərlik əhvali-ruhiyyəsi, döyüş ruhu, vətəni qorumaq eşqi aşağı səviyyədə olmuşdur. Ona görə də Azərbaycan məğlubiyyətlərə uğramışdır. İndi vəziyyət dəyişmişdir. Son aylarda və xüsusən noyabrın 2-də mənim Azərbaycan xalqına müraciətimdən sonra gənclərimiz, əli silah tutan adamlarımız orduya gəlmişlər. Ordu formalaşmaqda, yaranmaqdadır və artıq öz qüdrətini, cəsarətini göstərir. İşğal olunmuş torpaqlarımızın bir qismi artıq geri qaytarılmışdır. Düzdür, müharibə gedir. Bəzən döyüşlər çox ağır olur, qan tökülür, vətəndaşlarımız, gənclərimiz həlak olur. Ancaq bu təbiidir: bir halda ki, müharibə gedir, vətənimizi qoruyuruq, deməli, itkilərimiz, şəhidlərimiz olacaqdır. Ermənilər ərazimizə soxulmuşlar, Qarabağı, başqa rayonlarımızı işğal etmişlər, bunu yenə də davam etdirmək istəyirlər. Onlar da itki verirlər, ancaq torpaqlarımızı işğal etmək üçün nə qədər itki versələr də, təcavüzkar əməllərindən əl çəkmirlər. Biz isə ədalətli müharibə aparırıq, torpaqlarımızı, vətənimizi qoruyuruq, işğal olunmuş ərazilərimizi geri qaytarmaq istəyirik. Ona görə də bizim verdiyimiz itkilərə təəccüblənmək lazım deyil: hər bir vətəndaş öz torpağı uğrunda qurban getməyə hazır olmalıdır. İndi biz Azərbaycanda belə əhvali-ruhiyyə yarada bilmişik.

Hazırda Azərbaycan Ordusu erməni silahlı qüvvələrinə kəsərli zərbələr endirir. Erməni hərbi birləşmələri həm canlı

qüvvə, həm də texnika sarıdan çox böyük itki verir. Nəhayət, Azərbaycan xalqı dünyaya nümayiş etdirir ki, o öz torpaqlarını qorumağa qadirdir. Əmin ola bilərsiniz ki, biz bu yolda bütün imkanlarımızdan istifadə edəcəyik. Azərbaycan xalqı bundan sonra öz gücünü daha da toplayacaq və əgər bu müharibəni başqa yolla qurtarmaq mümkün olmasa, işğal edilmiş torpaqlarımız nəyin bahasına olursa olsun, erməni işğalçılarından təmizlənəcək, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü təmin ediləcəkdir. Biz vəzifəmizi bunda görürük. Arxayın ola bilərsiniz, sizin qarşınızda bunu tam cəsarətlə deyirəm: Prezident kimi, mən xalqımızın bütün imkanlarını hərəkətə gətirərək, Azərbaycan Respublikasının müdafiə qüdrətini möhkəmləndirməyə çalışıram və çalışacağam. Azərbaycan öz torpaqlarını uğurla qoruyacaqdır. Hər birimiz vətən yolunda, dövlətimizin yolunda, müstəqil Azərbaycanın yolunda şəhid olmağa hazırıq və heç kim bizi bu yoldan döndərə bilməyəcəkdir.

Azərbaycandan kənarda yaşayan həmvətənlərimizin, soydaşlarımızın vəzifəsi Azərbaycana kömək etməkdən ibarətdir. Yenə də deyirəm, kimin nə imkanı varsa, kimin əlindən nə gəlsə, onu da etməlidir. Xüsusən Azərbaycanın indiki vəziyyətini dünya ictimaiyyətinə, Avropa ölkələrinə, dövlət dairələrinə, informasiya orqanlarına doğru-düzgün çatdırmağa çalışmaq lazımdır. Belə hesab edirəm ki, xaricdə Azərbaycan diasporu formalaşır, o, gündən-günə inkişaf edəcək və Azərbaycan, öz vətəninə köməyini heç kəs əsirgəməyəcəkdir. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz – burada, İngiltərədə yaşayan azərbaycanlılar da haradan gəlməyindən asılı olmayaraq, daha sıx birləşəcək, bir-birinizlə, Azərbaycanla əlaqə saxlayacaqsınız, ona əlinizdən gələn köməyi edəcəksiniz.

Siz harada yaşamağınızdan asılı olmayaraq, müstəqil Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarısınız. Mən sizə vətəndaşlarımız, soydaşlarımız kimi müraciət edirəm, hamınıza cansağlığı, həyatınızda səadət, xoşbəxtlik, işinizdə, müstəqil Azərbaycanın yaşaması və inkişafı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

BÖYÜK BRİTANİYAYA RƏSMİ SƏFƏRİN YEKUNLARINA DAİR MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

London

24 fevral 1994-cü il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mənim səfərim başa çatır, sabah biz evə qayıdırıq. Əsas iş görülmüşdür, buna görə də bu gün mən mətbuat nümayəndələri ilə görüşməyə və sizə səfərin yekunları barədə qısa məlumat, suallara cavab verməyə razılaşdım.

Bildiyiniz kimi, Birləşmiş Krallığa mənim rəsmi səfərim Baş Nazir cənab Con Meycorun dəvəti ilə keçirilmişdir. Bu gün üçüncü gündür ki, biz Londondayıq. Bu müddət ərzində səfərimizin proqramı, demək olar, yerinə yetirilmişdir. Ona görə də sizə deyə bilərəm ki, mən səfərin yekunlarından razıyam. Ən əvvəl, Baş Nazir cənab Con Meycor ilə görüşün və danışıqların böyük əhəmiyyəti var. Ondan əvvəl biz nazirlərlə, bir sıra iri şirkətlərin prezidentləri ilə görüşdük. Baş Nazir ilə söhbət zamanı bir çox məsələlər – istər Azərbaycan ilə Birləşmiş Krallıq arasında münasibətlərlə bağlı, istərsə də bizim bölgədə, Zaqafqaziya bölgəsində vəziyyətə aid, habelə müasir beynəlxalq vəziyyətlə əlaqədar məsələlər barəsində fikir mübadiləsi etməyə imkanımız oldu.

Danışıqlarımız qarşılıqlı anlaşma, səmimilik və olduqca əlverişli şəraitdə keçmişdir. Bu şəraiti İngiltərə rəhbərliyi ya-

ratmışdır. Başlıcası budur ki, biz Azərbaycan ilə Birləşmiş Krallıq arasında əlaqələrin daha da intensiv inkişaf etdirilməsi sahəsində görülcək tədbirlər barədə razılığa gəldik. Söhbət dövlətlərarası münasibətlərdən, iqtisadi əməkdaşlıqdan, elm, texnika, mədəniyyət sahəsində və bəzi digər sahələrdə əməkdaşlıqdan gedir.

Danışqlarımızda iqtisadi əməkdaşlıq, daha dəqiq desək, Birləşmiş Krallığın ən iri şirkətləri ilə Azərbaycan Respublikası arasında əməkdaşlıq məsələləri mühüm yer tutmuşdur. Bununla əlaqədar olaraq, Azərbaycanın neft yataqlarının işlənməsində *bp* şirkətinin iştirakı məsələsinə və Qərbin neft şirkətlərinin konsorsiumu ilə imzalanmalı olan bağlaşmaya xüsusi yer verilmişdir. Burada neft şirkətləri ilə bağlaşmaya xüsusən böyük maraq göstərilir. Zənnimcə, görüşlərimiz və söhbətlərimiz zamanı biz bu məsələləri tamamilə aydınlaşdırdıq. Danışqlarımızın yekunlarına əsasən, ölkələrimiz arasında münasibətlər üçün mənəcə, çox mühüm sənədlər imzalanmışdır. Bunlar ən əvvəl, Birləşmiş Krallıqla Azərbaycan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında Bəyannamə, energetika, o cümlədən neft sənayesi sahəsində ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq – *bp* nəzərdə tutulur – barədə Memorandum və bir sıra digər sənədlərdir. Əməkdaşlığın başlanğıcı üçün – mən isə belə hesab edirəm ki, Azərbaycan ilə Birləşmiş Krallıq arasında əməkdaşlığın bünövrəsini məhz bu səfər qoyur – bu səfər zamanı kifayət qədər sənəd – 8 sənəd imzalanmışdır. İstər bu sənədlər, istərsə də bizim aramızda əldə edilmiş razılaşmalar belə deməyə əsas verir ki, Azərbaycan ilə Böyük Britaniya arasında münasibətlərin inkişafı üçün yaxşı perspektivlər vardır.

Xarici İşlər naziri Duqlas Herd, Ticarət naziri Maykl Hezlayn, Energetika və Kənd Təsərrüfatı nazirləri, Dənizasıırı

Ərazilərin İnkişafı üzrə nazir baronessa Çolker, Dövlət naziri Duqlas Hoqq, habelə bir sıra iri şirkətlərin prezidentləri ilə çox maraqlı görüş və söhbətlərim oldu. Mən ölkənizin işgüzar dairələrinin nümayəndələri ilə görüşdə çıxış etmək imkanı qazandım. Görüşdə iqtisadiyyat sahəsində Azərbaycanla fəal əməkdaşlığın imkanlarından danışdım.

Mən buna böyük əhəmiyyət verirəm ki, Kral Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda mənə çıxış etməyə imkan yaradıldı. Bu gün mən Avropa Bankında oldum və Direktorlar Şurası qarşısında çıxış etdim. Yenə də bu gün mən Birləşmiş Krallığın parlamentinə dəvət olundum, Baş Nazir cənab Con Meycor parlament üzvlərinin suallarına cavab verərkən parlamentin iclasında iştirak etdim. Sonra parlamentin üzvləri ilə, özü də həm Mühafizəkarlar Partiyasını təmsil edənlərlə, həm Leyboristlər Partiyasının nümayəndələri olan parlament üzvləri ilə, həm də lordlarla, o cümlədən azərbaycanlılara o qədər də rəğbəti olmayan baronessa Koksla məzmunlu söhbətlərimiz oldu. Parlament üzvləri ilə maraqlı söhbət etdik, mənə onların qarşısında da çıxış etməyə imkan verdilər.

Böyük məmnunluq hissi ilə qeyd edirəm ki, Birləşmiş Krallığın parlamentində dostluq fraksiyası, yaxud Birləşmiş Krallığın parlamenti ilə Azərbaycan arasında parlamentlərarası qrup yaradılmışdır. Bu qrup Azərbaycan parlamenti ilə, ümumən Azərbaycanla əlaqələr yaradır. Yəni söhbət ölkələrimiz arasında fəal parlamentlərarası əlaqələrin yaradılmasından gedir. Mən buna da çox böyük əhəmiyyət verirəm.

Bütün səviyyələrdə görüş və söhbətlər zamanı daxili və xarici siyasət məsələlərində Azərbaycan rəhbərliyinin mövqeyini dəqiq və aydın şərh etməyə imkanım oldu. Bizim daxili siyasətimiz hüquqi demokratik dövlət, demokratik cəmiyyət

yətin yaradılmasına, Azərbaycanda demokratiyanın inkişafı üçün hər cür şəraitin təmin olunmasına, demokratik prinsiplərin, siyasi plüralizmin və çoxpartiyalı sistemin bərqərar edilməsinə, insan hüquqlarının müdafiəsinə, şəxsiyyət azadlığının, söz, mətbuat, vicdan azadlıqlarının, milli mənsubiyyətindən, dini etiqadından və siyasi əqidələrindən asılı olmayaraq bütün Azərbaycan vətəndaşlarının hüquq bərabərliyinin təmin olunmasına yönəldilmişdir.

Sosial-iqtisadi inkişaf sahəsində Azərbaycan bazar iqtisadiyyatının, azad sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, iqtisadi həyatın sərbəstləşdirilməsi, xarici kapitalın, xarici investisiyaların Azərbaycana cəlb olunması, xarici investorlar üçün əlverişli şərait yaradılması xəttini qəti şəkildə götürmüşdür. Sözü qısası, söhbət azad bazar iqtisadiyyatından gedir. Bununla əlaqədar mən Azərbaycanla iqtisadi əməkdaşlığa maraq göstərənlərin hamısını respublikamıza dəvət etmişəm, onu nəzərdə tuturam ki, Azərbaycan hər cəhətdən bütün dünya üçün açıqdır, xüsusən investisiyalar üçün, iqtisadi münasibətlər üçün Azərbaycan Birləşmiş Krallığın işgüzar aləminin üzünə açıqdır. Mən demişəm və sizin qarşınızda bir daha bildirirəm ki, Azərbaycan iqtisadi əməkdaşlıq üçün, investisiyalar üçün əlverişli imkanlara malikdir, respublikanın rəhbərliyi, dövlətimiz investisiyaların müdafiəsinə, Azərbaycanla əməkdaşlığa başlayacaq xarici firmaların mənafeələrinin müdafiəsinə təminat verir.

Xarici siyasət sahəsində Azərbaycan dünyanın bütün dövlətləri ilə – həm qonşu ölkələrlə, həm Qərbi və Şərqi ölkələri ilə, həm də, xüsusən, Avropa dövlətləri ilə normal qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlər saxlamaq xətti yeridir. Dünya ölkələri ilə əlaqələrimiz əvvəllər mövcud olmuş hər cür ideoloji ehkamlardan azaddır. Bir müstəqil dövlət kimi, Azərbaycan öz

milli mənafeələrini əsas tutaraq, xarici siyasətini öz beynəlxalq mövqelərini və dövlət istiqlalıyyətini möhkəmləndirmək məqsədilə həyata keçirəcəkdir.

Burada olduğumuz vaxtda mən bir daha yəqin etdim, əslinə qalsa, biz əvvəllər də bu fikirdə idik ki, Azərbaycan beynəlxalq işlərdə əməkdaşlıq üçün Birləşmiş Krallığın təmsalində, eləcə də təbii ki, Birləşmiş Krallıq Azərbaycanın təmsalində yaxşı tərəf-müqabilə malik ola bilər.

Ermənistanla Azərbaycan arasında gedən müharibə Azərbaycan üçün olduqca ağırlı və ciddi problemdir. Bu müharibə altı ildir davam edir, o, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzünün nəticəsidir. Bu müharibə süni sürətdə törədilmiş, uydurulmuş «Dağlıq Qarabağ problemi»ndən başlamış və genişlənərək böyük müharibəyə çevrilmiş, hər iki tərəfdən çoxlu miqdarda insanı həyatdan məhrum etmişdir. İndiyədək davam edən bu müharibənin bizim üçün ən ağır nəticəsi odur ki, Azərbaycan ərazisinin təxminən 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş və respublikanın həmin rayonlarının təqribən 1 milyon sakini öz ölkəsində qaçqın vəziyyətinə düşmüş, daimi yaşayış yerlərini, öz ev-əşiklərini tərk etmək məcburiyyətində qalmış, var-yoxlarını tamamilə itirmişlər. Təbii ki, bütün bunlar Azərbaycanın həm iqtisadi, həm də sosial vəziyyətini zəiflədir, başlıcası isə respublikanın müstəqilliyinə, suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə çox ciddi zərər vurur.

Biz, yəni Azərbaycan tərəfi hərbi əməliyyatların dayandırılmasına, müharibənin qurtarmasına, qan tökülməsinə son qoyulmasına və bu məsələnin danışıqlar yolu ilə, sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırıq. Lakin erməni tərəfi hərbi əməliyyat-

lar aparmaqda davam edir, güc metodları ilə, yəni hərbi yolla öz məqsədlərinə çatmaq istəyir. Ona görə də, təbii ki, biz buna cavab verməyə məcburuq. Erməni tərəfinin məqsədi Dağlıq Qarabağın müstəqilliyinə nail olmaq və Azərbaycanı parçalamaq, Azərbaycanı öz ərazisinin bir hissəsindən məhrum etməkdir. Biz, əlbəttə, bununla razılaşa bilmərik və ona görə də problemi danışıqlar yolu ilə həll etməyə səy göstərməklə yanaşı, torpaqlarımızın, ərazimizin müdafiəsi üçün tədbirlər də görürük. Təbii ki, bütün bunlar hərbi əməliyyatlara gətirib çıxarır və həmin əməliyyatlar, təəssüflər olsun, bu gün də davam edir. Lakin bir daha təkrar edirəm ki, biz hərbi əməliyyatların davam etdirilməsini istəmirik, biz məsələnin sülh yolu ilə həllinə tərəfdarıq.

Münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasını təklif etməklə yanaşı, biz silahlı qüvvələrimizi də möhkəmləndirmək üçün tədbirlər görürük. Heç kim düşünməməlidir ki, məsələni dinc vasitələrlə həll etmək istəməyimiz bizim hərbi cəhətdən zəifliyimizin əlamətidir. Yox, biz sadəcə olaraq, müharibə istəmirik. Mən bəyan edirəm ki, əgər erməni tərəfi münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına razı olmasa, təbii ki, bu zaman Azərbaycan erməni silahlı birləşmələrinin işğal etdikləri torpaqları azad etmək və ölkənin ərazi bütövlüyünə, sərhədlərinin toxunulmazlığına, tam suverenliyinə və müstəqilliyinə nail olmaq üçün özünün bütün qüvvə və imkanlarından istifadə edəcəkdir. Bu problemin sülh yolu ilə həll olunmasını təklif edərkən, biz beynəlxalq təşkilatlara – BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasına, ATƏM-ə və onun Minsk qrupuna, başqa beynəlxalq təşkilatlara böyük ümid bəsləyirik. Onlar çox iş görər və əslində bu məsələni həll edə bilərlər. Biz beynəlxalq təşki-

latların sülh prosesində Birləşmiş Krallığın hökumət nümayəndələrinin fəal iştirakına da ümid bəsləyirik.

Mənim Birləşmiş Krallığa səfərimin mühüm yekunlarından biri də odur ki, ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafı üçün yaxşı zəmin yarada bilməklə yanaşı, Azərbaycan haqqında və respublikadakı real vəziyyət barədə, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan müharibəsi ilə əlaqədar yaranmış vəziyyət haqqında, istədiyimiz qədər olmasa da, hər halda, kifayət qədər tam informasiya verə bildik.

Mən Baş Nazir Con Meycoru Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etmişəm. Dəvət qəbul olunmuşdur və biz bu səfərin vaxtını və müddətini razılaşdıracağıq. Mən həmçinin bir çox başqa dövlət rəhbərlərini, habelə Böyük Britaniya parlamentinin üzvlərini də respublikamıza dəvət etmişəm. Biz istəyirik ki, ölkənizin mümkün qədər daha çox nümayəndəsi Azərbaycana gəlsin, çünki bu, ölkəmizdəki vəziyyəti, ilk növbədə, Ermənistanla Azərbaycan arasında gedən müharibə ilə bağlı problemləri obyektiv surətdə təhlil etməyə, obyektiv qiymətləndirməyə imkan verir.

Mən səfərimin yekunlarından son dərəcə razıyam və burada, Birləşmiş Krallıqda bizə göstərilən qonaqpərvərlik üçün minnətdaram. Vətənə yaxşı əhvali-ruhiyyə ilə qayıdıram.

Diqqətinizə görə sağ olun. Əgər suallarınız olarsa, cavab verməyə hazıram.

S u a l (*SÖTA agentliyi*): **Heydər Əliyeviç, Dağlıq Qarabağ barədə Rusiyanın mövqeyini şərh edərsinizmi? Onun mövqeyini necə qiymətləndirirsiniz?**

C a v a b: Rusiya məsələnin sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üçün səylər göstərir. Rusiya özünün vasitəçilik səylərini təklif edir və bunları reallaşdırmaq üçün bir neçə dəfə cəhdlər ol-

muşdur. Görək ki, bir dəfə noyabrın 20-də olmuşdur, o zaman biz hərbi əməliyyatların dayandırılması və erməni silahlı birləşmələrinin işğal edilmiş ərazilərdən çıxarılması haqqında Rusiyanın iştirakı ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sazişin layihəsini almışdıq. Lakin o vaxt bu təşəbbüs reallaşmadı. Xüsusi tapşırıqlar üzrə səfir, Rusiya Prezidentinin şəxsi nümayəndəsi Vladimir Kazimirov Azərbaycandan Ermənistanı gedərkən Azərbaycan ərazisində erməni silahlı qüvvələri tərəfindən atəşə tutuldu. Xarici İşlər nazirinin və hətta Nazirlər Soveti rəhbərliyinin şəxsinə Rusiya rəhbərliyi erməni tərəfinin Rusiya Prezidentinin xüsusi nümayəndəsinə qarşı, əgər belə demək olarsa, etikadan kənar mövqeyi ilə əlaqədar çox kəskin bəyanatla çıxış etdi və üzr istəməyi tələb etdi. Lakin erməni tərəfi bunu etmədi. Beləliklə, həmin danışıq prosesi yarımçıq qaldı. Bununla belə, Rusiya bu gün də məsələni sülh yolu ilə həll etmək üçün səylər göstərir.

S u a l (*«Ekonomist» qəzeti*): **Əgər etiraz etmirsinizsə, neft sənayesi sahəsində iqtisadi əməkdaşlıq barədə bir neçə kəlmə deməyinizi xahiş edirəm. Siz Memorandum imzalandığını dediniz, lakin saziş bağlanıb, ya yox? Bundan əlavə, gələcək boru kəmərinin nəzərdə tutulan marşrutu barədə qərar varmı?**

C a v a b: Mən belə hesab edirəm ki, əgər iki ölkənin rəhbərləri – cənab Con Meycor və mən energetika sahəsində əməkdaşlıq haqqında, o cümlədən də *bp* ilə əməkdaşlıq haqqında Memorandum imzalamışıqsa, bu özlüyündə mühüm faktdır. Bunun arxasınca kommersiya sazişi gəlməlidir, bu, Azərbaycan ilə konsorsium arasında imzalanmalıdır. Konsorsiuma *bp*, AMOKO, «Statoyl», «Pennzoyl», Türkiyə Neft Şirkəti və bir sıra başqa firmalar daxildir. Zənnimcə bu, yaxın vaxtlarda reallaşacaqdır.

O ki qaldı neftin daşınması marşrutuna, görünür, bu məsələ kommersiya sazişinin bağlanması ilə bir vaxtda, ola bilsin, payızda həll ediləcəkdir.

S u a l (*«Balkanı» agentliyi*): **İki sualım var. Birincisi – əgər sazişin ilkin layihəsindən imtina olunmuşsa, indi sıfırdan başlayaraq yeni sazişin hazırlanmasından söhbət gedirmi? İkincisi – Qara dəniz ölkələrinin iqtisadi əməkdaşlığının inkişaf perspektivlərini necə qiymətləndirirsiniz?**

C a v a b: Əvvəla, biz sazişdən imtina etməmişik, o, sadəcə olaraq, yox idi. Danışqlar gedirdi və mövqelər müəyyən dərəcədə aydınlaşmışdı, bunun əsasında da saziş imzalanmalı idi. Biz bütün məsələləri dərinləndirən araşdırmağı zəruri bildik. Nəzərə almalısınız ki, neft Azərbaycan xalqının, Azərbaycan dövlətinin başlıca sərvətidir və təxminən 30 il müddətinə nəzərdə tutulan sazişi imzalamaqdan əvvəl hər şeyi dəfələrlə götür-qoy etmək lazım idi. Biz bunu etməmişdik. Göründüyü kimi, heç nə dəyişməmişdir. Biz sadəcə olaraq, həmin məsələ ilə daha dərinləndirən məşğul olmağdayıq. Qara dəniz ölkələrinin əməkdaşlığına gəldikdə isə biz bu əməkdaşlıqda iştirak edirik və həmin prosesi müsbət qiymətləndiririk.

S u a l (*«European» qəzeti*): **Əgər fikrinizi təhrif etmərsə, Siz dünənki çıxışınızda Azərbaycanın Dağlıq Qarabağın erməni sakinlərinin təhlükəsizliyinə təminat verməyə hazır olduğundan danışdınız. Bu təminatlar barədə hansı tutarlı dəlillər gətirə bilərsiniz?**

C a v a b: Hansı dəlillər? Əgər mən Azərbaycan Prezidenti, dövlət başçısı kimi deyirəmsə ki, dövlət Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat verməyi bütün dünyaya ictimaiyyəti qarşısında öhdəsinə götürürsə, inana bilərsiniz, bu təminatlar veriləcək və yerinə yetiriləcək. Bundan

ötrü əlavə dəlillər lazım deyil. Yeri gəlmişkən, Dağlıq Qarabağ erməniləri 1988-ci ilədək, yəni münaqişə başlanana qədər Azərbaycanın bu bölgəsində çox gözəl yaşayırdılar.

S u a l (*«Muslim nyus» agentliyi*): **Böyük Britaniya Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı münaqişənin aradan qaldırılması üçün vasitəçilik səyləri göstərirmi?**

C a v a b: Biz istərdik ki, Böyük Britaniya problemlərimizin həllində beynəlxalq təşkilatlarda daha fəal iştirak etsin və Birləşmiş Krallıq hökumətinin vasitəçilik səylərini qəbul etməyə hazırıq.

S u a l (*«Pravda» qəzeti*): **Cənab Prezident, Britaniyanın kütləvi informasiya vasitələrində belə xəbərlər, daha doğrusu, belə gümanlar yayılır ki, guya Azərbaycan rəhbərliyi neft sazişinin tam hazırlanması və imzalanması problemini Qərb birliyinin, o cümlədən Böyük Britaniyanın Qarabağ probleminin aradan qaldırılmasına daha yaxından cəlb edilməsi məsələsi ilə bağlayır. Bu iki məsələ arasında həqiqətən, birbaşa əlaqə varmı? Xəzəryanı ölkə kimi, Rusiyanın Xəzər dənizindəki təbii ehtiyatlarının işlənilməsində potensial imkanları necədir?**

C a v a b: Belə birbaşa qarşılıqlı asılılıq yoxdur. Bununla yanaşı, biz belə böyük sazişə gedərkən – axı bu çox uzun müddətə bağlanan sazişdir – ondan, şübhəsiz, Azərbaycana məxsus neft yataqlarının işlənilməsində bizimlə onilliklər ərzində əməkdaşlıq edəcək ölkələrin Azərbaycana həm də siyasi dəstək olmaları üçün istifadə etmək istəyirik. Ona görə yox ki, bu ölkələr respublika üçün nə isə xüsusi bir iş görsünlər, sadəcə olaraq, ona görə ki, həmin ölkələr indi Azərbaycan xalqını və Azərbaycan Respublikasını narahat edən problemin ədalətli həllinə kömək göstərsünlər. Mətbuat konfransında iştirakınıza görə sağ olun, Azərbaycana gəlin!

XOCALI SOYQIRIMI QURBANLARININ AİLƏLƏRİNƏ

Əziz xocalılar! Hörmətli həmvətənlər!

İki il öncə, 26 fevral 1992-ci ildə Xocalı şəhərində dünya misli görünməyən dəhşətli bir vəhşiliyin şahidi oldu. Erməni hərbi quldurları aylarla tam mühasirədə saxlanan Xocalı şəhərini yerlə yeksan etdilər. Köməksiz mülki əhali azğın bir amansızlıqla qətlə yetirildi. Südəmər körpələrə, əlsiz-ayaqsız qocalara, qadınlara, uşaqlara belə, aman verilmədi. Bütövlükdə Azərbaycan xalqına qarşı yönəldilmiş Xocalı soyqırımını öz ağlasığmaz qəddarlığı və qeyri-insani cəza üsulları ilə bəşər tarixində tayı-bərabəri olmayan bir vəhşilik aktıdır. Bu soyqırımını bəşəriyyətə qarşı tarixi bir cinayətdir.

Mənəvi-fiziki itkimiz əvəzolunmaz dərəcədə ağırdır. Təəssüf ki, son altı ildə Azərbaycanın siyasi həyatında mövcud olmuş hərc-mərcliklər, anarxiya, milli taleyimizə biganə siyasi ambisiyalar, hakimiyyət oyunları və siyasi qruplar arasında münaqişələr də həyatımızda baş vermiş bütün faciələrdə az rol oynamamışdır. Nəticədə tariximizə qara səhifələr yazılmış, xalqımızın qəlbinə sağalmaz yaralar vurulmuşdur. Respublikanın hüquq-mühafizə orqanları günahkarların aşkar edilməsi istiqamətində ardıcıl iş aparır. Əmin ola bilərsiniz ki, törədilmiş cinayətin məsuliyyətindən heç kəs yaxa qurtara bilməyəcəkdir.

Dünyada hər şeyin – dərдин də, əzabların da bir sonu var. O cümlədən, məcburən qatıldığımız müharibənin də. Xalqımızı əmin etmək istəyirəm ki, müqəddəs vətənimizin real

müstəqilliyi və torpaqlarımızın düşmən tapdığından tam azad olacağı gün uzaqda deyildir. Hamımızın sıx birliyimizlə biz bu ağır tale sınağından qələbəylə çıxacağıq və hər kəs öz doğma od-ocağına qayıdacaqdır.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə 26 fevral «Xocalı soyqırımı və milli matəm günü» elan olunmuş, bu barədə bütün beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilmişdir. Bu gün ölkəmizin hər yerində Xocalının günahsız qurbanlarının əziz xatirəsi ehtiramla yad edilir. Xocalı soyqırımı qurbanlarının müqəddəs ruhu qarşısında bir daha baş əyir, onların qohumlarına və bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verirəm.

Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 fevral 1994-cü il

AZƏRBAYCAN TELEQRAF AGENTLİYİNİN – AzərTAC-ın KOLLEKTİVİNƏ

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli informasiya mərkəzinin – AzərTAC-ın kollektivini agentliyin yaradılmasının 75 illiyi münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

AzərTAC suveren Azərbaycanın daxili və xarici siyasətinin həm ölkəmizdə, həm də dünya miqyasında təbliğində, Ermənistanın torpaqlarımıza təcavüzünün və xalqımıza qarşı törətdiyi vəhşiliklərin ifşasında, məruz qaldığımız informasiya blokadasının yarılmasında, Azərbaycan həqiqətlərinin geniş yayılmasında müəyyən rol oynayır. Respublikamızda demokratik hüquqi dövlət quruculuğu barədə beynəlxalq miqyasda doğru-düzgün təsəvvür yaratmaq, xalqımıza qarşı aparılan düşmənçilik təbliğatını dəf etmək işində də kollektivinizin xidmətləri qeyd olunmalıdır.

Azərbaycan Teleqraf Agentliyinin 75 illiyi mətbuatımız üçün əlamətdar hadisədir. Kollektivinizə, bütün Azərbaycan jurnalistlərinə xalqımızın və dövlətimizin mənafeyini daha əzmlə qorumaqda, haqq işimizi əsl vətəndaş qeyrəti ilə müdafiə etməkdə, həyatımızın reallıqlarını obyektiv və operativliklə işıqlandırmaqda nailiyyətlər arzulayıram. Hamınıza yeni yaradıcılıq uğurları, xoşbəxtlik, cansağlığı diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 3 mart 1994-cü il

KƏND TƏSƏRRÜFATI PROBLEMLƏRİNİN HƏLLİNƏ HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏ

Prezident sarayı

4 mart 1994-cü il

Hörmətli müşavirə iştirakçıları!

Bu gün respublikamızın kənd təsərrüfatında yaranmış vəziyyətlə əlaqədar çağırılmış müşavirə çox böyük zərurətdən doğan bir hadisədir. Biz bir neçə aydır ki, kənd təsərrüfatı ilə əlaqədar müəyyən tədbirlər keçirmək fikrindəydik. Bu tədbirlər sırasında belə bir müşavirənin keçirilməsi, ayrı-ayrı regionlarda görüşlər, məsləhətləşmələrin aparılması və ümumiyyətlə, kənd təsərrüfatının vəziyyətinin təhlil olunması nəzərdə tutulurdu.

Respublikanın belə ağır vəziyyətdə olması və bizim, şəxsən mənim vaxtımın çox hissəsinin müharibə məsələlərinə həsr edilməsi bu müşavirənin vaxtında keçirilməsinə mane olmuşdur. Şübhəsiz ki, belə bir müşavirə 2-3 ay bundan əvvəl keçirilsəydi və müvafiq tədbirlər görülsəydi, biz daha yaxşı nəticələr əldə etmiş olardıq. Ancaq buna imkan olmadı. Sizə deyə bilərəm ki, elə bu gün də müşavirə ekstremal bir şəraitdə keçirilir. Bu gün bizim mühüm tədbirlərimiz var, onlar çox vaxt aparır. Əlbəttə, bunlarla yanaşı, bugünkü görüşümüzün də keçirilməsinə mən çox çalışdım. Üç saatdan çoxdur ki, biz kənd təsərrüfatı ilə əlaqədar müzakirə aparırıq.

Bildiyiniz kimi, respublikamız ağır iqtisadi-sosial böhran içərisindədir. Respublikanın iqtisadiyyatının və sosial həyatının bütün sahələrini bürüyən bu böhran təəssüf ki, ilbəl dərinləşir, ölkənin həyatına onun mənfi təsiri güclənir. Mən respublikanın bu vəziyyətdə olması barədə öz fikirlərimi dəfələrlə demişəm, təkrara ehtiyac yoxdur. Ancaq qısaca bir də qeyd etmək istəyirəm ki, respublikanın böhran vəziyyətində, müharibə şəraitində olması müstəqil Azərbaycanı həddindən ziyadə ağır vəziyyətə salmışdır. Bunlar hamısı əhalinin həyat tərzinə mənfi təsir edir və ümumiyyətlə, respublikanın bu günü və gələcəyi üçün çox böyük çətinliklər yaradır. Ancaq xalqımız, ictimaiyyət bilməlidir ki, Azərbaycanın daxili imkanları çox böyükdür, böhran vəziyyətindən çıxmaq üçün mümkünatlar da var. Biz bu imkanların hamısını işə salmalı, onlardan səmərəli istifadə etməli və respublikamızı bu ağır vəziyyətdən çıxarmalıyıq.

Məlumdur ki, bu iqtisadi və sosial böhran hələ keçmiş Sovet İttifaqı mövcud olduğu dövrdə gedən mənfi proseslərin məntiqi nəticəsi idi. Sovet İttifaqı dağılandıqdan sonra, Azərbaycan müstəqillik əldə etdiyi dövrdən indiyə qədər respublikanın iqtisadiyyatında düzgün və doğru yolun təyin edilməməsi və iqtisadiyyatla ciddi məşğul olunmaması da bu sahədə xeyli gerilik yaratmışdır. Bütün bunlar həm də Azərbaycanın son illər müharibə şəraitində olmasının nəticəsidir. Əgər iqtisadi və sosial böhran keçmiş Sovet İttifaqının bütün respublikalarına bu və ya digər səviyyədə təsir etmişdirsə, bizim respublikada belə ağır vəziyyətin yaranmasının başqa bir səbəbi də müharibə şəraitidir.

Yenə də qeyd edirəm, vəziyyət ağırdır, çətinidir. Bu da xalqın həyat səviyyəsinin aşağı düşməsinə gətirib çıxarmışdır,

əhalinin kasıblaşmasına səbəb olmuşdur. Ancaq respublikamızın daxili potensialı böyükdür. Bu potensialdan səmərəli istifadə olunsa, vəziyyət tədricən yaxşılaşa bilər və yaxşılaşmalıdır. Azərbaycan bu vəziyyətdən tədricən çıxmağa bilər və çıxmalıdır. Bu vəziyyətdən çıxmaq üçün şübhəsiz ki, birinci növbədə müharibəyə son qoyulmalıdır. Bilirsiniz ki, bu sahədə ciddi addımlar atmışıq. Ancaq bunlar hələ nəticə verməyib, müharibə davam edir. Biz bundan sonra da lazımi tədbirlər görmək əzmindəyik. Müharibə davam edərsə, respublikanın iqtisadiyyatında olan bu vəziyyəti normal hala salmaq çox çətin olacaq.

Bir həqiqəti də hamı bilməlidir ki, müharibə aparan ölkə – dünya təcrübəsində də bu belə olub – iqtisadi çətinliklərə məruz qalır və bu çətinliklərə dözməlidir. Müharibə gedən ölkənin əhalisi də dərk etməlidir ki, əgər respublika müharibə aparırsa və bu müharibə ölkənin suverenliyinin, müstəqilliyinin qorunmasına xidmət edərsə, belə halda hamı bir olmalı və hamı bilməlidir ki, müharibə şəraitində yaşayış sülh dövründəki yaşayışdan fərqlidir. Bu, təbii bir haldır, bunu hər kəs dərk etməlidir.

Ancaq bunlar hamısı o demək deyil ki, biz hər şeyi müharibənin üstünə yığıb, yaxud müharibə ilə bağlayıb iqtisadiyyatda lazımi tədbirlər görməməliyik. Məhz bu mənada kənd təsərrüfatının vəziyyətinin təhlil olunması və yaşadığımız konkret mərhələdə kənd təsərrüfatı sahəsində lazımi tədbirlərin görülməsi zərurəti bizi bu müşavirəyə gətirib çıxarmışdır.

İqtisadiyyatdakı böhrandan danışarkən, şübhəsiz ki, kənd təsərrüfatındakı ağır vəziyyəti unutmaq olmaz. Kənd təsərrüfatı Azərbaycan iqtisadiyyatının böyük bir hissəsidir, demək olar ki, yarısından çoxudur. Əhalinin yarısı, ola bilər ki, yarı-

sından bir qədər azı kənddə yaşayır, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğuldur.

Ona görə də kənd təsərrüfatı Azərbaycan iqtisadiyyatında bir tərəfdən, böyük yer tutur, digər tərəfdən isə iqtisadiyyatımıza həm mənfi, həm də müsbət təsir göstərə bilir. Sənayenin də bir hissəsi, ola bilsin, böyük bir hissəsi kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə bağlı olduğuna görə kənd təsərrüfatının Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün böyük əhəmiyyəti var. Bunu aşkar görürük.

Təəssüf ki, Azərbaycanın böyük kənd təsərrüfatı potensialı son illər ərzində ardı-arası kəsilmədən dağılıbdır. Burada Nikitin 1982-ci ildə kolxoz və sovxozların, kənd təsərrüfatının vəziyyətindən danışdı. Gəlin tək 82-ci ili götürməyək. Həmin ildən sonra, təxminən 85-ci ildən başlayaraq Sovet İttifaqında gedən proseslərin nəticəsində və xüsusən bu proseslərin Azərbaycanda çox əcaib şəkildə həyata keçirilməsi nəticəsində respublikanın kənd təsərrüfatı potensialı dağılıbdır.

Mənə keçən ilin yekunlarına dair rəqəmlər veriblər. Keçən il əldə edilmiş məhsullar az miqdarda olub. Ötən il respublikamız 1 milyon 143 min ton taxıl, 283 min ton pambıq istehsal edibdir. Üzüm istehsalı 410 min tondur, lakin burada nazir dedi ki, 287 min ton üzüm tədarük olunubdur. Bunlar bizim əsas kənd təsərrüfatı məhsullarımızdır. Tütün 47 min ton, digər məhsullar da əvvəlki illərə nisbətən bir neçə dəfə az istehsal edilib. Mən burada cədvələ baxarkən gördüm ki, yalnız çay məhsulu istehsalı əvvəlkinə nisbətən azalmayıb.

Deyin görək, Azərbaycanda nə vaxt 280 min, yaxud 275 min ton pambıq yığılıb təhvil verilmişdir?! Deyin görək, belə şey nə vaxt olub? Yadınızdadırsa bu, 60-cı illərdə olmuşdur. Ondan sonra Azərbaycanda pambıqçılığın inkişafı üçün

çox geniş və səmərəli tədbirlər görülmüş, yeni sahələr istifadəyə verilmiş, təmizlənilib əkin üçün yararlı hala salınmış, su qurğuları yaradılmış, suvarılan sahələr genişləndirilmiş, pambıqçılıq sahəsində təcrübə artırılmış və nəticədə o illərdə pambıq istehsalı sabit olaraq təxminən 800 min ton səviyyəsinə çatdırılmışdır.

Həmin illərdə üzüm istehsalı da sabit olaraq 1,5–1,8 milyon ton idi, taxıl istehsalı 1,5-1,6 milyon ton olurdu. Bəs sonralar nə oldu? Yenə də deyirəm, 1985-ci ildən sonra Sovet İttifaqında gedən düşünülməmiş cürbəcür tədbirlərin Azərbaycanda da həyata keçirilməsi, özü də əcaib şəkildə, zərərli şəkildə həyata keçirilməsi kənd təsərrüfatımızı gətirib bu hala salmışdır. İndi Kənd Təsərrüfatı naziri məlumat verir ki, 150 min hektar üzüm sahəsi məhv edilmişdir. Bir təsəvvür edin, bu, Azərbaycan xalqı üçün necə böyük zərbədir, xəyanət, zərərdir! 150 min hektar üzüm plantasiyalarını dağıdıblar ki, guya onların yerində yem bitkiləri əkəcək, heyvandarlığı inkişaf etdirəcəklər. Bəs indi haradadır o yem bitkiləri? Nə üçün əkilmədi? Yoxsa, Azərbaycanda yem bitkiləri üçün yer qəhət idi? Üzümçülər, ümumiyyətlə, kənd təsərrüfatı sahəsində işləyənlər yaxşı bilirlər ki, bir hektar sahədə üzüm bağı salmaq üçün nə qədər vəsait lazımdır, nə qədər zəhmət çəkmək gərəkdir. 70-ci illərdə Azərbaycanda üzüm sahələrinin hər il 10–15 min hektar artırılması nəticəsində biz ildə 1,5–1,8 milyon ton üzüm istehsal edirdik. İndi Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi yaşaması üçün hansı kənd təsərrüfatı məhsullarını sata bilər? Düənən biz bu məsələni dörd saat müzakirə etmişik. Satılası əsas məhsullar pambıq, şərab məhsulları və bir də tütündür. Başqa heç nə sata bilmərik. Bunlar müstəqil Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sahəsində ixrac imkanlarıdır.

Lakin yadınıza salın, o vaxtlar deyilməyə başladılar ki, nə üçün pambıqçılıq belə geniş miqyasda inkişaf etdirilir. Üstəlik, bir şair də dedi ki, pambıq əkilib-becərilməsi Azərbaycana xəyanətdir. Bir jurnalist burdan, bir artist ordan danışmağa başladı ki, nə üçün üzümçülük bu qədər inkişaf etdirilmişdir. Bəli, Azərbaycana paxıllıq, düşmənçilik edən adamların, xüsusən qonşu ermənilərin Azərbaycanda üzüm istehsalının görünməmiş miqdarda artmasına görə ürəkləri partlayırdı. Çünki Ermənistan dövrü-qədimdən üzümçülük, şərabçılıq ölkəsi olduğu halda, ildə vur-tut 240–250 min ton üzüm istehsal edirdi, Azərbaycanda isə bir necə ilin ərzində üzüm istehsalı 1 milyon tonu ötüb keçmişdi. Əlbəttə ki, onlar buna həm paxıllıq edir, həm də Azərbaycanın iqtisadiyyatını pozmaq, respublikamıza zərbə, ziyan vurmaq üçün cürbəcür təbliğat işləri aparırdılar. Bu təbiidir. Çünki onlar bizə düşməndirlər, Azərbaycan iqtisadiyyatının, xüsusən kənd təsərrüfatının böyük yüksəlişdə olması, sürətlə inkişaf etməsi onların ürəyini partladır.

Bəs Azərbaycanın ziyalıları, bəzi guya qabaqcıl adamları, bəzi guya alimləri, kənd təsərrüfatı alimləri nə etdilər? Azərbaycanı haraya gətirib çıxardılar? Biri başladı çıxış etməyə ki, üzümçülük Azərbaycana zərərdir, biri dedi ki, pambıqçılıq Azərbaycana zərərdir. Azərbaycanda da ağıllı bir adam olmadı ki, bunlara desin, ay kişi, sən şairsən, get şairliyini elə, jurnalisən, get jurnalistliyinlə məşğul ol, artistsən, get artistliyini et, müğənnisən, get mahnını oxu. Axı sən nə bilirsən kənd təsərrüfatı nədir?!

Sonra da başladılar bir-birinə hay verməyə, küy verməyə, qəzetlərdə yazdılar, axırda Azərbaycanın kənd təsərrüfatını batırdılar. Həmin şəxslər heç bir zərər çəkməyiblər, onlar yenə də əmək adamlarının, zəhmət adamlarının, necə deyirlər, qa-

nını sormaqla məşğuldurlar, onların yaşayışında elə bir çətinlik olmayıb. Bilirsiniz ki, üzüm bağlarının salınması nəticəsində əməkçilər nə qədər zəhməthaqqı almışdılar, zənginləşmişdilər. Məsələn, Yardımlı, Lerik rayonlarında hər hektardan 4–5 sentnerdən artıq taxıl almaq mümkün deyildi. Həmin rayonlarda bir neçə min hektar üzüm bağı salmaqla, orada 15–20 min ton üzüm istehsal etməklə, bu rayonların iqtisadiyyatı o illərdə yüksək səviyyəyə qaldırılmışdı. Yaxşı, götürün o bağları kəsin, sonra nə olsun?

150 min hektar üzüm bağı dağılıb. Dağıtmaq asandır, yaratmaq çətindir. O vaxt işləyən adamların yəqin ki, yadındadır, biz o üzüm bağlarını salmaq üçün nə qədər böyük əziyyətlər çəkdik. Tənək çubuqlarını Avropadan, Moldovadan, Krımdan, Bolqarıstandan, Rumıniyadan, Macarıstandan gətirirdik. Onları əkmək üçün adamları öyrətmək lazım idi. Tənəkləri qaldırmaq üçün beton dirəklər, məftillər lazım idi. Nə qədər işlər tələb olunurdu.

Bunlar hamısı aybaay, günbəgün, ilbəil görülməsi işlər idi. Respublikanın kənd adamlarının zəhməti nəticəsində yaranmış ənənələri, mövcud potensialı bir-iki ilin içərisində dağıtdılar. Qorbaçov guya alkoqolizmə qarşı mübarizə aparırdı. Bunun Azərbaycana dəxli var idimi? Ermənilər Azərbaycana xəyanət edərək deyirdilər ki, nə üçün burada bu qədər şərab istehsal olunur?

Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında düşünən adamlar o vaxt bilməli, başa düşməli idilər ki, respublikanın ixrac etdiyi əsas kənd təsərrüfatı məhsulları üzüm, pambıq, tütün və tərəvəz məhsullarıdır. Azərbaycan nə ət, nə süd, nə də yağ istehsal edib ixrac edə bilməz. Çünki bizim iqlimimiz və təbiətimiz buna imkan vermir.

1980-ci illərdə, xüsusilə 80-ci illərin ikinci yarısında və 1990-cı ildə aparılan təbliğat Azərbaycanın kənd təsərrüfatını gətirib bu vəziyyətə saldı. Dünən biz oturub fikirləşirdik. Respublikada cəmi 110 min ton mahlıc var. Bu mahlıc hara, nə qədər getsin, necə satılsın ki, bunun bir hissəsi kənd təsərrüfatımızın ehtiyaclarının təmin olunmasına yönəldilsin, qalan hissəsi isə respublikaya valyuta gətirsin? Amma əvvəlki dövr, ovaxtkı istehsal olsaydı mahlıc bundan dörd dəfə artıq olacaqdı, bu mahlıcı da biz rahat satıb həm kənd təsərrüfatının ehtiyaclarını ödəyə bilər, həm də Azərbaycanın valyuta fonduna xeyir verərdik – respublikanın bu ağır vəziyyətində camaatın yaşayışını təmin edə bilərdik.

Yenə də deyirəm, dağıtmaq böyük ağıl tələb etmir. Dağıdanlar həmişə ağılsızlar, xalqa xəyanət edən adamlar olublar. Onlar o illərdə respublikanın kənd təsərrüfatını dağıdıblar. Amma yaratmaq üçün şübhəsiz ki, səy, iş, xalqa sədaqətlə xidmət etmək lazımdır. Dağılmış şeyləri bərpa etmək daha çətindir. Əgər vaxtilə yeni torpaqları istifadəyə verib üzüm bağları əkirdiksə, yeni bir şey yaradırdıq. Amma indi dağılmış bağlarda yeni bir şey yaratmaq asan deyil. Siz təsəvvür edin, üzüm tənəklərini oradan çıxarmaq üçün nə qədər vəsait sərf etmək lazımdır. Bu qədər də cinayət, xalqa xəyanət etmək olardımı?

Bu xəyanəti törədənlər indi də özlərini qəhrəman hesab edirlər, indi də böyük iddialarla yaşayırlar. Mən üzümçülük, pambıqçılıq haqqında xüsusi danışdım, çünki bunlar Azərbaycanın kənd təsərrüfatının əsas sahələridir. Mən Azərbaycanda uzun müddət işlədiyim dövrdə kənd təsərrüfatımızı lazımi səviyyədə öyrəndiyimə görə, respublikanın mənafeyini başqalarından az müdafiə etmədiyimə görə o vaxt da, bu gün də

belə fikirdəyəm ki, kənd təsərrüfatımızda bu sahələr inkişaf etməlidir. Bundan sonra gərək xalqımız ayrı-ayrı nadanların sözü ilə imkan verməsin ki, həmin sahələr dağılsın, inkişaf etməsin.

Şübhəsiz ki, bu vəzifələrin hamısını bir gündə, bir ayda, bir ildə yerinə yetirmək mümkün deyil. Ancaq biz bu işə başlamalıyıq, bu işi görməliyik və Azərbaycanın böyük kənd təsərrüfatı potensialını hərəkətə gətirməliyik.

İndi bir tərəfdən, müharibə gedirsə və erməni silahlı qüvvələrinin işğal etdiyi rayonlarda ərazilər darmadağın olubsa, bu, müharibənin nəticəsidir. Ancaq kənd təsərrüfatı sahəsini bilməyənlər və bəzən ona qəsdən xəyanət edənlər, bəzən də öz ağılsızlıqları üzündən bu sahəni pis vəziyyətə salanlar – Azərbaycanın ovaxtkı rəhbər adamları kənd təsərrüfatımızı müharibədən çıxmış bir vəziyyətə salmışlar. Biz kənd təsərrüfatını bu vəziyyətdən çıxarmalıyıq.

Respublikamız artıq müstəqil bir ölkədir, dövlətdir. Kənar yerdən bizə nə ət, nə yağ gələcək, nə taxıl məhsulları, nə də başqa şeylər gələcək. Biz öz ərazimizin, təbiətimizin imkanlarından, Allahın respublikamıza, xalqımıza verdiyi bu nemətlərdən səmərəli istifadə edərək xalqımızı yaşatmalıyıq. Sizə qəti deyirəm ki, xalqımızın öz torpağından, iqlimindən, təbiətindən istifadə edərək, rahat və yaxşı maddi səviyyədə yaşaması üçün Allah ölkəmizə hər şey verib. Biz bundan, yenə də deyirəm, səmərəli istifadə etməliyik, bu işi planlı, ardıcıl şəkildə aparmalıyıq. Azərbaycanın kənd təsərrüfatı potensialı bərpa edilməlidir. Torpaqlarımız, hava, su, ərazimiz Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının sürətlə artırılmasına yönəldilməli, istifadə olunmalıdır. Belə hesab edirəm ki, bu

işlər qısa bir müddətdə öz nəticəsini verəcək, Azərbaycan Respublikasının əhalisi öz torpağının bəhrəsini götürüb yaşayacaqdır.

Şübhəsiz ki, bu məqsədlə lazımi tədbirlər görmək lazımdır. Biz bu tədbirləri həyata keçirəcəyik. Bugünkü müşavirəmiz həm bu məsələlərin həll olunmasına, həm də Azərbaycanın ictimai fikrinin bu sahəyə cəlb edilməsinə yönəldilmişdir, eyni zamanda, indiki dövrdə, bu mərhələdə kənd təsərrüfatının cari problemlərinin və həmin sahədə olan vəzifələrin müəyyən olunmasına həsr edilmişdir.

Bu baxımdan nə deyə bilərəm? Şübhəsiz ki, keçən illərə nisbətən, yəni bu illərlə müqayisədə indi vəziyyət ağırdır, çox şeylər çatmır. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq, biz müstəqil bir dövlət kimi, çatışmayan texnikanı özümüz tapmalıyıq. Əvvəllər belə idi ki, çatmayan texnika, gübrə, kənd təsərrüfatı işlərini aparmaq üçün ayrı-ayrı ləvazimat ümumittifaq fondundan gəlirdi. İndi bunların heç biri yoxdur. Müstəqil dövlətik. Respublikamız hər şeyi öz vəsaitimiz hesabına ala bilər – haradansa, hansı ölkədənə almalıyıq, gətirməliyik. Buna görə də şübhəsiz ki, vəziyyət həddindən artıq çətin, ağırdır. Ancaq bu o demək deyil ki, biz heç bir iş görə bilmərik. Xeyr, biz elə bu şəraitdə, bu dövrdə də çox iş görə bilirik.

İndi artıq mart ayıdır. Yaz tarla işləri sürətlə aparılmalı, hər bir təsərrüfat, hər bir rayon öz imkanlarından istifadə etməli, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, başqa nazirliklər, müvafiq orqanlar, Nazirlər Kabineti bu məqsədlə bütün daxili imkanları səfərbərliyə almalıdırlar. Pambıqçılıq rayonlarında səpinə hazırlaşmaq, taxıl əkini sahələrində becərmə işləri aparmaq, yem bitkiləri sahəsində müvafiq işlər görmək lazımdır. Üzüm, meyvə bağlarında, tərəvəz əkini sahələrində lazımi tədbirlər görü-

məlidir. Bir sözlə, bitkiçilik sahəsində indi çox qızgın iş getməlidir.

Dediyim kimi, dünən biz Nazirlər Kabinetinin, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin rəhbərliyi ilə bir neçə saatlıq müzakirələr apararkən çox tələblər qoyulmuşdur: filan qədər gübrə, pestisid, herbisid, texnika lazımdır və s. Mən dünən dedim və indi də təkrar edirəm. Keçmiş dövrlərin əhvali-ruhiyyəsindən uzaqlaşmaq lazımdır. Əvvəllər belə idi: sifarişlər verilir, ümumittifaq fondundan texnika, gübrələr və s. alınır. Təchizat bir qədər gecikəndə hay-küy salırdıq. İndi bunların heç biri yoxdur. Respublikamızda istehsal edilməyən gübrələri, texnikanı alıb gətirmək üçün gərək valyuta verək. Biz dünən müəyyənləşdirdik, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə müəyyən qədər valyuta vəsaiti ayrılıb və o, lazım olan şeyləri alıb gətirməlidir. Ancaq belə qərara gəldik ki, iki-üç ay müddətində nə tələb olunursa, əsas diqqət ona yönəldilməlidir. Sonra nə tələb olunacaqsa, ona ayrıca baxacağıq.

Nikitin burada çıxış edərək dedi ki, ehtiyat hissələrindən başqa, kənardan heç nə gətirmək lazım deyildir. Texnikamız var və həmin ehtiyat hissələrindən istifadə edərək onu işlətmək lazımdır. Mən onu çoxdan tanıyıram, təcrübəli təsərrüfat rəhbəridir, təkcə öz kolxozunun deyil, ümumiyyətlə, Azərbaycan kənd təsərrüfatının vəziyyətini yaxşı bilir. Onun sözlərinə inanıram. Mən dünən Kənd Təsərrüfatı nazirinə dedim və bu gün də təkrar edirəm: keçmişdəki qayda ilə hazırlanmış siyahılar indi heç nəyə yaramır. Hər bir rayonda, təsərrüfatda nəyin olduğunu və bundan necə istifadə etməyin mümkünlüyünü aydınlaşdırmaq lazımdır. Mən ilk növbədə, texnikanı nəzərdə tuturam. Onu təmir edib yararlı hala salmaq lazımdır.

Övvəllər belə idi ki, istənilən qədər texnika, gübrə və s. gətirir, lakin az qala yarısından istifadə etmirdik. Xatirimdədir ki, gübrəni gətirirdik, onu daşıdırmaq bizdən ötrü böyük problemə çevrilirdi. Birtəhər rayonlara çatdırırdıq, orada isə təsərrüfatlara vermək əvəzinə, çox vaxt yolların kənarına tökürdülər. Çünki onun haradan, hansı qiymətə alınmasının fərqi nə varmırdılar. İndi isə vəziyyət başqadır. Ona görə də öz imkanlarımızı ətraflı dəqiqləşdirməli, kənardan isə nə və nə qədər lazımdırsa, onu alıb gətirməliyik. Həm də bunlardan səmərəli istifadə olunmalıdır. Başqa yolumuz yoxdur.

İndi biz müstəqil dövlətlik, iqtisadi imkanlarımız məhduddur. Çünki böhran içərisindəyik, müharibə aparırıq. Müharibə isə bildiyiniz kimi, çox böyük xərc tələb edir. İndi hər şeyi ölçüb-biçməliyik. Rayonların, təsərrüfatların rəhbərləri gərək qənaətcil ailə başçısı kimi fikirləşsənlər ki, təsərrüfat işlərini aparmaq üçün nə lazımdır və onu hansı vəsaitlə almaq mümkündür. Yalnız bu yolla, qənaət və iqtisadi səmərəlilik yolu ilə, təsərrüfatçılıq yolu ilə işləmək lazımdır. Mən qəti fikirdəyəm ki, bunun üçün Azərbaycan Respublikasının hər bir rayonunda, hər bir təsərrüfatında böyük imkanlar var. Bunlardan istifadə olunmalıdır. Kənd təsərrüfatı ilə bağlı bütün sahələrdə çalışan rəhbər işçilərin də əsas vəzifəsi bundan ibarətdir. Biz bu il gərək kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalını ötən ildəkinə nisbətən xeyli artıraraq. Başa düşün, əgər bunu etməsək, ölkənin vəziyyəti daha da ağır olacaqdır.

Heyvandarlıqda da vəziyyət bitkiçilikdən yaxşı deyil, ağırdır. Nəticələr çox narahatedicidir və bunlarla heç cür razılaşmaq olmaz. Hər bir təsərrüfat, rayon rəhbəri, təsərrüfat orqanları heyvandarlıqda vəziyyətin yaxşılaşdırılması barədə ciddi düşünməlidirlər. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, əlaqədar

təşkilatlar bu barədə təsirli tədbirlər görməli, sahənin ehtiyaclarının ödənilməsinə diqqəti artırmalıdır. Aydındır ki, respublikanın daxili imkanları çox məhduddur. Amma buna baxmayaraq, mövcud imkanlardan maksimum səmərə ilə istifadə edilməlidir. Bu barədə geniş danışmaq istəmirəm, tələb edirəm ki, heyvandarlıq məhsullarının artırılması, mal-qaranın sayının çoxaldılması üçün təsirli tədbirlər görülsün və sahənin inkişafına diqqət artırılsın.

Burada kənd təsərrüfatının mövcud problemlərinin həlli ilə əlaqədar bir sıra təkliflər, fikirlər irəli sürüldü. Onlar əsasən kənd təsərrüfatında iqtisadi islahatların keçirilib-keçirilməməsi və yaxud nə vaxt başlanılması ilə əlaqədardır. Mən təəccüb edirəm ki, neçə ildir iqtisadiyyat, o cümlədən kənd təsərrüfatı sahəsində islahatların başlanılması barədə müzakirələr, mübahisələr gedir, fikirlər söylənilir, qərarlar qəbul edilir, ancaq heç bir nəticə yoxdur.

Bəziləri çıxışlarında deyirlər ki, kolxoz, sovxoz sisteminə dəyişiklik etmək lazımdır, bir çoxları isə bunun əleyhinə çıxır. Ancaq bu söhbət nə qədər davam edəcək? Təəccüb edirəm, bir nətiqin çıxışında da deyildi ki, Azərbaycanda bir neçə il bundan əvvəl Torpaq Komitəsi yaradılmışdı, onun sədri Türkiyədən dəvət olunmuşdu. Məqsəd bu idi ki, başqa ölkələrin də təcrübəsini öyrənmək. Ancaq nə bu Torpaq Komitəsi işlədi, nə də onun Türkiyədən dəvət olunmuş sədri bir iş gördü. Əgər bir iş gördü, bunun nəticəsi olmalı idi. Heç bir nəticə yoxdur. Ona görə də mənim əsasım var deyəm ki, o, bir iş görməyib.

İqtisadiyyatla bu qədər ehtiyatsız davranmaq olmaz. Belə münasibət iqtisadiyyatı dağılmış vəziyyətə gətirib çıxarır. Yaxud kolxoz və sovxozlara münasibətdə, fermer təsərrüfat-

larının, icarə prinsiplərinin tətbiq olunması, kiçik müəssisələrin yaradılması sahəsində də lazımi tədbirlər görülməyib.

Biz hansı sistemdə yaşayırıq? Əgər biz müstəqil dövlətiksə, sosialist sistemindən imtina etmişiksə, demək, yeni bir sistem yaratmalıyıq, yoxsa yox? Mən demirəm ki, bu, bir gündə, bir ayda yaransın. Ancaq ötən dövrdə bunu yaratmaq mümkün idi. Bayaq misal çəkdim ki, üzüm bağlarını yaratmaq üçün 5 il vaxt lazım oldu. Bir üzüm tənəyinin məhsul verməsinə də bu qədər vaxt sərf edilməlidir. Amma onu dağıtmaq üçün bir neçə saat tələb olunur. Eləcə də bu sistem 70 il hökm sürüb. Onun müsbət tərəfləri də, mənfi tərəfləri də olub. Ümumi fikir belə olub ki, biz bu sistemdən imtina etməli, bazar iqtisadiyyatına keçməli, iqtisadiyyatın bütün sahələrində, o cümlədən kənd təsərrüfatında islahatlar aparmalıyıq.

Azərbaycan iki ildir ki, müstəqil dövlətdir. O, SSRİ-nin tərkibində olduğu dövrdə də iqtisadi islahatlar prosesi gedib. Bəs kənd təsərrüfatında hansı islahatlar aparılıb? İqtisadi islahatların bu gün hansı nəticələri haqqında danışmaq mümkündür? Heç biri yoxdur. Ancaq danışmaq, yazı-pozu, məqalə, mübahisə, seminar, cürbəcür konfranslar həddən artıq olub. Alimlər orada-burada yığışblar, məruzələr ediblər, amma nəticəsi yoxdur. Nə etməli?

Natiqlərin bəziləri deyirlər ki, müharibə gedən ölkədə kolxoz və sovxozla dəymək olmaz və onu inkişaf etdirmək lazımdır. Bir çoxlarının fikrincə isə şəxsi təsərrüfata keçmək lazımdır. Amma onun yollarını da aydın görmürlər. Bilinmir ki, xüsusi təsərrüfata necə keçmək olar. Hesab edirəm ki, biz artıq sözdən işə keçməliyik. Düzgün başa düşün, bu sistemi dağıtmaq fikrində deyiləm, ancaq kənd təsərrüfatı sahəsində iqtisadi islahatlar yeganə yolumuzdur. Bəs bu islahatları necə, hansı

müddətdə keçirmək lazımdır? Bu barədə düşünmək, proqram yaratmaq lazımdır. İndiki halda biz ortada qalmışıq – nə o yanlıq, nə də bu yanlıq bir iş görülmür. Əgər intizamı möhkəmlətmək üçün inzibati-amirlik üsulu tələb olunursa, o, artıq yoxdur. İqtisadi səmərəlilik prinsiplərini deyirsinizsə, o da tətbiq olunmayıb.

Belə qeyri-müəyyən vəziyyətdə yaşamaq mümkün deyil. Mən konkret heç nə demək istəmirəm. Yeganə bir təcrübə var. Burada Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş Nazirinin birinci müavini Abbasov çıxış edərkən heyvandarlıq sahəsindəki təcrübədən danışdı. Bəli, bu, 1992-ci ilin yazında olub. Çoxlu mübahisələr gedirdi ki, mal-qaranı nə edək. O vaxt biz Naxçıvanda belə qərara gəldik ki, xırdabuynuzlu mal-qaranın hamısı kənd əhalisinə satılsın. Onda da buna etiraz etdilər, dedilər ki, aparıb qonşu dövlətlərdə satacaqlar və s. Belə hallar həqiqətən, baş verdi: mal-qaranı Arazdan İrana keçirib satanlar da oldu. Bunlar ola bilər. Amma siz nəticəyə fikir verin. Naxçıvanda mal-qaranın ümumi sayı artıb, demək, ət istehsalı da çoxalıb. Biz bir şey itirməmişik. Təcrübə öz bəhrəsini verib. Bu o demək deyil ki, bunu hər yerdə tətbiq etmək lazımdır. Mən indi respublikanın Baş Nazir müavini Abbas Abbasovdan soruşuram ki, bu təcrübəni respublikanın hansısa bir rayonunda tətbiq etmək olardımı? Tətbiq ediləməyib.

Y e r d ə n s ə s: Daşkəsən rayonunda tətbiq edilmişdi, lakin hər yerdə ictimai binalar söküldü.

– Harada söküldüyünü deyə bilmərəm. Bəs siz nə üçün buna imkan vermisiniz? Həmin ictimai binaları nə üçün istifadəsiz saxlamışlar? Əgər haradasa bir dəyişiklik, islahat aparılırsa, bunu düşünülmüş şəkildə etmək lazımdır. Yəni konkret

halda fikirləşmək lazımdır ki, həmin binalardan necə istifadə edilməlidir. Dəyişiklikləri, islahatları düşünülmədən apardıqda, əlbəttə, nəticəsi belə olacaqdır. Belə məsələlərin mexanizmini işləyib hazırlamaq lazımdır. Mən belə hesab edirəm ki, bu işdə Nazirlər Kabineti günahkardır. O, 1991-ci ildə də, sonrakı illərdə də bu işləri görməli idi, lakin görməyib.

Ancaq indi biz sadəcə, tənqidlə məşğul ola bilmərik. Ona görə də mən Abbas Abbasova tapşırıram ki, kənd təsərrüfatı sahəsində iqtisadi islahatların keçirilməsi ilə bağlı təkliflərini versin. Bu islahatların keçirilməsi üçün ilk növbədə, komissiya yaradılmalıdır. Həmin komissiyaya təkcə vəzifəli şəxslər deyil, səriştəli adamlar, mütəxəssislər, alimlər, bilavasitə bu sahədə çalışan adamlar daxil olmalıdır. Komissiya kənd təsərrüfatında islahatlar keçirilməsinə dair qısa müddətdə proqram hazırlamalıdır. Həmin proqram bir günlük, bir aylıq olmamalıdır. Biz bilməliyik ki, hər növbəti rübdə nə etməliyik, 1995-ci ilə nə ilə gəlməliyik. Bir sözlə, kənd təsərrüfatında iqtisadi islahatlar həyata keçirilməlidir. Şübhəsiz ki, bu işlər görülərkən güclü kolxoz və sovxoz fəaliyyətini davam etdirməli və bundan ötrü şərait yaradılmalıdır.

Məsələn, Nikitin nə üçün kolxozun tərəfdarıdır? Çünki çox gözəl kolxozu var. Yəqin ki, burada oturanların çoxu onun təsərrüfatı ilə tanışdır. Mən Nikitinə sual verdim ki, İsmayılı rayonunda yenə də rentabelli kolxoz varmı? Dedi ki, yoxdur! Belə çıxır ki, İvanovka kəndi İsmayılı rayonunda elə bir adadır ki, Allah oraya ayrıca sərvətlər bəxş etmişdir, buna görə də onlar yüksək məhsul götürürlər. Bu nə cür olur? Son illərdə respublikada məlum proseslərin getdiyi bir vaxtda, hakimiyyətlərin dəyişdiyi bir vaxtda, kolxozu, sovxozu birinin bəyəndiyi, başqasının bəyənmədiyi, özləri isə heç bir şey etmədiyi

illərdə bu kolxozun üzvləri öz işləri ilə məşğul oldular və yaxşı da yaşayırlar. Hətta indi Nikitin deyir ki, mən təhvil vermək istəyirəm, lakin qəbul etmək istəmirlər: bir belə süd veririk və yenə verəcəyik. Şübhəsiz ki, belə təsərrüfatlar yaşamalıdır. Heç kim də belə təsərrüfatların dağılmasına yol verməz. Mən özüm də qətiyyənlə buna razı deyiləm. Ancaq eyni zamanda, fikirləşməliyik ki, harada nəyimiz var və ondan necə istifadə etməliyik. Yenə də deyirəm: Azərbaycanın təbiəti, iqlim şəraiti, torpağı kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalını artırmaq üçün böyük imkanlar verir.

İmişli rayonunun icra hakimi burada çıxış edərək, Araxın o tayında, İranda olan vəziyyətdən danışdı. Bəli, həmin torpaq, həmin sudur, amma yüksək məhsul götürürlər. Onların çox məhsuldar mal-qarası, iri təsərrüfatları var. Bir sözlə, yaxşı işləyirlər. Necə deyirlər, bir-iki addımlıq yoldur, gedin öyrənin, görün necə işləyirlər. Heç olmasa, onlar kimi işləyin.

Burada qiymətlər barədə də söhbət getdi. Mən bunu cari məsələlər və gələcək üçün də deyirəm. Şübhəsiz ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətlərinə baxılmalıdır. Biz bu barədə dünən müvafiq göstərişlər vermişik. Nazirlər Kabineti öz təkliflərini hazırlamalıdır. Cari ilin vəzifələrini yerinə yetirmək üçün kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətləri elə olmalıdır ki, həmin sahədə işdən əli soyumuş adamları bir daha buraya cəlb etmək mümkün olsun. Güman edirəm ki, biz bu məsələni həll edəcəyik.

İslahatlardan bir-iki il sonra kənd təsərrüfatının vəziyyətinin necə olacağını gələcək göstərəcəkdir. Ancaq bir şey məlumdur: əsrin əvvəlindən indiyədək, daha doğrusu, 20–30-cu illərdən başlayaraq, kənd təsərrüfatında nailiyyətləri nizam-

intizam, bütün sahələrə diqqətin artırılması hesabına əldə etmişik.

Demək olar ki, biz kənd təsərrüfatı sahəsində indiyədək mövcud olan iqtisadi sistem şəraitində yaşayırıq. Ona görə də rayonların, təsərrüfatların, kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan orqanların rəhbərləri ilk növbədə, özlərini nizam-intizama dəvət etməlidirlər. İkincisi isə, bütün kənd təsərrüfatı sahəsində nizam-intizamı, tələbkarlığı, nəzarəti möhkəmləndirərək işi sürətlə aparmalıyıq.

Son illərdə iqtisadiyyat sahəsindəki bəzi proseslərlə əlaqədar adamların, ola bilər çox bir qismi hər şeydən şəxsi mənfəət götürməyə çalışır. Biz, ümumiyyətlə, təşəbbüskarlığa mühüm yer vermişik. Bazar iqtisadiyyatına keçərək sahibkarlığa geniş meydan açmışıq. Xeyli miqdarda kiçik müəssisələr, kooperativlər yaranmışdır, icarədarlar var. Bunların hamısı təbiidir və hamısının inkişaf etməsinə indən belə də qanun-qayda çərçivəsində imkan verməliyik. Ancaq təəssüf ki, bəziləri qayda-qanunu pozaraq və belə bir şəraitdən, nəzarətin olmamasından istifadə edərək, dövlətin, xalqın malını oğurlamaqla, mənim-səməklə öz şəxsi məqsədlərinə nail olurlar, bəzi adamlar qanunsuz yolla varlanırlar. Bütün bunlar isə iqtisadiyyatımızın, o cümlədən kənd təsərrüfatının geriləməsinə və əhalinin bir hissəsinin həddindən artıq yoxsullaşmasına gətirib çıxarır.

Biz bununla razılaşa bilmərik. Hüquq-mühafizə orqanları, maliyyə orqanları, vergi sistemi və bu sahələrlə məşğul olan bütün başqa orqanlar belə mənfə halların qarşısını almalıdırlar. Çünki bu mənfə hallar bir tərəfdən, iqtisadiyyatımızın dağılmasına şərait yaradır, ikinci tərəfdən isə əhali, kütlələr içərisində narazılıq və iş etinasızlıq əmələ gətirir. Ona görə də indi artmaqda olan belə mənfə hallara qarşı mübarizəni kəskinləş-

dirmək lazımdır. Rayonların, kənd təsərrüfatı orqanlarının, təsərrüfatların rəhbərləri bu işdə nümunə göstərməli və özləri də belə hərəkətlərə yol verməməlidirlər.

Bizə çox siqnallar gəlir ki, bu işlərə nəzarət etməli olan adamlar özləri cürbəcür əyri yollarla dövlət əmlakını, xalq malını dağıtmağa, mənimsəməyə çalışırlar və bütün bunlar ümumi işimizə zərbə vurur. Bir də təkrar edirəm: indiyədək yaşadığımız dövrün təcrübəsinə əsaslanaraq deyə bilərəm ki, nizam-intizamı möhkəmləndirməklə kənd təsərrüfatında müvəffəqiyyətlərə nail olmaq və mövcud imkanlardan istifadə edərək, yaz tarla işlərini, ümumiyyətlə, kənd təsərrüfatı işlərini uğurla aparmaq, yaxşı nəticələr qazanmaq olar. Bunu hamınızdan tələb edirəm.

Burada çıxış edənlərin bəziləri respublikadakı mövcud ictimai-siyasi vəziyyətə toxundular. Mən bu barədə geniş danışmaq fikrində deyiləm. Ancaq həmin çıxışlarla əlaqədar bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Qeyd etdiyim kimi, respublikamız ağır sosial-iqtisadi böhran içərisindədir. Azərbaycan müharibə aparır. Son illərdə ordumuz lazımi səviyyədə yaranmadığına, torpaqlarımızın müdafiəsi kifayət dərəcədə təşkil edilmədiyinə görə Azərbaycan ərazisinin bir qismi işğal edilmişdir və biz indi həmin torpaqların geri qaytarılması, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təmin olunması üçün tədbirlər görürük.

Belə bir şəraitdə Azərbaycanda bütün başqa dövrlərdən fərqli olaraq, daxili ictimai-siyasi sabitlik, cəmiyyətin bütün təbəqələrinin həmrəyliyi, birliyi əsas şərtidir. Ancaq təəssüf ki, bəzi qruplar, qüvvələr şəxsi siyasi hikkələrini həyata keçirmək, öz niyyətlərinə nail olmaq üçün, vəzifə, hakimiyyət hərisliyi azarına tutulduqlarına görə cürbəcür çirkin əməllərə yol verir və daxili sabitliyi pozmağa çalışırlar. Biz elan etmişik, respub-

likamız demokratiya yolu ilə gedir. Bütün vətəndaşların azadlığı təmin olunmuşdur. Keçmiş dövrlərdən fərqli olaraq, hər kəs öz sözünü, fikrini açıq demək imkanına malikdir. Siyasi dünyagörüşünə, öz şəxsi fikrinə görə heç kim təqib edilmir, cəzalandırılmır. Bir sözlə, respublikada bütün azadlıqlar elan olunmuşdur.

Ancaq bu şəraitdə, demokratiya, siyasi plüralizm şəraitində həmin azadlıqlardan doğru və düzgün istifadə etmək lazımdır. Təəssüf ki, belə bir şəraitdə bəzi qüvvələr təxribata əl atır, da-xildə ictimai-siyasi vəziyyəti pozmaq istəyirlər. Hətta son vaxtlar inzibati orqanlarımızın aldıkları bəzi məlumatlar göstərir ki, yenə də dövlət orqanlarına, iqtidara qarşı cürbəcür hərəkətlər etmək, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmaq fikrinə düşürlər. Bütün bunlar isə həm müdafiə qüvvələrimizi zəiflədir, həm də iqtisadiyyatda yaranmış ağır vəziyyətdən çıxmağımıza çox böyük maneə törədir.

Ona görə də demək istəyirəm ki, bizdə bütün partiyalar, mətbuat azaddır, Azərbaycanda insanların bütün azadlıqları təmin olunmuşdur və olunacaqdır. Azərbaycan dövlət quruculuğunda, cəmiyyətdə, iqtisadiyyatda demokratiya, siyasi plüralizm, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedəcəkdir. Ancaq bu yolla getmək üçün imkan vermək lazımdır ki, həmin tədbirlər həyata keçirilsin. Bundan ötrü bütün siyasi qüvvələr birləşməlidir. Onların hər biri bu yolla irəliləmək üçün öz töhfəsini verməli, səyini, xidmətini göstərməlidir.

Mən bir daha bəyan edirəm ki, biz bu yoldan dönməyəcəyik, təxribatçılara, böhtançılara çirkin məqsədlərlə hakimiyyət uğrunda mübarizə ilə məşğul olan qüvvələrə qarşı lazımi tədbirlər görəcəyik. Heç kim güman etməsin ki, onlar hansı yollarla nəyə isə nail ola bilərlər. Heç bir yolla nail ola bilməzlər!

Azərbaycan dövlətinin gücü, Konstitusiyasına əsasən özünü qorumaq hüququ var, biz bu hüquqları qoruyacağıq və mən Prezident kimi, həm hər bir vətəndaşın azadlığının, həm də cəmiyyətdə ictimai-siyasi sabitliyin və dövlətin möhkəmliyinin təminatçısıyam. Adını çəkdiyim qüvvələr böhtançılıqla heç bir şeyə nail ola bilməzlər.

İki-üç gün bundan əvvəl televiziya ilə xəbər verdilər ki, Xalq Cəbhəsinin binasının zirzəmisində nə qədər hərbi sursat tapılmışdır. Bu, konkret faktdır. Əgər bu sursatı orada gizlətmisə, heç olmasa etiraf etsinlər, üzr istəsinlər. Lakin bunun əvəzində xarici informasiya vasitələrinə məlumat verməklə ki, guya 100–150 adam tutulmuşdur, bununla nəyə nail olmaq istəyirlər? Hansı xarici agentlik gəlib burada bizim dövlətimizin işinə qarışacaq? Kimin nə ixtiyarı var?

Şübhəsiz ki, cinayətkarlar tutulmalıdır. Ancaq mən yenə də hamını vətəndaş həmrəyliyinə, insani münasibətlərə dəvət edirəm. Bəsdir, bəd hərəkətlərdən əl çəkmək lazımdır. Yenə də bəzi qruplar orada-burada yığışırlar, bir tərəfdən də Mütəllibovun sorağı gəlir. Mütəllibovun Azərbaycan haqqında düşünməyə nə kimi mənəvi hüququ var? O, Azərbaycana xəyanət etmişdir. 20 Yanvar faciəsi məsələsinə Milli Məclisdə baxılacaq və mən güman edirəm ki, Milli Məclis bu barədə öz fikrini deyəcəkdir. Yaxud da başqa qruplar, o qruplar ki, hakimiyyətdə olduqları bir il ərzində Azərbaycanın iqtisadiyyatını dağıtdılar, indi onlar hansı mənəvi hüquqla danışirlər? Qoy siyasi fəaliyyətlərini davam etdirsinlər, heç kim onlara məhdudiyyət qoymur: qəzet nəşr etsinlər, iclas keçirsinlər – onlara mane olan yoxdur. Lakin təxribatla məşğul olmasınlar və biz buna yol verməyəcəyik. Ona görə də mən bu gün bəyan edirəm: Azərbaycan Respublikasının daxili ictimai-siyasi vəziyyəti

yəti sabitdir və sabit olacaq. Heç bir qrup, heç bir qüvvə bu sabitliyi poza bilməyəcək və hər hansı bir tərəfdən bunu pozmağa səy göstərilərsə, belə hərəkətlərin qarşısını almağa qadirik və alacağıq.

Respublikamızın ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün lazımı tədbirlər görürük. Sizə məlumdur ki, mən son vaxtlar xarici ölkələrdə – Türkiyədə və İngiltərədə olarkən həm mətbuatda, həm də dövlət başçıları ilə görüşlərdə demişəm ki, Azərbaycan müharibənin sülh yolu ilə qurtarmasına tərəfdardır. Bu bizim səmimi prinsipimizdir və onu müxtəlif dairələrdə, səviyyələrdə bəyan etmişik. Biz beynəlxalq təşkilatların imkanlarından istifadə etməyə çalışırıq. ATƏM-in Minsk qrupunun böyük bir heyəti respublikamıza gəlmişdir. Mən Minsk qrupunun yeni sədri, çox təcrübəli diplomat Yan Eliasson ilə görüşərək danışıqlar aparmışam. Onunla birlikdə gələn qrup Dağlıq Qarabağda da olmuşdur. Ermənistana da gedəcəkdir. Qayıtdıqdan sonra mən onlarla yenə görüşəcəyəm. Biz başqa vasitələrdən də istifadə edirik. Rusiya bu problemin sülh yolu ilə həll edilməsi barədə təkliflərini vermişdir. Biz bunları da rədd etməmişik. Əgər səmərəli olarsa, həmin təkliflərdən də istifadə etmək fikrindəyik. Ancaq mən hər yerdə demişəm və bu gün də deyirəm ki, yalnız bir şərtlə, Azərbaycanın müstəqilliyi toxunulmazdır, onun ərazi bütövlüyü təmin olunmalıdır və erməni silahlı qüvvələri işğal edilmiş torpaqlarımızdan dərhal çıxarılmalıdır. Başqa yol ola bilməz.

Bildiyiniz kimi, Müdafiə nazirimiz fevralın 18-də Ermənistanın və Rusiyanın Müdafiə nazirləri ilə görüşmüş və atəşin kəsilməsi haqqında razılıq əldə olunmuşdur. Biz bunu təmin etdik. Lakin erməni silahlı qüvvələri dünən Füzuli rayonunun ərazisində güclü hücumla keçdi və qanlı döyüşlər oldu. Ordu-

muz öz mövqelərini etibarlı müdafiə edərək düşməyə güclü zərbə vurdu. Lakin atəşkəs haqqında sazişi pozan ermənilər həmişəki kimi, tələsik hay-küy qaldıraraq, guya Azərbaycan Ordusunun hücumu keçməsi barədə car çəkmişlər. Rusiya televiziyaşının «Vesti» proqramı da dərhal bu məlumatı yaymışdır. Şübhəsiz, bu bizim təbliğatımızın zəifliyidir. Bəla burasındadır ki, Xalq Cəbhəsinin də təbliğatı ermənilərin təbliğatı ilə eynidir. Onlar ermənilərdən yalnız bir şeyi – təbliğat sahəsində çevikliyi əxz etmişlər. Kiməsə bir balaca toxunan olsa, «Vesti» bu barədə də dərhal xəbər verir.

Bir daha təkrar edirəm: dünən «Vesti» proqramında xəbər verilmişdir ki, guya Azərbaycan tərəfi hücumu keçmişdir. Bunu eşidərkən mən məsələni araşdırdım və bəyan edirəm ki, Azərbaycan əsgərləri heç bir istiqamətdə hücumu keçməmişlər. Erməni silahlı qüvvələri atəşkəs müddətindən istifadə edərək hücumu keçmişlər. Azərbaycan Ordusunun hissələri Füzuli istiqamətində düşməyə layiqli müqavimət göstərərək, onun bir neçə zirehli texnikasını, çoxlu canlı qüvvəsini məhv etmişdir. Şübhəsiz ki, bizim tərəfdən də itki var. Mən bu gün səhər də həmin məsələlərlə məşğul olmuşam və göstəriş vermişəm ki, müdafiə qüvvələrimiz öz mövqelərində sayıq dayansın. Ola bilər ki, ermənilər fitnəkarlıq məqsədilə hücumu keçmiş və öz əməllərini bizim üstümüə atmışlar. Ona görə də Minsk qrupunun rəhbəri Dağlıq Qarabağdan qayıdanda bu barədə onunla danışacağam.

Biz belə ağır şəraitdə işləyirik. Bir tərəfdən, hər gün Ermənistanın fitnəkarlıqları ilə qarşılaşır, digər tərəfdən isə daxildəki təxribatçıların əməllərinin şahidi oluruq. Ancaq heç kim narahat olmasın. Biz hər bir sahədə – həm müdafiə sahəsində, həm də respublikanın daxili vəziyyəti ilə bağlı dövlət struktur-

larını idarə edirik və bundan sonra da idarə edəcəyik. Ordumuz Azərbaycan torpaqlarını qorumağa qadirdir və bundan sonra daha da etibarlı qoruyacaqdır. Əminəm ki, əgər ermənilər bu məsələnin sülh yolu ilə həllinə getməsələr, biz öz ədalətli müharibəmizi davam etdirəcəyik.

Bunların hamısını təmin etmək üçün kənd təsərrüfatı işçilərindən, kənd əhalisindən, bu sahədə çalışan bütün məsul şəxslərdən daha səmərəli işləmək tələb olunur. Müşavirəni yekunlaşdıraraq hamınıza müraciət edir, sizi səmərəli işləməyə, milli həmrəyliyə, milli birliyə dəvət edirəm. İndi bizim bir məqsədimiz var – respublikamızın ərazi bütövlüyünü təmin etmək, qəsbkarları işğal olunmuş torpaqlardan çıxarmaq, respublikamızı iqtisadi-sosial böhrandan qurtarmaq. Bu məqsədlərin həyata keçirilməsi yolunda mən bir Prezident kimi, bütün qüvvələrlə əməkdaşlıq etməyə hazıram və hamınızı bu əməkdaşlığa, vətənpərvərliyə, vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməyə dəvət edirəm.

Hamınıza cansağlığı arzu edirəm və ümidvaram ki, bu il kənd təsərrüfatı sahəsində dönüş yaranacaqdır.

**ÇİN XALQ RESPUBLİKASINA
RƏSMİ SƏFƏR ZAMANI MƏTBUAT
KONFRANSINDA BƏYANAT**

Pekin

8 mart 1994-cü il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

İkinci gündür ki, biz Pekindəyik. Mən buraya dövlət səviyyəsində rəsmi görüşə Çin Xalq Respublikası Sədrinin dəvəti ilə gəlmişəm. Mənimlə birlikdə Azərbaycan nümayəndələrinin böyük bir qrupu da gəlmişdir. Çin rəhbərliyi ilə kifayət qədər səmərəli görüşlərimiz olmuşdur. Dünən rəsmi qarşılanma mərasimi oldu və Çin Xalq Respublikasının Sədri cənab Tsyan Tseminlə danışıqlar aparıldı. Bu danışıqlar bir sıra sənədlərin imzalanması ilə başa çatdı. İkitərəfli münasibətlərə dair məsələlər barəsində biz Çin Xalq Respublikasının Sədri ilə ətraflı fikir mübadiləsi etdik. Belə bir yekdil qənaətə gəldik ki, Çin ilə Azərbaycan arasında münasibətlər hərtərəfli şəkildə və daha müvəffəqiyyətlə inkişaf etdirilməlidir. Ticarət, iqtisadiyyat, elm, mədəniyyət, turizm sahəsində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi imkanları əldə olunmuş razılaşma nəticəsində imzaladığımız sənədlərdə əksini tapmışdır. Biz beynəlxalq vəziyyətin aktual məsələləri barəsində də fikir mübadiləsi etdik. Çin Xalq Respublikasının öz beynəlxalq siyasətində tutduğu mövqeyinin, xüsusən istiqlaliyyət qazanmış və müstəqil

inkışaf yoluna qədəm qoymuş ölkələrin müqəddəratı ilə bağlı mövqeyinin bizim üçün çox böyük əhəmiyyəti var.

Biz bu məsələdə və dövlətlərin ərazi bütövlüyü, sərhədlərin pozulmazlığı, suverenlik, istiqlaliyyət məsələlərində mövqe və baxışlarımızın tamamilə uyğun gəldiyini aşkara çıxardıq. Mən Azərbaycanın həyatı və indiki vəziyyəti haqqında Çin Xalq Respublikasının Sədrinə müfəssəl məlumat vermək imkanına malik oldum. Mən təxminən altı ildən bəri Azərbaycanla Ermənistan arasında gedən müharibə barəsində, uydurma «Qarabağ münaqişəsi» barəsində və hərbi əməliyyatları dayandırmaq, müharibəyə son qoymaq və məsələni danışıqlar yolu ilə, sülh və razılıq əldə olunması yolu ilə həll etmək cəhdlərimiz barədə ətraflı məlumat verdim.

Bu gün Dövlət Şurasının Baş Naziri cənab Li Penlə görüşdük. Çin Xalq Respublikasının Sədri ilə fikir mübadiləsi etdiyimiz bütün məsələlər cənab Li Penlə söhbətimizin mövzusunə çevrildi. Biz bir daha yəqin etdik ki, beynəlxalq və ümumən daxili siyasətdə Çin Xalq Respublikası rəhbərliyinin mövqeyi yekdil, sabitdir. Söhbətlərimizdə biz Çin Xalq Respublikasında uzun illər ərzində həyata keçirilmiş iqtisadi islahatlara maraq göstərdik, bu gün bizdə buna maraq var. İstər Çin Xalq Respublikasının Sədri ilə, istərsə də Baş Naziri ilə söhbətlərimizdə həmin məsələlərə böyük diqqət yetirildi. Bu gün isə islahatlar üzrə nazirlə görüşdük. Biz onunla iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi məsələləri barəsində ətraflı fikir mübadiləsi apardıq.

Bildiyiniz kimi, səfərimiz davam edir. Hələ sabah Pekində görüşlər olacaq, sonra isə biz Şanxaya gedəcəyik. Yeri gəlmişkən deyim ki, Şanxay şəhərinə getmək təklifini dünən bizimlə görüş zamanı Tsyen Tsəmin irəli sürmüşdür.

Səfərimizin ilkin yekunları haqqında demək olar ki, biz razıyıq. Qeyd etdiyim kimi, çox faydalı, maraqlı söhbət və danışıqlarımız oldu. Biz – Çin Xalq Respublikasının Sədri və mən ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın prinsipləri haqqında Bəyannamə imzaladıq. Dövlətlərarası əlaqələrə dair daha 7 sənəd imzalandı. Bu sənədlər Çin ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin gələcək inkişafını müəyyənləşdirir. Bu da əhəmiyyətlidir ki, biz ölkəmizdə, bütövlükdə bölgəmizdə vəziyyət barəsində respublikamıza qarşı erməni təcavüzü nəticəsində Ermənistanla Azərbaycan arasında gedən müharibə barəsində və bölgəmizə aid bir çox digər məsələlər barəsində Çin Xalq Respublikasının rəhbərliyinə məlumat verə bildik.

Bu, mühüm yekundur ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Çin Xalq Respublikasına ilk səfəri baş tutmuş, iki ölkənin ali rəhbərliyi səviyyəsində səmimi münasibətlər bərpa edilmiş və bölgədə vəziyyət barədə Çin rəhbərliyinə məlumat vermək mümkün olmuşdur. Nəzərə almaq lazımdır ki, Çinin bölgəmizdən çox uzaqda yerləşməsi informasiyanın dolğun və hərtərəfli olmasını tələb edir.

Azərbaycan gənc müstəqil dövlətdir, öz tarixinin çətin mərhələsini yaşayır. Buna görə də çox vacibdir ki, Azərbaycanla Çin kimi böyük dövlətlər arasında yüksək səviyyədə əlaqələr yaradılmış və münasibətlərimizin daha da müvəffəqiyyətlə inkişaf etməsi üçün perspektiv açılmışdır. Biz buna böyük əhəmiyyət veririk, çünki Çin Xalq Respublikası dünya iqtisadi sistemində mühüm yer tutur, beynəlxalq həyatda və dünya siyasətində böyük nüfuza malikdir, BMT Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvüdür.

Sizə Azərbaycanda vəziyyət barəsində, ölkəmizdə görülən tədbirlər, respublikanın qarşısında duran problemlərin həlli

barəsində, o cümlədən Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü və uydurma «Qarabağ problemi» barəsində qısaca məlumat vermək istərdim.

Azərbaycan öz istiqlaliyyətini Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra əldə etmişdir. Müstəqil dövlət olmaq arzusu təxminən 200 il çar Rusiya imperiyası tərkibində, sonra da Sovet İttifaqının tərkibində olmuş xalqımızda həmişə yaşamışdır. Hər hansı bir xalq kimi, Azərbaycan xalqı da həmişə azadlığa və istiqlaliyyətə can atmışdır. Odur ki, istiqlaliyyətin əldə edilməsi onun üçün çox mühüm tarixi hadisəyə çevrilmişdir. Bununla bərabər, müstəqil Azərbaycanın qarşısına təbii olaraq, sosial-iqtisadi inkişaf, tam suverenliyin, müstəqilliyin, dövlətçiliyin bərqərar edilməsi ilə, dünya birliyində bərqərar olmaqla bağlı çox mürəkkəb problemlər çıxmışdır. Bütün bu məsələlər ötən iki il ərzində Azərbaycanda mürəkkəb daxili siyasi vəziyyətdə və Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzlə əlaqədar, təbii olaraq, mürəkkəb şəraitdə həll edilmişdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatı dərin böhran keçirir. Əlbəttə, bu böhran xalqın həyat səviyyəsinə, rifahına çox mənfi təsir göstərir. Böhran keçmiş Sovet İttifaqında son illər ərzində getmiş, proseslərdən yaranmış və təbii olaraq, təkcə Azərbaycan üçün deyil, keçmiş Sovet İttifaqının indi müstəqil dövlətlərə çevrilən, demək olar, bütün respublikaları üçün səciyyəvidir. Dedi-yim kimi, bu böhran Azərbaycanda bir də ona görə dərinləşir ki, Azərbaycan Ermənistan Respublikası tərəfindən təcavüz nəticəsində müharibə vəziyyətindədir. Uydurma «Dağlıq Qarabağ problemi» ilə əlaqədar təxminən altı il bundan əvvəl yaranmış hərbi münaqişə çox geniş miqyas almış və ona gətirib çıxarmışdır ki, erməni silahlı birləşmələri hazırda Azərbaycan ərazisinin, demək olar, 20 faizini işğal etmişdir. İşğal edilmiş

rayonların 1 milyon nəfərdən çox sakini qaçqına çevrilmiş, öz ev-eşiyindən, var-dövlətindən məhrum olmuş, indi Azərbaycanın digər bölgələrində yerləşdirilmişlər. Onlar ağır vəziyyətdədirlər.

Təəssüf ki, son illər Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyət də sabit olmamışdır. Ermənistanla müharibə və müxtəlif siyasi qrupların hakimiyyət uğrunda mübarizəsi respublikada hakimiyyətin dəyişməsinə gətirib çıxarmışdır. Belə mürəkkəb vəziyyət axırıncı dəfə ötən ilin yayında yaranmış və onda Azərbaycan vətəndaş müharibəsi həddində olmuşdur. Lakin bu prosesləri, zənnimizcə, dəf etmək mümkündür. İndi ölkədə daxili siyasi və ictimai-siyasi vəziyyət sabit, normaldır. Lakin bütün bunlar Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətinə öz mənfi təsirini göstərməyə bilməzdi və əlavə çətinliklər yaratmaya bilməzdi.

Azərbaycanda daxili siyasət sahəsində hazırda demokratik hüquqi dövlət quruculuğu prosesi gedir. Azərbaycanda bütövlükdə demokratiyanın, siyasi plüralizmin, çoxpartiyalı sistemin inkişafı üçün, insan hüquqlarının müdafiəsi, şəxsiyyət azadlıqlarının, vicdan, dini etiqad azadlığının, sahibkarlıq, təşəbbüskarlıq azadlığının təmin edilməsi üçün əlverişli şərait yaranmışdır. Müstəqil Azərbaycan dövləti, sözün tam mənasında, azadlıq və demokratiya prinsipləri əsasında demokratik cəmiyyət qurur.

Hazırda respublikada 40-dək siyasi partiya – onlar sərbəst fəaliyyət göstərirlər – 600-dən çox qəzet qeydə alınmışdır. 7 milyon əhalisi olan Azərbaycan kimi kiçik bir ölkə üçün bu, kifayət qədər böyük rəqəmdir. Əlbəttə, partiyalar da, mətbuat da öz fikirlərini azad ifadə etmək hüququna malikdir. Bəzi partiyalar və mətbu orqanları müxalifətdədir və bu möv-

qelərdən çıxış edirlər. Bütün bunlar respublikamızın demokratik inkişafı üçün tam sərbəstlik və azadlıq olduğuna dəlalətdir.

Azərbaycan çoxmillətli dövlətdir. Onun bütün vətəndaşları milli mənsubiyyətindən, dini etiqadından və siyasi əqidələrindən asılı olmayaraq, bərabər hüquqlara malikdirlər. Hər bir Azərbaycan vətəndaşının özünü azad və bərabərhüquqlu hiss etməsi üçün ən əlverişli şərait yaradılır.

Öz xarici siyasətində Azərbaycan dünyanın bütün ölkələri ilə bərabərhüquqlu münasibətlərin inkişaf etdirilməsi prinsiplərini əsas tutur. Biz artıq bir sıra dövlətlərlə diplomatik münasibətlərə malikik. Respublika Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvüdür, bir çox beynəlxalq təşkilatlara daxildir, beynəlxalq həyatda yaxından iştirak etmək və dünya birliyində layiqli yer tutmaq niyyətindədir. Bizim buraya, Çinə gəlməyimiz, ölkələrimiz arasında imzalanmış sənədlər Azərbaycanın bütün dünya ölkələri ilə əlaqələr yaratmağa çalışdığına konkret sübutdur: Bu prinsip Çin ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin gələcək inkişafının əsasını təşkil etmişdir.

Ermənistanın respublikamıza hərbi təcavüzü ilə bağlı müharibə Azərbaycan üçün ağır problemdir. Ermənistan bu müharibəyə Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini – Dağlıq Qarabağı qoparmaq və onu Ermənistana birləşdirmək məqsədilə başlamışdır. Müharibə bütövlükdə bölgəmizdə vəziyyəti mürəkkəbləşdirmiş, Azərbaycan və Ermənistan xalqını böyük müsibətlərə düşür etmişdir. Təəssüf ki, hərbi əməliyyatlar indi də davam edir, adamlar həlak olur, qan tökülür. Bu, təkrar edirəm, Azərbaycan Respublikası üçün ən ağır amildir.

Azərbaycan müharibə istəmir və hərbi əməliyyatların dayandırılmasına, məsələnin ancaq sülh yolu ilə həll edilməsinə çalışır. Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərindən erməni silahlı

birləşmələrinin qeyd-şərtsiz çıxarılması, respublikamızın ərazi bütövlüyünün, sərhədlərinin toxunulmazlığının təmin olunması ən mühüm, daha doğrusu, labüd şərtidir. Təəssüflər olsun ki, bəzi dairələrdə, dünyanın bəzi ölkələrində bu münaqişəni Dağlıq Qarabağda yaşayan erməni əhalisinin guya muxtariyyət almaq cəhdi ilə bağlayırlar. Bu, həqiqətə uyğun deyildir və belə fikir, görünür, bəzi yerlərdə fəal erməni təbliğatı və dünya ictimaiyyətinə yalan məlumat verilməsi nəticəsində yaranmışdır. Erməni əhalisi Dağlıq Qarabağda muxtariyyətə malik idi, yəni bu bölgə Azərbaycanın tərkibində təxminən 70 il muxtar vilayət kimi mövcud olmuşdur. Orada əhalinin təqribən 70 faizini ermənilərin, 30 faizini isə azərbaycanlıların təşkil etdiklərini nəzərə alaraq, Dağlıq Qarabağ muxtar vilayət statusu verilmişdir. Bu münaqişə ona görə yaranmamışdır ki, muxtariyyət yox idi, əksinə, ona görə yaranmışdır ki, Ermənistan Respublikasında və Dağlıq Qarabağda müəyyən dairələr Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirməyə can atırdılar. Təbii ki, Azərbaycan öz ərazisinin bir hissəsinin qoparılıb digər respublikaya birləşdirilməsi ilə razılaşa bilməzdi. Münaqişənin yaranmasına səbəb də məhz bu olmuşdur.

Biz onu əsas tuturuq ki, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü tamamilə təmin edilməlidir. Özgə ərazisinə iddiamız yoxdur, hərçənd tarixən bunun üçün əsas var. Lakin öz torpağımızı heç vaxt heç kəsə verməyəcəyik. Biz hərbi əməliyyatların dayandırılmasına və Ermənistanla Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərin dinc yolla, danışıqlar yolu ilə nizama salınmasına çalışırıq və əlbəttə, əmin edirik ki, Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin təhlükəsizliyinə və hüquqlarına Azərbaycan Konstitusiyası ilə və respublikanın dövlət orqanları tərəfindən təminat verilir. İşğal edilmiş ərazi-

lərdən erməni silahlı birləşmələrinin qeyd-şərtsiz çıxarılması təklifi qəbul olunarsa, Azərbaycan tərəfi Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinə də baxa bilər.

Biz bütün məsələləri beynəlxalq təşkilatların – Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, BMT Təhlükəsizlik Şurasının, ATƏM-in, bu problemin həlli üçün ATƏM-in tərkibində xüsusi olaraq yaradılmış Minsk qrupunun köməyi ilə həll etməyə çalışırıq. Məlumdur ki, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası bu məsələyə dəfələrlə baxmış və Azərbaycanın işğal olunmuş rayonlarından erməni silahlı birləşmələrinin qeyd-şərtsiz çıxarılması haqqında 4 qətnamə qəbul etmişdir. Lakin erməni tərəfi bu qətnamələrə tam etinasızlıq göstərir.

ATƏM-in və xüsusən onun Minsk qrupunun bu istiqamətdə fəaliyyəti də indiyədək heç bir nəticə verməmişdir. Halbuki istər ATƏM, istərsə də Minsk qrupu dəfələrlə qərarlar qəbul etmiş, Azərbaycanın işğal olunmuş rayonlarından erməni qoşunlarının çıxarılmasına dair hətta xüsusi cədvəllər tərtib etmişdir. Lakin onlar da nəticəsiz qalmışdır. Beləliklə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkar hərəkətləri və beynəlxalq təşkilatların qərarlarını yerinə yetirmək istəməməsi aşkar şəkildə sübut edir ki, erməni tərəfi öz məqsədinə nail olmağa, yəni Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozmağa, respublikamızın sərhədlərini dəyişdirməyə can atmaqdadır. Biz bununla heç vaxt razılaşa bilmərik. Qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistanın bu cür mövqeyi əsasən bununla bağlıdır ki, o, bəzi xarici dairələrin, bəzi ölkələrin köməyindən istifadə edir və buna görə də BMT Təhlükəsizlik Şurasının, ATƏM-in və digər beynəlxalq təşkilatların qərarlarını qulaqardına vurur. Bax, bu xəritə Ermənistanın təcavüzünün miqyasını çox aydın göstərir. Bu Azərbaycandır, bu həmçinin Azərbaycanın tərkibi-

nə daxil olan Naxçıvan Muxtar Respublikasıdır, bu isə Ermənistandır. Qırmızı rənglə qeyd edilmiş bu ərazi keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətidir. O indi tamamilə erməni silahlı birləşmələrinin nəzarəti altındadır. Dediyim kimi, burada əhalinin 30 faizi azərbaycanlılardır və onlar oradan çoxdan qovulmuşlar. Onlar təxminən 50 min nəfərdir. Hazırda Dağlıq Qarabağın ərazisində bir nəfər də azərbaycanlı yoxdur, erməni əhalisi isə burada qalmaqdadır.

Erməni silahlı qüvvələri təcavüzün miqyasını genişləndirərək, Azərbaycanın Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan və Qubadlı rayonlarını işğal etmişlər. Bu isə dediğim kimi, respublika ərazisinin təxminən 20 faizinə bərabərdir. Həmin zonanın 1 milyon nəfərdən çox azərbaycanlı sakini qaçqına çevrilmişdir. Onlar respublikanın digər rayonlarında, xeyli hissəsi isə Bakıda yerləşdirilmişdir. Təhlükəsizlik Şurasının xatırlatdığım 4 qətnaməsi məhz Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı rayonlarına aiddir.

Bu rayonları işğal etməklə erməni silahlı birləşmələri, bir tərəfdən, birbaşa əlaqəni, həmin ərazinin Ermənistana birləşdirilməsini əslində təmin etmiş, digər tərəfdən isə Azərbaycanın İranla təqribən 140 kilometr uzunluğunda dövlət sərhədini nəzarət altına almışlar. Baxın, bura İrandır. Zənnimcə, ayrıca sübut etməyə lüzum yoxdur ki, bu, hərbi təcavüzdür, bir ölkə tərəfindən digər ölkə ərazisi zor gücünə qəsb olunmuşdur. Görünür, dünya birliyinə sübut etməyə lüzum yoxdur ki, bu hərbi təcavüzə son qoymaq gərəkdir.

Təkrar edirəm, biz bu problemin dinc yolla həll edilməsinə çalışırıq, öz sülhsevər təşəbbüslərimizi və tədbirlərimizi davam etdirəcəyik. Amma yaranmış vəziyyətlə razılaşa bilmərik.

Dinc vasitələr bir nəticə vermədiyinə görə, hazırda Azərbaycan Ordusunun hissələri ərazilərimizi hərbi yolla azad etmək üçün kifayət qədər uğurlu əməliyyatlar aparırlar.

Bu yaxınlarda Rusiya Federasiyası Müdafiə Nazirliyinin vasitəçiliyi ilə martın 1-dən atəşi dayandırmaq və qəsb edilmiş ərazilərdən Ermənistanın işğalçı qoşunlarının çıxarılmasına dair sülh danışıqları aparmaq haqqında razılaşma əldə olunmuşdur. Biz sazişin prinsiplərinə ciddi əməl edirdik, lakin martın 3 və 5-də erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan hərbi hissələrinin mövqeləri üzərinə güclü hücumla keçmişlər. Hərbi hissələrimiz onları layiqincə dəf etmişlər. Bütün bunlar istər erməni tərəfindən, istərsə də biz tərəfdən yeni itkilərə, qan tökülməsinə gətirib çıxarmışdır.

Hər bir ölkənin ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin pozulmazlığı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sənədlərində təsbit edilmiş beynəlxalq hüququn sarsılmaz prinsipidir. Çin rəhbərləri – Çin Xalq Respublikasının Sədri, Dövlət Şurasının Baş Naziri ilə danışıqlarımız zamanı Çin tərəfi belə bir mövqeni bir daha təsdiqləmişdir ki, sərhədlərin zor gücünə dəyişdirilməsinə və hər hansı ölkənin ərazi bütövlüyünə qəsd edilməsinə yol vermək olmaz. Biz BMT-nin sənədlərində, beynəlxalq hüquqla təsbit olunmuş və dünyanın bütün ölkələri tərəfindən təsdiqlənmiş bu prinsiplərə əsaslanaraq, respublikamızın ərazi bütövlüyünə və sərhədlərinin pozulmazlığına nail olacağıq. Əlbəttə, burada biz dünya birliyinin, beynəlxalq təşkilatların, dünya ölkələrinin, o cümlədən də Çin Xalq Respublikasının köməyinə möhtacıq. Deməliyəm ki, Çinin BMT-dəki, xüsusən onun daimi üzv olduğu Təhlükəsizlik Şurasındakı nümayəndə heyəti Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü ilə bağlı məsələlərə baxılarkən həmişə ədalətli mövqe tutur. Odur ki,

mən burada olmağımdan istifadə edərək, bu ədalətli mövqeyə görə Çin rəhbərliyinə minnətdarlığımızı bildirdim.

Mən bu salona toplaşan jurnalistlərə Azərbaycanın daxili vəziyyəti barədə, respublikanın həll etdiyi problemlər barədə, Azərbaycanın xarici siyasəti barədə, burada, Pekində keçirdiyimiz görüşlərin yekunları barədə kifayət qədər məlumat vermişəm. Buna görə də daha vaxtınızı almayacağam. Əgər suallar varsa, mən onlara cavab verməyə hazıram.

S u a l: Mənaqişənin nizama salınmasında Rusiyanın rolu, Rusiya–Azərbaycan münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi perspektivləri necədir?

C a v a b: Mən sualınızın ikinci hissəsindən başlayacağam. Hazırda Azərbaycan–Rusiya münasibətləri normaldır, yaxşıdır. Bu yaxın vaxtlaradək çətinliklər olmuşdur. O da Azərbaycanın keçmiş rəhbərliyinin mövqeyi üzündən idi. Ötən ilin ikinci yarısından bəri bu münasibətlər qaydaya salınmağa başlanmışdır. Mən Moskvaya getmiş, Rusiya Prezidenti Boris Nikolayeviç Yeltsinlə, Baş Nazir Viktor Stepanoviç Çernomyrdinlə, ölkənin digər rəhbərləri ilə görüşmüşəm. Biz həmin vaxtadək Azərbaycanla Rusiya arasında qarşılıqlı münasibətlərdə mövcud olmuş maneələri aradan qaldırmaq tədbirləri barədə razılığa gəlmişik. Təkrar edirəm, indi bu münasibətlər normal xarakter, dostluq xarakteri daşıyır.

O ki qaldı mənaqişənin nizama salınmasında Rusiyanın roluna, Rusiya bu prosesdə daim iştirak edir. Bildiyiniz kimi, bu mənaqişə 1988-ci ilin əvvəlində yaranmışdır və onu aradan qaldırmaq üçün Sovet İttifaqı çərçivəsində cəhdlər edildi. Lakin mənaqişəni aradan qaldıra bilmədilər. Daha doğrusu, mənə elə gəlir ki, aradan qaldırmaq istəmədilər, halbuki bunu Sovet İttifaqı çərçivəsində etmək mümkün idi. Bun-

dan ötrü real imkanlar vardı. Bir sözlə, Rusiyanın keçmiş Sovet İttifaqının hüquqi varisi olduğunu nəzərə alsaq, Rusiya həmin vaxtdan bu prosesə qoşulmuşdur.

Rusiya həm ATƏM-in, həm də Minsk qrupunun üzvüdür. Minsk qrupu isə, dediyim kimi, bu problemlə xüsusi məşğul olur. Bundan əlavə, Rusiya öz təşəbbüsü ilə də çıxış edir. Məsələn, fevralın 18-də Moskvada Azərbaycan, Ermənistan və Rusiyanın Müdafiə nazirləri protokol imzalamışlar. Protokolda Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərindən erməni qoşunlarının çıxarılması nəzərdə tutulur. Martın 1-dən atəşin dayandırılması haqqında razılaşma əldə edilmiş, həm də nəzərdə tutulmuşdur ki, 3 gündən sonra isə qoşunların çıxarılmasına başlanacaqdır. Lakin belə şey olmadı. Nə deyə bilərəm? Rusiya bu prosesdə iştirak edir, amma nəticə hələlik yoxdur.

S u a l: Cənab Prezident, iki sualım var. Son vaxtlar Çin dəfələrlə bildirib ki, o, Dağlıq Qarabağ ətrafında münaqişənin həllində çox fəal iştirak etməyə hazırdır. Ola bilsin ki, sizin bu məsələ barəsində danışıqlarınız olmuşdur. Soruşmaq istərdim, bu hazırlıq nəinki Təhlükəsizlik Şurasında və digər təşkilatlarda fəal mövqe, həm də hər hansı digər formalar – bilavasitə münaqişə zonasında sülhyaratma, vasitəçilik formaları deməkdirmi? İkinci sual: danışıqlarınız zamanı Çin tərəfindən Azərbaycan üçün iqtisadi yardımdan, konkret kreditlərdən söhbət getmişdirmi? Sağ olun.

C a v a b: Birinci sual barəsində bayaq dedim ki, Çin BMT Təhlükəsizlik Şurası çərçivəsində çox prinsipial və ədalətli mövqe tutur. Bu münaqişənin nizama salınması üçün ATƏM çərçivəsində xüsusi proseslər həyata keçirilir. Çin isə Avropa birliyinə daxil deyildir. Burada hər hansı konkret vasitəçilik barədə məsələ qaldırılmadı. O ki qaldı Çinin Azərbaycana yardı-

mına, inkişaf etdirdiyimiz əməkdaşlıq, şübhəsiz, qarşılıqlı fayda xarakteri daşıyacaqdır. Bununla bərabər, Çin Azərbaycana kredit formasında da yardım göstərmək imkanına malikdir.

S u a l: Çindən hər hansı silah, hərbi yardım alınması barədə söhbət getdimi? İkinci sual: bizə indicə «Erməni nasizmi» adlı kitabça payladılar. Siz burada dediniz ki, regionunuzdakı hadisələr haqqında dünya ictimaiyyətinə dolğun, hərtərəfli informasiya çatdırmaq yaxşı olardı. Belə nəşrləri Siz informasiya hesab edirsiniz, yoxsa, bu daha çox təbliğatdır?

C a v a b: Birinci sualınızla əlaqədar bildirirəm ki, Çin tərəfindən hərbi yardım göstərilməsi barədə heç bir söhbət olmamışdır. Buna zərurət də yoxdur. Nə qədər çətin olsa da, Azərbaycan bu məsələnin öhdəsindən gəlir və zənnimcə, gələcəkdir. O ki qaldı kitabça barədə dediyinizə, əgər siz erməni tərəfinin, demək olar, bütün ölkələrdə, beynəlxalq təşkilatlarda apardığı təbliğatla yaxşı tanış olsaydınız, yəqin ki, həmin kitabçanı belə qarşılamazdınız. Erməni tərəfi beynəlxalq təşkilatlarda, dünyanın bütün ölkələrində belə kitabçaları, materialları yüzqat artıq yayır. İndiki münaqişədə Azərbaycanın və Ermənistanın qeyri-bərabər vəziyyətdə olması da məhz ondan irəli gəlir ki, erməni tərəfinin başqa ölkələrdə ictimai rəyə təsir göstərmək üçün çox böyük imkanları var. Azərbaycanın isə belə imkanları əslində yoxdur. Siz Avropada, ABŞ-da, Rusiyada, o cümlədən Moskvada necə güclü erməni diasporunun olduğunu yaxşı bilirsiniz. Onun hətta Rusiya mətbuat orqanları vasitəsilə ictimai rəyi çaşdırmaq üçün necə səy göstərdiyi də sizə məlumdur. Ona görə də qoy bu kitabça sizi o qədər də karıxdırmasın. O həqiqətən, çox obyektiv yazılmışdır, təbliğat xarakteri deyil, məhz informasiya xarakteri daşıyır.

Diqqətinizə görə sağ olun, görüşənədək.

BEYNƏLXALQ TİCARƏTİN İNKİŞAFINA YARDIM KOMİTƏSİNDƏ ÇIXIŞ

Pekin

9 mart 1994-cü il

Hörmətli cənab prezident!

Çin Beynəlxalq Ticarətin İnkişafına Yardım Komitəsinin hörmətli yüksəkvəzifəli şəxsləri, xanımlar və cənablar! Görüş üçün dəvətə və bu gün sizinlə ünsiyyətdə olmaq imkânına görə sizə hədsiz minnətdaram. Mən buna Çin Xalq Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında ticarət-iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinin çox mühüm vasitəsi kimi baxıram.

Mən və məni müşayiət edən şəxslər buraya Çin Xalq Respublikasının Sədri Tsyan Tseminin dəvəti ilə gəlmişik. Üçüncü gündür ki, ölkənizdə, onun paytaxtı – gözəl şəhər olan Pekindəyik və bu üç gündə bir çox məsələlər barəsində fikir mübadiləsi etməyə və hətta bir sıra mühüm sənədlər imzalamığa macal tapmışıq. Bu sənədlər Çin Xalq Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında dövlətlərarası münasibətlərin, ən əvvəl ticarət sahəsində və iqtisadiyyatın digər sahələrində əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişdir. Ölkənizə gəldiyimiz andan həm ali dövlət rəhbərliyi tərəfindən, həm də işlə əlaqədar bizimlə ünsiyyətdə olanların hamısı tərəfindən əhatə edildiyimiz səmimi dostluq mühitini ilk növbədə qeyd etmək istərdim. Açığını deyirəm, biz öz-

müzü evimizdəki kimi hiss edirik. Bu, olduqca vacibdir, çünki biz Çin Xalq Respublikası ilə dostluq münasibətləri yaratmağa çalışırıq. Odur ki, bu səfər, Azərbaycan Prezidentinin Çinə ilk səfəri məhz belə münasibətlərin yaradılmasının və bu münasibətlərin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyindən irəli gəlir. Bununla əlaqədar olaraq ticarət-iqtisadi münasibətlər birincidərəcəli əhəmiyyətə malikdir. Belə düşünürəm ki, ölkələrimizin ali rəhbərləri arasında əldə edilmiş razılaşmaları istər Azərbaycanda, istərsə də Çində müvafiq strukturlar həyata keçirməlidirlər. Bu işdə sizin, Çin sahibkarlarının və beynəlxalq ticarətin inkişafına yardım komitəsinin rolu böyükdür.

Yəqin siz məlumat kitabçalarından, ədəbiyyat və mətbuatdan bilirsiniz ki, Azərbaycan gənc, müstəqil dövlətdir, keçmişdə Sovet İttifaqının tərkibində olmuş, SSRİ-nin parçalanması ilə əlaqədar istiqlalıyyət əldə etmiş və indi bütün dünyada birliyi tərəfindən tanınmışdır. Biz qarşımıza istiqlalıyyəti möhkəmlətməyi və dünyanın bütün ölkələri ilə bərabərhuquqlu dostluq münasibətləri yaratmağı təmin etmək məqsədi və vəzifəsi qoymuşuq.

Ölkələrimizi bir-birindən olduqca böyük məsafə ayırsa da, bizi belə bir cəhət birləşdirir ki, Çin də, Azərbaycan da Asiyada yerləşir. Digər tərəfdən, Çin dünyanın ən böyük dövlətidir, olduqca böyük miqdarda əhalisi, geniş ərazisi, çox güclü iqtisadi potensialı var, Azərbaycan isə Qafqazda yerləşən gənc müstəqil dövlətdir, onun 7 milyon əhalisi, 86 min kvadratkilometr ərazisi var, buna baxmayaraq, kifayət qədər sanballı potensiala malikdir. Dediym kimi, biz də Asiya qitəsindəyik, lakin bununla bərabər, Avropa ilə Asiyanın qovuşuğunda yerləşirik, necə deyirlər, həm Avropaya, həm də Asi-

yaya mənsubuq. Bu, Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı baxımından da böyük əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan bütün Asiya ölkələri ilə, o cümlədən də Çinlə çoxdan əlaqələrə malikdir. Asiya ilə Avropanı birləşdirən bir növ körpü, o cümlədən ticarət körpüsü olmuşdur. Biz burada olduğumuz günlərdə İpək yolunu da, hələ XII–XIII əsrlərdən başlayaraq, Azərbaycanla Çin arasında mövcud olmuş digər ticarət-iqtisadi əlaqələri də təsadüfi yada salmadıq. Bir sözlə, tarix və coğrafiya Azərbaycanla Çin Xalq Respublikası arasında əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi üçün çox əlverişli şərait yaratmışdır.

Mən artıq qeyd etdim ki, Azərbaycan kifayət qədər sənəballı iqtisadi potensiala malikdir. Bu potensial respublikanın ən əvvəl yeraltı və yerüstü sərvətlərindən ibarətdir. Mən zəngin neft, dəmir filizi, alüminium yataqlarını, digər ehtiyatları nəzərdə tuturam. Azərbaycan həm də kifayət qədər güclü sənaye potensialına malikdir. Bu, neft, neft kimyası, kimya, maşınqayırma sənayesidir, maşınqayırma, demək olar, bütün sahələri – neft maşınqayırmasını, elektrotexnikanı, elektronikanı, cihazqayırmanı, radiotexnikanı əhatə edir. Bizdə metallurgiya sənayesi də inkişaf etmişdir. Dediym kimi, bizdə dəmir filizi və alüminium xammalı var, buna görə də sənayemizdə həm metal prokatı, həm də alüminium istehsalı mühüm yer tutur. Bütün bunlarla yanaşı, bizdə toxuculuq, emal sənayesi, yüngül sənaye də inkişaf etmişdir, həm də özümün kənd təsərrüfatı xammalı əsasında.

Respublikanın kənd təsərrüfatı da müxtəlifdir. Ərazimiz böyük olmasa da, təbii torpaq-iqlim şəraiti Azərbaycanda, məsələn, pambıq və subtropik bitkiləri – çay, tütün və tərəvəzi, taxıl və üzümü əkilib-becərməyə imkan verir. Bizdə şə-

rabçılıq çox inkişaf etmişdir. Bir daha deyirəm, bütün bunlar bütövlükdə həm sənaye, həm də kənd təsərrüfatı potensialımızı təşkil edir və Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün və təbii olaraq, digər ölkələrlə, o cümlədən də Çinlə ticarət-iqtisadi əlaqələrin inkişafı üçün yaxşı bazadır.

Azərbaycan kifayət qədər sanballı iqtisadi potensiala malik olsa da, hazırda dərin sosial-iqtisadi böhran keçirir. Əlbəttə, bu böhran keçmiş Sovet İttifaqında getmiş proseslərlə bağlıdır. Lakin o, respublikamızda bir də onunla bağlıdır ki, Azərbaycan qonşu Ermənistan Respublikası tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalmışdır.

Bununla bərabər, biz iqtisadiyyatı daha səmərəli şəkildə idarə etmək yolları axtarır, azad sahibkarlığa, bazar münasibətlərinə üstünlük veririk. Hazırda bizdə bir sistemdən – sosial-iqtisadi sistemdən digərinə – azad iqtisadiyyata keçid prosesi gedir. Bu, tək-cə dövlətlər səviyyəsində deyil, həm də müxtəlif şirkət və müəssisələr səviyyəsində birbaşa ticarət-iqtisadi əlaqələrin yaradılması üçün olduqca böyük perspektivlər açır. Yeri gəlmişkən, deməliyəm ki, müştərək müəssisələrin açılması üçün Azərbaycanla Çin arasında əlaqələr yaradılması sahəsində müəyyən addımlar atılmışdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf yollarını müəyyənləşdirərkən biz qabaqcıl, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən, Yer kürəsinin müxtəlif regionlarında toplanmış təcrübədən bəhrələnməyə, lakin, şübhəsiz ki, ölkəmizin və xalqımızın milli xüsusiyyətlərini əsas götürməklə bəhrələnməyə çalışırıq. Bununla əlaqədar biz burada olduğumuz günlərdə son illər Çin Xalq Respublikasının həyata keçirdiyi və kifayət qədər müsbət nəticələr vermiş iqtisadi islahatların

prinsipləri, xüsusən onların praktiki səmərəsi ilə tanış oluruq və daha ətraflı tanış olmaq fikrindəyik.

Dediyim kimi, Azərbaycan qonşu Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalıb. Bu təcavüz nəticəsində erməni silahlı birləşmələri respublikamızın ərazisinin 20 faizə qədərini işğal etmişdir. Azərbaycan müharibə vəziyyətindədir, lakin bununla belə, iqtisadiyyatı müvəffəqiyyətlə inkişaf etdirmək üçün imkanlarımız var. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, bütün bu şəraitdə də ölkənin daxilində ictimai-siyasi vəziyyət sabit, normaldır ki, bu da iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün və təbii ki, başqa ölkələrlə, firmalarla, şirkətlərlə, assosiasiyalarla birbaşa ticarət-iqtisadi əlaqələr saxlamaq üçün yaxşı zəmin yaradır. Biz Çinlə belə əlaqələrin yaradılmasına böyük əhəmiyyət veririk.

Mən ölkəmiz, Azərbaycan haqqında, onun sosial-iqtisadi vəziyyəti, başqa ölkələrlə, o cümlədən Çinlə iqtisadi-ticarət əlaqələrini inkişaf etdirmək sahəsində respublikamızın imkanları barədə verdiyim bu qısa informasiya ilə kifayətlənirəm, çünki nəzərə alıram ki, yəqin fikir mübadiləsi olacaqdır.

Bu bizim ilk görüşümüz, ilk tanışlığımızdır. Hiss edirəm ki, Azərbaycanla əməkdaşlıq etmək arzusu böyükdür. Şübhəsiz ki, hər kəs öz imkanlarını götür-qoy edir, bu da təbiidir, çünki əməkdaşlıq qarşılıqlı surətdə faydalı olmalıdır. Zənnimcə, biz bu gün belə bir əməkdaşlıq üçün yaxşı bünövrə qoyuruq.

Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatına keçid prosesi gedir. Sizdə sosialist bazar iqtisadiyyatı, yaxud bazar sosializmi mövcuddur. Bunlar, demək olar ki, eyni şeydir. Ona görə də biz bunu əsas tutaraq, Çin Beynəlxalq Ticarətin İnkişafına Yardım Komitəsi ilə birbaşa əlaqə yaradılmışdır, müvafiq şirkətlərin, firmaların rəhbərləri ilə

ünsiyyətlər yaradılır. Mən sizin hamınızı Azərbaycana dəvət edirəm ki, gəlib özünüz bizim imkanlarımızla tanış ola bilərsiniz. Təbii ki, bu, qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq məsələlərini konkret olaraq, həll etməyə imkan verəcəkdir.

Bugünkü görüş üçün, diqqətiniz üçün sizə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Çin iqtisadiyyatının inkişafında, islahatların həyata keçirilməsində hamınıza uğurlar arzulayıram. İnənirəm ki, Çin Xalq Respublikasının gələcəyi gözəldir. Həm iqtisadiyyat, həm də sosial sahə yüksək sürətlə inkişaf edir, bu isə gələcəkdə Çinin hər bir vətəndaşı üçün daha yaxşı yaşayış şəraiti yaratmağa imkan verəcəkdir. Sizə xoşbəxtlik, fəravanlıq, uğurlar diləyirəm.

Dəvətinizə və xoş sözlərinizə görə sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

ERMƏNİSTAN SİLAHLI QÜVVƏLƏRİNİN
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ƏRAZİSİNƏ
YENİ HÜCUMLARI VƏ TƏCAVÜZÜ İLƏ BAĞLI
MİLLİ TELEVİZİYA VƏ RADİO İLƏ XALQA
MÜRACİƏT

2 noyabr 1993-cü il..... 5

KEÇMİŞ BEYNƏLMİLƏLÇİ DÖYÜŞÇÜLƏRLƏ
GÖRÜŞ

4 noyabr 1993-cü il..... 31

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ
MƏCLİSİNİN İCLASINDA ÇIXIŞ

5 noyabr 1993-cü il..... 35

SİYASİ PARTİYALARIN VƏ İCTİMAİ
HƏRƏKATLARIN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

17 noyabr 1993-cü il..... 39

BANK-MALİYYƏ, TƏDİYYƏ SİSTEMLƏRİNİN
VƏ İDXAL-İXRAC ƏMƏLİYYATLARININ
VƏZİYYƏTİNƏ VƏ ONU YAXŞILAŞDIRMAQ
SAHƏSİNDƏ VƏZİFƏLƏRƏ HƏSR OLUNMUŞ
ÜMUMRESPUBLİKA MÜŞAVİRƏSİNDƏ ÇIXIŞ

19 noyabr 1993-cü il..... 54

RESPUBLİKANIN SOSIAL-İQTİSADI PROBLEM-
LƏRİNƏ HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏ

24 noyabr 1993-cü il..... 68

MALİYYƏ SİSTEMİNDƏ VƏ ƏHALİNİN TAXİL
MƏHSULLARI İLƏ TƏCHİZATINDA OLAN CİDDİ
NÖQSANLARIN ARADAN QALDIRILMASINA
HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏ

8 dekabr 1993-cü il..... 79

İMIŞLI, FÜZULİ, BEYLƏQAN, ŞƏMKİR,
AĞCABƏDİ RAYONLARINDA VƏ GƏNCƏ
ŞƏHƏRİNDƏ GÖRÜŞLƏR

11 dekabr 1993-cü il..... 86

CƏBHƏYANI RAYONLARDA YARANMIŞ
VƏZİYYƏTLƏ ƏLAQƏDAR AĞCABƏDİ VƏ
GƏNCƏDƏ KEÇİRİLMİŞ MÜŞAVİRƏLƏRDƏ
YEKUN ÇIXIŞ

11 dekabr 1993-cü il..... 90

XALQ RƏSSAMI TAHİR SALAHOVA

15 dekabr 1993-cü il 106

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELMLƏR
AKADEMİYASININ VİTSE-PREZİDENTİ,
AKADEMİK ZİYA BÜNYADOVA

20 dekabr 1993-cü il 107

FRANSAYA RƏSMİ SƏFƏR ZAMANI MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

21 dekabr 1993-cü il..... 108

MDB DÖVLƏT BAŞÇILARI ŞURASININ İCLASINDA BƏYANAT

24 dekabr 1993-cü il..... 116

AKADEMİK ELDAR SALAYEVƏ

24 dekabr 1993-cü il 121

AZƏRBAYCANIN MİLLİ QƏHRƏMANLARI VƏ VƏTƏNİMİZİN AZADLIĞI UĞRUNDA CANINDAN KEÇMİŞ ŞƏHİDLƏRİN AİLƏ ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

27 dekabr 1993-cü il..... 122

XALQA YENİ İL MÜRACİƏTİ

31 dekabr 1993-cü il..... 130

HƏRBİ HİSSƏLƏRİ ÖZBAŞINA TƏRK ETMİŞ VƏ YA ÇAĞIRIŞDAN YAYINMIŞ GƏNCLƏRİN BİR QRUPU, ONLARIN VALİDEYNLƏRİ VƏ YAXIN QOHUMLARI İLƏ GÖRÜŞ

2 yanvar 1994-cü il 135

YEKUN ÇIXIŞ

2 yanvar 1994-cü il 138

**BÖYÜK BRİTANİYANIN BAŞ NAZİRİ ZATİ-
ALİLƏRİ CƏNAB CON MEYCORƏ**

3 yanvar 1994-cü il 141

**ZAQAFQAZİYADAKI RUSİYA QOŞUN-
LARININ KOMANDANI GENERAL-
POLKOVNİK FYODOR REUTLA GÖRÜŞ**

6 yanvar 1994-cü il 142

**İSA PEYĞƏMBƏRİN MÖVLUDU GÜNÜ
MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCANDAKI
PRAVOSLAV İCMASINA TƏBRİK**

7 yanvar 1994-cü il 149

**XARİCDƏ YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZIN
BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞ**

9 yanvar 1994-cü il 150

**20 YANVAR FƏCİƏSİNİN DÖRDÜNCÜ
İLDÖNÜMÜ İLƏ ƏLAQƏDAR TƏDBİRLƏRİN
HAZIRLANMASI VƏ KEÇİRİLMƏSİ ÜZRƏ
DÖVLƏT KOMİSSİYASININ İCLASI**

12 yanvar 1994-cü il..... 159

BİR QRUP ZABİTLƏ GÖRÜŞ

13 yanvar 1994-cü il..... 172

**20 YANVAR FƏCİƏSİNİN DÖRDÜNCÜ İLDÖNÜMÜ
İLƏ ƏLAQƏDAR XALQA MÜRACİƏT**

19 yanvar 1994-cü il 177

1990-cı İLİN FACİƏLİ YANVAR HADİSƏLƏRİ
ZAMANI ŞƏHİD OLANLARIN AİLƏ ÜZVLƏRİ
VƏ HƏMİN GÜNLƏRDƏ YARALANIB ƏLİL
OLANLARIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞ

19 yanvar 1994-cü il..... 178

«N» SAYLI HƏRBİ HİSSƏNİN ƏSGƏR
VƏ ZABİTLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

24 yanvar 1994-cü il..... 187

RUSİYA FEDERASIYASI XARİCİ İŞLƏR
NAZİRLİYİNİN ƏLAHİDDƏ TAPŞIRIQLAR
ÜZRƏ SƏFİRİ VLADİMİR KAZİMİROV
İLƏ GÖRÜŞ

31 yanvar 1994-cü il..... 191

BÖYÜK BRİTANIYA XARİCİ İNKİŞAF
NAZİRLİYİNİN DÖVLƏT NAZİRİ XANIM
BARONESSA ÇALMER OF VOLESİYƏ

4 fevral 1994-cü il 196

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DÖVLƏT
NEFT ŞİRKƏTİNİN RƏHBƏRLƏRİ, NEFTÇİ
ALİM VƏ MÜTƏXƏSSİSLƏRLƏ GÖRÜŞ

5 fevral 1994-cü il..... 197

XALQ ARTİSTİ, KİNOREJİSSOR TOFİQ
TAĞIZADƏYƏ

7 fevral 1994-cü il 199

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ ALİ MƏKTƏB-
LƏRİNDƏ TƏHSİL ALMAĞA YOLA DÜŞƏN
AZƏRBAYCANLI TƏLƏBƏLƏRLƏ GÖRÜŞ

7 fevral 1994-cü il 200

İSTANBUL BEYNƏLXALQ «SÜLH VƏ SƏBİR»
KONFRANSININ İŞTİRAKÇILARINA

7 fevral 1994-cü il 205

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏRƏ
YOLA DÜŞƏRKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRƏ MÜSAHİBƏ

8 fevral 1994-cü il 206

ÇANKAYA KÖŞKÜNDƏ RƏSMİ QARŞILANMA
MƏRASİMİ

8 fevral 1994-cü il 208

ANITQƏBİR MƏQBƏRƏSİNDƏ TÜRKİYƏ
CÜMHURİYYƏTİNİN BANİSİ MUSTAFA KAMAL
ATATÜRKÜN MƏZARINI ZİYARƏT ZAMANI
XATİRƏ KİTABINA YAZILAN ÜRƏK SÖZLƏRİ

8 fevral 1994-cü il 212

ÇANKAYA KÖŞKÜNDƏ AZƏRBAYCAN PREZİDEN-
TİNİN ŞƏRƏFİNƏ VERİLMİŞ ZİYAFƏTDƏ NİTQ

8 fevral 1994-cü il 213

TÜRKİYƏ BÖYÜK MİLLƏT MƏCLİSİNDƏ GÖRÜŞ

9 fevral 1994-cü il 218

**TÜRKİYƏ-AZƏRBAYCAN SƏNƏDLƏRİNİN
İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

9 fevral 1994-cü il 233

**ANKARA HACƏTTƏPƏ UNİVERSİTETİNİN
FƏXRİ DOKTORU DİPLOMUNUN TƏQDİM
EDİLMƏSİ MƏRASİMİ**

9 fevral 1994-cü il 236

**BİLKƏND UNİVERSİTETİ İDARƏ HEYƏTİNİN
SƏDRİ İHSAN DOĞRAMACI İLƏ GÖRÜŞ**

9 fevral 1994-cü il 242

**DÜNYA ÖLKƏLƏRİNİN TÜRKİYƏDƏKİ
SƏFİRLƏRİ VƏ DİPLOMATİK HEYƏTLƏRİNİN
ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ**

9 fevral 1994-cü il 248

**«SÜLH VƏ SƏBİR» BEYNƏLXALQ DİNİ
KONFRANS NÜMAYƏNDƏLƏRİ
QARŞISINDA ÇIXIŞ**

10 fevral 1994-cü il 252

**TÜRKİYƏNİN İŞ ADAMLARININ BÖYÜK BİR
QRUPU İLƏ GÖRÜŞ**

10 fevral 1994-cü il 259

**TÜRKİYƏDƏ YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA
GÖRÜŞ**

10 fevral 1994-cü il 263

BEYNƏLXALQ MƏTBUAT MƏRKƏZİNDƏ
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ ÜÇÜN MƏTBUAT
KONFRANSINDA BƏYANAT

11 fevral 1994-cü il.....273

GENİŞ OPERATİV MÜŞAVİRƏ

20 fevral 1994-cü il 294

YEKUN NİTQİ

20 fevral 1994-cü il 294

BÖYÜK BRİTANİYAYA RƏSMİ SƏFƏRƏ
YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA
LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ MÜSAHİBƏ

22 fevral 1994-cü il 299

bp VƏ «STATOYL» ŞİRKƏTLƏRİNİN
RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

22 fevral 1994-cü il 301

KRAL BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR
İNSTITUTUNDA ÇIXIŞ

23 fevral 1994-cü il 308

«HİLTON» HOTELİNDƏ BÖYÜK BRİTANİYADA
YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞ

23 fevral 1994-cü il 324

**BÖYÜK BRİTANİYAYA RƏSMİ SƏFƏRİN YEKUN-
LARINA DAİR MƏTBUAT KONFRANSINDA
BƏYANAT**

24 fevral 1994-cü il 335

**XOCALI SOYQIRIMI QURBANLARININ
AİLƏLƏRİNƏ**

25 fevral 1994-cü il 345

**AZƏRBAYCAN TELEQRAF AGENTLİYİNİN –
AzərTAC-ın KOLLEKTİVİNƏ**

3 mart 1994-cü il 347

**KƏND TƏSƏRRÜFATI PROBLEMLƏRİNİN
HƏLLİNƏ HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏ**

4 mart 1994-cü il 348

**ÇİN XALQ RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏR
ZAMANI MƏTBUAT KONFRANSINDA
BƏYANAT**

8 mart 1994-cü il 372

**BEYNƏLXALQ TİCARƏTİN İNKİŞAFINA YARDIM
KOMİTƏSİNDƏ ÇIXIŞ**

9 mart 1994-cü il 385

Kitabı çapa hazırlayan	<i>Tofiq Babayev</i>
Rəssamı	<i>Fuad Fərəcov</i>
Texniki redaktoru	<i>Zoya Nəcəfova</i>
Yığım üzrə operator	<i>İlhamə Kərimova</i>
Kompyuter tərtibatı	<i>Məhəbbət Orucov</i>

Cildin hazırlanmasında AZƏRTAC-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60×90 1/16. Ofset kağızı № 1
Şərti çap vərəqi 25,0. Uçot nəşr vərəqi 25,5. Tirajı 3000
Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı
Bakı – Mehdi Hüseyn küç. 55, dalan 2, ev 3.

«Şərq-Qərb» mətbəəsi, Aşıq Ələsgər küçəsi 17.